

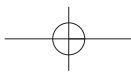
LITERATŪRA,
KRITIKA,
ESEISTIKA

SAUSIS 1

metai

LIETUVOS
RAŠYTOJŲ
SAJUNGOS
MĖNRAŠTIS

2010

TURINYS

DONATAS PETROŠIUS. Užsienio vidaus reikalai	3
GINTARAS BLEIZGYS. Eilėraščiai	7
VALDAS PAPIEVIS. Eiti. Romanas (Pradžia)	12
RAMUNĖ BRUNDZAITĖ. Eilėraščiai	48
VIDAS MORKŪNAS. Mirtis. Angelas nulūžusių pimpaliuku. Apsakymai	53
ALGIMANTAS LYVA. Laiko nuošliaužos. Eilėraščiai	64
THÉOPHILE GAUTIER. Karalius Kandaulas (Pabaiga). Vertė Vilius Litvinavičius	67
HANS MAGNUS ENZENSBERGER. Eilėraščiai. Vertė Rimantas Kmita	85

LITERATŪROS MOKSLAS IR KRITIKA

VIKTORIJA DAUJOTYTĖ. Romaninis mąstymas humanistikoje (Algimanto Bučio „Seniausioji lietuvių literatūra. Mindaugo epocha“)	89
---	-----------

„METŲ“ ANKETA

Požiūriai. Donaldas KAJOKAS, Vidmantė JASUKAITYTĖ	101
--	------------

APIE KŪRYBĄ IR SAVE

Didžiosios paslaptys – per šimtus mylių. Poetas, leidėjas Tomas S. BUTKUS atsako į Romo DAUGIRDO klausimus	109
--	------------

TAUTOSAKA. MITOLOGIJA

NIJOLĖ LAURINKIENĖ. Požemio ir mirusiųjų karalystės deivė	116
--	------------

MŪSŲ PUBLIKACIJA

LAIMONAS BRIEDIS. Vilnius, klajūnų miestas. Vertė Laimantas Jonušys	128
--	------------

RECENZIJOS, ANOTACIJOS

RENATA ŠERELYTĖ. Debesis – lietus – žemė (G. Kanovičiaus „Debesis, vardu Lietuva“) * NERIJUS CIBULSKAS. Apie naivųjį argonautą (D. Petrošiaus „Aoristas“) * ARNOLDAS PIROČKINAS. Trilogija apie tragiškiausią Lietuvos laikotarpį (A. Eidinto „Aukštai šaltos žvaigždės“) * ANGELĖ JASEVIČIENĖ. Pasiklydę Minotauro labirinte (R. Aškinytės „Rūko nesugadinti“)	139
---	------------

TĖVYNĖS VARPAI

MINDAUGAS URBAITIS. Festivaliai ir kasdienybė	152
--	------------

Antrajame viršelyje: **RIMAS ZIGMAS BIČIŪNAS.** Ašarėlė, 2008

Trečiajame viršelyje: **ALGIRDAS GRIŠKEVIČIUS.** Apie lietuvių kilmę ir jų dvasinę restauraciją, 2009

Pasirašyta spausdinti 2010.1.5. Tiražas 1150

egz.
Formatas 70x108^{1/16}. Ofsetas. 10 sp. l.
Kaina 7 Lt.

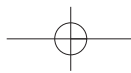
Spaudė AB „Spauda“, Laisvės pr. 60, 2056 Vilnius.

„Metus“
remia:

SPAUDOS,
RADIO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

LIETUVOS RESPUBLIKOS
KULTŪROS IR SPORTO
RĖMIMO FONDAS

DONATAS PETROŠIUS

3

Užsienio vidaus reikalai

Praėjusį rudenį teko nemažai pakeliauti. Poetinių reikalų vedinas su kaskart skirtinga kolegų kompanija pabuvojau (be Druskininkų) Punske, Minske, Ventspilyje, Rygoje, Klaipėdoje ir Palangoje. Turėjau progą į Lietuvą pasižiūrėti iš visų keturių pasaulio šalių: nuo Lenkijos – iš Pietų, nuo Gudijos – iš Rytų, nuo Latvijos – iš Šiaurės, nuo Baltijos pajūrio – iš Vakarų. Kaip vienam rudeniui – išpūdžių ir medžiagos apmąstymams aiškiai per daug. Vis dėlto pamėginsiu atgaminti tai, ko nederėtų pamiršti visiems laikams.

Žvelgiant iš literatūrinės Rygos, Vilnius atrodo tarsi ramus Dievo užantis. Jau vien dėl to, kad mūsų „Metai“ tebeeina, o latvių „Karogs“ nuo šio sausio – jei teisingai supratau, kas man buvo sakoma latviškai – leidybą stabdo. Nes paramos iš fondų negavo nė lato. Jų pasididžiavimas „Diena“, andai turėjęs pavyzdinį kultūrinį priedą, po neskaidraus perpirkimo ir žurnalistų išsivaikščiojimo irgi neįdomiai vegetuoja. O dar turint omenyje tai, kad žiemgaliai ir kitos šiaurinės baltų gentys neturi nei „Šiaurės Atėnų“, nei „Literatūros ir meno“, anei „Nemuno“ atitikmenų, susidaro išpūdis, kad kaimynų kultūrinė spauda keliasi į pogrindį (arba į internetą, tai, mano nuomone, yra tas pat). Užuoat džiūgavus, kad kaimynų ūkyje gaisras, šovė galvon idėja – kodėl neatidavus kokius keturis, pavyzdžiui, „Literatūros ir meno“ puslapius latviams, kad šie galėtų savo „literatūra un maksla“ bent simboliškai plėtoti? Naudos būtų visiems baltams – ir išgarsėtume, ir akiratis prasiplėstų, ir latviškai greičiau pramoktume.

Kitas ryškus skirtumas – knygynai ir knygų rinka apskritai. Pas mus – knygynų ant kiekvieno kampo, knygų – kalnai. Net sunkmečiu gali justis persisotinimą ir barokinį perteklių. Latvijoje – atvirkščiai,

4

viskas įtartinai asketiška. Keturias dienas klaidžiodamas po Ventspilį, užėjau tik vieną knygyną. Bet ir tame pačiame – vien menkaverčiai rusiški pramoginiai skaitalai. Pernai dar vasarą per dvi dienas kelis kartus skersai išilgai išvaikščiojau visą Rygos senamiestį – irgi aptikau tik vieną knygyną, kuriame latvių literatūros – vos pora lentynėlių. Jei ne literatūros vakaras rudenį erdviame knygneklube „Satori“, dabar manyčiau, kad Latvijoje nėra padorių knygynų, o naujus leidinius pas juos platina kokie nors knygnešiai ar aitvarai. Nors knygynai Rygoje įsikūrę atokiau nuo turistų pamėgtų maršrutų, knygų prekyba vyksta gana aktyviai. Pavyzdžiui, prieš gerus metus mano bičiulis Kārlis Vērdiņš išleido eilėraščių rinkinį „Es“ („Aš“) 1000 egzempliorių tiražu ir jau po pusmečio viskas buvo išpirkta. Vadinasi, Latvijoje ne viskas jau taip ir blogai. Žmonės apsiskaitę – anksčiau ar vėliau išsikauptys.

Prieš pradėdamas rašyti apie keliones į Punkską ir Minską, noriu viešai padėkoti „Lietuviškoms knygoms“ (blogai, jei jos nuo š. m. sausio 1-osios nebeegzistuoja, kaip kad buvo nuogąstauta) už tai, kad kompensavo kelionės į Latviją išlaidas. Tikriausiai tokią prabangą kuriam laikui turėsime pamiršti ir susitaikyti su tuo, kad į artimąjį užsienį atstovauti savo Kalbai ir Tėvynei teks keliauti už savas lėšas. Tai nėra taip baisu, kaip gali pasirodyti iš pirmo žvilgsnio. O jei pasitaiko gera draugija – negaila važiuoti ir už skolintus.

Kiekvienam poetui, debiutavusiam jau po Nepriklausomybės atkūrimo, vertėtų patekti į poezijos skaitymus Minske. Tam yra daug priežasčių, tačiau svarbiausia – mažai kur pasaulyje beišvysi minią, kuri išalkusi žodžių. Kitokių žodžių, kažką reiškiančių, kažką slepiančių žodžių, – poezijos.

Niekas turbūt neskaičiavo, kiek tame Magnus Ducatus Poesis seanse susirinko klausytojų – keturi ar penki šimtai. Taip nebūna nei Niujorke, nei Maskvoje. Ir juo labiau – Londone. Atmosfera – nenusakomai kitoniška. Po tokių skaitymų net honorarą gauti būtų kažkaip gėda. Iš vienos pusės – gražu, kai poezija taip nuoširdžiai rūpi visuomenei, kita vertus, kai pagalvoji – ir vis dėlto džiugu, kad mūsų šalis išsprūdo iš tos zonos, kur poezija, literatūra apskritai – tokia iki kaulų smegenų aktuali.

Poetiniuose Magnus Ducatus imperijos žaidimuose, kurių iniciatoriai – Vladas Braziūnas ir Andrejus Chadanovičius, – be lietuvių, gudų, ukrainų, noriai dalyvauja ir lenkai. Kaip jungiamoji grandis. Tie, kurie perskaitė daug istorijos vadovėlių, galbūt teigs, kad lenkai – prasta jungiamoji grandis. Sakys, iš tų unijų su lenkais – vienos bėdos. Gal kažkada taip ir būdavo. Dabar – be lenkų net poetinė (L)DK vargiai gyvuotų. Gerieji lenkai iš Kultūros instituto „šefavo“ ne tik saviškius, bet ir poetų iš Ukrainos kelionę bei nakvynę, iškilmingą puotą po visų skaitymų bene prašmatniausioje Minsko picerijoje. Jei neklystu, tų pačių lenkų pinigų pakako patogiai pamigdyti ir trejetą lietuvių poetų viešbutyje. Seniau tokias poetines išky-

las, rodos, paremdavo mūsų ambasada Minske. Šiomet ambasados atstovai atsiprašė – nėra lėšų. Ką padarysi. Nėra tai nėra. Užtai yra lenkai. Lietuviai poetai, žinoma, nėra per daug išdidūs. Pagalbos ramos sunkią valandą neatstumia. Be to, visi penki A. Chadanovičiaus svetainėje-bibliotekoje niekaip nebūtume tilpę. Pats pamatavau akimis – miegojau išskleistame fotelyje tarp knygų lentynų.

Dar papasakosiu apie du malonius atradimus. Pirma – lietuvių literatūros plėtra sėkmingai vyksta ir be oficialių institucijų globos ar įsikišimo. Geru žodžiu minėtina Eurika iš knygyno „Eureka“. Atsiprašu už tautologiją, bet kitaip pristatyti nesugalvoju. Kiek girdėjau, jos iniciatyva apie metus reguliariai vykdavo neformalus lietuvių poezijos skaitymai Berlyne. Per ją mezgasi ryšiai su konsulatu Sankt Peterburge, kur jau įvyko pirmieji poezijos skaitymai. Praėjusį rudenį Eurika, aukodama savaitgalius, savo talpiuoju automobiliuku du kartus bogino po šešis poetus iš Vilniaus į Klaipėdą ir Punkską.

Antras didysis praėjusio rudens atradimas – Punkskas. Tiksliau, jo žmonės, kraštovaizdis. Paradoksali lokacija: lyg ir dvigubas – Lietuvos ir Lenkijos – pakraštys, tačiau kartu ir centras. Neabejotinai – jau vien dėl savo vertės pajautimo, istorinės atminties. Gražios kalbos. Jotvingių žemių centras.

Gintaras Bleizgys, rašydamas straipsnį į „Šiaurės Atėnus“ apie Valdemaro Kukulo reiškinį, minėjo, neva aš laudacijoje, skirtoje Giedrei Kazlauskaitei, pasakęs, kad nėra jokių jotvingių. Kolega Druskininkuose kažką ne taip nugirdo. Man neapsiverstų liežuvis sakyti, kad jotvingių nėra. Jei dar esama skeptikų dėl šio klausimo – viską meskit ir važiuokit į Punkską. Jei jums pasiseks, sutiksit ten Sigitą Birgelį, jis jums viską papasakos, parodys slaptus akmenis su jotvingių raštais. Patys pamatysit – yra, yra tie jotvingiai ne tik ant popieriaus. Ir įsitikinsit – bus dar ilgai.

Rudenė išvyka į Klaipėdą buvo ganėtinai avantiūristiška. Ne pirmas kartas. Prieš kelionę gerai žinojom, kad Klaipėdos publika ištikima vietinei poetinei mokyklai ir į interventus iš sostinės žiūri kreivai ir netgi jokia „Kultūrpolio“ globa nepakeis šeštadieninių uostamiesčio gyventojų įpročių. Tarkim – važiuvom į pajūrį šiaip, dėl lietuvių literatūros proceso. Ir ne veltui. Juk ne kasdien nuėjęs ant molo pamatysi sutrikusią jūrą – kai vėjas pučia nuo žemyno pusės ir vanduo nežino, kaip banguoti ir šniokšti.

Pabaigai – pats gražumas. Rugsėjo pradžioje teko laimė ir garbė dalyvauti vertimų plenere Palangoje. Visa tai vyko kažkelintą kartą. Organizatorius – Lietuvos rašytojų sąjunga (LRS). Dalyviai – po penketą lietuvių, gudų, ukrainų ir trys gruzinai (be tuzino dailininkų, kurie poetiniam vyksmui visai netrukdyt). Atmosfera buvo šventiška, bet darbinga. Net maudytis dorai nebuvo kada. Būtų galima apgailestauti, kad triūso vaisiai – vertimai – neatgulė į popierinį leidinį po vienu viršeliu, tačiau nieko nepadarysi. Užsienio reikalų mi-

6

nisterija pernai šiam projektui neišgalėjo skirti įprastinio finansavimo. Ir vis dėlto keista šio pasaulio (o gal tik mūsų šalies) sankloda – poezijos, literatūros sklaida, tarptautiniai kontaktai yra ambasadų, užsienio reikalų ministerijų, o ne Kultūros ministerijos ar tiesiog LRS reikalas.

Kai tūnojau idėjiškai panašiose vertimų dirbtuvėse Ventspilyje – kažkokiam vidiniam kirminui graužiant, spėliojant, kas čia ne taip, ko čia trūksta – galva nuskaidrėjo susivokus: nieko čia netrūksta – tik trejeto gruzinų poetų. Gagos, Davido ir Emirano. Ir apskritai projektas „Literatūra be sienų“ („Literature Across Frontiers“) Europoje už ES pinigų man atrodo dviveidiškas. Bent jau kol Ispanija neatšauks veto dėl ES bevizio režimo Gruzijai. Kad nereikėtų mano draugams poetams iš Tbilisio kaskart, prieš prašant vizos į ES, skolintis kelių tūkstančių eurų, kad galėtų įrodyti, jog vyksta čia ne išmaldos rinkti.

Vėl prisimindamas rugsėjo Palangą noriu palinkėti, kad niekas tuo ir nesibaigtų. *Show must go on.* Nenukabinkim nosių. Mes net maro metu puotaujam gražiau, nei tie, kurie gyvena finansiškai saugiai. Perduodu Gagos tostą: „Išgerkim už savo sąskaitą!“

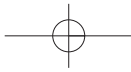
O jei rimtai – mūsų virtuali Magnus Ducatus Poesis driekiasi ir anapus Juodosios jūros. Gal mūsų ekonomika ir traukiasi, bet lietuvių poezija skverbiasi ir tarpsta neigdama pesimistines prognozes.

Mieli skaitytojai,

**neužmirškite 2010-iesiems užsisakyti
Lietuvos rašytojų sąjungos žurnalo „Metai“.**

Prenumeratą priima visi Lietuvos pašto skyriai.

Mūsų indeksas 5049.

GINTARAS BLEIZGYS

7

*saulė atsitrenkė į mane ir esu vienas
pilnas tavo kapas gėlių ir debesys
žydi sustingę
ir sakau mama viskas*

*viskas ir viskas ir viskas
tu matai – – – viskas
viskas dabar yra kažkoks naujas
mano gyvenimo žodis*

*žinojau kaip bus su tavo ligom
viską žinojau buvau aklinai pasiruošęs
bet kad šitaip stovėsiu daužomas
gruodžio vėjo kad šitokiam*

*gėlyne tarsi pasakų našlaitė žiemą išvyta
parnešti žibučių – čia pilna lelijų chrizantemų
gerberų net rožių žmonės pasiimkit viską jei
tik jums reikia*

*jei ko nors pritrūkot sakau
galiu padėti nes viskas nes viską*

*buvau numatęs
tik kad toks vienas stovėsiu nežinojau ir*

*atskrido genys ir ėmė kalt pušį prie mano peties
ir net saulė išlindo pro žydintį debesį ir aš šypsojau
kad pasaulis mane mėgina paguosti
kad pataikauja kažkaip*

*dairiausi net išsižiojęs
žiūrėjau kur dabar reikės gyventi matai
sakau kiek daiktų
kiek daiktų ir kaip keistai jie man atrodo
be tavęs*

*kam dabar man tie daiktai ta saulė ko
tas genys pataikauja ko bijo
likusieji su manim pasiutusiai vienu ---*

pasiutusiai nereikalingi jie man dabar visi yra

2008. XII. 27–2009. I. 6

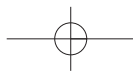
*sapnavau tave
buvai išblyškus
ataugusiais plaukais be lašelinių
ir zondo pro kurį tave maitindavo ir
sakau mama ar tu jau pati gali praryti
maistą o žinai kai taip stipriai sirgai
kai ir galvoj metastazės ir kauluose ir
plaučiuose ir inkstuose ir dubeny ir
nežinia kur dar net aš buvau
nustojęs tikėt kad pasveiksi ne*

*atsakei ne man dar ir dabar
labai sunku praryti maistą*

2009. I. 6

*paskui sapnavau labai aukštą kalną
o apačioje tekėjo upė pro sapną žinojau
atseit čia druskininkai ir kaip vaikystėj
su tėvu einam prie nemuno ir laiptai*

nuo to aukšto kalno tokie laiptai kopėčios
 atseit man reikės lipti žemyn bet kad
 žemė labai supurenta sakau kad labai stati
 nuokalnė smėlis kaip kapo duobėj
 jeigu lipsiu žemyn tai laiptai kopėčios
 neišlaikys ir nukrisiu sakau tikrai neišlaikys
 tos kopėčios ir lipau ir atsikabino laiptai
 nuo kapo duobės ir kritau bet taip švelniai
 taip minkštai ir ilgai ir sakiau tikrai nežinojau
 kad taip minkšta yra leistis į kapą kad upė
 ten tokia graži apačioj kad vaikystė kad tėvas
 ir tu šypsojaisi žiūrėdama išblyškusi ir tais
 juodais kailiniais apsirengusi kuriuos
 tau mirus pasiėmė ir nešioja ramunė

2009. I. 6

kai užsimerki sauja išbyra man
 daugiau nebebus lietaus pienės
 nuvyto kalnas kur skaičiuodavau debesis

kai užsimerki aš daugiau
 nebeskaičiuosiu
 jau nebebus debesų ir mano ašaros prilyja
 pilnus sapnus kai užsimerki aš tavo akių

daugiau nebematysiu tavo balso
 ir pienės man yra nereikalingos ir
 mano akys yra visai tuščios kai užsimerki

o šiąnakt per sapną visiems gydytojams
 skambinau pasakyti kad jau nebelaikytų
 vietos ligoninėje kad nebereikės tau
 daugiau kankintis gerai sakau imdamas
 nuo stalo didelį raudoną obuolį sakniavoj
 lapai krinta ir tušti visi laukai visi išvažiavo
 nors tu su manim pabūk sakau nes žmonių
 nebeliko tokia baimė būti vienam tuščiame
 pasaulyje ir tu sakai gerai dar pabūsiu ir
 man susimaišo galvoj nes kurgi visi kodėl
 visi numirė kodėl tik tu likai gyva ir nebežinau
 iš kurios esu pusės ir atrodo kad nubudau

bet iš tikrųjų tai sapnas dar tęsis ilgai
kiekvieną naktį ypač prieš rytą kalbu su tavim
kartą buvai su puokšte pavasario gėlių
veisiejų autobusų stotyje laukėm lyg kas
turėtų sugrįžti bet niekas negrįžo ir tu
nuėjai su gėlėm paskui su tokiu raudonu
megztiniu buvai apsirengusi iš mano
vaikystės ir sakiau mama bet kaip
tu atjaunėjai kokia tu jauna mirei
kaip anksti atėjo tas laikas kad tik per
sapną galiu su tavimi kalbėtis jaučiuosi
kaip šuo pamatęs oro balioną
arba fejerverkus – kokie fejerverkai kokie
lekiantys į niekur ir pokšintys
dabar yra mano sapnai

2009. I. 25–IX. 6

nuotraukoj juodai balta
ežeras
per visą pasaulį
ir mano mama dar
tokia mergaitė su kasytėmis
tikriausiai aštuonerių

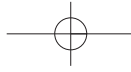
laiminga
spiegianti

jaunesnė už mano dukrą
nuotrauka iš mano gyvenimo
kurioj nesu net nujaučiamas
net vilties apie mane
net užuominos dieve

leisk jai būti laimingai
nereikia manęs
nereikia rytojaus – –

vakar buvau laimingas
prieš penkiasdešimt metų
ežere tavo sumanymuos
kuris viską žinai

esu laimingas dieve
plaukdamas ligi tavęs

*kraujais spjaudydamasis
laukdamas
kol visa tai pasibaigs*

*eidamas į naują ežerą
konvulsiškai
fanatiškai
nesigrežiodamas*

tu žinai mano dieve

tu rodei man nuotrauką

2009. VIII. 4

*temsta su rėkiančiu raudoniū
tegu
ta saulė vysta ligi galo*

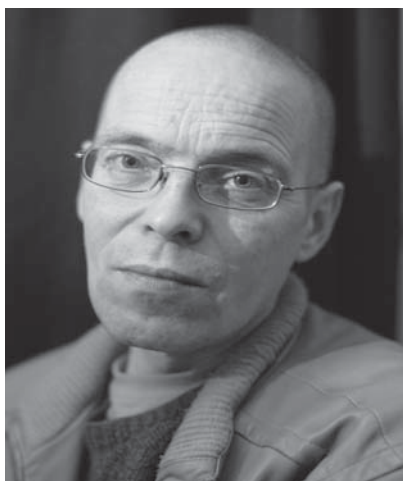
*žiogai nebijo čirpti per naktį
tegu jie vysta
tegu aš liksiu
su tavo mirtimi*

*bus rūkas iš balų
karosai miegos tvenkiny
ir lelijos
suskliaudusios plaukus*

*nėra tokios gėlmės
kad galėtų mane išgąsdinti
nėra tokio nuotolio kuris
galėtų atskirti mus tokio
nebuvo – –*

2009. VIII. 3

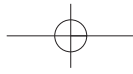
VALDAS PAPIEVIS

Eiti

Romanas

In the mood for love

Plačiai pravėręs langą, žvelgė į uždara kiamą su daugybe kitų langų, už kurių matė baldus, bet nė vieno žmogaus, lyg niekas ten negyventų, su begonijomis, petunijomis ir vienišium alyvmedžiu, su virš stogų stirksančiais kokliniais kaminėliais, antenom. Lėtai pūsdamas dūmus, žvelgė į kiamą, iš keturių pusių mūrų suremtą, pažįstamą iki smulkiausio įtrūkio sienoje ir staiga visiškai svetimą. Svetimą, koks svetimas buvo ir šis kambarėlis, kuriame tiek metų gyveno, kokie svetimi buvo ant kabyklos sukabinti drabužiai, kuriuos kas dieną vilkėjo, ir daiktai, kuriuos kasdien lietė. Visu garsu pasileidęs Wong Kar-Wai filmo muziką, laukė liūtės – ji artėjo, nešama sunkių debesų, vis labiau temdančių dangų, apie save įspėdama tolimais dusliais griaustinio trenksmais, geliančią melodiją karpančiais. Buvo pats vasaros vidury, tačiau atrodė, kad vasara niekada neateis – žmonės kalbėjo apie klimato kaitą, kalbėjo, kad metų laikų nebeliko – tik pamanykit, balandžio vidury – kaip rugpjūtį, o paskui staiga – šuolis į lapkritį, koks ten *canicule*. Žmonės kalbėjo apie daugybę kitų dalykų – apie naujai išrinktą prezidentą, garsios aktorės ir garsaus krepšininko vestuves, vasaros išpardavimus, parodas ir koncertus, tačiau jam atrodė, kad visos tos kalbos su juo nė kiek nesusijusios, su juo nieko bendra neturi. Kaip ir visas šio miesto gyvenimas – nusileis įvijais laiptais, pereis per kiamą ir išeis gatvėn, klajos, tačiau dingosis, kad pats stovi vietoj, o pastatai, žmonės, daiktai slysta pro šalį, jo nekliudydami, lyg jo iš viso nebūtų. Nebūtų galėjęs pasakyti, kiek laiko tęsias ši

būsena, atrodė, kad ji amžina, kaip nebūtų galėjęs pasakyti, iš ko ji išsiskleidė – iš vasaros sąstingio, kai miesto pulsas apmiršta, iš išsiskyrimo su Marie? Tačiau išsiskyrimas su Marie buvo veikiau pasekmė nei priežastis – *Tu t'en fous de moi*, aš tau kalbu, tu manęs negirdi; tikrai jis nespjovė – ir pats nesuprato, kas su juo daros, suprast nesistengė. Kartais sakydavo sau – liga, nuo kurios pasveikt jis netgi nenori. Kol kas.

Bent kol kas jam norėjosi būti šiuo kiemu – uždaru, nebyliu, artėjančios liūties vis labiau temdomu.

Palinkęs prie lango žiūrėjo, kaip už stiklo skrieja vaizdai, vienas kitą be pertrūkio keičiantys. Jie slydo kaip pagreitintame filme: pravažiavęs nykius priestoties sandėlius, aukštos įtampos elektros stulpus, aprūkusius nugyventus namus, per tunelį iššoksti į žaliuojančias, geltonuojančias lygumas, kurios pamažu ima vilnyti, banguoti, Burgundijos laukai su kalvų atšlaitėse ramiai žolę rupšnojantiom karvėm, su miesteliais ir kaimais, sutūpusiais apie bažnytėles, kurių varpinių bokštai kviečia širdis pakelt aukščiau dangaus, netrukus – plokščios Rono pakrantės, paskui – saulės išdegto molio spalva, vėjus stabdančios tuopų alėjos, uolos su dantytomis tvirtovių griuvėsiais, tai bus Provansas. Galvojo: šis kelias – kaip sakinyš, kurį rašydamas neturėtum dėt nei brūkšnių, nei dvitaškių, nei kablelių, tik vienintelį tašką jo pabaigoj – atvažiuoju, šis stočių nekarpomomas kelias – toks pat nesuprantamas, kaip sakinyš be brūkšnių, dvitaškių ir kablelių. Kaip jam nesuprantama buvo ir visa, ką jo vaizduotėje simbolizavo šie bėgiai ir kas laikraščiuose vadinama mūsų laikų technine pažanga. Beveik tūkstantis kilometrų ir trys valandos kelionės. Iš kišenės išsitraukė nešiojamąjį telefoną, išjungė. Visai savaitei. Ar tai suartina? Ar dėl to mažiau liūdesio? Kodėl išvis apie tai aš mąstau?

Atsuko akis į vagoną ir vėl išvydo priešais sėdinčią moterį, užmerktom akim klausančią muzikos, baltapūkį berniuką, ant tėvo peties tebesnaudžiantį, išvydo nepažįstamuosius, kurie ėjo pro šalį ir kurių daugiau niekada neišvys, o jeigu išvys, tai tik darkart, kai jie grįš iš restorano. Jei prisimins veidus ir kad jau kartą praėjo. Buvo pats pietų metas, neišvengiamas valgyimo ritualas, nors kelionė trumpa, negalėjai nepasiduoti laikrodžio ciferblatui. Sučežėjo sviestinis popierius, pakvipo sūriu, kumpiu. Dingtelėjo: įpročiai mus įkalina ir supanašina; dingtelėjo: mes – kaip kalėjimo vienutės, kuriose, tegul ir atskirtose aklinių sienų, tuo pat metu tas pat vyksta.

Užsimerkė.

Ir staiga jam panūdo, kad ši kelionė niekada nesibaigtų, kad šis traukinys niekada nesustotų – lėktų ir lėktų. Staiga susizgribo nebežinąs, kur veda šie bėgiai, nė kur jis važiuoja. Ir išvis kodėl jis važiuoja. Kodėl nepasiliko mieste, kodėl išklydo iš įprastinio maršruto, kuris buvo įaugęs į raumenų skaidulas kaip neištrinamas, kasdien kartojamas maldos sakinyš: apsukti Bastilijos aikštę, pasileist išilgai Šventojo Martyno kanalo (ar tikrai Saint Martin lietuviškai – Šventasis Martynas? O kaipgi kitaip? Keista, niekada ligi šiol apie tai nepagalvojau), eiti ir eiti, praeiti tuos visus išriestus tiltelius, nuo kurių smalsuoliai tyrinėja apdumblėjusius šliuzus, laukdami, kol du vandens lygiai susivienodins, ir šliuzai prasivers leisdami praplaukti laivams, praeit Stalingrado sankryžą, Villette parką, eiti tolyn, kur jau nieko nebėr, kur tik

nykios pakrantės su neaprepiamai drykstančiais apšiurusiais priemiesčiais, kur plynės su apleistais sandėliais užkaltomis durimis, su priepilaukom be laivų, kur margaspalvė minia jau išslydus ir kur telikusios nuo kartoninių ar fanerinių dėžių į tave spoksančios kelios užgesusios, nieko nebenorinčios akys, kur tik žvirgždas, dulkės, nurudus žolė. Kur mano smilga. Ar galima įsimylėt smilgą? Vienaėdien, prisėdęs ant plytų krūvos, žvilgtelėjo į smilgas, išsitiesė tiesiai ant žemės, įsistebėjo į vieną iš jų, pačią aukščiausią. Žiūrėjo, kaip saulėj spindintis, ant liauno stiebelio linguojantis šepetėlis švitrina dangų, stumdamas tolyn lengvus plunksninius debesis. Aš norėčiau būti tenai, prie savo smilgos, ten mano vieta, kodėl aš važiuoju? Ir kur aš važiuoju?

Nebežinojo, kur veda šie bėgiai, kaip nežinojo, kur veda keliai, šalia kurių, po kuriais ar virš kurių lėkė, toluoj pamatydavo jų krypčių nuorodas, didelės, bet per toli šmėstelinčias, kad galėtų ką nors įskaityti.

Šis vasaros rytas – daugiadienių liūčių išskalbtas, iki akinamumo išbalintas, iki tokio akinamumo išbalintas, kad nė atsimerkt negali, ar niekada nesat išgyvenę šitokio ryto, kai nuo tyrumo ausyse spengia, ir kaip kokiam vikšrui į save norisi riestis, riestis ir riestis – kol tavęs išvis nebeliks?

Šis visas gražumas prieš pabaigą. Balsu neištarė, tik tai pamanė, bet šita frazė, ne sakinyš, frazė, brūkštelėjo tarsi geležtė, iš vidaus dreskianti venas. Vėl ta pati atsisveikinimo nuotaika, plūstelinti, kai klausais Wong Kar-Wai filmo muzikos – lyg visas pasaulis pamažu grimztų į jūrą. Lėtas saulėlydis, po kurio nebeišauš rytas. O gal visada taip – kai žlungame patys, atrodo, kad kartu su mumis žlunga visas pasaulis? Nors šįkart viskas buvo kitaip. Pats sau jis neberūpėjo, viskas jame buvo išdegę, liko tik dykumos smėlis, kurių vėjai pusto kaip nori, kur nori. Ir gelsmas, rakštis tarsi ietis, kurią jau seniai juto, bet kuri kaip niekada aštriai pervėrė kūną, kai mintyse išsitarė frazė: šis visas gražumas prieš pabaigą.

Dabar jau važiavo Provansu, tai buvo nauja geležinkelio linija, kuria traukiniai slydo dar greičiau nei anksčiau, kartais prašvilpdavo vienas, kitas, gretimais bėgiais lekiantis atgal į Paryžių. Mirksnis, ir jo nebėra. Kai sukdamo, atrodydavo, kad sukasi visas peizažas, bet vienišų sodybų, kaimų, miestelių, kuriuos iš tolo lenkdavo, žmonės to sukimosi, aišku, nejuto, kaip nejuntame, kad sukasi žemė. Lyg pasaulis būtų suskilęs į du, skriejančius ta pačia ir skirtingom orbitom: vienas, dabartyje išsišaknijęs iš praeities ir jos ramybėje norintis likti, kitas – iš dabarties į ateitį, kur nežinia, kas mūsų laukia. Bet mes ten skubam, kaip skuba užaugti vaikai, nesuvokdami, kad nieko gražiau nebebus.

Stotis buvo nauja, dar kvėpėjo šviežiu betonu ir šviežiais dažais, ji būtų norėjus jaugt į šio krašto peizažą, ne jaugt, o sukelt įspūdį, kad be žmogaus rankos jame iškilo, kaip savaime per šimtus tūkstančių metų iškilo toluoj horizonto liniją brėžiančios kalnagūbrių keteros, kaip savaime jas apgaubė žemumose tiršti, kylant į viršų vis skurdesni žalumos apklotai, galiausiai nugelstantys, iki žemaūgių brūzgnų nuskurstantys, kaip savaime tarp kalnų išsiskleidė kloniai, kurių saujose dabar, jis žinojo, žydi levandos, ilgomis bangomis plyną dangaus mėlynumą sutirštinančios violetiniais atspalviais, kaip savaime po tuos kalnus ir slėnius išsibarstė namai ir namukai, vienišiai ar siaurom gatvelėm sulipę į kaimus ar miestukus, kuriuose saulės

įkaitintą orą ir kartu ausų būgnelius veria cikadų smuiko styga. Tačiau gal dėl to, kad čia medeliai buvo tik šiemet pasodinti, dar nežinia, ar prigy-siantys, gal dėl didelio, be jokio šešėlio *parkingo*, pilno mašinų, gal dėl to greitkelio, kuris į toli kaip vienintelis išsigelbėjimas driekėsi, ta naujoji sto-tis atrodė nelyg kūdikis, ką tik oro įkvėpęs, bet jau nujaučiantis, kad nieka-da niekas jo nemylės, kad aplinka, kuri jį supa, niekada jo nepriims. Nors troškulio kankinamam gomuriui norėjosi bent lašo vandens ir jo gailinčios akys dairėsi kokio baro, kavinės, kojos pačios iš čia nešė – knietėjo kuo grei-čiau sprukti, kaip kartais norisi sprukti pačiam nuo savęs, kai savo paties nykumo nepakeliamai gailu pasidaro.

Dar reikėjo pavažiuot autobusu. Niekas daugiau autobusu nevažiavo. Tikriau sakant, važiavo, tačiau tame didžiuliame autobuse buvo tiek mažai keleivių ir tiek daug laisvų vietų, erdvės, jog atrodė, kad tu – vieni vienas, kad tie keli kiti žmonės yra ir kartu su tavim, ir tuo pat metu be galo toli, taip toli kaip ir tie, kurie pralėkdavo automobiliais, iš viršaus žiūrint pana-šiais į vabaliukus, nuo kurių suglaustų geležinių sparnų saulė strykčioja žaliomis, raudonomis, geltonomis žaižaromis.

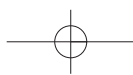
Kam į tokius tuščius maršrutus siųsti tokius didelius autobusus?

Naujo tūkstantmečio pradžia ženklino dar vienos *La Belle Epoque* pa-baigą, žmonija atsimerkė, tiksliau, buvo priversta atsimerkti ir krūptelėjo, išsigando dėl ateities, ankstesnė pavienių žmonių nerimastis išsigaubė į visuotinę rūpestį, laikraščiai rašė apie pasaulines konferencijas, skirtas kli-mato kaitai, be to, ledynų tirpimas ašigaliuos, nykstantys Amazonės miškai, senkantys naftos telkiniai Saudo Arabijoje ir visame pasaulyje tapo temom kasdienių pokalbių kavinėse, baruose, restoranuose ar vakarieniaujant už šeimyninio stalo, nuo to nebegalėjai pasprukti, viskas staiga priartėjo, lyg pasaulis būtų susitraukęs į rasos karoliuką, ant voratinklio siūlo pakibusį, juk ir pats vieną rudens ar žiemos vakarą savo mansardoj išjungei lemputę kartu su kitais žmonėmis, šimtais tūkstančių žmonių daugybė šalių, ir kai pamatei, kad tavo kieme tuo pat metu užgeso dar kelios, persmelkė keistas bendrumo su visais, net toli esančiais ir nepažįstamais, jausmas; prisiminei tada tą šurmulį, šventines iškilmes, kai laiko juostomis per pasaulį žengė du tūkstantieji, tuomet dar nežinojom, jog tai buvo ne tik sutikimas, bet ir atsi-sveikinimas, atsiveikinimas ne tik su šimtu, tūkstančiu, dviem tūkstančiais metų, bet ir su *La Belle Epoque*, kurioje mes gyvenome, nė numant nenu-manėm, kad ji – tik dar viena *La Belle Epoque*, kaip ir prieš pusantrą šimto metų nei po Liuksemburgo sodą vaikštinėjančios ponios ilgomis sukniomis ir skrybėlėmis, kurių kaspiniai plaukštėsi vėjyje, nei orūs kostiumuoti *messieurs*, kuriems ponios į parankes įsikibusios ėjo, nei vaikai, karuselėse žaidę su angeliukais putniais raudonais skruosteliais nė numant nenumanė, kad andainykštė *La Belle Epoque* juos lydi į Pirmojo pasaulinio karo tranšėjas. Kad gyvenom laimingus laikus, mes suprantam tik jiems pasibaigus.

Kam į tokius tuščius maršrutus siųsti tokius didelius autobusus?

Pažvelgė pro langą.

Liuberono kalnynas, nuo jo akys sugrįžta į slėnį, nokinantį vynuoges, obuolius, persikus, į platų slėnį, kurį staiga užstoja aukštas švendrynas, pas-kui per akis brūkšteli platanų alėjos kamienai, posūkis, ir štai vėl – dideli laukai, saulės ir vėjų nugairinti, juose žaliuoja aukšti kiparisai. Keista, kaip

seni žmonės, kurie vakare jau yra užmiršę, ką valgė per pietus, metams bėgant vis ryškiau prisimena tai, kas buvo vaikystėj, jaunystėj, – taip jam bent jau dabar visa, kas aplinkui vyko, atrodė nesvarbu ir netikra; jam rūpėjo tik tolimesni ateitis, ta keista neišvengiamos baigties nuojauta.

Visas šitas gražumas prieš pabaigą.

Miestas driekėsi slėniu – kelias, kuriuo į jį atvažiavo, pavirto pagrindine gatve, kuri kitame miesto gale vėl išsišakos į kitus kelius, aptakesniais ir staigesniais posūkiiais vinguriuojančius į kaimus ar miestelius, išsibarsčiusius po visą kalnyną. Tai buvo ilga, siaura, rugpjūčio kaitros nualinta gatvė, vangiai besitiesianti tarp ją abipus spaudžiančių išblukusių spalvų pastatų, kankinamai ilgai besibraunanti pro prekybos centrus, buvusią gelžkelio stotį, mažesnes krautuvėles, vaistinę, paštą, pagaliau atgaivą randanti po plačiašakiais platanais, kurių šešėliuota ūksmė ją apgaubia, kai, pervažiavęs tiltą, apskūki apie aikštę, už kurios pradeda skleistis senamiestis. Platanų alėja rikiavosi palei pavasariais patvinstančią, bet dabar visiškai išdžiūvusią upę su skurdžiom dulkėtom pakrantėm, upę, kurios dumbliną dugną saulė išdegė tiek, kad jis dryžiais supleišėjo. Jei miestą nesustodamas pervažiuotum tik šia pagrindine gatve, veikiausiai liktų provincijos nykumos išpūdis, kuris, ko gero, dar ilgai neišsisklaidytų, kaip kad ilgai sukuriuoja, nenoriai sklaidosi dulkės, kurias, automobiliu lėkdamas žvyrkeliu, ilga juosta pakeli.

Bet viskas pasikeitė, kai iš autobuso išlipęs ir pamatęs, kad dar turi laiko, grįžo atgal ir, pralindęs pro siaurą arką, virš kurios kilo bokštas, užsibai-giantis geležinio narvelio pavidalo varpine, atsidūrė senamiesty. Taip, ir čia popiečio ramuma, kai sulėtėja laikrodžio rodyklių sukimasis, taip, ir čia popiečio tingulys, kai saulė po savo pačios išdegtos padangės skliautu dingojasi amžių amžiams sustingusi. Tačiau vos žengei žingsnį siaura šio senamiesčio gatvele, iškart pasirodė, kad nuo kiekvienos grindinio plytos į tave dvelkia vėsa, tam tyčia kaip tik šiai dienai, kaip tik šiai valandai, kaip tik tau šimtus metų kaupia, o kai pakėlei akis, išvydai andainykščių amžių architektūrinius nérinius, regis, tau tyčia nunertus ir tavęs laukiančius. Keista, nuo akmens sklido daugiau gyvybės nei nuo žmonių, kurie čia vaikštinėjo, tu jam jauteis artimesnis nei poilsiautojams ar turistams, žiūrinėjantiems atvirukus, čiupinėjantiems geltonas, mėlynas, violetines staltieses su cikadomis ar levandomis, užverstomis galvomis tyrinėjantiems saulės laikrodžio ciferblatą, arba mažose krautuvėlėse skanaujantiems alyvų aliejų ar uostinėjantiems Marselio muilą – įvairių rūšių, formų, spalvų. Kuo artesnis atrodė miestas, tuo tolimesni darėsi žmonės ir tuo labiau buvai su savim – kaip per klajones po Paryžiaus priemiesčių dykvietes. Norėjosi būti tik su savim, su savo nebylia tuštuma: lygu šiuo metu saulės išdegtas dangaus skliautas be debesėlio, lygu tu – be jokių liudytojų ir teisėjų.

Nusileidęs švelniai nuožulnia pagrindine senamiesčio gatvele ir atsidūręs aikštėj, kurią neseniai, kai autobusus, tiltu peršokęs upę, paniro į platanų alėjos šešėlius, pravažiavo, įsuko į kavinę. Žmonių buvo menkai, didelėj lauko terasoj po skėčiais pabirai buvo apsėsti, aiškiai matėsi, atvažiavėlių, tik keli staliukai, bet kai peržengė slenkstį ir atsidūrė viduj, kur storos sienos saugojo vėšą ir keletas trumpom ar atraitotom rankovėm vyrų, be abejonės, vietinių, gėrė *pastisą*, skaitė šio krašto laikraštį, dar pora – už žalio stalo

kaukšėjo biliardo lazdom, jam pasirodė, jog salė ir terasa – tai du savaime, be žodžių pasidalyti pasauliai: atvažiavėliai gal ir nesusizgribo, jog per tokią kaitrą maloniau viduj laiką leisti, gal norėjo sėdėti lauke, kad margaspalvę gatvę matytų, betgi net jeigu ir būtum susimanęs į vidų užsukti, kažin ar būtum išdrįšęs – tie keli vietiniai ir barmenas čia buvo tiek įsigyvenę į savo kasdienius įpročius ir susigyvenę vieni su kitais, tiek pritapę prie šitos erdvės, prieblandoj skendinčios, kad iškart būtum pasijutęs visiškai svetimas, išblokštas net iš savęs. O jis pats? O jis pats tokio svetimumo, tokio išblokštumo net pačiam iš savęs kaip tik ir ieškojo, šito jam labiausiai reikėjo – tartum būtų sirgęs liga, kuria persirgti nė nenorėjo. Bent kol kas.

Galiausiai nerimauti nebuvo dėl ko – jis, atvažiavėlis, vietiniams buvo nė motais, jie į jį nekreipė dėmesio. Ko gero, tie žmonės buvo tiek įsišakniję į savo pasaulį ar per dešimtmečius tiek susitaikę su to kito, gretimo, pasaulio neišvengiama esatim ir pripratę prie jo, kad jis jiems nebetrudė, buvo nė motais, taip didmiesčių žmonės nebejunta užteršto oro. Nuo įstrižai pasuktos kėdės atsainiai atsišliejęs į sieną, gurkšnojo šaltą rožinį vyną ir žiūrėjo. Žiūrėjo, kaip plačiai prasegiota marškinių apykakle vyrukas taikosi į biliardo rutuliuką, kaip barmenas į aukštą stiklinę ant gero šlako *pastiso* iš molinio ašotėlio šliūkšteli šalto vandens ir žaliadugnė stiklinė nusidažo balzana pieno rūko spalva, kaip vienišius senukas, užvertęs paskutinį krašto laikraščio puslapį, pasiražo, dar ilgai sėdi, kiūto, kol pagaliau paprašo *addition*. Trumpam tarp vyrų įsimašo ir moteris, ją išvydęs krūpteli, vos vos įsitempia, bet iš karto atlėgsta – ne, čia ne ta, dar ne ta. Moteris tik paprašo barmeno pirkinių vežimėlių pasaugoti, dar persimeta su juo vienu kitu žodžiu ir tučtuojau išskuba.

Monotoniškai tebedunksi biliardo kamuoliukai.

Barmenas šnekasi su vyru, prie baro gurkšnojančiu *pastisq*, tačiau jis per toli, kad girdėtų, ką jie ten kalba.

Per didelę, nežinia, kiek laiko čia jau kabančią juodai baltą nuotrauką, vaizduojančią ano šimtmečio pradžios levandų kirtėjas, ropoja musė, paszkrenda, nutupia, vėl ropoja. Lyg ko ieškotų, bet ko gi ji gali ieškoti?

Jo akys pavirto filmavimo kameros objektyvu: jis žiūri, mato, tačiau – jokių jausmų. Viskas pro akis slysta, praslysta, iškart – užmarštis: jo akys – nieko nefiksuojanči filmavimo kamera. Filmavimo kamera be juostelės. Ir be jokių kitų dvidešimt pirmo amžiaus stebuklų, kurie padėtų įrašyti vaizdus.

Ir kurių galų man prisireikė toliau trenktis? Būčiau galėjęs išsinuomot viešbučio kambarėlį, būčiau galėjęs miegot netgi miegmaišy kur nors užmiestyje ar kad ir čia, išdžiūvusios upės pakrantėj tarp kiečių *à la belle étoile*, dabar šilta, o ir kas gi mane kiečiuos užtiktų, net jei užpultų, ką iš manęs atimtų, jei aš nieko, ničnieko – nė pats savęs – nebeturiu; būčiau galėjęs ateit čia kasdien maždaug tokiu metu, šitą valandą, tokią pat tingią, mieguistą, kokia saulės atokaitoj ant palangės raivos katė; būčiau galėjęs lygiai taip pat, kaip dabar, atsišlieti į sieną už šito staliuko ir žiūrėti, žiūrėti. Iš pradžių jie manęs nebūtų pastebėję, kaip nepastebi šiandien, tik po kelių dienų gal būtų dėmesį atkreipę kaip į svetimą, nežinia iš kur atsiradusį daiktą, būtų pasišnabždėję: keistuolis, dar vienas keistuolis, ko čia kasdien?

Dar vienas. Iš tiesų jautėsi vienišas, bet vienas nebuvo. Užteko savaitės,

dviejų, kad ištisas dienas vaikščiodamas po Paryžių ir jo nykius priemiesčius įsitikintų, jog tokių kaip jis – tomis pat valandomis sukančių dažnai net tuos pačius maršrutus – ne vienas, ne du. Mes susitinkam – prasilenkiam, žvilgtelime vienas į kitą, jie turėtų prisiminti mane, lygu aš prisimenu juos. Bet mes, tarsi būtume davę amžinus tylos įžadus, niekada nesisveikinam, ką jau ten, kad šnektelėtume. Mes visi einam, einam ir einam. Kur? Ir kodėl? Į niekur. Kodėl? Paklauskite jų. O aš pats? Aš nežinau.

Nieko apie save aš nežinau.

Aš bijau išvyst save veidrody, bijau apžiūrėti savo kūną, aš bijau prie mėlynos riešo arterijos prispaust nykštį ir išgirst, kokių ritmu plaka mano širdis. Tai, kas esu aš, kas manų dedas, man yra tolimiau nei kraštai, kurių aš niekada nemačiau, niekada neišvysiu. Pats sau – tolimesnis negu mėnulis per pilnatį, kai šis taip priartėja, jog visi krateriai, plynės matosi, lyg būtų pieštuku apibrėžtos ir gelsvai angliuku rausvame fone papilkintos.

Bet aš žinau, tiksliau – jaučiu, kad mes, vaikštinėtojai, sudarom bendruomenę – niekur, galbūt tik mūsų sąmonės metrikuos įregistruotą. Mes einam, einam, vis einam, ir mūsų bendruomenei priklauso net tie, kurie eina, bet niekada susitikę nebuvo.

– Iškart jus pažinau.

Vos į ją žvilgtelėjęs, vėl mintyse sušnabždėjo: geriau būčiau likęs čia, ko man prireikė trenktis toliau?

Tai buvo kokių šešiasdešimties metų valdinga, ryžtinga, savimi pasitikinti ir, keista, tuo pat sykiu tvilkančio liūdesio smelkiama moteris. Sutartinis ženklas – apsirengusi ryškiai raudonos spalvos suknele, buvo teisi – net jei nebūtų priėjusi, jau iš tolo būtų pažinęs, kad tai ji; reikia paieškoti, jog rastum, kas mėgsta ir vilki tokio ryškumo raudonį.

– Iškart, – vėl pasakė. – Nedaug kas po vieną čia atvažiuoja, vis porelės, vyrai ir žmonos, šeimos, draugai. O iš jūsų balso, jau kalbėdama telefonu supratau...

– Bonjour, – jis kilstelėjo, padavė ranką, savo vardą pasakė.

– Bonjour, – moteris kiek sutriko. – O aš Anne. Bet mes iš pokalbio telefonu jau pažįstami.

– Kalbėtis telefonu ir susitikti – tai ne tas pat.

– Žinoma, žinoma, – skubomis pritarė. Ir pamačius kuprinę, lyg perkarusį šunį subliūškusių ant grindų prie jo kojų, paklausė: – Daiktų – tiktai tiek?

– Nieko aš daug neturiu. Ir nieko labai daug man nereikia.

Vos ištarė, iškart susizgribo – ar ne per daug atvirai? Nors ką gi tokio pasakė?

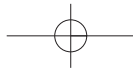
– Būna, kiti atvažiuoja savaitei, o į lagaminus visus namus susikrauna.

Namus?

Žvilgsnis staiga smigo į langą ir lyg karštis jo stiklą būtų išlydęs, tame degančiame stikle išsiliejo, išskydo: nieko daugiau nebematė – tik raibuliuojanti balta tuštuma. Ir vienas į kitą atsimušančių ir rikošetu į smilkinius atsidaujančių biliardo kamuoliukų bumpsėjimas.

– Ne, ne, nieko tokio, tiktai kaitra, – iškart atsipeikėjo. O gal ne iškart – juk pastebėjo.

– Taip. Kaitra. Ir sausra. Jau pusanthro mėnesio, kai nė lašo lietaus. Net ir

mums, pripratusiems... Bet gal eisim? – nebaigė sakinio, lyg būtų kažką ūmai prisiminusi. Iš tikrųjų prisiminė, veikiausiai susizgribo: – Pažinties proga galėtume po stiklą išgerti, bet pakentėkit, kol nuvažiuosim – Elizabeth laukia mašinoj. Ant pačios saulės – neradau šešėlio, kur pastatyt...

– Ačiū, aš neištroškęs, štai – ką tik baigiau, – parodė į taurę.

Ji žengė pirma, jis – jai iš paskos.

– ...nė vienos net mokamos vietos, – tęsė, lyg nebūtų nutilusi, – visada taip rugpjūtį, kai privažiuoja daugiausia turistų, kamščiai, grūstys, gerai, kad šiokiadienis, o matytumėt, kas čia dedas savaitgaliais, ypač šeštadienį, šeštadienis – turgaus diena, žmonių maišalynė iki antros valandos po pietų... – bėrė vis atsisukdama, aplenkdamą žalia gelumbe apmuštą stalą, praeidama barą, rankos mostu atsisveikindama su barmenu ir *pastisą* geriančiu vyru, stumdama stiklines duris, dar sparčiau žingsniuodama per terasą link atviro aikštės, kur saulės šviesos nebeužstojo nei per visą kavinės ilgį nuleista drobinė pastogė su vieni per kitus šokinėjančiais baltais ir mėlynais dryžiais, nei lygiai taip pat dryžuoti plačiai išskleisti skėčiai – tarsi saulės šviesos jai nelyg oro staiga būtų pritrūkę.

Elizabeth laukia mašinoj.

Elizabeth? Kokia dar Elizabeth?

Siauras keliukas suko į kairę, kryo į dešinę, kilo į viršų, leidos žemyn, bet leidos žemyn vien tik tam, kad po posūkio užkoptų dar aukščiau ir atvertų tolydžio platesnį vaizdą į slėnius, violetinius levandų laukus ir ten, toli toli, lyg iš lėktuvo skrydžio matomas žemumas, kantriai brandinančias vynuoges; retkarčiais šmėstelėdavo rodyklės, kviečiančios į užkeigą ir restoranus, pavienės sodybos ar vilos, Anne sakė, kad jų yra daugiau, tik jos apso-dintos taip, jog jų nesimato, todėl tik atrodo, kad vietovė taip retai apgyven-ta. Važinėti kalnų keliais moteris buvo įpratusi, mašina šasčiojo, lyg pati būtų žinojusi kelią, ir galbūt nuo įspūdžių gausos rodėsi, jog vaizdai vieni kitus keičia vis didėjančiu pagreičiu, čia – virš tavo galvos pasvirusių uolų grėsminga ūksmė, čia vėl – neaprėpiamas dangaus mėlis, kurį smelkia vakarė šviesa. Toji šviesa, į kurią jie vis iš kalnų ir uolynų paunksnių išner-davo, jį vėrė tarsi geluonis – tyra, gryna iki skambesio, vis keičianti atspalvį nelygu aukštis ir kampas, kuriuo kelias kilo į dangų, ji ramiai, nebyliai, vos juntamai liūdna sklido, kiek akys užmato, širdį sklėsdama neužsklendžiamu ilgesiu. Galbūt dėl to ir dingojosi, kad kažkas tavyje nerimsta, išsiveržti no-rėtų, o išsiveržti negali. Ir jeigu ne Elizabeth žvilgsnis, kurį be perstogės juto smingant į nugarą...

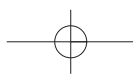
– Tai mano dukra – Elizabeth, – praverdama mašinos dureles tarė Anne. – Labai nepavargai, *ma chérie*, tikiuosi, per ilgai neužtrukom?..

Ant užpakalinės sėdynės susigūžusi Elizabeth liūdnam šyptelėjo.

Anne buvo liūdnam, tik liūdesį slėpė, Elizabeth buvo liūdnam, bet liūdesio neslėpė. Jos abi buvo liūdnos, lyg liūdesys persiduotų iš prigimties kaip liga, iš kartos į kartą paveldima.

O gal jam tik taip pasirodė...

Vieniša moteris išnuomoja... keturiasdešimt kvadratinių metrų... visi pa-togumai: virtuvė, vonia... lauko baseinas...

Kodėl neparašė, kad yra Elizabeth? O kodėl būtų turėjus? Juk Elizabeth – ne inventoriaus dalis.

Žmonėms, turėjusiems atvažiuoti, kažkas nutiko, jie atsisakė paskutinę minutę, suprantama, jums vienam per brangu, gal ir galėčiau truputį nuleisti, bet, žinote, sezono metas, o namus išlaikyti čia ne taip paprasta, tad tenka nuomoti, kad nors kiek dėl kasdienių reikmių prisidurtum ir už netikėtus remontus, tegul smulkius, apsimokėtum, o dar šildymas žiemą, aišku, galėčiau palaukti, norinčiųjų atsirastų, bet jūs paskambinot pirmas, o mano taisyklė: pirmenybė pirmiesiems, bet sakau, labai daug nuleist, nors jūs vienas...

Galiausiai susiderėjo.

Ir vos padėjo telefono ragelį – ar gerai padariau?

Bet dūlinėjimai po Paryžių ir jo dykvietes jam jau buvo įgrisę, kiek gali minti kelius, kiekvieną rytą prasidedančius ir kiekvieną vakarą pasibai-giančius toje pačioje mansardėlėje, kuri jo ištikimai laukdavo tarsi kampe susigūžęs balandis: pareis, nepareis? Akligatvis. Norėjosi pratęsti šį kelią, gatves paversti į greitkelius ar geležinkelio bėgius, ką išgyveno čia, išgyventi kitur, galbūt dar aštriau. Norėjos dar labiau rupiu smėliu aitrinti žaizdą, kuri nežinia, dėl ko vėrėsi...

– Vis daugiau vokiečių, anglų, olandų, prancūzams šios vietos jau – ne pagal kišenę. Nuvešiu į turgų šeštadienį, pamatysite, kiek čia svetimšalių. Iki šeštojo dešimtmečio visi iš čia bėgo į Paryžių, kitus didelius miestus, paskui įsikūrė keletas menininkų, pradėjo namus pirkti kiti, tada čia viskas buvo neišpasakytai pigu, galiausiai pasidarė mada. Bet iš tiesų šičia gražu, ar ne?

– Labai gražu.

– Ilgainiui pripranti ir nebepastebi. Dėl to man ir patinka važiuot pasitikt, ypač tų, kurie šiuose kraštuose dar nebuvo. Viską pamatai jų akimis, viską pamatai tarsi iš naujo.

Būtų norėjęs pasakyti, kad ekskursijų vadovas į skelbime išvardytas paslaugas neįrašytas, tačiau neišdrįso. Jautėsi pats sau pasispėdęs žabangus: buvo akivaizdu, kad ne taip lengva bus šios moters globos atsikratyti. Ne iš tų, kurios nuomotų dėl pinigų ir tave ramybėj paliktų. Vienatvė, liūdesys ar dar kas nors, nuo ko ji atsitiktinėmis, trumpalaikėmis, nenumatomomis pažintimis ir nesibaigiančiu savo tauškėjimu norėtų pabėgti. Šįkart jai nepasisekė. Įkliuvęs ir sykiu niekuo dėtas, bet kaltas.

Paskui atrodys, jog nė kiek nenustebo, kad iš anksto žinojo, jog kitaip būtų negalėjo – it gyvatėlė pravinguriavusi siaurom kaimelio gatvelėm, stačiu duobėtu laukų keliuku nusileidusi ir pro kiemo vartus įsukusi mašina sustojo prie pat vežimėlio.

– Ne, ne, nereikia, – mostelėjo moteris, kai pats nepajuto, kaip, iššokęs pro dureles, puolė joms padėti. – Mes jau įpratusios.

Buvo įpratusios – Elizabeth, motinai vos prie peties prisilietus, regis, be jokių pastangų slystelėjo į vežimėlį, ir vos jame atsidūrusi, rankomis ėmė sparčiai sukti ratus. Tučtuojau ir pradingo – pravažiavusi figos paunksnę, pasuko už kampo. Lyg būtų gėdijusis.

Anne nieko nesakė, jis nieko neklausė.

Kas galėjo pamanyt, jog taip bus, bet kai pamatė, negalėjo įsivaizduot, kad kitaip būti galėjo – atrodė, jog vos Anne ištarė *Elizabeth*, jo akyse stojosi šis vežimėlis. Atrodė, kad išgirdus *Elizabeth* vardą, jį sutrikdė ne tiek dar vieno žmogaus buvimas namuose, kuriuose jis tikėjosi rasti vienatvę ir atskirtį, kiek negalia, kurią pajuto it tiltą, jungiantį motiną ir dukrą. Atrodė, kad dar Paryžių žinojo, kad šitaip bus.

Juk dažnai taip ir būna – kai atsitinka kas nors, regis, kad tai neišvengiamai atsitikti turėjo.

Kad atsitiktinimai tik taip ir niekaip kitaip susidėliot negalėjo.

Vakarieniauti drauge, kiek mokėjo mandagiau, atsisakė.

Dabar stovėjo kambary antrame aukšte prie lango ir žvelgė, kaip Anne kieme dengia stalą, dviem žmonėms aiškiai per didelį, kaip tiesia staltiesę, kasdienei vakarienei lyg ir per puošnią, kaip dėlioja lėkštes, taures vynui, peilius, šakutes. Kaip eina į vidų, kaip grįžta *tapenadu* lėkšte nešina, kaip įpila vyno *Elizabeth*, sau, valgo. Beveik nevalgo – iš didelės lėkštės paima tik po vieną užtepėlę ant paskrudintos duonos riekelės, kramsnoja mažyčiais kąsneliais, užsigeria vynu. Smulkutės naktinės plaštakės spiečiais lekia į laukan išneštos halogeninės lempos šviesą, į lempą bloškiasi, krinta. Juodvi tyli. Ilgai sėdi. Anne atsistoja, vėl eina į vidų, išneša didelį padėklą, sidabruojančiu mėnulio šviesoje, ant to padėklo – žuvis, kurios vardo jis nežino ar kuri per toli, kad ją atpažintų. Iš pradžių perpjauna nugara, paskui – rėžis per šoną. Supjausto į gabaliukus. Du gabaliukai *Elizabeth*, du gabaliukai sau. Gal norėtum citrinos? *Elizabeth* purto galvą, motina vidury stalo padeda dubenėlį su geltonom skiltelėm, tada dukra pasilenkia, ištiesia ranką, paima vieną.

Jis atsišlieja nuo lango krašto, sukasi, nugara atsiremia į sieną. Ilgai stovi nekrustelėdamas. Paskui aukštiekninkas išsitiesia ant lovos.

Viskas yra neviltis. Viskas yra begalinis kartojimasis. Mums skirta per daug labai greit bėgančio laiko, su kuriuo mes neturim ką veikt. Kiekviena diena prabudus – kaip ežeras, kurį nežinia, kaip perplaukt reikės, o savaitės, mėnesiai lekia, kad nė mirktelt nespėji.

Mes turim save ir lygiai taip pat mes neturim kur savęs dėt. Visiškai nebūt jam nesinorėtų, tačiau jam norėtųsi būti migla, sklendžiančia tarp žmonių ir daiktų. Niekur nebūti ir būti visur, nieko nedaryti, niekur nedalyvauti, bet viską jausti, žinoti, aprėpti – iki laikų pabaigos.

Mes turim vieni kitus, bet nežinom, ką vieni su kitais veikt. Mes plakamės tarsi švendrės saulės įkaitintam ore vieni į kitus, tardamiesi, kad turim kažką padaryt, nesgi negalim šičia būti tik šiaip, o ežero bangos teliūskuojas į pašaknes, neleidžia nuo jų atsiplėšt.

Kodėl mes kankinam vieni kitus? Ir patys save?

Citrinos skiltelė prie dviejų gabaliukų žuvis ant lėkštės, kurią nutvieskia halogeninės lempos šviesa.

Stojasi, vėl eina prie lango.

Juodvi sėdi ir tebetyli. Aukštame danguje labai daug žvaigždžių. Mėnulio delčia jau perkopusi bažnyčios varpinės bokštą. Ant padėklo – vos pradėta valgyt žuvis, šalia – nuo mėsos atskirtas kaulas su uodega ir galva. Iš viršaus žiūrint, tarsi natiumortas.

Galbūt nesikalba todėl, kad junta jo žvilgsnį?

Paskui kiekviena iš savo pakelio prisidegs po cigaretę, rūkys, irgi tylėdamos, o jis pamanyt, kad žmonių, kuriuos vadiname artimaisiais arba draugais, turime nedaug. Jiems išsaugoti reikia pastangų. Ilgėliau neatsakyk į jų ženklus, arba neduok jiems ženklų, ir jie dings. Nebeprišiminė, kiek laiko nešnekėjo nė su vienu iš jų – nekėlė telefono, neatsakinėjo į elektroninius laiškus. Nesimatė. Ir gijos sutrūko. Šį akimirksnį artimiausi jam žmonės pasaulyje buvo jos, Anne ir Elizabeth, tos dvi moterys, sėdinčios apačioj už joms dviem per didelio stalo. Bet kaip jos gali būti artimos jam, jeigu jos tokios tolimos viena kitai? Nelyg indai, kuriuose tas pats liūdesys, bet stikliniai vamzdeliai lygiagretūs iki begalybės.

Atsikėlęs ir išėjęs į kiemą supras, kad dienos laimėti reikės paaukot rytą – stalias pusryčiams jau buvo padengtas.

– Jeigu norite užsibaltinti kavą, tuoj iš šaldytuvo pieno atnešiu. Karštis toks, kad lauke iš karto sugyžta.

– Ačiū, nereikia, aš geriu juodą. Pieno nemėgstu.

– Labai jau prancūziški pusryčiai, – pusiau ragindama, pusiau teisindamasi, įdegusia ranka apvedė cukrinę, dubenėlį uogienės, sviestinę, krepšelį su paskrudinta duona. – Bet jeigu norite ko stipriau...

– Ne, ne, tikrai visko užtenka. Ačiū. Per pusryčius beveik nieko nevalgau.

– Neįtikėtina, Paryžiuoj vėl lyja. Per radiją pranešė.

– Paryžiuoj šią vasarą lyja be perstojo. Lyja ir lyja, – atsakė kilstelėdamas akis į dangų, vaiskų ir tuščią.

– Taigi, – atsiduso taip skaudžiai, lyg tas už šimtų kilometrų pliaupiantis lietus ir jai būtų iki kaulų smegenų įkyrėjęs. – Ir kiek patylėjusi atsiprašomai: – Atleiskite, šiandien kaip tyčia daug reikalų, neturėsiu laiko jūsų po apylinkes pavažinėti. Nebent lig miestelio pamėtėti galėčiau.

Tai jau taip.

– Ačiū, nereikia. Aš mėgstu keliauti pėsčiom.

– Pėsčiom?

– Taip, pėsčiom. Dešimtis kilometrų per dieną galiu nueiti.

– Betgi toks karštis. O ir atstumai...

– Kuo karščiau, tuo man smagiau. Kai pradėtu eiti, sustoti nebėgaliau.

Švelniai piktdžiugiaujant apsibrėžt kreidos ratą...

– Mūsų laikais žmonės beveik nebevaikšto.

– Aš nė vairuoti nemoku.

– Nemokat vairuoti?

– Nemoku.

– Kodėl?

– Bijau. Ir man patinka vaikščiot pėsčiom.

Ratas apsisuko, ji vėl atsiduso.

Šiandien vilkėjo mėlyna berankove suknele. Tokia ryžtinga ir pasitikinti savimi nebeatrodė. Veikiau dar liūdnė. Nors šį akimirksnį jam dingtelėjo, kad tai buvo ne liūdesys, kaip vakar sau sakė, bet kažkas, kam įvardyti žodžio nerado. Bent kol kas.

Lyg stovėtų su ta mėlyna suknele ant liepto virš prarajos. Kasdienybė – turėklai, už kurių jai iš paskutinių jėgų dar pavyksta laikytis.

Bet ar visiems mums, ar su visais mumis – ne tas pat?

– O Elizabeth? – nejaukiai pasijutęs dėl to lengvo erzino, kurio ji galbūt visiškai nepajuto, pasiteiravo. Ir iškart susizgribo, kad nederėjo.

– Elizabeth? – pakėlusį akis, perversė tokiu žvilgsniu, jog net šiurpuliukai nubėgo per nugarą. – Elizabeth visada lovoje pusryčiauja.

Paskui ilgai tylėjo. Ant lėkštelės statomas puodukas trinktelėjo taip skardžiai, kad vos nesudaužė viso šio trapaus rytmečio.

– Atsiprašau.

– Už ką? Tai – akivaizdu. Ji nelaiminga nuo pat vaikystės.

Būtų turėjęs darsyk atsiprašyti, nes anas atsiprašymas išsprūdo už nevykusiai pastatyto puoduko džergžtelėjimą į lėkštelę.

Tik ką reiškia – nuo vaikystės? Iš prigimties? Ar vėliau kas nors atsitiko?

Tačiau ar dabar ne vis tiek?

– Galėčiau pasiūlyti?

– Ačiū, turiu.

Bet paėmė prisiminęs, kaip kiekviena išsitraukia iš savo pakelio.

Pūtė dūmus, dūmai beveik nesisklaidė. Tik palaiptoniui dilo giedrame, jau dabar karštame ore. Nebežinojo, ką jai sakyti. Ji irgi tylėjo.

Staigiai sutraiskė cigaretę, nors buvo likęs dar trečdalis.

– Ar galėčiau pasinaudoti baseinu?

Kažkodėl atrodė, kad reikia sakyti „pasinaudoti“, o ne „nusimaudyti“.

– Žinoma, viskuo, kas yra namuose, galit naudotis. Svetaine taip pat. Jei gu panorėsite pažiūrėt televizorių, pasišnekėt, šiaip pabūt.

Tai jau taip.

– Ar galėčiau visiškai nusirengęs?

Kažkodėl nediršo pasakyti „nuogas“, kažkodėl atrodė, kad reikia sakyti „visiškai nusirengęs“.

Vėl pažiūrėjo tiesiai į akis, bet žvilgsnis nebebuvo nei veriamai atviras, nei skaudus, veikiausiai staiga nuo nieko pavargęs.

– Žinoma, kaip tik tam ir apželdinom tujom nuo kelio, o iš kitos pusės uolos tokios aukštos, kad nesimato. Kai po vieną, visi čia nuogi maudosi. Rankšluosčių rasite ant šezlongų šalia baseino, visi švarūs. Išsirinkite. O va ten, tarp dviejų tuopų – hamakas. Labai malonu išsimaudžius.

– Ne, ne, palikit, – pasakė, pamačiusi, kad taikosi kraustyti stalą. – Atvažiuos Alice ir sutvarkys viską.

Alice? Kokia čia dar Alice?

Bet šįkart tučiuojau susizgribo, kad tai – namų tvarkytojos vardas.

Juk ne iš tų, kuri pati tvarkytų namus.

Nors jai ir reikia kuo tvirtesnių kasdienybės turėklų.

Gulėdamas ant nugaros žvelgė į dangų, kurio vieną paraštę brėžė tujų alėja, o kitą – banguojanti, banguojanti, paskui staigiai žemyn sminganti plikos uolos ketera. Vanduo po nakties dar nebuvo spėjęs išilti – atrodė, kad jo gaivi žydruma smelkias į kūną ir atveria odos poras, kurios štai tik dabar pradeda busti. Dangus buvo toks giedras, jog neatsispindėjo vandenyje, vanduo buvo toks stingliai ramus, jog dingojosi esąs ant žemės prisiūtas dangaus lopinėlis – nuo tos giedrumos ir ramybės net smilkiniuos spengė. Tik savo krūtinės ataidus girdėjo, tačiau atrodė, kad alsuoja ne jis, o visa, kas

buvo aplinkui: ši terasa, medžiai, kalnai, per tuos kalnus vinguriuojantys keliai ir takai. Viskas gaubės į jį ir viskas skleidės iš jo: trumpas paliaubų akimirksnis, kai išgyveni taiką su kūnu ir su tuo, kas aplink. Žinojo, kad tokia būseną ilgai nesitęs, kad visa netrukus suduš, ir, baugindamasis sutrikdyti šią trapią veidrodinę pusiausvyrą, beveik nejudėjo, tik gulėjo ištiesęs rankas – sakytum, tarpininkas tarp dangaus ir vandens.

Paskui trinktelėjo vienos, antros darelės, pasigirdo variklio burzgimas, padangų slystelėjimas žvyruotu taku; netrukus – andainykštė tyla.

Atsisėdo ant baseino laiptelių, ant pečių užsimetė rankšluostį.

Dabar vienas, jau vienui vienas.

Kirbtelėjo pasalūniškas noras apeiti namus, apžiūrėt visus kambarius, juose esančius baldus ir daiktus, trumpam likusius be šeimininko, ir tuo pat metu knietėjo kuo greičiau ir toliau sprukti iš čia, kur, kaip ta naujoji stotis Provanso laukuos, jautėsi visiškai svetimas. Išmestas. Ant jūros kranto. Kur tik vandens plakimasis smėlin, dumbliai ir akiračio linija, begalinė ir tuo pat metu palaipsniui skliaudžianti, kaip kad sukui apsukui kaulinis kiaukutas galiausiai užskliaudžia išgąsdintą sraigę.

Kas mane gąsdina? Ko aš bijau?

Atsisuko, už nugaros nieko nebuvo.

Tik namas raudonų čerpių stogu, priestatas po priestato sulipdytas prie akmeninės piemenų trobelės, kurių, apleistų ir apgriuvusių, retkarčiais dar pamatys eidamas ar važiuodamas šio krašto keliais; tik terasa, kurios ribą žymėjo levandos ir nuo kurios vėrėsi vaizdas į kalnus; tik kedras, žemaūgė pušis, kiti medžiai, kurių jis nepažino. Krūmai ir gėlės. Veja, per kurią aukštytyn nuo baseino veda laiptelių kirčiuojamas takas.

Ir – nė gyvos dvasios.

Tačiau atrodė, kad kažkas jį žvilgsniu smelkia. Verte veria.

Pabėgt.

Staiga tik noras pabėgt.

Tvoskė karštis, o jis ėjo ir ėjo.

Vingiuotu keliu iš kaimelio nusileidęs į miestą, užsuko į tą pačią kavinę aikštę prie tilto, iš kurios vakar jį pasiėmė Anne. Vėl užsisakė rožinio, vėl atsišliejo į sieną prie to pačio staliuko, nuo kurio matėsi nuotrauka su ano amžiaus pradžios levandų kirtėjom. Žmonių buvo dar mažiau negu vakar, tik dabar pastebėjo, kad virš nuotraukos kabantis laikrodis nėjo, betgi pats daiktų stingulys, o ir barmeno ramybė bylojo, kad tokie visi rytmečiai šioj kavinėj. Artėjant vidurdieniui, klientų rasis daugiau, per pietus jų prigužės, paskui apmažės, vakarop subumbsės kamuoliukai, kas nors iš barmeno pažįstamų užeis išgerti *pastiso*, saulei pasisukus ir terasą apgaubus šešėliui, čia, viduje, žmonių turbūt išvis nebeliks, strazdanotai padavėjai, kuri dabar beveik neturi ką veikti, reikės bėgioti į lauką. Kaip buvo vakar, taip yra šiandien, taip bus rytoj. Iki rudens. Kitą vasarą viskas iš naujo.

Niekas nesikartoja ir visą laiką viskas tas pat.

Būdavo, vos prabudęs, jausdamas, kaip pro dar užmerktas blakstienas nedrąsiai, tarsi bijotų išgąsdinti, pradeda skverbtis šviesa, regi, kaip ranka atkelia antklodės kraštą, kaip basa koja stojasi ant kilimėlio, kaip į kavinuko dugną atsimuša čiaupo srovė... Beviltiškai laukdamas, kad kas nors ims ir

staiga pasikeis, kad užuolaida plyš ir ši aušra pagaliau išskleis kitokią dienos perspektyvą, kad save nelyg veidrodis daiktus ir veidus atkartojantis laikas skils, viskas pažirs, ir atsivers įtrūkis, proskyna, takas, vedantis, kur dar nebūta, mato patį save, rengiasi, rieškučiomis prausiasi, geria ką tik užsiplikytą kavą, žvelgia pro langą į tolyn nusidriekiančius stogus su raudonais kokliniais kaminėliais, kai vėl atsisuka į žvilgsnio ir rankų nuzulintus baldus. Stinglius, nebylius. Kai pakelia telefono ragelį. Surenka Marie numerį. Vėl padeda. Vėl surenka. Girdi pypsėjimą, ilgą iki begalybės. Tarsi viską regėtų per vienodumo klampinamą ir vis labiau akių vokus spaudžiančią miglą, tirštėjančią, kaip tirštėja ir sunksta medus, kartais užsnūsdavo, kad pasikui, jau iš tiesų prabudęs, pasijustų nevykusi aktorium, atidėjusiu niekad nepatenkinto režisieriaus įkyriai reikalaujamą pakartot sceną. Neįmanoma prisimint, ką pamiršai, bet kaip užmiršt, ką prisimeni?

Ilgai sėdėjo kavinėje, joje ilgai sėdės ir rytoj. Kaip šiandien žiūrėdamas į nuotrauką su levandų kirtėjomis, į trikampin sustumtus baltus kamuoliukus ant žalia gelumbe apmušto stalo, į gipsines vynuogių kekes lubų apvadų kampuose ir apie šviestuvus, į laikraščius prie tuščių stiklinių ant baro.

Kol galiausiai susitaikai su tuo, kad kitaip būti negali.

Ir pradedi eit.

Vaizdai keitė vaizdus, žingsniai kartojo žingsnius – jis ėjo ir ėjo. Lyg viskas, ką žinojo, mokėjo, galėjo, būtų susilydę į vienintelį gebėjimą eiti, arba lyg iš visko, ką žinojo, mokėjo, galėjo, būtų likęs tik vienintelis gebėjimas eiti, monotoniškais žingsniais matavo atstumus ir reljefą piešdamas šių vietovių žemėlapi, kurio niekam, nė jam pačiam nereikėjo. Kadangi viskas čia buvo jau daugybę sykių išmatuota, suskirstyta, įvairių reikšmių spalvom nuspaldvinta. Tų žemėlapių tiek ir tiek pripiešta. Dar vienas?

Bet vis tiek ėjo. Aš nežinau, gal iš tų mano ir visų mūsų pasikartojančių patirčių kažkas klostosi, gal jos, nelyg vandens gyslos, smelkias per saulės iki neįmanomo tvirtumo išdegtą molį, jį pamažu, vos vos, po colio luistelių, bet vis tiek skaldo, trupina, kad galiausiai, vienos su kitomis susiliejusios, neregėtą galią įgavusios, molį, tarsi žaibas pajuodusį dangų visai perskeltų, sutrupintų ir ištrykštų, plūsteltų, įsilietų į jūrą, kurioje kelius rodytų jau tikrės – nei sau, nei kitiems nemeluojamos – prasmės kompasai, kompasai, kurių rodyklės po tūkstančio, daugelio tūkstančių metų po mūsų gyvensiančius ves į tolimesnes platumas, gal jose pagaliau atsiskleis, kam reikėjo šio nuovargio, kam reikėjo viso šito begalinio kartojimosi, šitos – negirdimai verčiantis šimtmečių maldaknygės puslapiams – milijardų balsų kartojamos kasdienybės litanijos; gal mes, dešimčių, šimtų tūkstančių metų ratą apsukę, vėl sugrįšime prie to paties vandenyno, kuris mus išsūpavo ir kurio bangos jau tada mums kuždėjo, gal ir dabar kužda didžiosios paslapties įminimą, tik mes, į savo pačių sukeltą triukšmą panirę, nieko negirdime? Ir nematome. Gal šito begalinio kartojimosi reikia, kad ištobulėtų mūsų klausą? Ir rega.

Tik ar tu tiki pažanga?

Siaurum vingiuotom gatvelėm kelias dienas kops link pilių, tvirtovių, bažnyčių, stovinių šimtų metų, mačiusių, ko mes nematėm, ir matysiančių, ko mes jau nematysim, mus pasitinkančių, mus priimančių, tačiau į mus žvelgiančių iš atsainumo aukštybių, kaip kad mes žvelgtume į skruzdėlyną, po

mūsų kojom po šapelį suneštą; net ir tie maži jaukūs Provanso namukai, išpuoselėti ir išgražinti, atrodė abejingi ne tik jam, pro šal einančiam, bet ir šeiminkams, juose gyvenantiems ir jais besirūpinantiems, – jų akmeninės širdys žinojo, kad prisirišti negalima. Liūdesys ateina iš neišsipildymo, arba netekties, akmenys, mūrai nieko nesitikėjo ir nebijojo nieko prarasti, jie buvo, ir tiek. Jam irgi norėjosi būti, ir tiek.

Bent kol kas.

Stovėjo ant terasos krašto ir žvelgė į gyvenviečių trupinius, kalnagūbrio raukšlėse kitapus slėnio pažertus. Tos šviesos iš tiesų atrodė nelyg spindintys trupiniai, nuo pasibaigusios dienos stalo nubraukti, saujomis tai čia, tai ten paberti. Jau buvo išmokęs tų miestelių vardus ir mintyse juos kartojo, kaip kad užvertęs galvą į dangų ir atpažinęs žvaigždynus, tarsi stropus mokiny astronomijos mokytojui pats sau juos šnabždi. Dar niekada nebuvo matęs tiek ir tokio ryškumo žvaigždžių – Anne sakė, kad čia visada taip rugpjūtį. Pasukus akis nuo kalnų ir pažvelgus aukštyn, jos atrodė artesnės, negu kaimeliai. O kiek šimtų, tūkstančių šviesmečių nuo jų sklindantys spinduliai skriejo, kol štai šį akimirksnį tavo vyzdžius pasiekė? Kitos gal jau iš viso užgesusios.

...Tai buvo žiedas, panašus į nužydėjusios pienės. Tik daug kartų didesnis. Jis, daugybės skėtinių šluotelių į baltą rutulį išgaubtas, išdidus ir sutrikęs, nes nė pats nežinojo, kaip nei sodintas, nei sėtas čia atsirado, baltavo ant aukšto koto be jokio lapelio ir kiekvienąsyk, dvelktelėjus menkiausiam vėjukui, drebino širdį – atrodė, kad ims ir pažirs, arba jį laikantis stiebas nulūš. Atmintyje šmėstelėjo baltapūkis traukinys matytas vaikas.

– Et cette plante... Comments s'appelle-t-elle? – paklausė šį rytą.

– Cosmos, – atsakė Anne.

Kosmosas?

– Iš tikrųjų ne kosmosas, tai aš jį šitaip pakrikštijau. Kosmosai – tai tos mažos gėlytės plonais plevenančiais žiedlapiais, ana va ten žydinčios. Aš jas vadinu kosmosiukais. Nors iš tiesų šiuo vardu kiekvieną gėlę, kiekvieną augalą pavadinti galėtum. Bet šis princas – tai jau tikrai kosmosas. Tik pažiūrėkit, kokia tobulybė.

Pasilenkė, neliesdamas plaštakom apgaubė. Blizginamas mėnesienos, žiedynas tviskėjo sidabrine šviesa. Rutulinės simetrijos įsikūnijimas, tuo pat metu standus ir irus, menkausio prisilietimo suardomas, jis spinduliavo liūdnu žemiško grožio pasmerktumu. Žvelgiant į jį, viskas staiga pasirodė be galo trapu: šis jauno mėnulio nutviektas sodas, nuo terasos tolyn nusidriekiantis slėnis, kitapus jo iškilę kalnai, tos dulksvos žaltvykslės, kurių spiečiai buvo kaimeliai. Ir kad ir kiek stengtumeisi, neišsaugosi šito biraus sidabruojančio nėrinio, iš kurio ryt poryt teliks tuščias žiedsostis, taip atrodė, kad ir kiek stengtumeisi, neišsaugosi nei šito sodo, nei terasos, nei kalnų, nei šviesų, kurių spiečiai buvo kaimeliai: kadangi viskas yra nuolatinis irimas, kadangi viskas yra neišvengiamas slydimas į pabaigą. Dingojosi, kad kiekvienu ūmai it styga įsitempusio, paskui lygiai taip pat ūmai atsipalaidavusio kūno plaukeliu junta, kaip vysta gėlės ir džiūsta jų šaknys, kaip aiži uolienos ir pamažu smenga už nugaros stūksančios prabangios vilos, jo laikinų namų pamatai, kaip blunka spalvos, byra smėlis ir dūla prieš jo akis nu-

sidrikęs Liuberono kalnynas, kaip senka požeminiai vandenys, kaip vis lėčiau kyla syvai senstančio sodo medžių kamienais – kaip visa, kur tik pažiūrėsi, negirdimai, nematomi dyla ir nyksta: mums tik atrodo, kad viskas tęsis be galo.

Ausyse vėl suskambo Wong Kar-Wai filmo muzika.

Dabar dangus sukosi. Kaip anuomet, kai vaikystėje naktį atsiguldavo vidury pievos. Kiek metų naktį lauke aš nebuvo išsitiesęs aukštiekninkas ir nežiūrėjau į dangų? Turbūt nuo tada, kai buvau vaikas. Ir pamiršau, kad tereikia atsigulti aukštiekninkam ir dangaus skliautas ims suktis. Kaip tikriausiai nebepprisimenu daugybės kitų vaikystės stebuklų. Kadangi išmokau, jog taip būti negali.

Suaugti – tai išmukti, jog taip būti negali? Nors iš tikrųjų suaugęs niekad nesijautė. Galbūt tik pavargęs. Šiek tiek. O gal ir labai. Kaip vis labiau pavargę būti atrodė daiktai. Jo ir ne jo. Visi, su kuriais susidurdavo, prie kurių prisiliesdavo, kurie tiesiog buvo aplink.

Tiesą sakant, nė nežinojo, ką reiškia suaugti. Galbūt pradėjo jausti, ką reiškia senti. Vis mažiau džiaugsmo liesti. Vis mažiau džiaugsmo užuosti. Vis mažiau džiaugsmo skanauti. Vis mažiau džiaugsmo girdėti. Vis mažiau džiaugsmo regėti. Vis mažiau džiaugsmo atspėti. Vis mažiau nuostabos.

Ir vis mažiau akimirų kaip štai ši.

Žvaigždynai sukosi, ausyse skambėjo Wong Kar-Wai muzika, o jis gulėjo aukštiekninkas ir juto, kaip į jį iš dangaus, tarsi iš didžiulio krištolinio piltuvo, srūva palaima. Toji palaima, kai raumenų skaidulos atsipalaiduoja ir nebedega troškimu eiti, jį jau nualinusi, toji palaima, kai laiko nebetvirčiuoja nei sekundžių, nei minučių, nei valandų rodyklių sukimasis ir praeitis, dabartis, ateitis susitelkia į mažytį gyvsidabrio rutuliuką, virš amžinybės bedugnės pakibusį, toji palaima, kai nebelieka ribų tarp tavęs ir tavojo kūno, ir to, kas aplink ir kas galbūt yra šiek tiek daugiau nei paprasčiausia kasdienos užmarštis. Lyg visą erdvę akytų nematomų vargonų vamzdynai, girdėjo jį gaubiančios tamsos tylą – be pradžios ir be galo, vienodą ir abejingą. Traukiančią į nežinomybę, bet nebauginančią, kaip nebegąsdina niekas, kai susitaikai su neišvengiamybe. Ir dar žinojo, kad jį šiuo metu saugo kosmosas, rutulinės simetrijos princas. Tai kas, kad ryt, poryt jo nebeliks.

Atsistojo, vėl pasilenkė. Tarsi akimis būtų įmanoma vystančius, blunkančius, senstančius daiktus susiurbt į save, staiga panūdo įsižiūrėti į kiekvieną šio žiedyno ašelę, iš jų išsišakojančius smulkius skėtukus, mažiausių tų skėtukų narelį – susirinkti visas iki vienos detales ir, atminties raktu užrakinus, išsaugoti savyje, kad tuomet, kai šis trapus darinys bus suiręs, kada panoręs galėtum jį lyg iš skrynelės išimti ir vėl kaip dabar pamatyti, plaštakom neliečiant apgaubti. Būti kartu. Be žodžių kalbėtis. Vienas kitą suprasti. Lygu įsižiūrint, į kiekvieną gyvą ir negyvą daiktą akimis įsismelkiant, susirinkti, savin susigaubti visą šią naktį: paslapties skliaudžiamą sodą su visais jo medžiais ir krūmais, ir gėlėmis, kiekvieną žiedelį levandų, terasos pakraštį brėžiančių; vienišą dunksantį bažnyčios varpinės bokštą, uolas, į vis aukštesnius kalnus kopiančias, – kad ir po daugelio metų galėtum į šį peizažą įžengti ir tai, ką patiri šiuo metu, iš naujo patirti. Nuo kosmoso akys nukrypo prie kosmosiukų, paskui nelyg dvi muzikantės, nė vienos natos praleisti negalinčios, slydo per žolės partitūrą, stengėsi užkliudyti

menkiausią smilgelę, netrukus skaičiavo figas, didelių, nuo kaitros suvytusių lapų lopšiuose baigiančias nokti, sliuogtelėjo veidrodiniu baseino paviršium, atsimušę į stinglų tujų alėjos juodumą, kilo viršun...

Žvilgsnis.

Staigiai atsigrėžė.

Buvo jau visai netoli.

It stipraus vėjo gūσιο pūstelta vėtrungė staigiai nusigrėžė.

Bėgo. Pasiramsčiuodama ramentu, klupinédama, kone virsdama. Ramentas prieky, žingsnis, už susikūprinusių nugaros likęs ramentas švysteli priekin, kėlis linksta, jau grius, išsitiesia, dar vienas žingsnis, vėl viskas iš naujo. Norėjosi šūktelt, Elizabeth, atsargiai, palaukit, nebėkit, pargriūsit, tačiau tik ausyse skambėjo ir smilkiniuos aidais daužėsi, atsargiai, palaukit, nebėkit, pargriūsit, kažkas kirdo žadą – tai nebuvo nei pyktis, nei baimė, tai buvo, ko nė paskui nemokėjo žodžiais įvardyt, turbūt niekada nemokės. Ranka griebia už rankenos, stumia duris, koja per slenkstį, ją vejas kita, ramentas įkypai slysta iš paskos, tamsa.

Mėnesienos sidabro blizginamas rutulinės simetrijos princas kaip stovėjo, taip tebestovėjo. Ant aukšto stiebo, aristokratiškai ramus, aristokratiškai išdidus, aristokratiškai vienišas.

Akyse raibuliavo. Juto, kaip viduje kažkas lūžta.

...Visas šitas gražumas prieš pabaigą.

Kaip ir vakar ilgai žiūrėjo į juodai baltą nuotrauką, į tas ano amžiaus levandų kirtėjas, darbe užsimiršusias, po saulėtu dangumi valstietišškai kantriai violetinį Provanso auksą į prijuostes semiančias, užsimojusias pjautuvais ir kiekviena savo judesy amžiams sustingusias, jau išėjusias, tik šitoj nuotraukoj likusias, lyg anas vieni vienas akimirksnis, joms to nė neįtariant, visą jų gyvenimo esmę būtų sukaupęs, visas jų laimes ir nelaimes raiškiausiai bylotų; žiūrėjo į trikampin sustumtus baltus biliardo kamuoliukus, kurie po žemai nuleistu apmūsijusios varinės skardos abažūru su levandų kirtėjų kantrumu laukė, kol juos pažadins trinktelėjimas lazdele ir jie pažirs, išsisklaidys po žalia gelumbe apmuštą stalą, vieniems pergales, kitiems pralaimėjimus skelbdami; žiūrėjo į vynuogių kekes lubų kampuose ir apie švietuvus, ir per palubių karnizus nuvinguriuojančias vynuogienojų girliandas, į visus tuos gipso lipdinius, papilkėjusius, daiktais aptrupėjusius, tuo pačiu levandų kirtėjų ir biliardo kamuoliukų kantrumu vis neateinančių remontininkų veltui besišaukiančius; žiūrėjo į laikraščius su vakarykštėm naujienom, ant kartelių stovė prie tuščių stiklinių ant baro sukabintus, iš tolo panašius į paukščius, dar nepakilusius, bet jau pavargusius, sparnus nusvarinusius. Atsišliejęs į sieną, kaip vakar žiūrėjo į nuotrauką, į kamuoliukus, į gipso lipdinius, į laikraščius, į tuščias stiklines ir pamanė, jog nieko keista, kad laikrodis, prieš jį kabantis, neina, jog kitaip būti negali – čia tekantis laikas dildo, bet viską toj pačioj vietoj palieka, ničnieko iš pirmykščių lizdų nepajudina.

Do.

Galėjo išvis niekada nesutikti, bet jei jau sutiko, pažintis su ja buvo be-

veik neišvengiama – kaip sakė Anne, ištisas dienas tūnos griuvėsiuose už aklinų mūro sienų, neduos jokio gyvasties ženklo, tik vakarais įžiebs lempą – jos atšvaitus uždaramė kieme gali, jei atsisuki, iš viršaus pamatyt kopdamas ant uolų, kurių papėdėj sutūpę kaimo namukai; kiūtos tarsį vienuolė, be įžadų atskirčiai pasismerkusi, tuose savo griuvėsiuose, kasmet vis labiau trupančius, skeldinčius, nenumarinamai gajaus laukinio klevelio kibių šaknų vis labiau ardomuos; lyg negalėtų ištrūkti iš pačiai sau pasispęstų spąstų, nepravers lauko durų, neišeis nė į kiemą, tris keturias dienas, visą savaitę niekas jos neregės, bet kai išlįs, bus kaskart prakaulėsni, gelsvesnio, raukšlėtesnio, vis tragiškesnio veido, į gatvę žengs nelyg į sceną ir per kelis akimirksnius atsigriebs už dienų ir naktų nebylumą, už visą tą laiką, per kurį ji, matyt, bluosto nesudėdama piešdavo ir tapydavo, nesgi tiek pripiešti ir pritapyti, kiek pripiešusi ir pritapiusi buvo ji, kaip kalbėjo saujelė liudytojų, kurie į jos būstą buvo įžengę, paprastas mirtingasis, laiką į dienas ir naktis skirstantis, niekaip neišgalėtų: piešiniais ir paveikslais nukabinėtos visos sienos nuo lubų iki grindų, bet dar daugiau jų sukrauta į stirtas lentynose, etažerėse, ant stalų, tiesiai ant žemės, tų stirtų – galybė. Kiti porins, kad iš griuvėsių išslinkdavo tik tuomet, kai katės, jų turėjo dešimt, gal net dvidešimt, nebeištverdamos alkio, pradėdavo vienos per kitas kniaukti, sienomis lipti, popieriaus ir drobių stirtas draskyti, – štai tuomet nelyg laumė į dienos šviesą išnerdavo, bet išnerdavo taip, kad visas kaimelis apie tai tučiuojau sužinodavo: rėkaliudavo, skeryčiodavosi, beveik visada skandalą sukeldavo. Tą dieną, kai ją pirmą kartą pamatė, skandalas kilo dėl *bagetės*. Kur tai matyta, kovojau, kovojau ir išsikovojau, kad katėms maisto parduotuvėj paliktų, visada joms atsargų laiko, bet jūs pamiršot, kad ir aš ne šventąja dvasia gyva, kad ir aš pati turiu bent kartais pavalgyt, tik pamanykit, dar tik pusiaudienis, o duonos jau nebėra?! – atsisukus į gastronomėlį, mosuodama aukštin iškeltu kumšteliu šaukė. Ko spoksai?! Tai vis per tokius kaip tu, per jus, atvažiavėlius! Viską kaip skėriai iššluojat! Aš... Aš... Ir jūsų veidai tokie idiotiški, lyg visi būtumėt tų pačių idiotų tėvų pagimdyti. Prošal, ar čia apsisitojė? Čia. Pas Anne, pasakė jos pavardę. Pas Anne? Taip, pas Anne. Ir staiga... Staiga suknežta, sulinksta, nutyla, apsisuka, dar negyvesnė už šėšėlį, jai už nugaros įkypai krintantį, žengia, atrodo, ne eina, bet kojomis grindinio neliesdama slysta, vis žemiau svyra jos pintinis krepšys, kuriame – kačių maisto skardinės.

– Madame, gal galiu jums padėt?

Tik po kelių dienų supras, kad ji, išdidi ir ori, ne dėl to, jog sunku būtų nešti, sutiko.

– Užsuk kada nors, kai eisi prošal, – užuot atsisveikinusi, tarė.

Ir dingio už vartų.

Lyg jos nė būti nebūta.

Kodėl pasakiau, kad pas Anne?

Kodėl sugniužo, kai išgirdo jos vardą?

Kodėl – taip apšauktas – pasisiūliau padėti?

Ir kodėl kviečia užteiti?

Anne kalbės:

– ...bet jeigu sutikot, nesusipažinti su ja buvo beveik neįmanoma; kiūtos,

kiūtos tuose savo griuvėsiuose, bet kai pasirodys, tai per kelis akimirksnius už viską atsigriebs – sukels skandalą, prie visų kabinėsis ir jai nebus nei savų, nei svetimų, nei pažįstamų, nei nepažįstamų.

Pakeldama vyno taure, Anne tvirtins:

– ...nei jūs pirmas, nei paskutinis. Tūnos, tūnos užsidariusi, bet kai išnirs į dienos šviesą, pirmąjį pasitaikiusį aprėks, nesvarbu, ar jis būtų vietinis, ar, pasak jos, atsibeldėlis.

Siurbtelėjusi gurkšnelį, Anne atsidus:

– Bet ji nepikta. Ji nelaiminga.

Staiga susimąščiusi, vos vos primerktomis akimis Anne, tarsi smalsaujantis vaikas, klaus:

– Ar jums niekad taip nebuvo, kad draugauji, bičiuliuojiesi su žmogumi, atrodo, be jo nė dienos ištvirt negalėtum, ir nei iš šio, nei iš šio sklendė taukšt – to žmogaus nė akyse matyt nebenori?

Anne prisimins:

– O kokios draugės mes buvom, šeštadieniais turguj ji sukneles, sijonus, palaidinukes man išrinkdavo, paskui taisydavo – mano pirštai išsukinėti, adatą valdyti ne man, bet ką jau ką, o siūti ji moka. Dedasi menininke, kurgi tau, tokia dailininkė, bet iš tikrųjų jos pašaukimas – siūti. Gaila žmonių, kurie su pašaukimu prasilenkia.

Pro platų, iki pusės siaurų pinučių pridengtą langą žvelgdama į saulėlydžio raudonio nutviekstą Liuberono kalnyną su tolydžio tamsėjančiom medžių viršūnėm papėdėse, Anne pasakos:

– Nathalie, Jacques, Serge, Angelo... – buvo laikai, kai vieni be kitų mes negalėjom, dienų dienas, ypač vasarų, leidom kartu, tai buvo *communauté*, susilipdžiusi tartum korys, o avilys, kuriame ji susilipdė, buvo šitie namai. Jų durys visą laiką būdavo atviros. Kai dabar štai sėdim už šio mėlyno stalo ir kai jūs žvelgiat į vidury jo įtaisytą ruletę, nė įsivaizduoti negalit, kiek kartų ji sukos pagal įvairiausių žaidimų taisykles ir mūsų akis traukė. Tada mes sakėm, aš ir dabar sakau sau, kad gyvenimas – tai žaidimas ir kad žaisti – tai į gyvenimo pilnatvę panirti. Ar kada nors dar patirsim tokią pilnatvę, kokią patirdavom, kai buvom vaikai? Žaisdami. Nors to nenumanėm. Ir netgi įtarti neįtarėm, kad ir žaisti ilgainiui pabosta.

Į kriptolines taures vėl įpylus vyno, tebeskverbiamą it strėlė aštraus Elizabeth žvilgsnio, į ją tiesiu taikymu smingančio nuo pinto supamo krėslo pačiam svetainės gale, Anne tęs:

– Žaisdavome mes dažniausiai po vėlyvų vakarienių, kai, kieme nukraustę didelį stalą, juk šitiek žmonių, grįždavome į šitą svetainę ir Pierre paskaitydavo tą vakar parašytą eilėraštį apie virš Caseneuve – tai tas kaimelis, kurį matot pro langą, – pakibusį debesį ar Angelo parodydavo violiņ narvelį su sode rasta iškleipta nukirsto klevelio šaknim, sakydamas, jog tai – Avinjono popiežius, vienutėn jo šiandien įkalintas; kai vieni su kitais tos dienos išmonėm pasidaliję, tarsi po išpažinties priimti komunijos susėsdavom štai už šito mėlyno stalo. Iš visų gal tik aš nelabai drįsau vadintis *artiste*, visi kiti buvo *artistes*, poetai, dailininkai ar muzikantai. Kur tau. Net ir tas pats Serge, jos vyras, mūrininkas. Argi statyti – ne kurti? – prisimenu, pusiau ironizuodamas, pusiau tuo patikėti norėdamas ar patvirtinimo laukdamas, kartais klausdavo jis, kai pirmąsyk išgirdęs Schönbergo ar kokią kitą neįprastai

skambančią pavarde, nejaukiai pasijusdavo mūsų draugijoj. Nors, tiesą sakant, teisintis jam nebuvo dėl ko – tai jinai griuvėsiuos palikti jį vieną baugėjosi, tai jinai iš pradžių kone prievarta jį čia atsitempdavo. Bet ilgainiui įsi-gyveno, su mumis jam pradėjo patikti. Jaučiau. Visi mes tai jautėme. O pati tai jau nemanykit – ir dailininkė, ir skulptorė, ir architektė. Ir dar kas tik norit.

– Imdavo suktis ruletė, ir mes persikeldavom į kitą pasaulį, – jau truputį apsvaigus nuo vyno, kiek patylėjusi, toliau kalba Anne, regis, kuo toliau, tuo labiau jį pamiršdama, o jis žvelgia į ją, tuo vienišesnę už šito mėlyno stalo, kad prie jo, jeigu tikėsi jos žodžiais, kitados susirinkdavo šitiek žmonių, ir su ta pačia nuostaba kaip po susitikimo su Do klausia savęs, kodėl jinai jam, visiškam prašalaičiui, visa tai pasakoja, kaip nutiko, kad jis, bėgdamas nuo žmonių, šitame Anne, Elizabeth, Do trikampyje sau nejučiom atsidūrė. Galbūt žmonės jaučia žmones, neturinčius savo gyvenimų? Atmintyje šmės-teli trikampin sustumti balti kamuoliukai, laukiantys, kol juos išjudins biliardo lazda. Tačiau jis žino, kad jo... Taip ir bus. Motina, tarsi iš slėptuvės kitame svetainės gale sėdinčios dukters žvilgsnio veriamas, pasakos, o jis tik klausysis.

– Imdavo suktis ruletė, ir mes persikeldavom į kitą pasaulį, – pakartojusi, o gal tik jam pasirodys, kad pakartojė, tęs Anne. – Įsivaizduoti negalit, kiek žaidimų mes buvom prisigalvoję. Jų taisykles patys sau kurdavom, kai nusi-bosdavo, perkurdavom. Ir nesvarbu, kas laimės, svarbu būdavo žaisti.

Vėl prityla. Įkypai ištįsęs šešėlis, kurį jai už nugaros meta kokių septy-niasdešimtųjų metų toršeras su siaurėjančiu kūginiu abazūru, krinta ant sienos prie didelio židinio kaip žvakės dagties pilkuma pasivertęs sielvartas, jos balsą vis labiau virpinantis.

– Sakau, persikeldavom į kitą pasaulį. O gal ir ne, – suabejoja. – Gerai pa-galvojus, iš tikrųjų ne persikeldavom į kitą pasaulį, bet išplaukdavom į to paties pasaulio naktinę dimensiją, juk tie mūsų žaidimai buvo ir Pierre su-rimuotas debesis, ir Angelo įkalintas popiežius, ir Nathalie aplikacijos, ir tie patys paukščiai – taip Jacques vadino natas, ant penklinės kiekvieną popie-tę tupdomas. Argi kurti – ne žaisti? O žaisti – ne kurti?

Kilsteli taurę, nustebusi, kad tuščia, paima butelį, pilasi.

– Geltona, raudona, mėlyna, žalia – kai dabar prisimenu anas bemieges naktis, akyse vilkeliu ima suktis kaleidoskopas, lyg tie žaidimai į spalvas ilgainiui įsikūniję būtų, naujas žaidimas – nauja spalva. Ir vis greičiau ir greičiau sukasi. Keistas pojūtis – kažkas sprūsta pro šalį, mes kasnakt me-tam atsitiktinumų tinklus ir niekaip to kažko sugauti negalim, vėl metam, ir vėl tinklas tuščias.

Bet apie tai niekada nekalbėdavom. Lyg būtume rezgę sąmokslą, apie kurį vienas kitam prisipažinti nebūtume drįsę.

Toji neįmanomo ryškio raudona suknelė. Bet ne tik ji. Tik dabar supranta, dėl ko dar tokia keista pasirodė, kai pirmą kartą pamatė kavinėj. Toršero metamas šešėlis ant sienos prie židinio. Šukuosena. Tų pačių septyniasdešimtųjų metų mada.

– Įsipilkit, – pasiūlo pastebėjusi, kad ir jo taurė tuščia. Ir klausia, bet iš tiesų tvirtina: – O ir tos mūsų šventės, kurias vasarą vos ne kiekvieną šeš-tadienį čia rengdavom, argi tai nebuvo žaidimas, tas pats noras laiką išsemt

iki dugno, saujoj suspaust, kas pro tarpupirščius byra, tarsi taurę vyno vienu ypu išgert esmę, nors kas ta esmė, turbūt nė vienas nebūtume mokėjęs įvardyt. Arba įvardiję būtume kiekvienas savaip. Ir tas vardas nieko nebūtų sakęs. Kadangi vos tik įvardiji... Dėl Dievo meilės, nesivaržykit.

Darsyk paragintas ima butelį, kaip ką tik jinai, pats sau įsipila.

Elizabeth sėdi nekrustelėdama. Motinos pripildyta taurė greta jos ant mažo staliuko stovi nepaliesta.

– Tie visi fakelai, girliandos, kaspiniai, kaukės, kostiumai, vaidinimai, cigaretės ir vynas be saiko... Pati stebiuosi, ko mes neprasimanydavom. Skrybėlių balius. Mistralio balius. Šviesų ir garsų balius. Ir kiek svečių prisikviedavom...

Palenkia galvą, žvilgteli į grindis, vėl pakelia, kresteli atgal plaukus.

– Paskui mirtis.

– Maman...

– Likau viena...

– Maman...

– Bandėme tęsti, bandėme nustumti į šalį, bandėme nepalūžti ir nepralaimėti, nesgi visi mūsų žaidimai ir šventės buvo išankstinis pasipriešinimas tam, kas nutiko. Bet nieko nebebuvo, kaip buvo anksčiau.

Patylėjusi sako:

– Nors ir žinojome, kad Pierre būtų norėjęs, kad tęstume.

Ilgai žvilgsniu tyrinėja rankas, lyg iš jų, pirštais tarsi praeitis ir ateitis sunertų, gyvenimo mįslių įminimus atburti galėtum. Į ją žvelgiant atrodo: atgniauztų rankas ir visos paslaptys jai atsiskleistų. Tačiau ji tik dar labiau jas suspaudžia.

– Viskas buvo taip pat ir viskas buvo kitaip. Blunkančios spalvos, paskui skeldintis dažas, dryskanti drobė...

– Maman.

– Moteris prie fontano... Ta keista moteris... Prisimenat, klausiau, ar jums kartais nebūna, kad draugauji, bičiuliaujiesi su žmogum, o paskui sklendė taukšt, ir to žmogaus nė akyse matyt nebenori... Ko gero, iš prigimties pavyduolė, ko gero, dėl to ir bijojo jį vieną griuvėsiuos palikti. Nė nežinau, iš kur radosi tie įtarimai, nei per daug artimi jautėmės, nei labai dideli draugai buvom, bet tai, ko nėra, juk kartais daugiau sveria ir lemia, nei tai, kas yra. Iš pradžių užuominos, paskui priekaištai, ilgainiui... Nė įsivaizduoti negalite, kokius skandalus...

– Maman!

– O Elizabeth...

– Maman!!!

Nė krūptelt nespėja.

Paskui atmintyje suksis kaip sulėtintam filme: ramentas lanku skrieja ir trenkias į sieną prie židinio, kitos rankos blokšta taurė krinta ir šukėmis žyra, vynas ant grindų liejas.

Tyla.

Anne kalbės, tvirtins, klaus, prisimins, pasakos, kai jis prasitars:

– Aikštėj prie fontano sutikau keistą moterį.

– Do. Jos vardas Do, – Anne pasakys ir kalbės, tvirtins, klaus, prisimins, pasakos, daugiau šito vardo nepaminėdama.

Nei tą vakarą, nei visą laiką, kiek dar pas jas bus.

Biliardas.

Nuotrauka.

Neinantis laikrodis.

Tuščia rožinio taurė.

Atsisveikindamas linkteli.

Barmenas atsakydamas kilsteli ranką.

Grindinys, paskui vėl – šalikelių žvirgždas.

Šventojo Juliano tiltas pažemiui atkartoja danguje iškilusių kalnų linkį, upelė išdžiūvusi tiek, kad vanduo, regis, jos vaga niekada netekėjo ir niekada netekės, ir tiltas čia atrodo toks pat nereikalingas kaip židinys Anne sve-tainėję karštą vasaros dieną, sako sau: šį tiltą ne žmonių rankos dviem kran-tams sujungti pastatė, bet jis pats čia atklydo ir tarsi maldininkas, apkerė-tas šio krašto grožio, suklypo, išsitiesė ir jau trečią tūkstantį metų iš vietos nepajuda. Popietė, saulė į aukščiausią dangaus tašką įkopusi, o jis, kniūps-čias ant žemės be jokio šešėlio, iš tolo stebi tą tiltą nelyg pareigingas sargy-binis, anais laikais paliktas laukti, kada tiltu Romos imperijos legiono kariai vėl ims žygiuoti. Galėtų įsivaizduoti, kaip jie, gaubiami pačių sukeltų dulkių, pasirodo ties akiračio linija, kaip artėja, virš ilgos kolonos ant stiebų plaiks-tosi vėliavos, pamažu ryškėja žmonių siluetai, paskui ir veidai – įdegę, nu-gairinti vėjų, bejausmiai, nes ilgas kelias, ta pati saulė ir tie patys vėjai iš-degino ir išgairino visus jausmus, juo geriau – kareivis turi pamiršti jausmus ir paklusti įsakymams; galėtų įsivaizduoti, kaip jie artėja, tiek priartėja, kad jų uniformų raudonis ir mėlis, šarvų varis pradeda taip kibirkščiuot, kad tinklainės siūlelius, atrodo, sutraukys, ir vokai instinktyviai prisimerkia, o nuo horizonto atslydusi dulkių juosta bloškias kaip šuoras, kurio smūgį vos atlaikai; galėtų įsivaizduot, kaip subilda, sudunda, sutrinksi tiltas, žirgų kanopų ir pėstininkų aulinių kulnų kirčiuojamas, kaip nuo jo atšokstantys ataidai ima varpyt dangų ir kaip vyrai, išsekę tiek, kad nuovargio nė nebe-junta, žygiuoja, žygiuoja, žygiuoja, ir regis, šitai jų procesijai niekada nebus galo. Dar galėtų įsivaizduoti, kaip – paskutinėms gretoms nuo tilto nužengus – kolona šiuo Domicijaus keliu, per Galiją iš Narbonės link Turino vedančiu, tolsta, palaipsniui iš audros šuoro siaurėjančia dulkių juosta atvirsta, it plunksna už horizonto nuslysta. Ir kaip atrodo, kad, triukšmui nutilus, ausų būgneliai tuoj plyš – spenglos, po šitokio dundesio veriančios, nebeatlaikę. Galėtų, tačiau neišivaizduoja. Gal dėl kaitros, gal iš nuovargio jo galvoje tuščia kaip vėjų išpustytoj aguonų dėžutėj, saulės iki baltumo ištrintoj atminty tik keli vietovardžiai šmėsteli. Tačiau jie pasirodo tokie keisti ir netikri – miestai, kuriuose jis nebuvo ir kurių nepažįsta, jam tokie pat toli-mi kaip laikai, kuriais negyveno: kad tai buvo arba yra, tikėk, netikėk.

Tik žiūrėti dar gali. Kiek tolėliau yra kitas tiltas, visai neseniai pastaty-tas naštai nuo senojo, labai jau pavargusio, perimti. Mato, kaip prie to naujo tilto privažiuoja mašinos, kaip iš jų lipa žmonės, kaip jie eina prie senojo, vieni kitiems kažką pasakoja, dairosi, rodo... Kaip, užsikniaubę ant geležinių turėklų, ilgai žvelgia į išdžiūvusią upę, į slėnį, į tolumoj dunksančius kalnus,

galbūt mąstydami apie tai, kad, palyginus su šiuo skulptūrišku gamtos stinglumu, du tūkstančiai metų, prabėgusių nuo tada, kai buvo pastatytas šis tiltas, – tiktai vienas akimirksnis, o gal priešingai – apmąstydami savo gyvenimus, trumpus kaip brūkšnelis, žodį iš vienos eilutės kiton keliantis, lygu jų gyvenimai giminę iš vienu dešimtmečių į kitus perkels, kaip tik tariasi jaučią amžinybę, nuo šio romėnų tilto akmenų atsigaubiančią.

Viskas priklauso nuo atskaitos taško.

O gal negalvodami nieko.

Gal tik žiūri, ir tiek.

Dar mato.

Mato, kaip paskui leidžiasi kriaušiu, kaip išdžiūvusios upės vagoj stovėdami akimis tyrinėja poliūs, tris arkas išrietusius, vidurinė – aukščiausia, kitos dvi – nelyg jos seserys dvynės šiek tiek mažesinės, kaip fotografuojasi – vieni iš kitų perimdami aparatus, kad už laiko kadro nė vienas neliktų.

Ir kaip paskui grįžta prie naujo tilto, kaip lipa į mašinas, kaip apsisuka arba neapsisukę tiesiai važiuoja, kitam krante tolsta, kaip atvažiuoja kiti.

Kas man yra? Kodėl aš negaliu taip, kaip jie? Apžiūrėti, nusifotografuoti, džiaugdamosis išpūdžiais kartu su draugais važiuoti toliau, praverti langą, mostelt ranka ir sakyti, pažiūrėkit, kaip čia gražu, ar balsu svarstyti, kur šiandien vakarieniausime. Kur vakarieniauti, svarbu.

Kodėl visa tai, ką matau, man atrodo tiktai paveikslas, netikrumo rėmų įrėmintas, kuriame tie žmonės yra nelyg degtukai, dar vos vos rusenantys, bet netrukus užgesiantys, į bedugnę, tokią pat juodą kaip užgesusių degtukų galvutės, nukrisiantys?

O gal ne jie, bet aš pats?..

Ne netrukus, o jau.

Ir staiga – vėl.

Vėl tas pasiutiškas noras eiti – ir eiti – ir eiti – tarsi kiekvienos kūno ląstelės branduolys būtų žaizdras, kurį iki treškesio kaitri saulė ūmai iš naujo būtų įplieskusi. Jos spinduliai krinta pro mikroskopą, o tu esi pamokos neišmokęs ir nieko nesuprantantis vaikas, per to mikroskopo vamzdelį save tyrinėjantis. Nors esi tūkstančius kartų išdidintas, viską matai ir nematai nieko.

...Mindamas siaurą vingiuotą keliuką palei vynuogienojus, regės, kaip tolydžio artėja ir kaip artėdamas vis statesniu kampu dangun lipa kalnas ir jį vainikuojanti markizo de Sado pilis, kaip pamažu ryškėja tos pilies kuorai. Ant pačios viršūnės iškilę, apgriuvę ir apleisti, jie kuo arčiau, tuo nykesniu didingumu smelks. To nykaus didingumo išpūdis dar labiau sustiprės, kai pro mažus kiemelius, sodelius ir vijoklinių gėlių žieduose skęstančius akmeninius namukus, pro paslaptingas duris į rūsius, pro krautuvėles ir kišenines dailės galerijas, pro kalinėtos geležies tvoreles, pro laiptelius, apačion leistos siūlančius, šešėlyje atokvėpį žadančius, ir pro arkas, priešingai, raginančias lengvai pagundai nepasiduoti ir kviečiančias per jas, vienas iš kitų išsigaubiančias, toliau aukštyt kopti neįtikėtinai skardžia ir siaura gatvele, pamažėl pavirsiančia į balkšvų klinčių taką, galiausiai užlips ant plokščiaikalnio. Ten erdvė bus sustingusi nelyg išgaubtas stiklas, ten niekas nė krustelt nekrustels, bet slėnyje ramų, tegul gildančia šviesa tvilkiusį didingą nykumą ir kūnu pajus nelyg stepių vėjo pūtimą – tokio sauso ir švitraus vėjo,

kad, iki pačių kaulų čiulpų prasismelkęs, jis tuos čiulpus išdžiovins ir tuščiais kaulų vamzdeliais – tarsi į begalybę nutįsusiom molinėm švilpynėm – ims nenumaldomą ilgesį ūkti. Įkaitęs smėlis ir dulkės, balkšva pilkuma, parudavus žolė. Smilgos, nuo kriaušio į gynybinį griovį nulinkusios. Geležinės sijos, laikančios aižinčias sienas – lyg ramentai, bandantys atgal pasukt ar bent sustabdyt laiką.

Nereikia.

Pavojinga, bus užrašyta, krintantys akmenys, bet vis tiek pralįs pro skylę vielinėj tvoroj ir, vos vos juntamam nerimui kūno plaukelius virpinant, palei pačius pamatus slinks. Kur čia gali vykti koncertai, kurių skelbimus viršun lipdamas matė, – aikštėj prieš pilį, pačioje pilyje? Pamanys, pasaulyje yra turtingų žmonių, kurie gali nusipirkti pilis ir dar jose muzikos festivalius rengti. Kur toji pilis, kurią aš įpirkčiau ir kaip šioji de Sada, iš Paryžiaus pabėgusi, priglaudė, mane nuo begalinio ėjimo išgelbėt galėtų?

Paskui pamatys sulysusią katę, po aplūžusiu, nežinia kam čia reikalingu, suoliuku snaudžiančią. Išgirdusi gurgždančius, byrančius akmenukus, kilstels galvą. Neišsigąs. Gal vidurdienio saulės nualinta, išsigąsti jėgų neturės. Gal išsigąsti paprasčiausiai patings. O gal prie tokių kaip jisai jau pripratusi bus. Nors pavojinga, jis tikrai ne pirmasis. Čiagi net takas išmintas. O ir skylė vielinėj tvoroj.

Pilis, kuri išgelbėt galėtų...

Gerai būtų, jei save ir tikrovę metaforom išgydyt galėtum, – gal pats sau mintyse, gal balsu pasakys palinkdamas ir paglostydamas. Katė atsuks galvą. Iš akių pasirodys, suprato. Išskaitė mintis.

Neužtruks.

– Lik sveika, turiu eiti, – darsyk ranka perbraukęs kailį, šiurkštų, bet anų laikų, kai dar nebuvo benamė, švelnumu tebedvelkiantį, jau tikrai pasakys ir prisimins, jog šiandien dar nė žodžio niekam nebuvo ištaręs. Nustebs, kad toks liūdnas jo balsas. Negi toks pat liūdnas ir tada būna, kai šnekuosi su Anne?

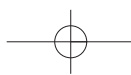
Nereikia.

Užvers galvą, kelis žingsnius žengs ir pasirodys, kad ne pats eina, o pilis... Kad ne saulės metamas šešėlis apie ją, o ji apie savo ašį, šešėliui toj pačioj vietoj stingsint, pamažu sukas. Atsipeikėjęs susigriebs, kaip yra ištroškęs. Panors kuo greičiau atsidurti ūksmėj.

Eiti apačion bus lengviau, bet kojų nuzulintas grindinys bus dar slidesnis – vietomis net sienų prisilaikyti reikės. Kaimelis atrodys pažįstamas ir nepažįstamas – kopiant ir leidžiantis jis bus tas pats ir kitoks. Trumpam iškllys iš tiesaus kelio – susidomėjęs, kur veda visai siaura šalutinė gatvelė. Ja nuslys iki parapeto, nuo kurio tarsi per staiga atsilapojusias langines atsivers vaizdas į kalnus su visai netoliese ant uolų stūksančiu kitu miesteliu, pamatys link jo vinguriuojantį kelią, kuriuo važiuojančios mašinos lenks vienos kitas ir vienos su kitomis prasilenks. Jų bus nedaug ir iš aukštai jos atrodys labai mažytės. Kiek pastovėjęs, grįš į pagrindinę gatvelę, paeis dar keletą žingsnių ir už jos linkio sustos.

Furgonėlis, važiuojęs iš kiemo ir užskersavęs visą gatvelę. Vairuotojas turbūt sekundę pavėlavo pasukt vairą ir dabar – nei pirmyn, nei atgal.

– Quels imbéciles, quels imbéciles, – plūsis barmenas, jam pavymui nuliptęs į rūšį. – Čia trankytis su tokiu furgonu! O dar prisišniaukę...

– Un verre de rosé, – paprašys.

Kilstels taurę, beveik palies lūpom, staiga atitrauks, vėl prieš save pastatys – pajutęs artėjantį malonumą, panūs pratęst laiką, kol jį iš tikrųjų patirs. Juk dabar nebe taip, kaip ten, dykvietėj aplink pilį, dabar troškimas gali išsipildyt, kai tik užsigeisi. Gi taip nedažnai ir taip mažai kas nuo mūsų valios priklauso.

Neatsispyręs smalsumui, barmenas vėl į lauką išeis.

...Vienui vienas likęs, žiūri į aprasojusią taurę, iki kraštų sklidiną vyno ir taip gundomai spindinčią ant stalo vidury įkypai tįstančio trapecinio šviesos stačiakampio, kuri pro atdarų durų staktą įstrižai krintantys saulės spinduliai meta. Tarsi baugintūsi, kad menkiausias judesys galėtų sutrupinti šį dužų paveikslą, kuri laiką nekrusteli. Galiausiai neištveria. Ima, prigludžia prie lūpų, gurkšteli. Darsyk gurkšteli. Dar – kad ši po visą kūną krikščolinio aidu pradėjusi skliti rožinė gaivuma pasiektų atokiausius kapiliarus. Paskui stato, vėl į ją žvelgia. Kol galiausiai vokai patys savaime ima merktis. Lyg susiglaustų nusiskraidžiusio drugelio sparnai.

Neinantis laikrodis, mašinos, ūktelinčios ir nuvažiuojančios, Šventojo Juliano tiltas, kiek užmatai nusidriekiantys vynuogienojų laukai, markizo de Sado pilis... Bet – jokių jausmų, nė įspūdžių jokių. Jeigu kirbteli kas, tai iš karto užgęsta. Lyg išvis neitų, o šis kraštas prieš jį skleistų tartum albumas, kurio puslapiai verčiasi, jam jų nė nepalietus. Ir vos atsiverčia, iškart užsiverčia.

Kodėl aš einu?

Liga, nuo kurios pasveikti kartais panūstu, bet nuo kurios pasveikti iš tikrųjų nenoriu?

Bent kol kas?

Nežinau.

Nieko apie save aš nežinau.

– Imbéciles, quels imbéciles, – pakartos grįžęs barmenas. – Neįsivaizduoju, kaip išsikrapštys. Ir susimanyk gi tu man...

Atsišliedamas į atkalnę, ant staliuko pastatys tuščią taurę. Jaus, kaip palaipsniui gęsta krikščolinis ataidas ir kaip po trumpalaikių paliaubų vėl ima kilt ir kūną semt nuovargis, kuris apgaulinga atoslūgio banga buvo laikinai pasitraukęs. Bet vis tiek klaus, mostelėdamas ranka į tą pusę, kur, jo manymu, turėtų būt parapetas, nuo kurio atsiveria kalnų vaizdas:

– Le village, là-bas, comment il s'appelle?

– Bonnieux.

– C'est loin?

– Cinq, dix minutes.

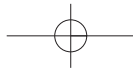
Prisimins Anne nuostabą, kai pasakė, kad nemoka vairuot.

Vadinasi, valanda, pusantros. O gal dvi.

Pajus, kaip išgąstingai susitraukia raumenų skaidulos.

Bet nieko su savim padaryt negalės.

Prie furgonėlio bus prisirinkę žmonių, daugelį jų atpažins – juos iš tolo bus matęs ant plokščiakalnio prie pilies. Kai kurie, atsivertę kelionių vadovus, tyrinės kaimelio planus, kiti ginčysis ar kažką aiškinsis su vyrais mėlynais kombinezonais, šie iš tiesų atrodys, kaip sakė barmenas, įkaušę, jauna moteris, vilkinti marškinėliais, ant kurių užrašyta „L'Europe unie“,

isteriškai reikalaus, kad jai leistų į kitą pusę per kabiną pralįsti, tačiau vairuotojas užsispyrėliškai jos nepraleis. Atvažiuos vilkikas, dar didesnis sąmyšis kils, vežimėlyje pravirks vaikas, supras, kad niekas čia greit nesibaigs.

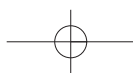
Apsigręš. Juk negali būt taip, kad šios vingrios kaimelio gatvelės susipintų į labirintą, iš kurio vienas išėjimas tėra. Tik gyvenime kartais kito pasirinkimo nebūna. Nuojautos vedamas, kils į viršų, leisis žemyn, suks vienon, kiton pusėn, galiausiai į plentą išeis.

Diena links vakarop, iki saulės laidos bus dar toli, bet akinamai ryški jos šviesa vos vos gesti pradės ir kalnus, uolas, medžius ir laukus ims tviekti vis švelnesnis geltonis. Šis dienos metas, kai popietė baigiasi, bet dar nepasibaigusi, o vakaras artėja, bet dar neprasidėjęs, jį visada vos juntama gėla užlieja – lyg lauktum to, kas niekada neateis, arba su kuo nors visiems laikams atsisveikintum. Jis nieko nelaukė, o ir neturėjo su kuo atsisveikint, tačiau liūdesys vis tiek gildė – tarsi šis vakaris geltonis būtų šilkas, per sielą vilnijantis. Ir kuo toliau, tuo labiau rodysis, kad šio šilko gijų į akis sugaubtas gamtovaizdis – ne tik apčiuopiamai tikras paveikslas, bet ir tuo šilku bėgantis ornamentas, kurio simbolinę prasmę taip norėtus atskleisti, tačiau kurios, žinai, niekada neatskleisi.

Kelias, iš viršaus nuo pradžios iki galo matytas, einant žvilgsnio sieksniais versis. Pamanyt, kad gal kas nors, kaip ką tik jis, dabar nuo parapeto žiūri į šią geltonos šviesos tirpdomą juostą, dvi viduramžių gyvenvietes jungiančią, ir regi taškelį, mašinų tai iš vienos, tai iš kitos pusės kartais pralenkiamą. Net ir jos, iš toli žvelgiant, atrodo, nelabai greitai važiuoja, o tas taškelis tai išvis nejuda. Reikia įsižiūrėti ir ilgai kantriai stebėti, kad pamatytum, jog plento posūkiu lėtai slysta – tartum akutė gulsčiuko, labai labai pamažu čia keliamo, čia nuleidžiamo, labai labai pamažu iš kairės į dešinę ar iš dešinės į kairę sukamo. Bet tikriausiai nuo parapeto niekas nežiūri, o jeigu žiūri, tai jo nemato. Kaipgi iš taip aukštai ir iš taip toli galėtų įžvelgti, jeigu kartais atrodo, kad nepastebi visiškai iš arti, iš prie pat? Lyg jo nė nebūtų.

Kelio galas bus ilgiausias – atrodys, jau atėjai, bet dar teks žingsniuot ir žingsniuot. Vynuogienojai, pavienės sodybos, tiltelis, vyšnynas su sudžiūvusiom nenuskintom vyšniom tarp didelių suvytusių lapų, vėl posūkis... Gal prie šio krašto gamtovaizdžio nepripratusi akis nemoka skaičiuoti atstumų, o gal kaip visada ir visur – kilometrai trumpėja ar tįsta, nelygu nuovargis ir dar nuotaika: būna, net nustembi, kad jau atėjai, o kartais, regis, čia pat, o eini eini ir niekaip prieit negali. Bet kuo labiau artės prie miestelio, tuo labiau nekantra prieit virs malonumu neprieit – lyg būtų pavargęs tiek, kad nuovargis į kūną būtų įaugęs ir tapęs jo dalimi, jau nebejaučiama, kaip neįjauti to, kas neskauda; keliaus girdėdamas, kaip vis didesne tuštuma žingsniai iš ausų būgnelių smilkiniuos atsidaūžia. Ši tuštuma – tai ėjimas be tikslo, ši tuštuma – tai eiti, kad eitum, ši tuštuma – tai vienišiaus ėjimas ten, kur tavęs niekas nelaukia, bet tau ir nereikia, kad tavęs kas nors lauktų. Santarvės su pasibaigusia diena ir artėjančia naktimi tuštuma. Ji liesis iš po besileidžiančios saulės labai lėtai sukamo vakaro kupolo, tartum milžiniškos bažnyčios skliautai tave pilnatvės palaima užliejančio. Kaip iš tuštumos gali išsiskleisti pilnatvė? Apie tai nesusimąstys, išvis negalvos apie nieką. Norėsis tik eiti ir eiti. Ir niekada neprieiti.

Ėjimas – tai mano namai. Jie tikresni už namus, turinčius pamatus, stogą

ir sienas. Namai, turintys pamatus, stogą ir sienas yra tariami. Tereikia sustot, įsikurt ir prarasi namus. Namuose galima būti, bet negalima juose įsikurt. Jie – tik laikinas prieglobstis, tikrieji tavo namai – eiti. Eiti ir eiti. Eiti be galo. Į šiuos tavo namus niekas nepasikėsins, jų niekas sugriauti, nė sudegint negali. Ir tu juose nepasiekiamas. Tu juose kaip ant akiračio linijos tupintis paukštis – nutolstantis tiek, kiek taikiklis prie jo priartėja.

Žingsniai tarsi vinis plaktuku galvoje kals. Ir kelyje, o ir paskui, kai įžengs į miestelį, kai, aikštę praėjęs, vingiuotom gatvelėm ims suktis, kai pamatys, kad, užuot sukęs vingiais, stačiais laiptais gali tiesiai užlipt, kai jais lips, kai užlipęs viršun, nestabelėdamas praeis pro bažnyčią, kai slinks palei panoraminį vaizdą veriančią akmenų tvorą ir kai – lygu nuo parapeto regėjo šitą miestuką – išvys dabar jau toli toli dunkstantį markizo de Sado kaimelį, stačia uolų įstrižaine link pilies kopiantį, ir plentą, kuriuo atėjo iš ten...

Kol, pamatęs neįtikėtinai plačiai išsišakojusį kedrą, po juo atsisės.

Ir iš vakaro palaimos išsilies neišsipildymo gėla. Prieš jį atsivers tokios neaprépiamos, milžiniško kedro šakų gaubiamos platumos, jog akimirksnį net galva svaigtels ir pasidingos, kad jos, palaima ir neišsipildymo gėla, liejasi viena iš kitos ir viena į kitą, tarsi būtų begalybės sūpynių sūpuojamos: kaip ką tik iš palaimos išsiliejo neišsipildymo gėla, taip iš neišsipildymo gėlos liejas palaima, neišsipildymo gėla liejas palaimon, o palaima – neišsipildymo gėlon. Jos neigs viena kitą ir tuo pat sykiu, viena kitą papildydamos, skleisis kita iš kitos nepasiekiamuos toliuos nuvilnijančiais pilnaties raibuliais, iš paskos ilgus nuoliūdus takus tiesiančiais. Bet tai bus ir širdį dilgantį, ir džiugus liūdesys – tos retos akimirkos, kai pasaulį laiminanti ranka viską sugauba į viena ir tave kaip erdves, prieš akis išsiliejusias, tos pačios dangiškos sūpynės ima sūpuoti. Išsities ant medinio suoliuko, švininio nuovargio ap sunkintu kūnu pajaus jo šiurkštų kietumą, girdės balsus žmonių, jį iš tolo aplenkiančių.

Šimtamečio kedro šakos, plačiai plačiai išsikerojusios.

Pro jas atsiveriantys tamsėjančio dangaus lopinėliai.

Juos pradedančios akyti pirmosios žvaigždės.

Kasnakt dygsniuojamas dangaus siuvinys.

Visą laiką tas pats ir visą laiką kitoks.

Išbluksiantis priešaušrio šviesoje.

Vakare iš naujo pradėsimas.

Ir taip – iki laikų pabaigos.

Ničniekas nepasikeis.

Ir kol čia dar esi....

Ir kai nebebūsi...

O dabar patylėk.

Ir užsimerk.

Įsiklausyk.

Į tylą.

Į...

Į tylą...

Ir nieką.

Dabar tik klausykis.

Cypteli stabdžiai, pralėkusi mašina kelkraščio žvyru atgal čiūžteli, pro pravirą langą:

– Oū allez-vous?

Nulipęs laipteliais ir nusileidęs gatve, paplatėjusia ir vingiuotu plentu virtusia, žingsniuoja, tebejausdamas kedro šakas, tokias plačias, kad atrodo, jos virš galvos nelyg pasaulio stogo gegnės kryžiuojasi ir, akyse tebesiskleidžiant tokiems neaprėpiamiems toliams, kad atrodo, juos matai iš sklandytuvo, danguje virš šio krašto pakibusio. Vakaro saulės geltonis žiežirbuoja ir besimerkiančias erdves raudonumu tvieskia, prieblanda tolydžio tirštėja – jau vėlu, tačiau dėl to nė kiek nesijaudina. Ausyse tebeskambant Wong Kar-Way filmo muzikai, pasigirdusiai, kai nuo suoliuko pakilo ir tarė sau, jog metas grįžt, dabar vėl galėtų eiti ir eiti – dešimtis kilometrų, iki pačių paryčių. Niekas nebesvarbu, niekas nieko pakeisti negali, ar anksčiau, ar vėliau, kaip bus, taip. Virš galvos palinkusios stačios uolos lieka už nugaros, atsiveria levandų laukai, kurių mėlyje teberusenančių saulės atšvaitų tamsa užgesint dar nespėjo, ir atrodo, kad atbulom į dieną žengei, bet vingis, ir vėl – sodrėjanti prieblanda, vėl – neišvengiamai artėjantis pasimatymas su naktimi, tavęs pasitikt nuo kalnų besileidžiančia.

...Cypteli stabdžiai.

– Oū allez-vous?

– Grįžtu, – žodis namo neišsitaria.

– Toli?

Pasako kaimelį.

– Betgi jums galvoj negerai, – išsprūsta nustebusiam vairuotojui. Trūkteli dūmą, išpučia: – Sėskitės, – sako, – aš – ton pačion pusėn, nors kiek pavėžėsiu.

Tai maždaug dvidešimt penkerių trisdešimties metų vyrukas įkritisiais, širyt neskustais skruostais, vilkintis medvilniniais, iki krūtinės atlapotais baltais marškiniais. Jo senutėlaitis, kokių šešiasdešimtųjų metų „Renault“, kokių turbūt niekur kitur, tik šio krašto laukuos dar gali pamatyti, kresčioja nuo menkiausio nelygumo kely, ir tarp lūpų suspaustos cigaretės žiežirba juduliuoja, svyruoja – regis, ne tik šio seniai neremontuoto plento nuovargį, bet ir juo važiuojančio vairuotojo nervingumą išduodama. Kad nervinasi, aiškiai matyti. Galbūt keikia save, kad sustojo. Gal jam dar kas nors šiandien nutiko. O gal nervingo būdo iš prigimties.

Staiga ratai slysteli šalikelės žvyru, vėl – stabdis.

– Klausykit, bet tai neįmanoma, aš gi negaliu jūsų palikt naktį vidury kelio.

– Dar ne naktis.

– Pasižiūrėkit į laikrodį. Kas tokiu metu jus paims?

– Pėsčiom pareisiu.

– Dvidešimt kilometrų?

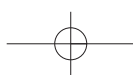
– Man vis tiek.

– Ką jūs kalbate...

Iš sulopytų džinsų kišenės išsitraukia nešiojamąjį telefoną.

– Tiek to... Tik įspėti turiu, kad vakarieniauti nelauktų. Ir taip jau vėluoju.

Pradeda rinkt numerį, ūmai ištrina, telefoną atgal į kišenę įsikiša.

– Bus geriau, jei užvažiuosime. Tik keli šimtai metrų iš kelio.

– Ačiū, nesitrukdykit, – mašinai vėl trūktelėjus, nelabai ryžtingu balsu sako. – Tikrai pareisiu.

– Kada jūs pareisit?

...Vingiuotas, tai aukštyn kylantis, tai žemyn besileidžiantis plentas. Ilgas, mašina važiuojant dar ilgesnis, nei einant. Atrodo, jei būtų ejęs, jau būtų parėjęs. Turėtų ką nors pasakyti, tačiau nesugalvoja, ką pasakyti. Ar tu supranti, ką darai? – jaučiasi kaip paikystes krėtęs vaikas, netikėtai tvirtos rankos nustvertas. Ar supranti?

Galiausiai vyrukas pasuka vairą, provėžų išduobta nuosklanda „Renault“ į siaurą vieškelį smukteli, toliau keliukas lygesnis. Platanų alėja, vynuogynai, tiltelis...

Sustoja. Link palubės kilsteli ranką, uždega blausią lemputę, nuo užpakalinės sėdynės į kibirą sumeta mentę ir pora mentelių, plaktuką, kampainį, dar keletą įrankių, vėl kilsteli ranką ir užgesina.

– Palaukit, ilgai neužtruksiu.

Kurį laiką šviesa geltonuoja tik viename tamsoje skendinčio namo lange. Netrukus užsidega antrame. Tačiau, ir dviejuose languose švytinti, ji, regis, tokia silpna ir tolima, lyg būtų nuotraukoj nufotografuota kitados pasaulį tvieskusiai šviesai priminti. Ilgainiui pradeda rodytis, kad vaikinukas niekada nesugrįš, kad mašina niekada iš šitos tarpuvartės nepajudės, kad rytas niekada neišauš ir kad sodas, ties kurio riba jie sustojo, nuo savo rachitiško vaiduokliškumo niekada nepasveiks. Kad Wong Kar-Way filmo muzika, atskambanti iš patefono, kažkuriam šito sodo gale nublokšto ir jo atminties sukamo, nudilusia adata per širdį taip skausmingai braukiančio, niekada nenutils – skambės ir skambės. Pasidingoja, jog visas pasaulis pradeda trauktis, dar kiek, ir susitrauks į kiemą ir sodą, į automobilio saloną – į šitą kalėjimo vienutę, kurioje jį naktis visiems laikams jau rakina. Parūps dureles stumtelt, iššokt, bėgt, vėl eit, kuo spartesniu žingsniu eit. Tačiau nepajėgs. Nė cigaretės prisidegt ranka nepakils. Atrodys, kad viskam per vėlu.

Bejėgystė.

Visiška bejėgystė.

Užsimerkia.

Kurį laiką tamsa.

Paskui akyse ima šmėkščioti ką tik matyti vaizdai: uolos, kai mašina suka, virš tavęs grėsmingai palinkstančios, šoniniame veidrodėlyje pamažu tolstanti, galiausiai užsiverianti praraja, kurią ką tik aplenkėte, dar vienas vingis, ir vėl neaprėpiamos platumos su laukais, ant kurių pasisiūbuodamas leidžias pilkas vualis, vis labiau juostantis, tiesi kelio juosta, viena iš retų, staiga – nuolydis, iškart vėl viršun, dar posūkis, ir – bedugnis, beribis dangus, mašinai kylant į kalną, atgal tave lošiantis. Vairas. Ir tas vairas, raumeningų rankų čia kairėn, čia dešinėn sukamas, nuolat sukiojamas, dabar toks svarbus vairas, vairas, kuris staiga jo akyse tiek išdidėja, kad ima atrodyti, jog jis ne mašiną, bet visą pasaulį vairuoja: mašina stovi vietoj, kelias po jos ratais pats slysta, o aukštumos, žemumos, tolumos, platumos, kuriose daug uolų, skardžių, slėnių, kalnų, siūbuoja, svyruoja, vairo sukinių ritmui paklusdamos. Nuo tą vairą spaudžiančių pirštų žvilgsnis per alkūnę, per petį į viršų nuslysta. Nei ryžtingo, nei neryžtingo, tik ko nori žinančio ir tuo, ką

dar, tikinčio žmogaus veidas, kiek kampuotų bruožų, su įstrižai ant kaktos krintančia pelenų spalvos plaukų sruoga ir po surauktais antakiais į kelią įsmeigtomis akimis, jį mintinai mokačiomis, bet vis tiek iš regos lauko nė akimirksnį jo nepaleidžiančiomis. Nei baimė, nei sąmoningas atsargumas – tiesiog įpročiu virtęs žinojimas, jog dabar, šiuo metu, taip reikia, ir viskas. Nors jaunas, bet žvelgiant į jį regisi, kad jo valia jau užgrūdinta patirties, ir jo paties, ir iš tėvų, senelių paveldėtos, jis – iš tų, kurie jaučia žemės svarumą ir nuo kurių žemišku svarumu dvelkia. Taip, jis – iš žmonių, kurie pačia savo esybe išmano, kas yra ir kur glūdi prasmė, šios dienos ir viso gyvenimo, bet jei paklausi, kas ji yra ir kur glūdi, jie sutriks dar labiau, negu tie, kurie apie prasmę nuolatos mąsto, jos ieško ir rasti negali. Dabar jau žino, kas ten ant galinės sėdynės trinksėjo mašinai kalnų keliu sukinėjantis, dabar jau žino, kad jis – statybininkas, tinkuotojas ar mūrininkas, veikia mūrininkas, bent jam taip norėtusi. Kad galėtų įsivaizduoti jį ant pastolių, nuo kurių atsiveria platus vaizdas į kalnus, kad galėtų įsivaizduoti, kaip jis pasilenkia, mente pasemia skiedinio, kaip jį tepa, uždeda plytą, mentės kotu į ją iš viršaus ir iš galo stuksena, vėl lenkias, vėl tepa ir deda kitą, ir kaip ta siena, saulės skriestuvui pamažu dienos pusratį brėžiant, dantyta šumerų rašto linija kyla, ilgėja. Kad galėtų įsivaizduoti, kaip vakare, nuo pastolių nulipęs ir per kelis žingsnius atsitraukęs, į ją žvelgia, prieš saulę primerktomis akimis iš tolo matuodamas, kiek per dieną pastatė, o gal mintyse sau skaičiuodamas, kiek dienų dar prireiks, kol statyti pabaigs. Ir kaip į namus važiuodamas pro didelę vilą, kurios kieme laksto vaikai, o jos šeimininkai su svečiais prie verandos po skėčiu geria vakaro aperityvą – *pastisq*, viskį, gal martinį, abejingai prisimena, kad jo rankos prie tos vilos statybos irgi yra prisidėjusios. Abejingai – be savigarbos, be pasididžiavimo. Pamano, ir tiek. Tai – jo kasdienybė, jo darbas, tam jis čia yra.

Ką šitame gyvenime?..

– Nesijaudinkit, viskas gerai, susitariau, galim važiuoti.

Tiltelis, vynuogynai, platanų alėja, kriaušis, vėl – plentas.

Kurį laiką važiuoja tylėdami. Paskui paklausia, iš kur. Kai pasisako, prisimena, kad pernai tekę pavėžėt dvi estukes, pakeleivingas mašinas gaudžiusias.

– Atostogaujate?

Ir jo viduje gūžintis driežas krūpteli, tarsi ant savęs grėsmingai besileidžiančios rankos šešėlių būty pajutęs. Kitas klausimas bus, pas ką apsistojęs.

Lyg jas visas tris pažinti galėtų ir lyg jam žūt būtinais pėdas sumėtyt reikėtų, kad jų biliardo rutuliukų trikampin vėl nebūtų užsklęstas, taria, veikia nelauktai jam išsprūsta:

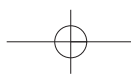
– Ne, dėl darbo.

Ir pats nustemba, išgirdęs, ką pasakė.

Mašina slysteli nuokalne, posūkis, atvirų, bet dabar jau tamsos užmerkėtų laukymių platybės.

– Dėl darbo? – vyrukas kiek pavėluotai irgi truputį nustemba. – Vasarą į šiuos kraštus tik poilsiaut atvažiuoja.

Kol nepaklausė, koks gi jo darbas, galvoje ima suktis – ką atsakyti, kai paklaus? Tačiau jis neklausia. Tyli. Pasirodo, kad laukia, kol pats pasakys. Atmintyje šmėsteli dūmai, nuo Anne terasos ši rytą matyti. Gal dėl to, kad

vaikinuko plaukai, pilki ir plonyčiai, kiekvieną kart „Renault“ krestelint, at-
rodo, į smulkias smilteles subirsiantys, jam taip pelenus primena...

– Redakcija atsiuntė straipsnį apie Provanso miškų gaisrus parašyti. Aš –
žurnalistas, Paryžiuje Lietuvos laikraščiu dirbu.

Ir vėl pasirodo, kad žodžiai mintis pralenkė. Kad jie savaime, be jo valios
išsitarė, kad tik pasakęs suvokė, ką pasakė. Žurnalistas? Paskui ir pats ste-
bėsis, kaip tai jam į galvą galėjo ateiti.

– Kam Lietuvoje Provanso gaisrai gali rūpėti?

Ne iš nepatiklumo paklausia. Matosi, kad jam tikrai keista, jog kas nors
kitame Europos gale Provanso gaisrais galėtų domėtis. Kažkodėl pasirodo,
kad šiek tiek įsižeisti turėtų:

– Gal rūpi, jeigu komandiruotėn pasiuntė.

Komandiruotėn?

Žurnalistas, redakcija, komandiruotė... – iš kur šitie žodžiai? Jie net skam-
ba keistai, jie su juo nieko bendra neturi, jie jam visiškai svetimi... Ir kaip
gali būti, kad juos, tokius keistus ir svetimus, tariant atrodo, jog jie tave
laisvina, pasitikėjimą savimi sugražina? Pajunta palengvėjimą – lyg būtų iš
kibių tinklų išsinėręs, lyg iš spąstų paskutinę minutę būtų išsprukęs.

– Gaisrai čia dažnai būna tyčiniai...

Ir tęsia:

– ...padega, kad leidimus statyt lengviau gautų... pasitaiko ir piromanų...
išdega neapbrėpti plotai, šimtai hektarų, – girdi toliau pasakojant vaiki-
nuką. Jo balsas nuotrupom ausyse trūkčioja, lyg „Renault“ kresčiojimai jį
karpytų. – O kai mistralis pučia, tai ugnis – nesuvaldoma. Gali siųsti de-
šimtis sraigtasparnių, gali...

Kaip suvaldysi, jeigu ir be ugnies regis, kad viskas čia treška ir skeldi,
taip treška ir skeldi, jog bijai prisiliesti? Ugnis šituose saulės išdegtuose kraš-
tuose – kiekvienoj smėlio smiltelėj, kiekvienoj smilgoj, kiekvienam prie žė-
mės susigūžusios pušelės spygly; kad ji įsipliekstų, pakanka butelio šukės
blyksnio. Kad kiltų gaisras, nė *piromanišo* liguistumo nereikia.

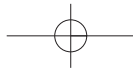
–...dažniausiai tai nesugauna. Bet pernai vieną sugavo. Tai buvo gaisri-
ninkas.

Nutyla, kurį laiką važiuoja tylėdami.

– Gaisrininkas? – pavėluotai nustemba. Vėl pavėluotai. Tarsi ten, prie na-
mų su rachitiškai viduoklišku sodu, patirtas jausmas, kad viskam pavėla-
vo, dabar luisteliais skeldėtų.

– Taip, gaisrininkas.

...Visą kelią, kol grįš, apie gaisrus tekalbės. Kai per miestą važiuos, vy-
rukas ranka mostels į gaisrinę – ten jam esą reikia nueiti, o jis pasakys, kad
jau buvo nuėjęs ir su sekretore susitarė, *sapeurs – pompiers* viršininkas jį
priims rytoj dešimtą valandą. Savo išmone nebesistebės, stebėsis veikiau
tuo, kad jam šitai sakant dingtels, jog tikrai yra susitaręs ir rytoj turi nueiti.
Lyg būtų pamiršęs, o vaikinuko paraginimas jam būtų priminęs. Kalbėsis
apie gaisrus veikiausiai dėl to, kad nė vienas apie save šnekėt nenorės, nors
abiem vienam apie kitą gal ir būtų rūpėję daugiau sužinot. Tikriau pasakos
tik tas vyrukas, kuris į jį akių nepasuks, laiko pažvelgt į jį neturės, kurio
vyzdžiai nuo kelio nė akimirksnį neatplyš, o jis tiktai probėgšmais įsiterps –
pajutęs, kad neįsiterpti negali. Arba jei ko paklaus. Jo akyse plieksis liepsna –

kol įsibėgėja, raudonais mažyčių kibirkštelių batukais per sausas samanas nekaltai spyrgsi, truputį vėliau vis didėjančiomis skiauterėmis per krūmus, skurdžius ir aukštesnius medelius užteli, galiausiai tarsi nesulaikomos burės ima sklęsti. Ir kūlvirsčiais verstis, riedėti – pakriaušėmis, skardžiais, takais, žemyn vinguriuojančiais. Taip pat aukštyn strykčiot, švytuot – tarsi uodegos lapių, per uolas šokinėjančių. Ir štai žaizdras jau įsisukęs, jo skriemuolys, beprotiškos baltos aistros toliau labiau kaitinamas ir sykiu kvaitinamas, vis greičiau ir greičiau skrieja, vis toliau nusidriekiančias naikos bangas skleidžia. Dabar jau viskas čia spragsi, spirga, čirškia, iš karščio net cypia. Ir nėra tokios galios, kuri šį pasiutimą sustabdyti pajėgtų – vanduo, nuo žemės ir iš dangaus liejamas, stichijos įmiršį tiktai padidina.

Stabdžiai, mašina aikštėj priešais fontaną sustoja. Už fontano – prabangus viešbutėlis, kurio restorano terasoj keli vėlyvi lankytojai vyną tebegurkšnoja. Virš jų galvų – girliandos mažyčių lempučių, tarsi įvairiomis spalvomis švytintys jonvabaliai naktyje kyburiuojančių, ant staliukų – žvakidės su aukštomis žvakėmis. Pro pravirą langą girdi, kaip čiurkšlėmis krinta ir teška fontano vanduo.

Visas šitas gražumas...

Nereikia.

Vaikinukas prisidega cigaretę. Trumpam plykstelėjusi žiebtuvėlio liepsna – tarsi kibirkštėlė, nuo girliandos atšokusi.

– Ačiū.

– Nėra už ką.

– Jums galvoj negerai? – ir vėl jam išsprūsta.

– Tai gal galėčiau pakviesti?

– Dėkui, tikrai ne. Manęs laukia...

Atrodo, kad turėtų dar ką nors pasakyti, tačiau nesugalvoja, ką pasakyti.

– Darsyk labai ačiū, – išlipdamas taria. – A bientôt...

– A bientôt, – išpučia dumą. – On ne sait jamais... Et bon courage pour votre article, – vos vos šypteli. – Salut, – pamoja ranka.

Ir nuvažiuoja.

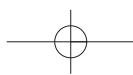
Jis irgi mosteli, bet pavėluotai – kai kokių šešiasdešimjų metų apdulkėjęs „Renault“ jau pasukęs už kampo.

Siauru, išduobtu keliuku eina link vilos. Tamsu, nieko nemato, bet Anne paskolintos kišeninės lempos iš kuprinės netraukia. Jei kas jį iš tolo regėtų, pamanytų, jog tas žmogus labai vienišas. Tačiau niekas jo neregį, o pats jis vienvėdis neįjunta. Jis jau pamiršęs, ką reiškia su žmonėmis būti.

Žibintai prie laiptų palikti neužgesinti. Šviesa, iš po jų gaubtų pažemiui sklindanti, dylančiais ratilais iš tamsos atitvieskia apsamanojusį vandens rezervuaro tinką, sidabruojantį kosmosiukų plevenimą, per verandos langą tįstančias nuobėgas – automatinio laistymo čiaupą bus ką tik užsukusios. Ir dabar sėdi prie nenukraustyto stalo. Turėtų sėdėti ir rūkyti, kaip kasvakar žodžio viena kitai nepratarčios.

Atsargiai į spyną įkiša raktą, užlipa laiptais. Iš tiesų sėdi. Prie dar nenukraustyto stalo. Rūko. Mažytės naktinės plaštakės spiečiais skrieja į laukan išneštos halogeninės lempos šviesą, į tą lempą bloškiasi, krinta.

Atsitraukia nuo lango, aukštiekninkas išsitiesia ant lovos.

Diena atrodo be galo ilga. Tarsi romano ar apysakos skyrius, kuri baigęs skaityti, nebeprisimeni, kuo jis prasidėjo. Nė nesupranti, kam jo reikėjo. Vis-ko tiek daug ir sykiu – nieko nėra. Tuštuma.

Tokia tuštuma, kad norisi rėkti, bet net krustelt bijai. Ir jėgų neturi.

– Vis dega?..

– Dienų, ištisių parų prireikia, kol užgesina.

Ant stalo – termosas, krepšelis skrudintos duonos, sviestinė, indelis abrikosų uogienės. Virš kalnų kitame slėnio gale – debesiukas, stingliame ore dūmai beveik nesisklaido.

Rytas kaip visada ramus ir tylus, devynias valandas išmušusio bažnyčios varpo aidai dangaus mėlin jau susigėrę.

– Vis ką nors užmirštu, – apgailestaujamu balsu sako. – Palaukit, tuoj cukraus atnešiu. Nežinau, kaip jums, bet man kava be cukraus – ne kava. Nors yra žmonių, kurie nesisaldo.

Ir vidun eina, o jis regi ją, ant Šventojo Juliano tilto stovinčią, abiem rankom į jo geležinius turėklus iš visų jėgų įsitvėrusią. Nė vienos nei atvažiuojančios, nei nuvažiuojančios mašinos, nė vieno žmogaus, nė vieno paukščio, nė driežo, už saulės įkaitinto akmens pasislėpusio. Ji šiose sapno platybėse – vienui viena, jai vienai skleidžias visas pasaulis, dabar ji – jo šeimininkė, dabar ji – jo karalienė. Tai kodėl ji neatgniauzia pirštų nuo šito tilto turėklų, kodėl ji dar labiau į juos įsikimba, kieno ranka baugulius jos veide rašo? Dabar, kai aš ją sapnuoju, kai ji bet ką gali, kai tereikia vos vos atsispiri ir ištrūktum iš visko, prie ko tave žemės trauka laiko. Saulės spinduliai erdves lydo, karštis toks kaip to kalnų gaisro žaizdre, pasaulio karuselė vis lėtančiu pagreičiu sukasi, o ji šauksmo iškreiptu veidu stingsi nelyg paveiksle, kuris Oslo muziejuje kabo. Kodėl nedrįsta atgniauzt pirštų, kodėl bijo atsiduoti skrydžiui, kas gi ją varžo? Dabar, kai aš ją sapnuoju. Net kai antrą kartą ją sapnuoju. Šįsyk – atmerktomis akimis. Ir kai taip trumpai jai dar viskas įmanoma. Trečio karto nebus.

– Kiekvienais metais – tas pats, – sako statydama ant stalo cukrinę. – Tokia sausra... Kartais ir tyčia padeginėja. Nepatikėsite. Pernai susekė vieną. Tai buvo gaisrininkas.

Laukia, kol jis nustebs.

Jis nenustemba.

Bet ir ji nenustemba, kad jis nenustebo.

Abejingumas, terasos žolė iki rudumo nušiurinęs, figmedžio lapus nusvairinęs, visame šios dar neprasidėjusios, bet jau pavargusios dienos sąstingy tvyrantis, toks alpus, kad nustebti tiesiog negali, kūnas instinktyviai jėgas taupo.

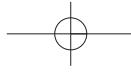
Diena – vaiki, į bekrantę begalybę išskydusi ir kartu taip sunkiai prasidedanti – lyg kūdikis, motinos iščių palikti nenorintis.

Ir šitie pusryčiai... tokie ilgi pusryčiai... pusryčiai, kurie, atrodo, niekada nesibaigs. Nors taip norėtus kuo greičiau pakilti nuo stalo. Ir sykiu kažkas tave laiko, atsistoti neleidžia.

– Gal dar vieną puoduką?

Linkteli galvą.

Ji paima termosą, pila.

...Galbūt žinojimas, kad tai – tik dar vienas puslapis knygos, kurią skaityt pavargai, kurią norėtum laikinai atstumti, bet kurios tik laikinai atstumt negali?

Iš anatomijos pamokų jis prisimena, kad akyje yra stiklakūnis, ir nors neprisimena, nei kam jo reikia, nei koks jis yra, žvelgdamas į vandenį, per žoles ir akmenis bėgantį, sako sau, kad jis grynesnis ir už akies stiklakūnį, tokio gyno vandens dar nėra matęs. Iš šaltinio po milžiniška uola trykštantis, pasaulio nuodėmių dar nespėtas užteršt, jis liejas kristoline tēkme, srūvio lopšinės liūliuojamų žolių smaragdu dažoma. Tos žolės vieni kitus palydinčiais sieksniais nutįsusios, vanduo toksai tyras, kad atrodo, ne tik jį patį, bet ir jo dildomus akmenis permatai, net neįtikėtina, kad po alpulio, viską prie žemės priplojusio, tokia gaivuma – tarsi visi šio krašto langai staiga būtų atsilapoję, atlapodami ir tavo krūtinę, kurios ląstą karštis į lanką buvo surietęs. Ir tuojau pajunti, kaip nuo to išsitiesiančio lanko įtemptos stygos strėlė staiga šauna ir skrieja – prakirsdama pilką nuovargio stinglą, visas akiračių linijas, dangaus skliautą ir atverdama tokias erdvių ir laiko platybes, kad net žadą užkanda. Tada jau malda: tai – pirmapradis pasaulio krikšto vanduo, iš kurio išsilies visi kiti vandenys – upeliai, ežerai, upės, deltos, jūros ir vandenynai, tai – visų gyvenimo sakramentų vanduo, laiminantis ir atėjimą, ir išėjimą, tai – vanduo, savo iki skambesio išgrynintu tyrumu nelyg varpas pasaulio lopšį sūpuojantis.

...Tik labai pamažu grįš į tikrovę. Tarsi nirtų iš sapno, iš kurio į dieną išnirti nenori. Iš pradžių išgirs tik balsus, paskui pamatys ir tolimus siluetus. Šyptels – kai balsai priartės tiek, kad į žodžius subyrės, o siluetai kūnais ir veidais pavirs. Jų bus daug, tų žmonių – lengvais vasariniais drabužiais vilkinčių, įvairiomis kalbomis šnekančių, jaunų, vyresnių ir senų, tarp jų taip pat daug vaikų bus, berniukų, mergaičių. Jie stačia pakriauše leisis prie kranto, į upę žiūrės, ant jos srovės skalaujamų plokščių akmenų lips, fotografuos. Kiti, į vandenį pirštus kyštelėję, aikčios – vaje, koks jis šaltas! Tėvai tramdys vaikus, už rankų laikys, kai jie kaip suaugę prie vandens lenksis. Šyptels ironiškai – lyg prieš kažką kitą savo staiga plūstelėjusį romantių jausmingumą reikėtų sumenkint. Užbėgant už akių pasišaipyt pačiam iš savęs, kol kitas iš tavęs pasišaipyti nespėjo. Nors kito taigi nėra. Pašaipta pats nuo savęs ginasi.

Tačiau nors ironiškai šypteli, kurį laiką vis tiek dar nelabai susigaudo, kas aplink dedasi – mato ir girdi, visa kasdieniškai paprasta, taip kasdieniškai paprasta, kad nieko suprast negali. Ir visa taip tikra, taip geliamai tikra, jog nuo to tikrumo atrodo truputį ir nebetikra – lyg nepaisant upelės vėsos, pleventų ir raibuliuotų saulės įkaitintam ore.

...Perdėtam jausmingumui pasiduoti negalima, perdėtas jausmingumas yra pavojingas.

Provanso Venecija.

Išgirsta sakant *Provanso Venecija*.

Venecija – jo neišsipildžius svajonė, Venecija – miestas, į kurį jis nevažiuoja iš baimės, kad neišsipildys svajonė.

Nepaisydamas, jog gali pasirodyt keistokas, gal ir juokingas, duris praveria, prie baro prieina.

Labai didelis, didesnis, nei iš lauko atrodė, restoranas jau tuščias. Tik prie vieno staliuko vyras ir moteris sėdi. Bet ir jie tuoj išeis – jau kavą geria. Ir iki vakaro čia viskas sustings.

– Atsiprašau, gal galėčiau pasiteirauti, kur yra Provanso Venecija?

Barmenas balta prijuoste pakelia galvą nuo sąskaitų, truputį nustemba.

– Sophie, – šūkteli padavėjai, kraustančiai stalą, – čia klausia, kur yra Provanso Venecija. Gal tu žinai?

– Taigi... – pasako miestelio vardą. – Jie visi jį šitaip vadina.

Sutrinka. Pačiam rodosi, kad su visais nieko bendra neturi.

– Na, žinoma, qu'est – que je suis con, – barmenas ant savęs pykteli.

– C'est loin?

– Cinq, dix minutes.

Vadinasi, pusantros, dvi valandos kelio. O gal daugiau. Jau patyrė, kad šio krašto žmonės nemoka savo krašto atstumų matuoti – viskas jiems čia arčiau. O gal visų kraštų žmonėms viskas jų kraštuose atrodo arčiau? Ne tik atrodo – iš tiesų yra arčiau nei svetimiams?

...Kaip užvakar, vakar, jo dienos maršrutą brėžia ne žemėlapis, į kalėjimo pinučius suliniuotas, irgi paskolintas Anne ir kuprinės kišenėj užsegtas, bet atsitiktinai išvystamos kelių rodyklės, miestelių ar kaimų vardai, kuriuos irgi iš netyčių išgirsta. Ar ne vis tiek jam, kur eit? Jis gi eina, kad eitų, jis gi eina dėl to, kad sustoti negali. Ir dar rytoj, poryt šio svetimo krašto keliais šitaip eis – be tikslo, be plano, nežinodamas, nei kur nueis, nei kaip parsigaus. Jam įdomu, ką pamato, bet jam visai nesvarbu, ką pamato – kad ir ką pamatytų, grįžus vis tiek atsivers ta pati tuštuma. Kartais išgirsta stabdžius, jį pasivijusios pakeleivingos mašinos slysteli per šalikelės žvirgždą – gali būti, kad vairuotojams jo pagailsta, kaip pagailo tam vyrukui peleniniais plaukais, vakar jį parvežusiam, gali būti, kad sustoja iš nuostabos, suprast negalėdami, kaip šis žmogus čia atsirado – vidury ilgo plento, kuriuo iš vienos gyvenvietės į kitą ir mašina nuvažiuot reikia laiko, kiti gal iš nuobodulio, tik dėl to, kad pasišnekėt nori. Bet sustoja palyginti retai. Kai sustoja, jis suabejoja, lipt ar nelipt, nors žino – įlips. Tiek apkeliaut, kiek perdien apkeliauja, pėsčiom negalėtum. Tiesą sakant, kiekvienąkart, kai už nugaros išgirsta mašinos burzgimą, širdis šiek tiek virpteli, kai jį pralenkia ir keliu tolsta, širdį šiek tiek sugnybia. Sykais ir pats nejučia ranka mosteli, nors kad mostelėjo, iškart stengias pamiršti. Jis turi eiti. Ir eina. Kai kuriuose kaimeliuose kas nors atsitinka. Kaip tame markizo de Sado, kur furgonėlis gatvę užtvėrė. Bet dažniausiai nieko neatsitinka. Jis ateina, apžiūri, užlipa ant kalno, iš kur atsiveria panoraminis vaizdas – dauguma kaimelių čia ant uolų išsistatę, atgal leidžiasi, kartais išgeria taurę rožinio vyno, eina toliau. Visi jie vienas į kitą panašūs, šitie Provanso kaimeliai. Ir nė vienas nėra toks kaip kiti. Matė ochros raudonio kaimelį, iš kurio veda takai į apleistus karjerus, juose, sako, vėjas, saulė ir lietūs antgamtinis peizažus sukūrė. Matė tokį, į kurį visi alyvų aliejaus pirkti važiuoja, jo alyvų malūnas, atstatytas turistams, neveikia, bet miestelis alyvų aliejum tebegarsėja. Matė... Tačiau kokie jie, nieko nereiškia. Suprantama, kol eina, jam šiek tiek smalsu, ką pamatys. Tačiau kai pamato, atrodo, kad jau regėta. Lyg ir nauja, skirtinga, lyg ir kitaip, bet iš esmės viskas tas pat. Tačiau kuo čia stebėtis? Juk viskas yra begalinis kartojimasis. Akių ir klausos išpūdžiai jausmą, kad jau patir-

ta, stengias išdildyt, kartais įstengia. Trumpam. Bet dažniausiai neįstengia. Šitie kaimeliai, į kuriuos ateina ir kuriuos palieka, nežinodamas, ar visiems laikams, ar dar ne, greičiausiai visiems – tai viso labo balti Jonuko ir Grytutės pasakos akmenėliai, tik išdrikusio maršruto taškai, be kurių jis, nuolatos eidamas ir eidamas, išvis pasiklystų.

Tai jau taip.

Argi jį kitaip pavadinti galėtum?

Iš po milžiniškos uolos išstryškusi upė sruvena aplinkui senamiestį, iš kurio bet kuria gatvele grįždamas neišvengiamai save jos vandeny sutinki – lyg šitas miestelis būtų sala, jos apskliausta iš visų pusių. Iš tikrųjų jis – ne sala, ne saloj, pro jį upė tiktai pusratį apsuka, bet šiose vietose, saulės nusvilitose, ramus vandens bėgsmas toks netikėtas, kad rodos: miestelis – ne tik šiaip sala, bet ir viso šio krašto gyvybės sala, jo plaučiai, nuolatos pulsuojančiom gaivos dumplėm jam nualpti neleidžiantys. Paskui sužinos, kad visame Provanse tėra du – šis ir anas, iš kurio atėjo, – miesteliai, per kuriuos bėganti upė vasarą neišdžiūsta. Visuose kituose, per kuriuos upės teka, jų vandenys šiuo metų laiku – saulės išgarinti, o vagos – į lopus supleišėjusios. Kiek jų, tų vagų, tysančių nelyg saulės iščiulptos gyvačių išnaros, dar pamatys, visos jį nutvilkyt tokia pat skaudžia nykuma, kokia nutvilke aną vakarą iš aukšai pamatytas žuvies kaulas su uodega ir galva – tarsi natiurmortas padėklo, mėnesienos šviesoj sidabruojančio, įrėmintas. Su citrinos skiltelėm šalia.

Gal nueiti rožinio taurę išgerti?

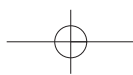
Bet ir toliau nuo tiltelio žiūri į apdumblėjusį ratą – malūno nebėr, likęs tik ratas – ir nuo to rato akių atitraukti negali. Jis sukas labai lėtai, jei ne menčių užkabinto vandens lašai, tarsi stiklo karoliukai nuo nutįsusių žolių byrantys, gal išvis nesuprastum, kad sukas.

Štai čia ir padarė klaidą. Kad sustojo. Kad įsijautė. Kad per ilgai žiūrėjo į stiklo karoliukus. Ir kad nepajuto, kaip monotoniškas jų byrėjimas jį vis labiau užburia.

Tada mintis, nuo kurios bėgo, jį ir pavijo. Tada jau turėjo pripažinti, ką nuojauta smelkė, bet su kuo sutikt nenorėjo – dabar jau eina ne vien dėl to, kad eitų, ne vien todėl, kad sustoti negali, ne vien todėl, kad savo pamišimo eiti nuslopint neįstengia.

Ir paskui jau – kad tik greičiau.

(Bus daugiau)

Regimanto Tamošaičio nuotr.

RAMUNĖ BRUNDZAITĖ

tikra vieno pavasario istorija

*– nieko tokio, sakau, nieko tokio
šį pavasarį taip beprotiškai žalia,
taip žydi, tad ir mano iščios
suželia piktžolėm ir išsprogsta
su medžiais*

*tokios ryškios operacinės žvaigždės
ir tik vienas noras krentant
į klampią sąmonės tuštumą – – –*

*kai staiga vėl įkvepiu oro
paskutinis vaizdas prieš atmerkiant
akis – žydintis mūsų sodo migdolas*

*– kaip jaučiatės?
– sapnavau pavasarį, – atsakau
dar supainiota siūlų narkozės,*

Ramunė Brundzaitė gimė Vilniuje 1988 m., baigė „Šaltinėlio“ vidurinę mokyklą. Pirmoji eilėraščių publikacija pasirodė 2005 m. Dalyvavo Rašytojų sąjungos „Vasaros akademijos“ kūrybinėse dirbtuvėse. Šiuo metu Vilniaus universitete studijuoja lietuvių filologiją ir italų kalbą.

*apvyta drenų vijokliais, iš lašinės
kapsint sielai atgal į kūną*

*– nieko tokio, sakau, nieko tokio
tik suraižytas įscias dar gelia
tik aštriau skleidžias gyvybė už lango
ir garsiau laikrodžiai tiks*

rudeninis

*visi nepabaigti mano eilėraščiai
brazda lyg pelės
rudenėja
ir jos sulenda į kambarius
sapnus šaltus patalus
graužia knygų kampus
graužia sūrius
latakus lietui nubėgti
rudenėja
tai ir lyja
iš dangaus
debesų po blakstienom
ištinę vokai
adresato nepasiekia
kiaurai permirkę grįžta atgal
ir tik pelės
velnioniškai
brazda*

fototu

Visi tie, kur dar kabo ant mano sienų,
jau seniai seniai sapnuos teprabyla.

*Nuotraukose švytinčios akys
tampa šaltais objektyvais,
kitus negailestingai sugaunančiais,
įvertinančiais ir be nuosprendžio nuteisiančiais,
celofaninėm albumo grotom įkalinančiais.
Tu – tik dažai ant fotopopieriaus.
Tik dailus paveikslėlis tapetų dėmei pridengti.
Vinukai, varžtukai, klizai – ištraukti, atsukti, nukrapštyti.*

*Dabar tik aštrus mano pyktis prie sienos tave prismeigęs
laiko.*

*Tu tik taikinyš mano vyzdžių dartams,
mano riksmų kalavijams.
Tik juodulys kambario sienoje, nagu vis raižomas,
bet nenutrinamas.
Ir tik kartais
noris galvą prie sienos priglausti
ir kamputį tavo atvaizdo lyžtelt.*

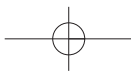
slėpynės

*Šis miestas per mažas slėptis
čia vis tiek susitiksi visus tuos
kuriuos labiausiai norėtum – – –
kurių visai nenorėtum sutikti
Dažniausiai prekybos centruose
jų daug, jie dideli, anonimiški
bet kaip tik ten tenka slėptis už skalbimo miltelių
subtili nuoroda į sielos išskaistinimą
Sako, geriausiai slėptis matomiausioje vietoje
tai ir išsidėstau šalia sudaiktėjusių žodžių ir sužodėjusių
žmonių*

*ten kur lengviausiai galite mane rasti
kur turiu vardą pavardę pažymėjimo numerį
šioki tokį svorį dailių skaičiukų lentelėje
plastikinį kavos puodelį ir kelias cigaretes
kurias dalijamės su vienatvės broliais
siųsdami ratu lyg suktingę
Šis miestas per mažas slėptis
ir per didelis būti surastai*

dialogas su asmeniniu zigmundu

*Nusispjauti, kiek laiko rodyklės
įbrėžia rėžių į naktį.
Šįkart pati palaikysiu kompaniją
nemigai.
Ir dilgsintis šonas,
skausmo nervų strėlytės,
tik akupunktūra
mano sielai.*

– seilės, ne siela čia, – šnibžda iš po lovos lendantis baubas.
Vaikystėj bijotas, dabar – asmeninis kritiškas cinikas,
pagalvę retkarčiais prikemšantis košmarų.
 – ne košmarų – tik pasąmonės iškrovų, – *pataiso,*
Zigmundo ūsus išriesdamas.
 – šiandakt Valpurgija, skrendam, Zigmundai, ką?..
 – gana čia skaityti pasakų visokių prieš miegą.
 nei „ilgai ir laimingai“, nei pelenių ir kitų holivudinių
 happy endų,

sakiau jau, nebūna.

– o man ir nereikia, man tik vienos nakties šėlsmo
 tokių kaip aš apsupty.

– tavo raganos jau seniai

lygina, skalbia, vaikų vystyklus džiausto,

dulkių siurblių naudoja. o tu?

gana jau neurozių, alkoholio, isterijų

ir prastų eilėraščių, – *gyvatiškai šnypšteli.*

Prasiveria dar vienas rytas.

Išaušta ir

užaušta.

Trys broliai nemiegantys

1

nemigos girgždantys krumpliaračiai

sustoja

čia prasideda buvimas

tarp atvirų ir užmerktų akių

buvimas tarp žiopčiojančių žuvų

išsprogusiomis akimis

sako, iš jų kaulų galima sudėlioti visą

kryžiaus kelio istoriją

sukryžiuoju pirštus

kas žino

gal šiandakt tu irgi

tapeni knygų puslapiams

šnarini pieštuku

gal šiandakt mes abu

įrėminti skirtinguose languose

vieniškai šviečiančiuose

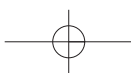
daugiabučiams sutemus

dūsaujam tekstais ir į tekstus

mezgam mazgus

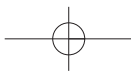
kuriais kada nors

susirišim

2
už lango silpsta mašinų gaudesys
mechaniniai vabalėliai nervingai trūkčioja gatvėm
pamažu gęsta daugiaaukščių jonvabaliai
saldžia miego pluta pasidengia miestas
tik keli uodai dar zvimbia
prie savo eilėraščių
siurbia kraują iš nutilusio miesto arterijų
kreša raudonos jų rašalinės
varva raidėmis balti lapai
mėto nuraudusius lapus pro nemiegančius langus uodai
o ryte juos sušluoja
skruzdėlytės oranžinėmis liemenėmis
spardo batų padais į darbą skubantys
ir kuždasi: anksti šiomet prasidėjo
ruduo

3
šitos penktos ryto
kvepiančios balto švarumo paklodėm
įsikniaubus į jas
švelniai liūliuojant nemigą –
jaukinantis miško žvėriuką
šitos penktos ryto
man primena rugpjūčio naktis pas močiutę
prisagstytas žvaigždžių
pabarstančių pilką takelį
į lauko išvietę
šone brėkšta šulinys
jame skęsta mėnulis
atsitiesia pėdų nuguldyta žolė
ražosi lysvės
žiovauja medžių kamienai
šnara mano naktinių marškinių rankogaliai
naktį kertantys traukiniai
nurėžia horizontą
bumbsi obuoliai
tolumoje užia autostrada
pralėkus sunkiasvoriui ekipažui
sudreba sekcijos stiklai
šitos penktos ryto
pilnos nemiegančios nemigdančios nakties
pripildė mane
iki padų

VIDAS MORKŪNAS

53

Du apsakymai

Mirtis

Vieškelio žvyras smagiai gurgždėjo po įkaitusia sportbačių guma. Pro retus mūsų miškelio medžius – čia nei grybo, nei peteliškės, nei kokio žvėries – jau mačiau pirmuosius trobesius, kai staiga ji išpuolė į kelią ir – lyg kieno vejama – išoko tiesiai man į glėbį. Taip ir parsinešiau ją namo.

Tėvas iš neobliuotų lentų paskubomis sukėlė dėžę, gerai pritvirtino antvožą, ir ji apsigyveno pas mus, tiksliau, didžiuliame mūrinyje, kur buvo daug vietos, kaimynai laikė triušius, šieną, įvairius rakandus, kvėpėjo sena geležimi ir voratinkliais, be to, čia stovėdavo ir viso namo gyventojų dviračiai. Po stogu nebylūs, vos atsidūrę lauke jie imdavo džergžti, kleksėti ir cypauti – kiekvienas vis kitokiu, savitu balsu. Aš atpažindavau visus.

Pro tyčia paliktą skylę mėginome ją šerti kopūstlapiais, morkomis, rūgštyinėmis... Nieko neėdė, tūnojo dėžėje tylutė, greičiausiai susigūžusi, įsispraudusi į kurį nors kampą – pro tą vienintelę, visai nedidelę angą negalėjome jos matyti.

Nors tokį laimikį ketinau nuslėpti, jau patį pirmą vakarą aplink dėžę susigrūdo visi mūsų namo vaikai. Spausdamiesi prie nelygių, šeberkščiutų lentų, kits per kitą jie pro skylę smalsiai žvilgčiojo į tamsą, bet taip nieko ir nepamatė. Dygios atšaižos įkyriai smigo į delnus ir skruostus, mūrinyje dvelkė drėgme ir bulvių daigais, visi nepatenkinti šaipėsi iš dėžės ir vieni iš kitų. Namuose laukė gardi vakarienė, mamos trankiai atidarinėjo langus ir šūkavo vardus.

Pamažu prie dėžės visi taip priprato, kad beveik niekam ji ir neberūpėjo. Tik kaimynės retkarčiais dar atnešdavo kokį skanėstą – naminės dešros galą ar lašinukų, ar sūrio, bet ji atkakliai nieko neėdė, taigi aplinkinių dėmesio nustojo visai.

Palėpėje, mažyčiame tvarkingame kambarėlyje, gyveno vienišas senukas, kurį visas namas mylėjo už ramų, smagų būdą. Senolis niekada niekuo nesi-skųsdavo, nebambėdavo, nebuvo įkyrus ar suzmekęs. Jis netgi laikė avį. Tiksliau, žinojome, kad gyvulys – senuko, bet iš tikrųjų avį mielai paglobodavo kaimynai, mat toji gyveno mūrinyje, o pats šeimininkas iš palėpės beveik niekada nenusileisdavo ir savo augintinės kadų kada nebebuvo nė matęs. Ta avis buvo gražios pilkos vilnos, juodos nosies ir skvarbių, dievaži protingų akių.

Jaukiai gulėjau gilioje patalo pusnyje ir klausiausi įtūžusio vėjo, kuris, įstrigęs lango rėme lyg spąstuose, mėgindamas ištrūkti blaškėsi ir šiaip, ir taip. Po didžiulį mūsų namą šliaužiojo, o gal kokiam plyšy jau merdėjo karštinčius skersvėjis. Jis taip pat girdėjo šelstant nartų jauną vėją ir pagiežingai šlerpštė: kada nors ir tu išgveręs klibikščiوسي palei pat trūnijančias grindis, suodinas, apgailėtinas virkausi kamine, lyg išmaldą rankiosi dulkelytes, o išsivadėjęs paskutinį kvapą išleisi ant slenkščio, negailestingai pritrėkštas durimis...

Naktį kažkas išpjovė kaimyno triušius – visus šešis. Jis, žinoma, pirmiausia pagalvojo apie dėžę ir atėjo niurnėti. Rietenų išvengti pavyko, bet kalta liko ji. Tapo aišku, jog kai kurie kaimynai nuo šiol į mus baltakiuos.

Kruopščiai apžiūrėjome jos būstą – prieš žiemą tėvo apkaltą storu veltniu, – bet neradome nė žymelės, kad būtų išsmukusi.

– Ei, ar esi ten?! – Nelaimėlių triušių savininkas spyrė dėžei į šonkaulius. Ir pats nustėro, aptvilkytas savo įžūlumo. Mūrinyje taip nutyko, kad akimirką man pasidingojo – girdžiu, kaip kvepia šiurkšti mediena ir glotnūs sienų akmenys.

O kitą rytą...

Buvo vos praaušę. Ant aštraus mūsų kiemo gruodo, ir dar priešais visų langus, tąsėsi žiauriai sužalota, mažne pusiau perplėšta višta. Bėdulė, kraupiai kvarkdama jau nebe savo, o kažkokios kitos gyvasties balsu, blaškėsi į visas puses, tai bandydama bėgti, tai šliauždama, o bjauriausiai atrodė įnirtingos, deja, naivios pastangos pakilti į orą. Pradėjo snyguriuoti. Višta kiemui dosniai aukojo garuojantį kraują, bet šis į žemę nesusigėrė, mat ją dengė plonytė, spindinti ledinė skraistė. Visos kitos vištos kūpsojo jau prišalusios prie gruodo, nežemiškai gaivus vėjelis silpnais pūkšniais taršė baltas ir tamsrudes plunksnas. Vištos buvo pačios paprasčiausios, joms niekada nekildavo minčių, pavyzdžiui, apie tai, kad kur nors, gal visai netoli, gal kitoje gatvėje, o gal tiesiog anapus šio mūrinio gyvena lygiai tokios pat vištos. Jos niekada nieko neapgavo, nepuoselėjo jokių ypatingų norų, netroško keršto – o ir nebuvo už ką keršyti... Joms net nebuvo ko bijoti. Juk iš tiesų... Ar vištos – arba nekalti triušiai – bent pagalvoja apie tikimybę kristi aršiose, žūt-būtinėse kautynėse. Be menkiausio siaubo, užtat pavydėtinai ramiai ir su begaliniu pasitikėjimu vieną gražų rytmetį jos – ar jie – žvelgia į kirvuką šeimininkės rankoje...

Abejingas vėjas vis dar kedeno negyvas plunksnas, ir tik viena višta, prispaudusi prie mūrinio sienos, atkakliai, lyg kokią pasipriešinimo vėliavą, kėlė kruviną sparną, o bąlančią akį kreipė į nepasiekiamą dangų. Niekas neištarė nė žodžio.

Visą žiemą niekas su mumis nekalbėjo ir nepriekaištavo, net nepažvelgė į mūsų pusę. Miestelis skendėjo tyloje ir sniege, kuris buvo kaip niekad

tikras – nepanašus nei į miltus, nei į putą ant barzdaskučio šepetėlio, nei į cukraus pudrą – tiesiog paprasčiausias sniegas. Jis jaukiai gurgždėjo po šiltais griozdžiais batais, puikiausiai kibo į gniūžtes, buvo kaip dera švarus ir šaltas. Tik šitai nėra nedžiugino, nes prieš mus nusiteikė visas namas – pustrečio aukšto ir šalinamiai, ir palėpė, ir dar vienas priestatas, šiaip ūkinis, bet jau seniai gyvenamas, taigi – visi kaimynai. Kai kurie jų dar turėjo savų kaimynų – mums tolimesnių, gyvenančių kitoje gatvės pusėje, o tie turėjo kaimynų kitoje gatvėje. O miestelyje gatvių buvo ir daugiau... Lyg to būtų negana, mūsų kaimynų kaimynai kituose miesteliuose turėjo giminaičių, šie – ir kaimynų, ir tolimesnių giminių, kurių pažįstami bei gentys gyveno miestuose ir turėjo ne tik kaimynų, bet ir tetų bičiulių pusbrolių užsieniuose. O blogiausia, kad šioje minioje – tarp giminių, draugų, menkai pažįstamų žmonių, sutinkamų, tarkime, tik pirtyje – galėjo pasitaikyti, pakaktų, kad pasitaikytų vienas vienintelis asmuo, susirašinėjantis su kosmonautu...

Bet iš tikrųjų mudu su tėvu apie kosmosą retai kada pagalvodavome.

Naktinis speigas storai, tarsi lydytais taukais, aptepdavo langų stiklus ledu, o aš praurbindavau akele ir žvelgdavau į mūrinį – kažin kaip ten ji? Kiemas sulig pirmo aukšto langais buvo užverstas dangaus patalų plunksnomis, atrodė, kad visas mūsų namas giliai nugrimzdęs į žiemos miegą – tarpais niekas nekrustelėdavo ištisas paras, nebent sucypdavo apsisapnavusi pelė, sugergždavo durų vyriai ar sausas kosulys prasmukdavo į kaminą. Bet mudu su tėvu siautė atskira, vien mums lemta tyła, nuo kurios krūtinę spaudė sunkumas lyg nuo sprangių žieminių kriaušių.

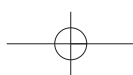
Buvome pasiryžę gintis iš paskutiniųjų, bet apšašę, nuolat sloguojantys kaimynų vaikai pro atviras mūrinio duris vis dėlto ne kartą apmėtė dėžę gniūžtėmis. Arčiau prieiti nesiryždavo.

Žinojau, kad naktimis ji rymo prie skylės ir liūdna akimi žvelgia į užpustytą kiemą, į ryškias sidabro žvaigždes, tarsi prišalusias prie juodo dangaus aksomo, žvelgia į mūsų buto ir kaimynų langus. Ar ji nutuokė, kas yra kvapai ir spalvos? Ar jautė šaltį? Ar svarstė, kam reikalingi metų laikai? Ar pažino meilę? O miegą, sapnus, kraujo skonį?

Pavasariop visur sugurgėjo upeliukai, o aš klausydavausi, kaip tęžta paskutinio sniego likučiai, kaip į atšylančios žemės gelmę smelkiasi žiemos įmygis ir visos nuoskaudos, kaip visur treška ir skimbčioja besirąžanti gyvybė. Upeliukai liejosi į didesnius upelius, šie – pro kitus kiemus, pro kitus miestelius – sruvo į upes, šios – dar toliau – į niekada man neregėtas jūras... Štai tada mes ryžomės išleisti ją pasilakstyti.

Tėvas kirviu atsargiai nuplėšė dėžės dangtį. Nuo malkų rietuvės į tą buveinę krito šešėlis, bet joje ir šiaip tvyrojo prieblanda. Dėžės ertmė atrodė gerokai didesnė, nei iš tikrųjų galėjo būti. Nejučia žingtelėjome ataturpsti. Taip pat nejučia apsigrėžėme ir kiemo purvynais nukėblinome namo. Pro langą mus – o gal dėžę – stebėjo kaimynė. Ji nuolat skūsdavosi nemiga, bet šiaip buvo geros širdies moteriškė.

Namie kažką skaitinėjau ar snaudžiau, dabar jau nebepresimenu, o tėvas gulėjo ant sofas ir nusistvėręs laikraštį galvojo visai apie ką kitką. Kaip ir aš. O ji tuo tarpu mankštino per žiemą surambėjusią sandarą: šėliojo, vartėsi pažliugusioje pievoje, keberiojosi į medžius, žaismingai vaikėsi žvirblius. Ilga ir puiki buvo diena.

Vakare tėvas vėl užkalė antvožą.

Pavasaris vis labiau įsišėlo, naktys traukėsi, seko, ant sienų, ant pradžiūvusios žemės palikdamos sparčiai blunkančias šešėlių nuosėdas. Aplink metų metais užsigulėjusius apleistus daiktus, o ir pasieniais, patvoriais stiebėsi žolė, langų stiklus drebino dulšūs ir visai nebaisūs griaustiniai.

Sykį paryčiais, dar dorai nepraaušus, mus išbudino pašėlęs, net netikroviškas avies bliovimas. Subruzdavo visas namas. Tuojuo sudundėjo ir mūsų durys – belsta iš peties. Kažkas tiesiog išliejo įtūžį ir pasišalino. Kaimynai, susipietę būreliais, lūkuriavo koridoriuose, virtuvėse. Vaikai malėsi po laiptais. Atrodė, šnibždasi ir kikena nuzulintos pakopos. Niekas nesiryžo išeiti į kiemą. Ten apie laukujes duris blaškėsi avis – blaškėsi ir bliovė lyg pamišėlė. Aušo. Gyvuliui nieko nebuvo nutikę. Tačiau viršuje mirė senukas – avies šeimininkas.

Nutaikiau progą ir nepastebėtas užkopiau į palėpę.

Ant stalelio lyg niekur nieko tikėjo žadintuvas. Iš ketaus krosnelės bergždžiai plūdo kaitra. Velionis gulėjo lovoje po šiltu apklotu, šiek tiek pasukęs galvą. Stebėjo mane sustiklėjusios akies krašteliu. Senukas atrodė visai įprastai. Jokia grimasa neiškreipė gelsvoko jo veido, kuris ir gyvo niekad nebuvo atgrasus. Panašu, kad prieš pabaigą šio kūno nekamavo konvulsijos, o sielos – slogios nuodėmės. Įsmukęs skersvėjis šiek tiek išvėtė kambary susitelkusių tvanką ir įniko žaisti visiškai žilų velionio plaukų sruoga. Pro langą mačiau balto debesies kraštelį. Iš apačios vis dar sklido slopus jau išvargusios avies bliovimas. Gyvulys nežinojo, kad šeimininkas nepajuto nei skausmo, nei siaubo – paprasčiausiai atsigulė ir išėjo.

Kaimynai buvo nepalenkiami. Mudviem su tėvu jie tiesiog uždraudė kuo nors prisidėti prie laidotuvių. Nutrūko bet kokie mūsų ryšiai su namo gyventojais. Net nežinojau, ar verta džiaugtis bent tuo, kad nepasiūlė išsinešdinti į kitą miestelį.

Dėžę aptikome su antvože iškiršta skylė ir akivaizdžiomis kažkokio stipraus chemikalo žymėmis. Savaiame suprantama, ji buvo dingusi. Iki pat rudens, iki antrųjų šalnų dar bandžiau ieškoti. Kartą nugirdau, jog įsitaisiusi ant slidžių akmenų mūsų upelyje graibo aukšles. Nulėkiau ten, bet spėjau pastebėti tik balkšvus kelių srovės nešamų žuvyčių pilvelius. Nuo tada nieko apie ją nebegirdėjome. Juk nepaskelbsi laikraštyje: dingo...

Pamažu atlyžo ir kaimynai. Mūsų santykiai vėl šilti, nuoširdūs. Kieme nenutyla naminių paukščių lalesys, o mūrinyje kvepia sausomis malkomis ir raugintais kopūstais. Dienos ir vėl traukiasi, senka, ant sienų, ant stogų, ant debesų palikdamos skaidrios šviesos režius. Viskas būtų gerai, jei ne tas apmaudas: jau niekada nesužinosiu, kaip ji atrodo.

Angelas nulūžusiu pimpaliuku

Įsibrovęs tarp retų pušų rudomis pleiskanomis nuėjusia žieve, tiesiog iš snieguoto šlaito kyšo aprūdijęs vamzdis, o iš šio žiobtų it liežuvis karo milžiniškas varveklis. Kartais – nelygu kuris paros metas, nelygu kokie orai – jis žaižaruoja, tviska purpuru ar smaragdu, kartais spindi lyg sidabrinis ar

šviečia melsvai, o kartais, aptrauktas balzgana migla, vos boluoja. Būna ir atgrasiai drumzlus. Jei per patį žiemį pasitaikytų po tuo gurvuoliu važiuoti (mat kybo jis mažne virš kelio), nepraleiskite progos pasigrožėti. Ypač įspūdingai varveklis atrodo mėnesėtą naktį.

Tolimajame tvenkinio krante, kur, sumerkęs šakas į žalius glitėsius, rymo paliegėlis gluosnis, kėpso sukrypęs suoliukas. Ant aptrešusių išilginių dar matyti įbrėžos vinimi ar stiklo šuke: trumputė meilės istorija, ginekologijos ir aritmetikos pradmenys.

Žalėsiuose po reta gluosnio šakų stogine vandens ir oro entomofauna spiečiasi apie išpampusį kažin kada nuskandinto katino pilvą.

Anapus tvoros, apleistame buvusio vienuolyno sode, tarp sukumpusių kamienų klydinėja skvarbus vėjelis, pažemiais tartum baltvyksles draiko sniego sūkuriukus, šiugždena kur ne kur užsilikusias styrios žolės gabanas. Ūmios speigų ir polaidžių kaitos ne kartą sukiotos, narintos obelių šakos, rūpestingų vienuolių kadaise paramstytos nužievintomis šatromis – dabar šios primena išsiklaipiusius ramentus – spindi šerkšno sidabru. Bet iš tikrųjų tai tik melchioras. Tik melchioras – ilgainiui vis tiek pažaliuos.

Gūdžioje tyloje protarpiais sutrakši ištisais kaušais nuo kamienų atsiknojanti žievė, ant gruodo pupteli suvytęs obuoliūkštis.

Į kūną smelkiasi šaltis.

Gražiausiai jos padaro dėžutes ausims ir plaštakoms. Į kalkintą vienaukštį priestatėlį miško pusėje susirenka apie dešimtą ir darbuojasi iki pietų. Apšėdusios senais laikraščiais užtiestus ilgus stalus, guviai lanksto, karmo, klijuoja, raito ornamentus, spaudžia inicialus. Naujokėms – kol įgus – patikėtos prasčiausios rusvo kartono dėžės be jokios puošybos. Į tokias deda šonkaulius.

Į kraujuojančias tėvo lūpas, nusėtas melsvomis pigmentinėmis dėmelėmis, įspraudžiu triskiemenį žodį. Tėvas lyžčioja jį it šokoladinį ir čepsi. Iš bedantės burnos kyšteli sukruvinta priesaga. Žodis – neperkandamas, nesučiulpiamas, jį galima nebent praryti stačią. Bet mano tėvas žodžių neryja. Tik pasimėgaudamas vobaluoja būdvardžius, laižo jungtukus, lūpomis minko keiksmožodžius. Sykais, lyg kokio vaisiaus kauliuką, išspjauna žodį ant delno, prisikišęs prie pat akių apžiūri; kartais ima ir nusišypso, o kartais atrodo – įmanytų išbarti. Arba paima, būna, nuo savo ar mano delno koki veiksmožodį ar tarptautinį ir net užsimerkia, kad geriau patirtų skonį. Jeigu veiksmožodis pasitaiko kartus lyg pelynas, tėvas išraiškingai susiraukia, bet žodžio iš lūpų nepaleidžia. Smakru mažyte srovele nusiurena su krauju sumišusios seilės. Paskubomis įbruku dar ir daiktavardį. Tėvas ilgai, kantriai tyrinėja tų dviejų žodžių derinį.

Palubėje, šešėlyje už sparo, pūpso iš seilių, susmulkintos medienos ir džiovos mikobakterijų sulipdytas širšių lizdas. Grindis storai kloja dulkės, jose skendi subyrėję muliažiniai griaučiai, vienas kitas negyvas batas. Pro kledarą lango rėmą įsmukęs vėjelis šiausia balandžio plunksnas. Rūdią į sieną atremti lovūgaliai.

Su vyr. seserimi išeiname į koridorių. Ant kadų kadai dažytos jo sienos tįsi riebi drūžė. Matyt, kas nors, eidamas palei sieną, rėmėsi į ją delnu ir paliko infekcijos žymę: ligos molekulės, odos skaidulos, prakaito atomai į mūrą įsigavo amžiams.

Nišoje, kur kadaise būta durų, kone sulig kulkšnimis brydodama virusų ir bacilų substancijoje, tūno raukšlėta lyg džiovintas grybas – ir už tokį ne kažin kiek didesnė – senutė. Nuo tos drėkstančios sienos jos nebeatplėštų niekas. Nereikia senučiukei nei maisto, nei vandens, nereikia lankytojų anei medikamentų. Kvapų ir užkratų pritvinkusio oro dar yra, ir gerai. Kad tik tos durys pagaliau atsivertų.

Žvarbų žiemos rytą prie tvoros linksmai klega buvusių ligonių vėlės, susirinkusios panaršyti iš neobliuotų lentų sukaltose dėžėse, kur paliekami labdariniai drabužiai. Sugeltusi mergaitė iš urologinio mažne visa sulenda į dukslų vilnonį megztinį. Jis tik šiek tiek dvelkia jaukais namais, krosnies dūmais, šviežiai sukapotomis malkomis, daugiau – *ringeriu*.

Mergaičiukė lyg beformė dėmė čiūžteli kūdros ledu ir išnyksta.

Paryčiais tėvui amputuoja ir kitą ranką – sulig petimi. Nurėžia ir kažkur išneša. Ant raukšlėto linoleumo man po kojomis nutyška keli šlakai kraujo ir tirpalo. Spėju pastebėti emaliuotame inksto formos inde sulenktą dešinę, plūduriuojančią žalzaname skystyje.

Mažytėje savo kamaraitėje koridoriaus gale kuičiasi slaugė. Pro praviras duris girdėti, kaip suirzusi kažin ką marma.

Kai kitą dieną įeinu į palatą, prie tėvo priskretęs skiedra berniūkštis iš nervų – visiems seniai įgrišęs akilanda – monotoniškai bubena vieną savo mįslių:

– Be rankų be kojų tupi ir kakoja kas be rankų be kojų tupi ir kakoja kas be rankų be kojų tupi ir kakoja kas...

Tėvas atlaidžiai šypsosi. Tulžies jame nėra.

Kieme tikras žliūgas. Prie apavo priskretusios pliurės nei nusipurtysi, nei nusibrūžinsi į sudilusius demblių šerius. Eidamas vidun kassyk įneši žemės, pesticidų, paišų, eidamas laukan išneši balažin kokių užkratų.

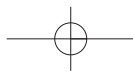
Pasiūreje riogso trinka. Sniegas aplink ją sumišęs su krauju.

Atplėšęs langą, ūmus šiaurės vėjas įbloškia svilėsių kvapą. Vienaime kiemų miestelio pakraštyje ant lentos guli paskersta kiaulė – guli plačiai išžargdinta, perrėžta išilgai. Kūnui nebepriklausanti galva pūpso dubenyje išdaužyta emale. Šnipas pajuodęs, dantys pražiodytame snukyje išlūžinėję, ant stingaus liežuvio leidžiasi snaigių kristalai. Apstojusios gentainę, į palaičius tuščiomis akimis spokso melzganos kiaulių vėlės. Ore tvyro susvilusio šerio smarvė, sniegulės ant dar karštos odos beregint tirpsta.

Pro langą matau gluosnį prie kūdros. Įsivėlusi tarp geibių šakų, kabalioja šiaurio užnešta gonorėja. Vaisioje besniegio gruodžio apypietės saulėje ją lesioja pasišiaušusios varnos.

Tėvas kažkaip aštriai, lyg paskutinį kartą, atsidūsta. Mudu su vyr. seserimi stovime susiglaudę pečiais ir gūžiamės – kaip vaikystėje. Perkreipta viršutinė jos lūpa, žinau, vos vos tirta.

Akimirkos kvapas jau beveik išvėsęs.

Virš ankstyvų sutemų gobiamo kiemo, virš sandėliukų, prigrūstų visokio nebereikalingo gero – prastai išskalautų basonų, sudėvėtų ramentų, griaučių surūdijusiomis vielomis, kur trūksta kaulų, – virš pakrypusių stoginių, virš kiaurašonių dėžių stirtų, virš lavoninės dėmėtomis, lyg politinis ano pasaulio žemėlapis, sienomis be garso sklendžia tamsmėlynė, akla ir kurčia pelėdos vėlė. Pelės užkaboriuose išsyk nuščiūva.

Tėvas po cistektomijos jau atsigaua. Bet jo odos spalva man visai nepatinka.

Palatoje drėksta sienos. Jos prisisunkusios dešimtmečiais čia šnypščiančių atodūsių, palubėje, ypač kampuose, telkiasi tuščio optimizmo molekulės, palei grindis skersvėjai nešioja mutavusias aimanų ląsteles, neviltes pūkai pagalvėse aštrūs tarytum metalo drožlės, bet tėvas kantriai šypsosi ir merkia man akį.

Patvoriais jau stiepiasi želmenys. Po sodą straksi skaisčiai raudona šuniuko vėlė. Dar vieną žiemą ištverusios obelys, net ir suriestos vėžio, veikiai iš paskutiniųjų kraus pumpurus.

Kartais išeinu nakčia paklaidžioti begaliniais pilkšvai dažytais koridoriais. Palatose knarkia ir nevalingai bezda lignoniai, girgžda spyruoklės, stiklinėse postų spintose dzingsi buteliukai. Trenkia vaistais, dvokia prakaitu ir sapnais, aplinkui, viršuje, apačioje plaka šimtai širdžių – ak, štai dar viena sustojo, – siūruoja daugybė plaučių, oras, kuriame ir šiaip maišosi miriadai atomų-svetimkūnių, pertvinkęs smegenų išskiriamos drumstos substancijos. Paprastai ją vadiname mintimis. Sunku net įsivaizduoti, kiek prisikvėpuojame svetimų minčių apie saulėkaitą, pauksmę, kirminus žemėje, apie nuskintas vyšnias (o jeigu nules varnėnai?!), apie pamirštas užrakinti duris, apie pleiskaną, utėles, apie save, apie aštuoniuke besisukantį dviračio ratą, apie vaivorykštės spalvų skaičių. O kur dar mintys apie kerštą ar apie vienatvę... Užtat plaučiai ir rūdija.

Trečiame aukšte sutinku liesutį – lyg išlankstytą iš vielos – žmogystą įelektrintais plaukais. Ir dar šlapiu tarpkoju. Pabaltakiavęs į mane ir kažin ką priekaištingai suburblenęs, žmogėnas nukėbrina sau. Įdomu, iš kurio jis skyriaus?

Menką, seniai ravėtą ligininės gėlyną gavią vasaros naktį aplanko sidabrinės bičių vėlės. Sakytum, pinigėliai jos skimbčioja tarp balandų, notrelių ir našlaičių, o sodne už tvoros tręšta persenusių obelų kamienai, iš lapų garuoja gyvybė, knojasi ir byra žievė, dar kiek ir išgirsime pjūklų džiržgesį, medgalių trinksėjimą į purvais nutaškyto karučio lovį. Bet kol kas buvusio vienuolyno sode tylu, dar netraška ugnyje obelų kauleliai, pro visus krosnies plyšius dar nesismelkia aitrūs dūmai.

Naktį pulmonologinio laboratorijoje per miegus surinka jaunutė slaugė. Dar beveik švarus jos balsas be aido susigeria į sienas, apkabinėtas juodomis rentgeno nuotraukomis, kuriose boluoja seniai mirusių žmonių plaučiai.

Užaina kasdienės dulksnos. Papilkėjusios vėlės vis dažniau susiburia malkinėje: rūko, lošia kortomis, šlerpščia labdarinę arbatą. Kartais matau, kaip per tvorą keberiojasi į sodą – pasirinkti susususių obuoliukų.

Vyr. sesuo tėvą plačiai pražiodo, aš lengvai spūsteliu gruoblėtą jo krūtinę, ir mudviem vis dėlto pavyksta iškrapštyti kankintoją kosulį. Deja, šis praspūsta pro pirštus ir išlėsta blaškytis po palatą: straksi grindimis, trankosi į sienas, iššokęs iki palubės lyg tyčia įsmunka po gaubtu ir sukulia lemputę. Visur, kur kosulio pataikyta, lieka kaište nenukaišiamos gelzganai žalios dėmės. Iš pradžių dar mėginame jį sučiupti, ir vyr. seseriai beveik pasiseka, bet aštri briauna perrėžia jai plaštaką. Tėvas apstulbęs stebi gaudynes. Skubinai atlapoju langą, ir skersvėjis kaipmat išguja kosulį laukan. Valandėlę dar girdime jį daužantis į stogelius, kliuvinėjant už plikų šakų, bet galiausiai raižus garsas numalšta tolumoje.

Varnų vėlės šįmet drumzlinai gelsvos. Vadinasi, ruduo bus darganotas, o žiema šalta.

Tarplangyje – šūsnis nugaišusių musių: užpernykščių, pernykščių ir šių-mečių.

Tolimajame pakraštyje, kur geras tarpas tvoros išgriuvęs, ir sodas susieina su plynu lauku, sakytum, plaikstosi liepsnos. Bet iš tikrųjų ugnies ant sniego niekas neužkūrė. Aptikusios avietės krūmą, paskanauti kažkoku stebuklu išsilaikiusių šerkšno cukrumi pabarstytų uogų visu būriu sulėkė sniegenos. Paukščiukai straksi tarp avietojų, sparneliais plaka, dėl stambesnės uogos mažne kimba kits kitam į plunksnas – štai tas melsvai raudonas mirgesys iš tolo ir atrodo kaip laužas.

Baltutėlių pusnų, per kurias niekieno dar neklampota, nešliuožta, nei žvėries bėgta, nugultas laukas driekiasi iki pat tolimo pušyno, šis šlaitu leidžiasi iki kelio. Bet ten – jau kitas gyvenimas. O čia snieguotą lygmę ir sodą pamažu gobia tamsiai mėlyna mantija su papurusia debesų apykakle, už kurios veidą slepia mėnuo – amžinasis melancholikas.

Sočiai prisilesusios sniegenos jau snūduriuoja šiltoje užuoglaudoje. Pagaliau pratrūkusi mėnesiena švarut švariausiame sniege išsyk atspaudžia įmantrų obelių šakų raizginį. Retkarčiais tai šen, tai ten nuo šakos nubyra lengvutis baltas pūpsnis. Tylu. Pamanytum, visatoje dar nesutvertas joks garsas.

Nejučia ir aš iš smalsumo stabteliu gretimos palatos tarpduryje. Nuo pastirusių velionio kojų jo duktė ar dukraitė numauna senas vilnones kojines. Jos prisisunkusios prakaito, pribyrėjusios negyvos odos miltų ir nuo šiol veikiausiai bus vienintelis tame jau įgeltusiame kūne blėsavusios gyvybės atminimas.

Į langus teškia ūmus lietaus šuoras. Gęsta dar viena rudens diena.

Naktimis spaudžia toks speigas, kad laukujės durys prišąla prie staktos ir be kirvio jų neatplėši.

Žali pavasario putėsiai dar negreit pabirs ant įjuodusios stogo skardos, apkibs vijoklių virkščias, iš paskutiniųjų įsitvėrusias aižėjančių sienų. Pavasaris išbudins paukščius, graužikus, nariuotakojus, užleis slogą, šašus ir hormonų vētras; atkusios ligonių vėlės – senbuvės ir naujokės – dalysis įspūdžiais ir prisiminimais, daužys užsilikėlius varveklis. Virš kūdros pakils per žiemą užsikonservavęs šutas, o pakraščiais sunoks kurkulai. Nu-

karusiomis gluosnio šakomis riedės pirmojo lietaus lašai. Kakšlė mama ligoninės virtuvėje savo vaikučius mokys orumo ir išgyvenimo meno.

Bet argi šitaip dar kada nors bus?..

Nelygūs, skretenomis aptukę metaliniai viryklių paviršiai jau seniai nebe spindi. Bet ugnis kaip visada kaitri. Puode kunkuliuoja kvapnus, gvazdikėliais, cinamono žieve, lauro lapais pagardintas skystimas. Į viralą sumerkęs abi rankas, prie puodo akivaizdžiai nuobodžiaudamas stovi gunktelėjęs aplėpasis žmogelis. Kitas, viena ausimi klausydamasis radijo, dengia stalą, užklotą klijuote su pablukusiais šachmatų rikiais. Murzina ankstyvo pavasario saulė, įspindusi tarp užuolaidų su išblukusiais mėnuliais, apšviečia vienodas abiejų žmogystų raukšles, vienodus kraujagyšlių siūlus smilkiniuose, vienodai traiškanotas akis.

Įkyruolis iš nervų stovi koridoriuje prie lango ir žiūrėdamas į kiemą murma:

– Gyvena be kūno kalba be liežuvio kas gyvena be kūno kalba be liežuvio kas gyvena be kūno kalba be liežuvio kas...

Vieną rytą imu tėvą ant rankų ir mudu einame pasižmonėti. Nešu jį tamšiai žaliai išdažytais koridoriais, pro mus zuja personalas, palatose šūkčioja kortuotojai, šnabždasi lankytojai. Ant langų švelniai siūruoja įgeltusios užuolaidėlės. Tėvas dairosi iš jaudulio net apsiašarojęs, o kūnelis toks lengvas – tiek jo ir telikę, – rodos, nešiočiau ir nešiočiau... Pastumių dvivėres duris prisilietimų nusvidintais rankenų bumbulais ir mudu atsiduriame ant laiptų. Nesakau, kad mediniai jų turėklai tikriausiai prisigėrę sifilio ar džiovos, gal ir kokios pasiutligės užkrato. Nesakau, kad mažytėje, vos aštuonių vietų – bet pajėgiančiųjų iki jos ateiti nesusirenka nė tiek, – valgyklėlėje atsiduoda chloru, pelėsiomis ir pridegusiais taukais. Tėvui nesakau, kas tas sparčiu žingsniu mus aplenkęs įkūnus vyriškis. Jis visada plumpsi pustekinis, sukaitęs, akiniai itin storais stiklais visada nusmukę ant nosies galo, riebaluoti plaukai apsukti aplink plikę ir įžvalgiai prie šios priklijuoti. Jo portfelis prikimštas brėžinių, testamentų, diagramų su fotometriniomis duomenimis, o chalato kišenės – atvėpusios, mat pilnos laikrodžių, akinių, pypkių, degtukų dėžučių, susicukravusių saldainiukų ir dar nežinia ko. Sielų pribuvėjas – taip girdėjau jį vadinant – į mudu nė nedirstelėjęs išnyksta už kardiologinio durų.

Iš infekcinio apleistais laiptais, žinau, galima užlipti į palėpę, iš šios – užsiropšti ant stogo. Taigi vengdamas dažais aptaškytų, vinėtų lentgalių, treškin-damas stiklo šukes ir suakmenėjusias išmatas, tarsi į kopą lipu dulkėse skendinčiais laiptais. Tėvas, trūkšmingai alsuodamas, glaudžiasi man prie krūtinės.

Kai išsikeberiojame laukan, mus, lyg tykojęs pasaloje, iškart užklumpa gairus vėjelis. Iš netikėtumo, jaudulio, o gal iš palaimos tėvas akimirka pristinga kvapo. Apie būsimąją abipusę enukleaciją, kitaip tariant, akių obuolių pašalinimo operaciją jis dar nieko nežino, užtat noriu parodyti žydroje padangėje čirenantį vyturiuką, žalias karūnas iškėlusį pušyną, kalvas vakarų pusėje. Bet tėvas žiūri visai kitur. Žemyn. Į dviratį kieme. Atsirėmęs į sandėliuko sieną, jau gerokai parūdijęs, tuščiomis padangomis, nukarusia grandine jis metų metus lyg ištikimas šuo laukia pro ligoninės duris išeinančio šeiminko.

Orams išilus gurvuolis atsileidžia, sutęžta, tada tiesiai ant kelio pliūpteli murkšlinas, dvokiantis ašarų, limfos, blogo kraujo, kondensuoto skausmo ir kitokių atliekų srautas. Jos pamažu sunkiasi į dirvožemį, smelkiasi į rūdų klodus, liejasi į gruntinius vandenis, išsiskaidžiusios į monadas apkermėja miestelių kiemuose apgaulingai baltuojančius skalbinius, naktimis suspįsta danguje, sužimba šarmos inkrustacijose, aplimpa voratinklius sandėlių ir rūsių kertėse, nugula su palėpių dulkėmis...

Antradieniais tėvą nešu į pirtį.

Atsargių atsargiausiai mazgoju skersai išilgai susiuvinėtą kūnelį, mui-luotas vanduo sunkiasi į jį pro vienas siūles, išteka pro kitas. Tėvas – aklas, kurčias, bežadis – ir raukosi, ir šypsosi, todėl įstrižai persiūtą jo veidą kraipo keisčiausios grimasos.

Putotos muilenos pro groteles grindyse sliaukia į žemės įščias, neša dau-gybės maudomų kūnų nuoplovas.

Kieme telkiasi migla. Ant sukrypusio suoliuko po gluosniu kėpso vieniša vėlė. Atrodo tarsi sudarkyta. Gal todėl visada laikosi atokiau nuo kitų.

Atgavusi savo turtą, lova spygteli.

Įslydęs skersvėjis nuo grindų lyg nematomas dulkes pakelia bakterijų spiečių. Gretimoje palatoje į sienas graužiasi kiauras paras netylanti dejonė.

Išeidamas tarpduryje atsigrėžiu. Tėvo skruostu rieda stambi ašara. Kai pagalvoji – kas ta ašara? Paprasčiausias skaidrus, silpnos šarminės reakci-jos skystis, beveik grynas vanduo – tik su šlakeliu natrio chlorido. Tad kodėl taip gėlu ją matyti?

Neregėtai vešlią – kone sulig šakomis – sodnelio žolę šlamščia nežinia iš kur priklydusi ožka. Obelys aptūptos smailiasnapių varnėnų. Saulėje sutvis-ka ant šakelės pakibusi šviesių plaukų gabana. Matyt, vėjas bus atnešęs iš ligoninės kirpyklėlės.

Vasara pursloja ir ošia.

Kartais, kai visai suriečia neviltis, nusileidžiu į patį apatinį rūsio aukštą. Čia, drėgnoje, bet šiltoje, blausiai apšviestoje patalpoje, – tik vamzdžiai. Nors dažai aptrupėję, išblukę, spalvas dar įmanoma atpažinti: mėlynas ateina iš nervų skyriaus, rudas – iš urologinio, raudonas – iš traumatologinio, pilkas – iš onkologinio... Vidur patalpos jie visi sulydyti į vieną – gelzganą, didelio skersmens, smingantį po žeme.

Atsisėdu tiesiog ant pliko betono, nugara prisišlieju prie storjo vamzdžio – šis kaista ir vėsta, tvinksi ir virpa – ir ilgai klausausi nepaliaujamo daugia-balsio švokštimo.

Neseniai atėjusiųjų žvalumas beregint blėsta, gera nuotaika bjūra. Viena kita bemiegė naktis, ir jie, jau suirzę, taip pat nervingai skersakiuos į ką tik atėjusiuosius. Pasieniais išrikiuotų minkštuosiu visiems nepakanka, todėl negavusieji atsisėsti nekantriai mindžikuoja prie masyvių dvivėrių durų, rams-to sienas ar slampinėja po menkai apšviestą koridorių. Ilgų karčių su kabliais

abiejuose galuose visiems taip pat neužtenka, tad jų negavusieji apsiginklavę vaisių raškytuvais, ilgakočiais tinkleliais, netgi grėbliais ar žeberklais.

BE ĮRANKIO NEĮLEIDŽIAME! – parašyta lentelėje ant raukšlinta skarda apkaltų durų. Protarpiais jos cypdamos atsiveria – apatinė briauna trinasi į nudrengtą linoleumą – ir vienas kitas laimingasis įleidžiamas anapus.

Didžiuliam apskritame baseine – žalsvame tirpale – visaip vartosi ir makaluojasi (turbūt dugne sukasi koks nors sraigtas) šiurpi daugybė kojų, rankų, plaučių, pilvų, raktikaulių, plastikinių indelių su akių obuoliais, ausimis, dantimis... Organai, kūno dalys su prikabintomis kortelėmis grūdasi, keičiasi vietomis ir atrodo, kad tirpale gimsta nematytas neregėtas milžinas. Staiga, trumpam iškilęs į paviršių, vidur baseino šmėsteli visas žmogaus kūnas su treningu. Turbūt niekas net nepastebėjo, kaip įkrito nelaimėlis, greičiausiai paslydęs ant šlapių plytelių ar aitraus kvapo apalpintas.

Aplink baseiną lėtai vaikštinėja vyrai ir moterys ir susikaupę stebi judėjimą tirpale. Tas, kam pavyksta kartimi, skintuvu, žeberklu ar dar kuo nors užkabinti ir išsikelti reikiamą galūnę, kaulą ar organą, pro siauras, žalžganai dažytas duris eina į registratūrą, kur gauna dėžutę laimikiui ir lankstinuką su aprašyta buvusio savininko biografija.

Sninga be pertrūkio, net vėlių kieme nebežiūrėsi. Jei ne gurgždėjimas, pamanytum, kad šį prieglobstį jos jau apleido.

Ji sunkiai pūškuoja per sniegą – takas tokį ankstyvą rytą dar neišmintas. Batai šiek tiek spaudžia. Kaip matyt, bus vėl suputusios kojos, o ir kailis auluose jau visai susitrynęs.

Kopdama į savo aukštą, ji nei iš šio, nei iš to pasigenda dvyliktosios pakopos. Pirmoji trijose vietose ištrupėjusi, trečioji – keturiose, septintosios kraštas per visą ilgį nuskeltas, o dvyliktosios – su amžiams įsispaudusiu kamšteliu – lyg ir nebėra. Kaip matyt, bus apsiskaičiavusi.

Skyriuje jau justis vangus rytinis bruzdesys.

Kai tik ji atrakina savo kambarėlio duris, netikėtai tvoskia prieš daugelį metų apmiręs prisiminimas. Kadaisė šitoje pat kambarėlėje, kur laiko šepėčius, kibirus, chemiją, kur persirengia, o kartais ir užkandžiauja, taigi štai čia vienas ligonis iš nervų – toks sielvartais paplūdęs šakalys, bet labai gražių akių – mėgino ją pabučiuoti. Ak, naivuolė, tada manė, kad tą šiltą kartėlį prisimins visą gyvenimą. O išvėso ir išvėso. Nebeliko nieko.

„Kaži kaip tas iš kampinės? – galvoja eidama per palatas. – Supjaustė visą, subuvo, tik subinelė ir likusi.“

Kol prieina kampinę palatą, nešvarių skalbinių maišas jau beveik ir pilnas. Išvydusi, kad kūnelio guolyje prie lango nebėra, ji pagarbiai lukteli, kol ataus sujaukta paklodė, kol ore išsivadės paskutinis atodūsis. Tada, marmėdama „kad šiaip tai vis pynėsi po kojų, o kad žmogui iš tikro reikėjo, nė akių neparodė“, nuvilktas patalienenas sugrūda į maišą.

Užėjusi į postą, nuspaudžia suzulintą mygtuką postalėje. Koridoriais nuvilnija rūsyje, pribuvėjo kabinete, dzeržgiančio skambučio aidas.

ALGIMANTAS LYVA

Laiko nuošliaužas

Tamsa

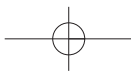
*krenta sniegas
kiauri batai ryja purvą
be varlių choro dūsta bala
varnos daužo samanotas čerpes
duobėtus debesis lopo stogai
tuščių dieną užvertė supuvusi tvora
praradau kvalifikaciją gyventi
pabudęs tamsioje gatvėje
negaliu atsitiesti nuo sapno
pažadinti nakties*

Mėnesiena

*atvėriau langą
į kambarį įkrito mėnulis
ar tikrai gyvas dangus
lūžta pirštai įsitvėrę debesų
negaliu apčiuopti laimės miražo
sunkią tamsą velka žvakė
atplėšusi tik pusę stalo krašto*

Meditacija

*prailgo saugi belangė
patogi radiatorių šiluma*

*ant sienos vorai piešia langus
tuščiame kambaryje lūžta kojos
įkvepiu rūgštų dulkių lietu
į tinką merkiu nuvytusias akis
tolstu nuo proto griuvėsių*

Esu

*esu ne namie
iš varnų paveldėjau kiaurą stogą
čerpių batus
dangus neriboja alkano žvilgsnio
aklavietėje regiu baltus debesis*

Asfaltas

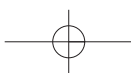
*aplėndami prarastą dieną
į parką šliaužia atšipę troleibusai
balos ryja asfalto duobes
ganosi palaidi automobiliai
įstiklinti dantys graužia debesis
šaligatviu rieda šukė
aštri vėjo akis*

Daina

*tyras dangus
gerklė pilna purvo
blizga gitaros stygos
gatvėje dainuoja aklas draugas
akytu asfaltu rieda nepažįstamos monetos
kurčioje gatvėje renku naujus akordus
kvėpuoju skylėta praeitim
tolstu prie savo dainos*

Namo

*skersoje tarpuvartėje
svyruoja šaligatvio plytelės
mirksi pamušta žibinto akis
ant aludės stogo šoka nuogos čerpės
neonu švyti senamiesčio dangus
šlapias mėnulis spardo debesis
šaltą lietu geria girta bala
baugus vakaras išdūrė skėtį
vežu šlubuojantį batą namo*

Naktis

*aštrios lubos uždegė žvakes
džiūsta atverstos knygos
į langus beldžia lietus
lyja šviežiais dažais
blunka nakčiai
paskolintas veidas*

Galerija

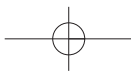
*cigaretė dvokia krematoriumo dūmais
įkvepiu paskutinius plaučius
į alaus bokalą atsitrenkė plaštakė
ant grindų nukrito iškulti langai
šiukšlinoje drobėje užgeso ugnis
išbluko nupieštos spalvos
kvatoja juoda galerija
pražūtis kabo ant sienų
namai ne čia
kitur*

Svajoju

*stiklinėje tirpsta mažas debesėlis
sušukuotas prieš plauką
senka diena
ant stalo džiūsta duona
kavą geria vanduo*

Dažai

*baloje dreifuoja supuvusi tvora
svyruoja kavinių durys
į miglą nutįso aukšti žibintai
alksta sienos
su vaiduokliais geriu saldų vyną
piešiu žvairus debesis
šaligatvių langus
varnų ausis
pavargo languotais marškiniiais
surištos rankos
atšipo dažai ir pirštai
palšas rūkas lopo
žlibą rudens spalvą
ariu šaligatvių dirvonus
gaudau pirmąsias snaiges*

THÉOPHILE GAUTIER

67

Karalius Kandaulas

Iš prancūzų k. vertė VILIUS LITVINAVIČIUS

Trečias skyrius

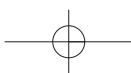
Kitą dieną Kandaulas, pasivedėjęs Gigą į šalį, tęsė tą pačią kalbą, kurią vakar prie Heraklidų portiko buvo pradėjęs. Jau nesivaržydamas patikėtiniui atvėrė širdį ir net Nisija, jei tai būtų išgirdusi, veikiausiai nebūtų supykusi už neprideramą santuokinio gyvenimo smulkmenų atskleidimą – kaltę būtų išpirkusios aistringos karaliaus liaupsės, aukštinančios jos grožį. Gigas mandagiai ir santūriai klausėsi tų ditirambų, juk nežinojo, ar pašnekovas nuosirdžiai, taip entuziastingai skatino jį kuo greičiau apsispręsti. Galiausiai Kandaulas nusivylusiu tonu ėmė kalbėti: „Aš matau, Gigai, tu manimi netiki. Galvoji, kad aš giriuosi arba mane, kaip kokį kvailą artoją, apmulkino stora kaimietė, ant kurios skruostų Higėja⁶⁰ pritraiškė ryškių sveikatingumo spalvų, ne, prisiekiu visais dievais! Juk aš susirankiojau, kaip gyvą puokštelę, pačias gražiausias Azijos ir Graikijos gėles; esu susipažinęs su viskuo, ką tik sukūrė skulptūros ir dailės menas nuo pat Dedalo laikų, kai jo statulos kalbėjo ir vaikščiojo, Linas⁶¹, Orfėjas ir Homeras išmokė mane harmonijos ir ritmo, dėl to meilė raiščiu neužriša mano akių. Viską įvertinu šaltakraujiškai. Jaunystės įkarštis nedaro įtakos mano susižavėjimui, net kai būsiu sukumpęs sukriošėlis, išvagotas raukšlių, kaip Titonas⁶² vystyklusose, mano požiūris nė kiek

⁶⁰ Medicinos dievo Asklepijo (lot. – Eskulapas) ir Epionės duktė, geros sveikatos ir švaros, taigi ir higienos deivė.

⁶¹ Mitologinis personažas Linas laikomas muzikos ir poezijos išradėju, jo mokiniais – Orfėjas ir Heraklis. Legenda skelbia, kad Linas kartą sudavė Herakliui kaip labai prastam mokiniui. Herojus, paėmęs lyrą, trenkė mokytojui per galvą ir jį užmušė.

⁶² Nepaprasto grožio jaunuolis, kurį įsimylėjo aušros deivė Eos ir paprašė Dzeuso, kad suteiktų jam nemirtingumą. Tik pamiršo paprašyti jaunystės. Kai Titonas senatvėj jau nebegalėjo vaikščioti, vėl atsidūrė kūdikio vystyklusose.

Pabaiga. Pradžia 2009 m., Nr. 12

nepasikeis, bet aš tau vis tiek atleidžiu už nepasitikėjimą manimi ir menką entuziazmą. Kad mane suprastum, turi pamatyti Nisiją, spindinčią nuostabiu grožiu, be įkyraus šydo šešėlio, be pavydžių drabužių, tokią, kokią ją gamta sukūrė ypatingo įkvėpimo akimirka – to daugiau niekada nebebus. Šį vakarą aš tave paslėpsiu vedybinės menės kampelyje... tu ją pamatysi!

– Valdove, ko jūs iš manęs reikalaujate? – jaunas karys mandagiai, bet gana šaltai paklausė. – Kaip aš, gyvenantis dulkėse, nebūties bedugnėje, išdrįščiau atmerkti akis prieš tobulybės saulę? Juk iškiltų pavojus apakti, arba nieko nebeįžvelgti prieblandoje, tik žėrinčius ratilus. Būkite gailestingas savo kukliajam tarnui, neverskite jo daryti dalykų, kurie prieštarauja dorovinėms vertybėms; juk negali pirmas pasitaikęs vyras žiūrėti į tai, kas jam nepriklauso. Nemirtingieji visada nubaudžia begėdžius ir įžūliuosius, kurie užklumpa juos dieviškai apsinuoginusius. Aš jums tikiu, Nisija yra gražiausia iš visų moterų, o jūs esate laimingiausias iš vyrų, netgi Heraklis, jūsų protėvis, per daugelį karo žygių nesutiko moters, kuri bent šiek tiek prilygtų karalienei. Jeigu jus, valdove, garsiausi pasaulio menininkai laiko geriausiu grožio vertintoju ir klausia jūsų patarimo, tai kodėl jums parūpo mano, tamsuolio kareivos, požiūris? Taigi atsisakykite fantazijų, kurios tikrai nepridera jūsų karališkajai didenybei ir dėl kurių pradėtumėt gailėtis, kai tik fantazijas įvykdytumėt.

– Paklausk, Gigai, – atsakė Kandaulas, – tau atrodo, kad noriu tave išbandyti, bet prisiekiu mano protėvio laužo pelenais, kurie padarė jį dievu, aš kalbu nuoširdžiai ir be jokių slaptų kėslų!

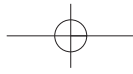
– O Kandaulai! Nė kiek neabejoju jūsų gera valia, jūsų užsidegimas tikrai nuoširdus. Bet kai aš jums paklusu, jūs galbūt pajusite gilų pasidarygėjimą manimi, pradėsite manęs neapkęsti kaip tik dėl to, kad aš jums pernelyg mažai priešgyniauvau. Ir jūs panorėsite atsiimti iš mano per prievartą nekuklių akių atvaizdą, į kurį proto sumaištis akimirka leidote joms pažvelgti, ir kas žino, ar nepasmerksite jų amžinajai kapo nakčiai už tai, kad jos žiūrėjo tuo metu, kai privalėjo būti užsimerkusios.

– Nieko nebijok, duodu karaliaus žodį, tau nieko bloga nenutiks.

– Atleiskite savo vergui, kad jis dar drįsta ir po tokių nuoširdžių garantijų šiek tiek paprieštarauti. Ar pagalvojote, kad tai, ką siūlote, yra santuokos šventumo išniekinimas, neištikimybė žvilgsniu ir mintimis? Labai dažnai moteris mano, jog kartu su drabužiais nusimeta ir savo skaistumą, ir vieną kartą žvilgsniu suteršta, nors iš tikrųjų liko dorybinga, gali pagalvoti, kad jau neteko savo tyrumo vainiko. Tikiu, jūs manęs nenubausite, tik kas mane apsaugos nuo Nisijos rūstybės? Karalienė tokia santūri, tyra, baikščiai drovi ir tokia nekalta, kad sakoma, jog nedaug teišmano apie Himenėjo paslaptis. Jei ji sužinos apie šventvagystę, kas atsitiks? Kokią bausmę ji man, tegul tik iš pagarbos valdovui nusidėjusiam, paskirs, kad išpirkčiau savo kaltę? Kur nuo jos keršto ir įtūžio pasislėpsiu?

– Tikrai nenumaniau, kad esi toks išmintingas ir atsargus, – šiek tiek ironiškai šyptelėjęs, pasakė Kandaulas. – Bet visus pavojus tu tik įsivaizduoji. Aš tave taip paslėpsiu, kad Nisija niekada nesužinos, jog ją dar kas nors, be karališkojo sutuoktinio, matė.

Gigas, negalėdamas ilgiau priešgyniauti, sutiko karaliaus malonei atsiiduoti. Jis priešinosi, kiek sugebėjo, jo sąžinė dėl to, kas galėjo nutikti, turėjo būti rami. Tačiau Gigas slapčia dar ir baiminosi, kad ilgiau atsisakinėdamas

palaikyti Kandaulo įkarštį, nestotų skersai kelio likimui, kuris, atrodo, tiesiog geidė suartinti jį su Nisija dėl kažkokių aukštesnių tikslų, kurių prasmės jam nebuvo leista suvokti.

Gigas nė menkiausiai nenujautė, kokia galėtų būti jo ir Kandaulo užmačių atomazga, mintyse regėjo tūkstančius padrikų ir neaiškių vaizdinių. Jo slapta meilė, tūnojusi ant paties žemiausio sielos laiptelio, vedama blankaus vilties spindulėlio, palypėjo kelias pakopas aukštyn; neįmanomybė nebe taip sunkiai slėgė širdį, dingojosi, kad jam padeda dievai. Išties, kas galėtų pamanyti, jog legenda tapusios Megabazo dukters moteriškos grožybės jam, kažkokiam Gigui, daugiau nebebus jokia paslaptis!

– Eime, Gigai, – imdamas jį už rankos pasakė Kandaulas, – kaip tik laikas gera proga pasinaudoti. Dabar Nisija ir tarnaitės vaikštinėja po sodą, eime, apžiūrėsime vietą ir parengsime šiam vakarui karinių gudrybių planą.

Karalius nusivedė patikėtinį painiais koridoriais, kurių atšakos tiesėsi vedybinio kambario link. Miegamojo durys, padarytos iš kedrinių lentų, buvo taip gerai suleistos, kad tarpelių visai nesimatė. Vergai lėtas buvo įtrynę lininio audeklo gabalu, pamirkytu aliejuje, medis blizgėjo lyg marmuras, o žvaigždučių pavidalo daugiabriaunės varinių vinių galvutės žėrėjo kaip gryniausias auksas. Durims varstyti buvo sukurta itin sudėtinga odinių diržų ir žiedų sistema, suprantama, mazgus atnarplioti mokėjo tik Kandaulas ir jo žmona, pridurkime, kad anais laikais šaltkalvystė tebebuvo primityvi.

Kandaulas atraižė mazgus, paleido žiedus, kad jie nuslystų diržais, rankena, kurią įkišo į lizdą, pakėlė velkę, ja durys buvo uždarytos iš vidaus, ir pastatęs Gigą prie sienos, nuleido vieną sąvarų taip, kad ji visiškai Gigą uždengė; tik dabar durys jau nebe taip tiksliai įgulė į ažuolines sijų staktas, rūpestingai nusvidintas ir sumanaus meistro pagal virvelę suleistas, – jaunasis karys nebūtų galėjęs nė per tarpelį, paliktą vyriams sukiotis, aiškiai įžiūrėti, kas kambaryje dedasi.

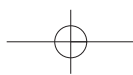
Tiesiai priešais duris stovėjo karališkoji lova, užkelta ant pakylos su daugeliu laiptelių, apklota purpuriniu užtiesalu; kalinėto sidabro kolonos laikė baldakimo stogelį, papuoštą reljefine lapija, kur amūrai su delfiniais žaidė; tankios auksu papuoštos užuolaidos lyg palapinės apsiautalai gaubė šį prabangų guolį.

Ant židinio, dievų globėjų aukuro, stovėjo vazos, nulietos iš brangiųjų metalų, gėlėtos emaliuotos vazelės, taurės su dviem rankenomis – visi indai, kurių reikia nuliejimo aukai.

Sienas, dailiai apkaltas kedrinėmis lentelėmis, ramstė vienodais tarpais sustatytos juodojo bazalto statulos, sustingusios nenatūraliomis pozomis, tokios būdingos egiptietiška skulptūrai, rankose jos laikė bronzinius deglus, į kuriuos buvo įstatytos dervuoto medžio balanos.

Onikso lempa kybojo ant sidabro grandinės, pritvirtintos prie lubų sijos, kurią buvo įprasta vadinti „juodąja“, nes tarp kitų ji viena būdavo nuolatos apsmilkusi. Vergas kiekvieną vakarą privalėdavo į tą žibintą įpilti kvapnaus aliejaus.

Ant nedidelio stulpelio prie lovos galvūgalio buvo sukabinti trofėjiniai ginklai: šalmas su antveidžiu, dvigubas keturių jaučio odų skydas, padabintas alavu ir variu, dviašmenis kalavijas, kelios uosinės žalvariniais antgaliais svaidomosios ietys.

Ant medinių strypelių kabėjo Kandaulo tunikos ir apsiaustai, buvo paprastų ir dvigubų, vienas – triskart mirkytas purpuriniuose dažuose ir apnertas raštais, vaizduojančiais medžioklę: dideli Lakonijos molosų veislės šunys persekiojo ir draskė elnius; vienos tunikos audinys buvo toks plonas ir švelnus lyg svogūno luobelė, atrodė, kad ji šviečia išaustų saulų spinduliais. Tiesiai priešais karo trofėjų rinkinį stovėjo dramblio kaulu ir sidabru apkaltas krėslas, kurio sėdynę dengė leopardo kailis, išmargintas tartum milžino Argo⁶³ oda, daugeliu juodų akių, šalia krėslas – išilgai perpjautos kopėtėlės, ant jų Nisija pasikabindavo savo drabužius.

– Paprastai aš pirmas einu miegoti, – pasakė Gigu Kandaulas, – ir palieku duris praviras, kaip dabar. Nisija dažniausiai dar nori pabaigti kokią nors audžiamo kilimo gėlę, duoti nurodymus tarnaitėms, todėl gulti ateina vėliau. Na, pagaliau jos sulaukiu. Ji lėtai, ilgai, tarsi sunkiai dirbtų, po vieną dėlioja ant krėslas savo drapanas ir tunikas, mat rytais ji, lyg gyva mumija, drabužius susiraišioja raiščiais. Iš slėptuvės galėsi stebėti jos grakščius judesius, gerėtis jos neprilygstamais veido bruožais ir nuspręsti, ar Kandaulas yra tik jaunas beprotis, kuris tuščiai giriasi, ar jam iš tiesų priklauso nuostabiausio grožio perlas, koks dar nėra puošęs nė vienos karūnos!

– O karaliau, aš jumis tikiu ir be šito išbandymo, – atsakė Giga, išeidamas iš slėptuvės.

– Kai ji nusirengia, – tęsė Kandaulas, lyg neišgirdęs, ką sako jo patikėtinis, – neskubėdama atsigula šalia manęs. Kaip tik tą akimirka, kai ji, eidama nuo krėslas iki lovos, atsuka į duris nugarą, tu privalai pasprukti. Suimk save į rankas taip, lyg turėtum eiti per javus, jau brandinančius varpas, sergėkis, kad nė smiltelė negirgžtelėtų po tavo sandalu, sulaikyk alsavimą ir kuo tyliau pasitrauk iš slėptuvės. Prieškambaris skendi prieblandoje, blanki vienintelės degančios lempas šviesa nesiekia slenksčio. Dėl to neabejoju, jog Nisija tavęs nepastebės, bet jau rytoj bus dar vienas pasaulyje žmogus, kuris supras mano susižavėjimą ir nebesistebės mano entuziazmo protrūkiais. Na štai pagaliau ir diena blėsta, saulė tuoj varys savo ristūnus atsigerti Hesperijos⁶⁴ vandens, pačiame pasaulio pakraštyje, už stulpų, kuriuos kadaise pastatė mano protėvis; taigi grįžk į slėptuvę, Giga; nors laukimo valandos ir prailgs, bet prisiekiu auksinėmis Eroto strėlėmis: tu nesigailėsi, kad tuščiai praleidai laiką!

Tai pasakęs, Kandaulas paliko Giga kiūtoti už durų. Jaunojo karaliaus patikėtinis, priverstas laukti vėlyvo vakaro, leido mintims laisvai skrajoti. Suprantama, Giga padėtis buvo labai keista. Jis mylėjo Nisiją kaip tolimą žvaigždę, be vilties sulaukti atsako; įtikėjęs, jog bet kokie bandymai būtų beprasmiški, jis nedėjo nė menkiausių pastangų, kad bent kiek suartėtų su Nisija. Ir vis dėlto, nelaukta susiklosčius netikėtoms aplinkybėms, jam lyg iš dangaus nukrito lobiai, skirti vien tik meilužiams ir sutuoktiniams; iki šiol Giga ir Nisija nei žodeliu, nei žvilgsniu nebuvo persimetę, karalienė nė neumanė, kur jis dabar yra, nors jau greitai jos grožybės Gigu nebebus paslaptis. Tai bent padėtis! Tu slapta myli moterį, kuri visiškai tavęs nepažįsta, ir jos vyras, drakonas, kuris turėtų budriai saugoti prieigas, tave iki vedy-

⁶³ Anot legendos, šimtaakis milžinas Argas turėjo akis visame kūne.

⁶⁴ Atlanto vandenynas už Gibraltaro sąsiaurio; manyta, kad ten, pasaulio pakraštyje, yra nimfų Hesperidžių stebuklingasis sodas. Mitas skelbė, kad sąsiauris, pavadintas Heraklio stulpais, atsirado, kai šis garsus herojus praskyrė uolas.

binio miegamojo durų palydi – tai ar čia nėra kuo stebėtis ir dėl ko jausti dėkingumą likimui?

Jis tebebuvo įsigilinęs į šiuos apmąstymus, kai išgirdo grindų plokštėmis ataidint žingsnius. Bet dar tik vergai atėjo į lempą įpilti aliejaus, įmesti į smilkykles kvepalų ir žarijų, dailiai ant karališkųjų patalų išdėlioti purpurinius ir šafraninius ėriukų kailius.

Lemtingoji valanda artėjo, ir Gigas jautė, kaip dažnėja jo širdies dūžiai ir kraujas gyslose vis smarkiau tvinkčioja. Jis buvo linkęs iš slėptuvės pasitraukti, kol dar neatėjo karalienė, vėliau Kandaului pasakytų, jog Nisiją matė, jos grožį visai liaupsintų, galbūt karalių įtikintų, kad iš tiesų slėptuvėje lindėjo. Tegu Gigas ir pasižymėjo laisvo elgesio pomėgiu, bet nestokojo ir takto, taigi jam buvo šlykštu vogti malonumą, dėl kurio, jei šis būtų pasiekiamas laisvu susitarimu, ir gyvenimą paaukotų. Vyro bendrininkavimas tokią vagystę darė dar niekingesnę, ir Gigas svajėjo apie laimę visai kitokiomis aplinkybėmis pamatyti tą Azijos grožio stebuklą. Suprantama, ir pavojaus baimė, pripažinkime tai kaip tikri istorikai, turėjo įtakos jo moralinėms abejonėms. Šiaip jau Gigas nestokojo drąsos: jis, apsiginklavęs strėline ir lanku, įsilipęs į karo vežimą išdrįstų mesti iššūkį narsiausiems kovotojams, o medžioklėje nė nemirktelėjęs pultų Kalidono šerną ar Nemėjos liūtą, bet dabar jo neryžtingumą paaikškino meilė gražiai moteriai, vien mintis apie dirstelėjimą į ją pro durų plyšelį kėlė drebulį. Kas gi galėtų pasipuikuoti visomis drąsos atmainomis? Juk Gigas suvokė, kad neliktų nenubaustas, jei Nisija jį, bejėgį, užkluptų. Kita vertus, šis nuotykis galėjo lemtingai pakeisti visą jo gyvenimą – jeigu tik akimirka jos veidą matęs prarado dvasinę ramybę, tai kas atsitiks, kai pamatys šį tą daugiau? Ar apskritai bebus įmanoma gyventi, jeigu jo svajones papildys vaizdiniai nuostabaus kūno, atrodo, sutverto tik nemirtingiesiems bučiuoti? Kuo jis taps, jei nebepajėgs paslapčia sutramdyti savo aistros, kaip iki šiol jam tai pavykdavo? Ar jis nesurengs prieš visą Lydijos karaliaus dvarą pajuokos verto savo beprotiškos meilės spektaklio, ar pavyks jam iš karalienės išmelsti nors lašą kad ir paniekinamo gailėsčio? Tokios pasekmės jam atrodė labiausiai tikėtinos, nes ir Kandaulo, teisėto Nisijos vyro, šaltas protas nesugebėjo atsisipirti to antžmogiško grožio sukeltam svaiguliui – taip, apsvaigo protas to paties nerūpestingo jauno karaliaus, kuris iki šiol iš meilės tik šaipydavosi, juk jam už viską svarbesni buvo paveikslai ir skulptūros. Šie Gigo apmąstymai buvo labai išmintingi, bet visiškai nenaudingi, nes kaip tik tuo metu Kandaulas įėjo į kambarį ir, peržengdamas slenkstį, vos girdimai, bet aiškiai sukuždėjo: „Kantrybės, mano vargšė Giga, Nisija tuoj ateis!“

Kai Gigas įsitikino, kad trauktis jau per vėlu, ankstesnės jo mintys bemat išgaravo, juk jis buvo karštas jaunuolis ir jau nekantriai troško pamatyti tą grožio spektaklį, kurį jam surengė Kandaulas. Bet iš dvidešimt penkerių metų gvardijos kapitono, lyg iš pražilusio filosofo, dar negalima reikalauti kokio nors vidinio griežtumo.

Pagaliau švelnus drabužių klosčių šlamėjimas, pasigirdęs įsiviešpatavusioj kapų tyloj, pranešė, kad karalienė jau ateina. Ji, tarytum skambant iškilmingai odei, šokio žingsniu lengvai peržengė talamo slenkstį, virpantis nuo jos plevėsuojančių šydo klosčių oras dvelktelejo Gigui į skruostą, net silpna pasidarė, tad Gigas turėjo atsiremti į sieną, kad stiprus jausmų antplūdis nepakirstų kojų. Tačiau jam pavyko suimti save į rankas, prisiartinti

prie plyšelio duryse ir įsitaisyti taip, kad jo žvilgsnis nepraleistų ničnieko, kas vyks scenoje.

Nisija priėjo prie dramblio kaulo suolelio ir, imdama už bumbuliukų, pradėjo iš plaukų traukioti smeiges, laikancias jos šydą; Gigas iš tamsios slėptuvės, kurioje tūnojo susigūžęs, galėjo kuo įdėmiausiai apžiūrėti tą gražų ir kupiną didingumo veidą, kurį anksčiau tik probėgšmais matė: išlakus kaklas, plonas ir stangrus, kuriame Afroditė mažuoju piršteliu įbrėžė tris vos pastebimas raukšleles, jas mes dar ir šiandien vadiname Veneros karoliais; ant pakaušio, balto kaip alebastras, raitosi šelmiškos ir nepaklusnios garbanėlės; lyg pasidabrinti pečiai kyla iš chlamidos iškirptės kaip mėnuliai, išnyrantys iš tiršto debesies. Kandaulas, ant pagalvėlių prigulęs ir džiaugsmingai į savo žmoną žiūrėjęs, vos garsiai neprasitarė: „Gigas, kuris atrodė toks abejingas, atsainus ir užsispyręs, dabar turėtų būti mano tiesa bent perpus įtikintas.“

Karalienė, atidariusi skrynelę, padėtą ant staliuko, stovinčio ant vienos naguotos liūto kojos, pradėjo nusiiminėti sunkias apyrankes ir brangakmenių vėrinius, ir kai tuos lobius į skrynelę dėliojo, Gigui pasimatė jos nuogos rankos, tokios baltos ir grakščios, tarsi Heros, Olimpo karaliaus Dzeuso žmonos ir sesers. Kad ir kokie brangūs atrodė papuošalai, jie nė iš tolo nebuvo verti žavumo tų vietų, kurias dengė, ir jei Nisija būtų koketė, pagalvotum, jog papuošalus užsideda tik tam, kad meilužiai maldautų juos nusiimti. Žiedai ir kaltiniai papuošalai paliko ant jos gležnos ir švelnios lyg lelijos odos vos matomus rožinius įspaudus, kuriuos karalienė smulktės rankos plonyčių pirštų apvalutėmis pagalvėlėmis ėmė masažuoti, kad kuo greičiau išnyktų.

Paskui ji grakščiu judesiu paskleidė plaukus, lyg balandis savo plunksnas sniege papurtė, ir jie, smeigtukų jau neprilaikomi, nuslydo per jos nugarą ir krūtinę įmantriomis spiralėmis, kaip hiacintų gėlynas pražydo; ji dar kelias akimirkas išsidraikiusias sruogas glaustė, kad sudarytų plaukų visetą. Negalėjai atsižavėti, kai auksinių plaukų šaltinėliai sruvo tarp jos sidabrinųjų pirštų, o paskui rankos gracingai, it gervių kaklai, suko plaukus į kuodą. Jeigu jums bent kartą pasitaikė matyti tas nuostabias etruskų juodąsias vazas, išmargintas raudonais piešiniais, vaizduojančiais vadinamojo graikų tualetu scenas, tai galėsite apytikriai įsivaizduoti, kokia grakšti tuo metu buvo Nisijos poza, ji ir mūsų dienų dailininkams ir skulptoriams suteiktų entuziastingo kūrybinio polėkio.

Karalienė, susitvarkiusi plaukus, atsisėdo ant dramblio kaulo suoliuko ir pradėjo atrišinėti koturno⁶⁵ mazgelius. Nors mes, avėdami tuos siaubingus savo batus, ir esame įsitikinę, kad dėvime puikų apavą, bet iš tiesų tą absurdą pralenkia tik kiniški pusbačiai, o mes jau net pamiršome, kaip atrodo žmogaus pėda. Nisijos pėda buvo kaip reta grakšti, net jeigu ją vertintume pagal griežčiausius senovės Graikijos ir Azijos grožio kriterijus. Didysis pirštas, lyg paukščio nykštys, šiek tiek atšlijęs, kiti pirštai už jį ilgesni, sudaro darnią simetriją; nagai apvalūs ir blizga kaip agatai, kulkšnys plonas ir kuplios, kulnas – truputį rožinio atspalvio, vargu ar toje pėdoje surastum kokį nors trūkumą. Blauzda buvo glotniai apvali, nuo jos lempos šviesa atsispindėjo tartum nuo poliruoto marmuro – niekur negalėjai įžvelgti duobučių šešėlių.

Gigas, visiškai pasinėręs į stebėjimą ir jau suprasdamas, kas iš tiesų ga-

⁶⁵ Graikų antikos laikų atviri sandalai, kurių puošnūs raiščiai buvo vyniojami beveik iki kelių.

lėjo įvaryti Kandaulą kone į beprotybę, pagalvojo: jei jau dievai jam patikėjo tokį lobį, tai karalius privalėtų ir žinoti, kaip jį pridera saugoti.

– Nagi! Nisija, ar dar neateinate šalia manęs atsigulti? – paklausė Kandaulas; karalienė neskubėjo, o jis norėjo sutrumpinti Gigo budėjimo laiką.

– Taip, mano brangusis valdove, aš tuoj baigsiu, – atsakė Nisija.

Ji atsegė kamėją, kuri ant peties prilaikė jos viršutinį apdarą, – beliko tik tuniką nusimesti. Gigas, tūnodamas už durų, juto, kaip smilkiniuose tvinkčioja kraujas, o širdis daužosi taip stipriai, jog atrodė, kad ją gali išgirsti žmonės kambaryje; kapitonas, norėdamas užslopinti tą dunkšėjimą, prispaudė prie krūtinės delną, ir kai Nisija grakščiu nerūpestingu judesiu atsegė tunikos diržą, Gigu pasidingojo, kad susijaudinimas kojas jam pakirs.

Nisija, gal instinktyvia nuojauta, gal jautria oda, dar niekada nepaliesta svetimo žvilgsnio, įtarusi ar gal net pajutusi, kad yra susižavėjusių akių nužiūrima, staiga suabejojo, ar nusimesti tuniką, paskutinę drovumo apsaugą. Jos pečiai, krūtys ir nuogos rankos du ar tris kartus nervingai virptelėjo, lyg prie jos kūno būtų sparneliu švelnutėliai glustelėjusi naktinė plaštakė ar kažkieno įžūlios lūpos būtų iš prieblandos artėjusios.

Pagaliau ji, atrodo, pasijuto saugi ir nusimetė tuniką: baltoji jos kūno poema akimirksniu nutvilkė stebėtojo širdį ir protą visu puikumu, tarsi nutraukus uždangalą nuo deivės statulos per šventyklos atidarymą. Šviesa, net virpuliuodama iš malonumo, užliejo dailių moters kūną; spinduliai, užmiršę gražinti aukšines urnas, sages su brangakmeniais ir žalvarinius trikojus, apšvietė tik Nisiją, visa kita paliko prieblandoje. Jeigu būtume Periklio laikų graikai, galėtume pasimėgauti liaupsinti tas vingrias gyvatiškas linijas, elegantiškus įlinkius, lyg nusvidintus šonus, tas krūtis, kurios Hebei⁶⁶ galėtų būti formomis taurėms lieti, bet šių laikų dorovės nuostatai neleidžia tokių dalykų aprašinėti; tai tik plunksnai neatleidžiama to, kas nedraudžiama skulptoriaus kaltui, be to, pripažinkime, yra dalykų, kuriuos gerai aprašyti įmanoma tik marmure.

Kandaulas šypsojosi išdidaus pasitenkinimo šypsena. Nisija, susikryžiusi rankas ant krūtinės, skubiu žingsniu, lyg gėdydamasi, kad gimė tokia graži, nors buvo tik mirtingo vyro ir moters duktė, nuskubėjo link lovos; prieš atsiguldama į patalus šalia savo karališkojo vyro, staiga grįžtelėjo atgal ir pro durų plyšelį pamatė žėruojančią, lyg Rytų legendų karbunkulas, akį. Suprantama, kalbos apie jos dvigubais vyzdžiais akis ir gandai apie stebuklingą akmenį, išimtą iš drakono galvos, buvo netiesa, tačiau negalime abejoti, kad ji tarsi žalsvai švytinčiu katės ar tigro žvilgsniu gebėjo skvarbyti sutemas.

Ir jos balsas, beveik kaip stirnos, kuriai į šoną sminga strėlė žaliuose tankumynuose, jau ėmė sprūsti iš gerklės, tačiau Nisijai užteko valios susitvarkyti ir ji atsigulė šalia Kandaulo šalta kaip gyvatė mirties atspalvio žibuoklėmis patamsintais skruostais ir lūpomis; joks raumenėlis, jokia veido gyslėlė nė nevirptelėjo, galiausiai lengvas ir vienodas alsavimas turėjo vyrą įtikinti, kad Morfėjas lipnios aguonų sunkos jai ant akių vokų užlašino.

Ji viską atspėjo ir suprato.

⁶⁶ Dzeuso ir Heros duktė, jaunystės deivė, Heraklio dangiškoji žmona. Jos pareigos Olimpe – paduoti dievams amžinosios jaunystės nektaro iš taurės, padarytos pagal Afroditės krūties formą.

Ketvirtas skyrius

Nors Giga smarkus drebulys krėtė ir jis jautėsi lyg pakvaišęs, bet iš slėptuvės miegamajame traukėsi tiksliai prisilaikydamas Kandaulo nurodymų, ir jei Nisija, jau užkėlusį koją ant lovos krašto, nebūtų lemtingai pasukusi galvos ir pastebėjusi, kaip kapitonas bėga, tai karalienė niekada nebūtų sužinojusi, kad jos teisėtas vyras labiau aistringas, nei garbingas, žmonos moteriškas grožybes su purvais sumaišė.

Jaunasis karys, gerai žinojęs visus rūmų užkaborius, nesunkiai rado išėjimą. Paklaidžiojęs po visą miestą nežinia kur vedančiu žingsniu, lyg beprotis, atsibastęs iš Antikiro⁶⁷ pusiasalio, bet atpažinęs budintį prie miesto vartų sargybinių, paprašė, kad jį išleistų, ir išėjo pasivaikščioti po laukus. Galva užė, skruostai liepsnojo lyg nuo karštinės, jis sunkiai alsavo, pagaliau išsitiesė ant drėgnos nuo nakties ašarų žolės, kad šiek tiek atsivėsintų, bet pro tankias žoles ir pipirnes išgirdęs iš paunksnės atsklindant sidabrinį najadės⁶⁸ niūniavimą, jis atsikėlė ir nužingsniavo į balso pusę, atrado šaltinį, pazardino iki pečių rankas į krištolinę jo versmę, apsiprausė veidą ir išgėrė kelis gurkšnius šalto vandens, kad bent kiek numaldytų tą svilinantį vidinį karštį. Jei kas nors toje blankioje žvaigždžių šviesoje būtų jį pamatęs, tai veikiausiai būtų supainiojęs su Narcizu, besigainiojančiu savo atvaizdą, de ja, Gigas, ne save buvo taip įsimylėjęs.

Jis niekaip negalėjo galutinai atsipeikėti. Anąsyk netikėtai pamatyta Nisija jį apsvaigino lyg į tarpuakį smogusi raityta žaibo strėlė, kaip šviesos sukūrys pro jį pralėkė, ir jau tada Gigas suprato, kad visą gyvenimą nebesugebės užmiršti to vaizdinio. Dabar meilė sužydėjo taip staiga, kaip tos gėlės, kurios akimirksniu išsiskleidžia. Kaip nors tramdyti aistrą nuo šiol pasidarė neįmanomas dalykas. Argi priversi purpuru nusidažiusias bangas, kurias Poseidonas savo tridančiu iškedeno, nesidaužyti putotomis keteromis į pakrantės uolynus, bet ramiai vartytis baltuose smėlio pataluose. Gigas jau nebebuvo savo jausmų šeiminingas, jis išgyveno tą stingdančią nevilgtį, kurią patiri, kai skrieji karo vežimu ir matai, kad tavo ristūnai, pasibaidę ir pasidarę visiškai nevaldomi, lekia beprotiškais šuoliais link prarajos, kurios dugnas nusėtas uolomis. Šimtai tūkstančių minčių pakrikais spiečiais galvoje sukosi: tai jis kaltino likimą ir keikė motiną, kam leido išvysti dienos šviesą, tai priekaištavo dievams, kad gimė ne sosto paveldėtoju, tuomet jam būtų atsivėrusi reali galimybė vesti satrapo dukterį.

Aitrus kartėlis ėdė jam širdį – Gigas pavyduliavo karaliui. Tą akimirką, kai tunika, lyg po skrydžio ant žolės tupiantis baltas balandis, nusklendė Nisijai po kojų, Gigu pasidingojo, kad ji priklauso jam, bet Kandaulas ją atėmė iš jo. Iki to laiko Gigas savo meilės svajonėse nesuteikdavo itin reikšmingo vaidmens Nisijos sutuoktiniui, karalienė jo mintyse gyveno kaip gryniausia abstrakcija, atvirai dar neparodžiusi intymių dalykų, kurių nesivaržoma tik santuokoje, todėl šie kartūs ir skausmingi tiems, kurie pamilsta moterį, priklausančią kitam vyrui... ir iš jo akių jau nesitraukė vaizdas,

⁶⁷ Antikiro pusiasalyje, prie Fokidės, antikos laikais augintos išsistos čero (*Helleborus olympicus*) plantacijos, manyta, kad šis nuodingas augalas gydo nuo beprotybės.

⁶⁸ Šaltinio dievybė.

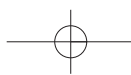
kaip šviesiaplaukė Nisijos galva, it trapi gėlė, svyra prie plataus rudagalvio Kandaulo peties, ir tai audrino jo įniršį. Tik kokiai minutei sugrįždavęs blavus protas jau negalėjo priversti susitaikyti su padėtimi, kuri kitaip ir negalėjo susiklostyti, ir Gigas jautė, kaip sieloje gimsta niekuo nepateisinama neapykanta valdovui. Dabar Kandaulo sprendimas leisti Gigui dalyvauti karalienės nusirengimo rituale atrodė kaip žeminanti patyčia, šlykšti iki rafinuoto žiaurumo, nes kapitonas visai pamiršo, kad karalius niekieno negalėjo žinoti apie jo meilę karalienei ir ieškojo tik patikėtinio, kurį vertino kaip moterų grožio žinovą, pagarsėjusį, beje, ir lengvabūdišku elgesiu. Tai, ką būtų galima laikyti dideliu pasitikėjimu ir malone, pavirto į mirtiną įžeidimą, kuris jau kurstė mintis apie kerštą. Juk scena, kurios nebyliu liudytoju Gigas pabuvo, rytoj neišvengiamai turės pasikartoti, ir vos apie tai jis pagalvojo, liežuvis pridžiūvo prie gomurio, kaktą išpylė šaltas prakaitas, o ranka konvulsyviai įsikibo į dviašmenio kalavijo rankeną.

Vis dėlto nakties vėsa, pati geriausia patarėja, jį šiek tiek nuramino, Gigas sugrįžo į Sardus anksčiau, negu išaušęs rytas būtų galėjęs jį išduoti, parodyti retiems praeiviams ir vergams, atsikėlusiams ūkio darbų dirbti, jo veido blyškumą ir netvarkingą aprangą. Gigas kankinama širdimi nuėjo į sargybos postą, už kurį rūmuose buvo atsakingas. Beveik neabejojo, jog Kandaulas netrukus ir vėl jį pasišauks; kad ir kokie kerštingi jausmai jį tuo metu draskė, Gigas nesijautė užtektinai galingas, kad išdrįstų parodyti savo pyktį karaliui, ir jeigu šis vėl būtų liepęs pabūti patikėtinio, kurio vaidmuo dabar jam kėlė tik siaubą, Gigas niekaip nebūtų galėjęs atsisakyti. Atėjęs į rūmus, jis susirado vietą ant laiptų vestibulyje, apkaltame kiparisu, atsėdo, atsirėmė į koloną ir, teisindamasis, kad pavargo nuo ilgo budėjimo, užsitraukė ant galvos apsiaustą ir ruošėsi neva snūstelėti, nes norėjo išvengti pokalbių su kitais sargybiniais.

Kad ir kaip baisiai naktis praėjo Gigui, nė kiek ne maloniau ją praleido ir Nisija, jai nė akimirkai nekilo abejonių, kad stebėtoją miegamajame paslėpė pats Kandaulas. Karaliaus atkaklumas, kai jis prašydavo, kad žmona taip aklinau nesidangstyty veido, dievų tam ir sukurto, jog žmonės juo žavėtusi, apmaudas, susikaupęs dėl griežtų atsisakinėjimų pasirodyti apsirengus graikiška maniera per visuotinius aukojimus ir viešas iškilmes, pašaipos, kurių jis niekada nešykštėdavo vadindamas jos elgesį laukiniu ir barbarišku, karalienei daugiau negu įtikinamai liudijo, kad jaunasis Heraklidas, kuriam dovingumas rūpėjo ne daugiau nei pirmam pasitaikiusiam Atėnų ar Korinto skulptoriui, kažkam suteikė leidimą susipažinti su paslaptimis, kurių apskritai niekas neturi teisės žinoti. Jei pats karalius nepamalonintų, niekam neužtektų drąsos ryžtis tokiam dalykui, nes už slaptą stebėjimą mirties bausmė būtų neišvengiama.

Kaip lėtai jai slinko tos niūrios valandos! Kaip nerimastingai ji laukė, kol rytmetys įmaišys savo pilkšvų atspalvių į gėstančios lempos šviesos atšvaitus! Jai atrodė, kad Apolonas daugiau nebeįlips į savo vežimą ir kad kažkieno nematoma ranka sustabdė saulės laikrodžio smilčių byrėjimą. Ir ši naktis, trumpa kaip ir visos kitos, jai, pasirodė, tęsėsi lyg poliarinės Kimerijos tamsumos gerą pusmetį.

Šitaip ji laukė ryto – sugniuždyta, sustingusi kaip akmuo nedrįso nė krusitelėti šalia Kandaulo, baimindamasi, kad tik jis prie jos neprisiliestų. Iki šiol

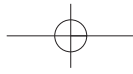

ji ir nejautė ypatingai karštos meilės Mirso sūnui, bet, kaip pridera garbingai žmonai santykiuose su vyru, puoselėjo šiam tikrą pagarbą ir giedrą švelnumą, nors karaliaus pernelyg laisvos pažiūros, būdingos graikams, į papročius labai dažnai ją piktindavo, o jo supratimas apie drovumą kaip diena nuo nakties skyrėsi nuo jos įsitikinimų, ir štai dabar karalienė, taip giliai įskaudinta, vyrui bejuto vien ledinę neapykantą ir gaižią panieką, net mintis apie jo glamones atrodė baisesnė už mirtį. Tokio pažeminimo negalima atleisti, nes barbarų tautų, ypač persų ir baktrų, žmogui yra didelė gėda, jei jį – nesvarbu, moterį ar vyrą, – prašalaitis nuogą pamato.

Pagaliau Kandaulas atsikėlė, ir Nisija, taip pat pakirdusi iš apsimestinio miego, skubiai išėjo iš to, jos akimis žiūrint, išniekinto miegamojo, lyg jame naktį būtų vykusios bakchančių ar kurtizanių orgijos. Ji tiesiog troško daugiau nebekvėpuoti tuo užterštu oru ir, kad galėtų netrukdoma pasinerti į sielvartą, bėgte nubėgo į savo pagrindinius apartamentus moteriškoje rūmų pusėje; pliaukštelėjusi delnais susikvietė verges, liepė jai ant rankų, pečių, krūtinės bei viso kūno išpilti begalę ašocių vandens, lyg tas apvalantysis ritualas galėtų nuplauti purvus, kuriais jos kūną suteršė Gigo akys. Paėmusi iš tarnaičių pūkuotą rankšluostį, sugėrusi paskutinius maudynės lašus, ji šluostėsi kūną taip energingai, jog atrodė, kad nutrintomis vietomis slenka švelnaus atspalvio purpurinis debesis.

„Tuščiai piltum ant manęs visų upių ir šaltinių vandenį, Okeaną iki paskutinio jo lašo, – numetusi drėgnus rankšluosčius ir išsiuntusi tarnaites, ji leidosi į apmąstymus, – nuo to tikrai nepasidaryčiau švaresnė. Toks purvas nuplaunamas tik krauju. Ak! Tas žvilgsnis, tas žvilgsnis įsirėžė man į atmintį, jis mane tebeglosto, slegia ir degina lyg Neso⁶⁹ tunika, išmirkyta pūlingame kraujyje. Aš po drabužiais jaučiu lyg nuodais išteptą audeklą, kurio neįmanoma atplėšti nuo kūno. Veltui apsivilkčiau daugiau drabužių, vienus ant kitų, rinkčiausi dar mažiau permatomus audinius, dar tankesnius iš pačių tankiausių apsiaustų, vis vien ant mano nuogo kūno liktų šitas gėdos drabužis, nuaustas iš svetimavimo ir begėdiškumo žvilgsnių. Nuo pat tos valandos, kai iš garbingų mano motinos iščių atėjau į šį pasaulį, perniek mane auklėjo taip griežtai, apgaubę, tarsi egiptiečių deivę Izidę, aklinu šydu, kurio nieks negalėjo nė krašteliu kilstelėti, už tokį įžulumą nesumokėjęs gyvybe; perniek mane augino kuo toliau nuo bet kokios nepadorios aistros, bet kokios nešvankios minties, tuščiai likau nė akyse neregėjusi jokio vyro, tyra kaip sniegas, kuriame net erelio nagas negali palikti įspaudu, nes kalnas, juo apsnigtas, pernelyg aukštai yra iškėlęs savo viršūnę – užteko kažkokio pusiau graiko, pusiau lydo iškrypėliškos užgaidos, kad be menkiausios savo kaltės akimirksniu prarasčiau metų metus brandintą kuklumą ir tyrumą. Nekalta ir išniekinta, paslėpta nuo žmonių akių ir vis dėlto išstatyta visuotinei apžiūrai... štai kokią nedalią užtraukė man Kandaulas! Kas gali pasakyti, ar Gigas ir kareiviai, kur nors susėdę ant rūmų slenksčio, jau da-

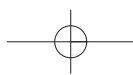
⁶⁹ Pagal vieną mito versiją, kentauras Nesas padėjo Herakliui ir jo žmonai Dejanirai persikelti per Eveno upę. Pirmas perplaukęs į kitą krantą, bandė išprieivartauti Dejanirą. Išgirdęs šauksmus, Heraklis paleido strėlę, išmirkytą hidros kraujyje. Prieš mirtį Nesas nusprendė atkeršyti ir pasakė Dejanirai, kad jo krauju permirkusi tunika turi stebuklingų savybių, gali visiems laikams pririšti vyro širdį. Kai Heraklis tą tuniką apsivilko, ji prilipo prie kūno. Herojus, kankinamas baisių skausmų, gyvas užsoko ant laidojimo laužo.

bar nesiruošia aptarinėti mano grožybių? Kokia gėda! Kokia negarbė! Du vyrai tuo pačiu metu matė mane nuogą ir abu tebesidžiaugia vaiskiaja saulės šviesa! Kuo gi dabar Nisija skiriasi nuo pačios begėdiškiausios heteros, nuo pačios šlykščiausios kurtizanės? Šis kūnas, kurį puoselėjau tik tam, kad būtų vertas tapti tyros ir kilnios sielos buveine, pasidarė paskalų tema, jis aptarinėjamas kaip koks paleistuvystės stabas, atbogintas iš Sikiono ar Korinto, jis tai pagiriamas, tai išpeikiamas: koks puikus petys, kokia daili ranka, tik truputį per liesa, kaip tau atrodo, bičiuli? Vien nuo tokios minties mano širdies kraujas iš gėdos suplūsta į skruostus. O groži, pražūtingoji dievų dovana! Kodėl nesu kokio nors skurdžiaus, kalnų ožkaganio žmona? Tokio vyro, kuris laikosi naivių ir paprastų papročių! Jis niekada, net tokio pat piemens kaip jis, nepaslėptų po savo lūšnos slenkščiu, nesuterštų kuklaus žmogaus garbės! Mano perkarės kūnas, užleista šukuosena, nuvytęs nuo saulės įdegio veidas būtų apsaugoti nuo pajuokos ir mano gėdingas bjaurumas neverstų manęs raudonuoti. Kaip dabar, po praėjusios nakties, aš išdrįsiu tiesi ir išdidi praeiti pro šiuos vyrus, kai po tunika jau nėra nieko, kas nebūtų žinoma ir vienam, ir kitam? Krisčiau negyva iš gėdos tiesiai ant grindinio! Kandaulai, Kandaulai, vis dėlto turėjau tavo akyse užsitarnauti daugiau pagarbos, juk nepadariau nieko, už ką galėtum mane taip pažeminti. Ar esu viena tokių žmonių, kurių rankos gebenėmis apvynioja vyro kaklą ir kurios labiau primena verges, įsigytas už pinigų, kad teiktų šeiminkui malonumą, negu padoriais ir aukštos kilmės moteris? Ar aš kada nors lačiau rankoje lyrą, po vakarienės giedojau meilės himnus, ar drėgnomis nuo vyno lūpomis, nuogais pečiais ir galva, vainikuota rožėmis, ar koku nors nešvankiu poelgiu kada nors suteikiau progą traktuoti mane kaip meilužę, kuri po puotos rodoma girtuoklysių bendrams?“

Kai Nisija šitaip sielvartavo, stambios ašaros upeliais iš akių sruvo, kaip lietaus vanduo iš melsvos lotoso žiedo taurės po smarkios liūtis, ir, nutekėjusios jos blyškiais skruostais, lašėjo tiesiai ant jos dailiųjų bejėgiškai nuleistų ir apmirusių rankų, tiško į delnus, primenančius apskabytas ir nulepusias rožes; nevilties paralyžuotas protas nesiuntė nė menkausio nervinio impulso, liepiančio bent mažajam piršteliui krustelėti. Netgi Niobė, stebėjusi, kaip jos keturiasdešimtas ir paskutinis vaikas, pervertas Apolono ir Dianos strėlių, sukniumba, neatrodė tokia nusiminusi ir bet kokią viltį praradusi. Bet netrukus ji, vaduodamasi iš šio neviltingo sąstingio, ėmė raičiotis ant grindų, persiplėšė drabužius, apsibarstė pelenais savo gražuosius, bet jau sutaršytus plaukus, trūkšmingai kukčiodama susidraskė nagais krūtinę bei skruostus ir atsidadė visiems tiems rytietiškiems skausmo raiškos siautuliams, o apmaudas, gėda, įžeistas išdidumas ir kiti nemalonūs išgyvenimai, taip įaudrinę jos sielą, ragino karalienę smurtauti. Jos didžiavimasis visu savo gyvenimu buvo sutryptas, sumaišytas su žemėmis, bet mintis, kad jai iš tiesų nėra ko sau pačiai prikišti, nė per trupinėlį neguodė. Kaip pasakė vienas poetas, tik nekaltasis jaučia sąžinės priekaištus. Ji atgailavo už nusikaltimą, kurį įvykdė kitas žmogus.

Pagaliau didžiausiomis pastangomis ji šiek tiek susitvardė, liepė atnešti pintines, pilnas visokių spalvų lino, verpstes su pakulomis ir, kaip buvo įpratusi, paskirstė moterims darbus. Tik jai atrodė, kad vergės į ją jau visai kitaip žiūri ir nebejaucia jai tokios baimingos pagarbos kaip anksčiau. Kara-

lienės balsas jau nebeskambėjo taip pasitikinčiai, jos eigastis pasidarė kažkokia minkšta ir baiminga, tarsi sėlinanti – Nisijos dvasia buvo galutinai sugniuždyta.

Be abejonės, jos nuogaštavimai buvo perdėti ir jos dorovingumas dėl įžūlaus Kandaulo akibroškto nepatyrė jokios regimos žalos, bet idėjų, gautų dar su motinos pienu, imperija yra nenugalima, o Rytų tautos kūno tyrumui suteikia beveik neįsivaizduojamą reikšmę, ko Vakarų žmonės beveik negali suprasti. Jeigu Baktrijoje, Megabazo pilyje, koks nors vyras norėtų užkalbinti Nisiją, tai jis turėtų priėti nudelbęs akis į žemę, šalia stovėtų du eunuchai, pasirengę durklais persmeigti vyrui širdį, jei jis įžūliai pakeltų galvą ir pasižiūrėtų į princesę, net jei jos veidas būtų uždengtas. Taigi jūs dabar nesunkiai suprasite, kad šitaip išauklėti moteriai Kandaulo poelgis turėjo būti mirtinas pažeminimas, nors čiabuvių jis būtų traktuojamas tik kaip ne itin padorus lengvabūdiškumas. Taip Nisija tučtuojau pasiryžo atkeršyti, ir būtent tai jai suteikė stiprybės susitvardyti ir sulaikyti staiga išniekinto drovumo ir gėdos riksmą, kuris jau veržėsi iš lūpų, kai ji atsisukusi pamatė tamsoje blizgantį Gigo akies vyzdį. Ir jai nepritrūko narsos, kaip ir pasislėpusiam pasaloje kariui, kurį netikėtai sužeidžia svaidomoji ietis, be jis, kad ir išsigandęs, nė menkiausia dejone neišsiduoda, jog slepiasi tankioje lapijoje ar melduose, ir nepraciaupdamas lūpų stebi, kaip raudonos kraujo srovelės teka jo kūnu. Jeigu Nisija nebūtų sulaikiusi to besiveržiančio riksmo, Kandaulas būtų sunerimęs, pasidaręs atsargesnis ir jam daug sunkiau būtų buvę įvykdyti savo planus, gal karalius ir visai nebebūtų jų vykdęs.

Ji dar gerai neapgalvojo veiklos plano, tik nusprendė, kad už jos pažemintą garbę karaliui teks labai brangiai užmokėti. Iš pradžių sumetė, jog pati, paėmusi kalaviją, kuris kabo ant sienos prie lovos, savo rankomis užmuš Kandaulą, kai jis užmigs. Bet jai buvo koktu susitepti rankas krauju, be to, ji baiminosi, kad mirtinam kirčiui pritrūks jėgos; nors ir buvo labai įpykusi, ji vis dėlto suabejojo tokiais kraštutiniais ir moteriai netinkamais veiksmais.

Staiga į galvą šovė kita mintis ir karalienė pasišaukė Statirą, vieną tų tarnaičių, kurias atsivežė iš Baktrų, tad ja labai pasitikėjo. Kambaryje nieko nebuvo, bet ji pašnibždomis, net lūpas prie ausies prikišusi, tarsi baimindamasi, kad gali išgirsti sienos, porą minučių patikėtinei kažką kalbėjo.

Statira žemai nusilenkė ir tučtuojau išėjo.

Kandaulas, kaip ir visi žmonės, kuriems gresia didelis pavojus, jautėsi visiškai saugus. Jis buvo tikras, kad Gigas pabėgo niekieno nepastebėtas, ir norėjo kuo greičiau apie su niekuo nepalyginamas savo žmonos grožybės su juo pasikalbėti.

Karalius tučtuojau jį pasišaukė ir nusivedė į Heraklidų kiemą.

– Nagi, Gigai! – tarė linksmi. – Ar aš tave apgavau? Ar dabar gailiesi, patūnojęs kelias valandas už tų palaimintų durų? Ar aš neteisis buvau? Ar pažįsti gražesnę moterį už karalienę? Jei pažįsti, tai perduok jai nuo manęs šį perlų vėrinį kaip karališkos valdžios simbolį.

– Valdove, – virpančiu iš susijaudinimo balsu prašneko Gigas, – jokia žmogiška esybė nėra verta, kad ją lygintum su Nisija, ir tas karalienėms skirtas perlų vėrinys jai visai netinka, ji gali užsidėti tik nemirtingųjų dievų žvaigždžių karūną.

– Aš žinojau, kad tavo jausmų ledus ištirpdys šios saulės karštis! Ar dabar supranti, iš kur kyla ta mano aistra, tie klideshowai, beprotiški potraukiai? Juk žmogaus širdis nėra tokia stipri, kad ištvirtų šitokią meilę. Ar ne, Gigai? Meilei tiesiog reikia leisti per kraštus išsilieti.

Skaistus raudonis užliejo Gigui skruostus, nes jis dabar net pernelyg gerai suprato Kandaulo polėkius.

Karalius tai pastebėjo ir pusiau juokais, pusiau rimtai pasakė:

– Mano vargšas drauge, tik nebūk beprotis ir neįsimylėk Nisijos, nes tai būtų vien tuščios pastangos. Ji – ne moteris, tik statula, kurią pamatyti progą tau suteikiau. Aš tau leidau perskaityti tik kelias eilutes iš tos nuostabios poemos, kurios rankraštį saugau. Norėjau žinoti apie ją tavo nuomonę, ir tiek.

– Nėra jokio reikalo, pone, kalbėti apie mano niekingumą. Bet kartais ir patį menkiausią vergą sapnuose aplanko spindulinga ir nuostabi vizija tobuliausių kūno formų pavidalu, ambrozija kvepiančiomis garbanomis. O aš... Aš tik sapnuoju atmerktomis akimis, o jūs esate tas dievas, atsiuntęs šį sapną.

– Patylėk, – nutraukė jį karalius. – Jei neužsiantspauduosi lūpų, tai savo kailiu patirsi, kad Nisijos gerumas toli gražu neprilygsta jos grožiui.

Karalius atsisveikindamas mostelėjo ranka ir skubiai nuėjo, nes dar turėjo apžiūrėti antikinę lovą, kurią padarė garsus meistras Ikmalijas ir dabar siūlė pirkti.

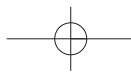
Kai Kandaulas išnyko iš akių klaidžiuose rūmų koridoriuose, kažkokia moteris, apsigobusi ilgu apsiaustu, akys vos matėsi, išėjo iš kolonos šešėlio, kur pasislėpusi klausėsi vyrų pokalbio, ir iškart prisiartino prie Gigo – vieną ranką uždėjo jam ant peties, antros gestu pakvietė jį kartu eiti.

Penktas skyrius

Statira atvedė Gigą prie mažų durelių, paėmusi už sidabrinio žiedo, priišto prie odinės juostos, atitraukė velkę, ir jie pradėjo kopti iškirstais sienoje stambiais laipteliais. Viršuje buvo kitos durys, moteris jas atrakino vario ir dramblio kaulo raktu. Kai Gigas įėjo, ji kažkur dingo net nepaaiškinusi, ko iš jo norėjo.

Nors Gigu buvo smalsu, bet jį ėmė ir nerimas; ne kažką jis besuprato, ką galėtų reikšti tokie paslaptingi dalykai. Jam tik pasirodė, jog ta tylioji Iridė buvo viena Nisijos tarnaičių, o kelias, kuriuo jį čia atlydėjo, vedė į karalienės apartamentus. Gigu siaubą sukėlė mintis, kad jį slėptuvėje kas nors pastebėjo ar Kandaulas išdavė, taigi abi prielaidos atrodė visiškai galimos.

Vien nuo minties, jog Nisija viską žino, jo veidą pylė tai karštis, tai ledinis prakaitas, bet Statira jau užtrenkė jam už nugaros duris, ir kelias pasitraukti buvo atkirstas. Taigi jis įžengė į kambarį, kurį temdė tankios purpurinės užuolaidos, ir štai – akis į akį su Nisija susitiko. Jam pasivaideno, kad priešais pasirodė statula, tokia ji atrodė išbalusi. Skaistumas jos veide buvo užgesęs, tik vos matomas rožinis atšėšėlis dar gaivino lūpas; pamėlusius smilkinius šiek tiek švelnino keletas susipynusių gyslelių, nuo ašarų akių vokai pasidarė lyg negyvi ir skruostuose įsivėžė grioveliai, o chrizopra-

zo atspalvio vyzdžiai neteko raiškumo. Bet šitokia ji atrodė dar gražesnė ir dar labiau jaudinanti. Sielvartas jos marmurinį grožį sušildė žmogiška siela.

Karalienės drabužiai buvo atsagstyti, tunika vos laikėsi ant peties, ir Gigo žvilgsniui atsivėrė jos nuogos rankos, krūtinė bei mirtinas kaklo baltumas. Jos tyrumas, lyg karys, nugalėtas jau pirmoje kovoje, nuleido ginklus. Kam dar reikalingi drabužiai, slepiantys kūno formas, tos klostėtos tunikos? Ko Gigas dar nematė? Kam saugoti tai, kas jau prarasta?

Ji žengė prie Gigo ir, įsmeigusi į jį valdingą žvilgsnį, kupiną ir savotiškos šviesos, ir rūstumo, aštriu, trūkčiojamu tonu prašneko:

– Nemeluok ir tuščiai neišsisukinėk; kad ir nusikaltęs esi, išsaugok bent truputį orumo ir neprarask drąsos – aš juk viską žinau, aš mačiau tave! Neatsiprašinėk, nesiklausysiu. Kandaulas tave paslėpė už durų. Ar ne taip buvo? Ir tau, be abejonės, atrodo, kad tuo viskas jau baigėsi? Tavo nelaimė – aš ne kokia nors graikų moteris, lengvai prieinama menininkams ir ištvirkėliams. Nisija niekam nebus žaisliukas. Dabar yra du vyrai žemėje, vienu per daug, reikia, kad antras išnyktų! Jei jis nemirs, aš negalėsiu gyventi. Tu, arba Kandaulas. Bet kaip tik tau aš leidžiu likimą pasirinkti. Užmušk jį, atkeršyk už mane – laimėsi ir mano ranką, ir Lydijos sostą; antraip per bailų pataikūniškumą savo valdovui užsitrauksi staigią mirtį ir jau nieko niekada nebegalėsi matyti, nes pasižiūrėjai į moterį, į kurią neturėjai teisės žiūrėti. Bet tas, kuris įsakė, daug kaltesnis už tą, kuris turėjo jam paklusti. Taigi, jei tapsi mano vyru, manęs nebegalės matyti niekas kitas, tik tu. Todėl nedelsdamas apsispręsk, nes dvejios iš keturių mane apžiūrėjęs turi užgesti dar šį vakarą.

Jos keistas pasiūlymas apsispręsti, siaubą keliantis šaltakraujiškumas ir pasiryžimas veikti taip apstulbino Gigą, laukusį priekaištų, grasinimų ar tik audringo jausmų išlydžio, kad jis kelioms minutėms sustingo negalėdamas praverti lūpų, mirtinai išbalęs, tarsi šešėlis, parimęs prie juodosios pragaro upės kranto.

– Man? Susitepti rankas valdovo krauju! Nejaugi jūs, o karaliene, reikalaujate, kad imčiau tokios piktadarybės?! Aš puikiai suprantu jūsų pasipiktinimą, jis visiškai teisėtas, bet ne nuo manęs priklausė, kad ši šventvagystė įvyktų, jūs gi žinote, kokie galingi yra karaliai, jie kilę iš dievų. Mūsų likimai padėti po jų didingų kojų ir ne mums, paprastiems mirtin-giesiems, abejoti valdovų įsakymais. Vien jų valia, it audringas srautas užtvanką, sugriauna mūsų nepaklusnumą. Maldauju, būkite mielaširdinga! Užmirškite pažeminimą, apie kurį niekas nežino ir kuris per amžius liks tamsos ir tylos kape palaidotas! Kandaulas jus brangina, jis jus tiesiog garbina ir šią klaidą padarė tik iš pernelyg didelės meilės.

– Jei tu sausringuose Egipto smėlynuose kalbėtum granitiniam sfinksui, turėtum kur kas daugiau vilties būti išklaustytas. Net jei tie sparnuoti žodžiai nepertraukiamai skristų iš tavo lūpų ištisa olimpiadą, vis vien negalėtum pakeisti mano apsisprendimo. Žalvarinė širdis daužosi mano marmurinėje krūtinėje... Mirk, arba užmušk! Kai saulės spindulys, kuris jau skverbiasi pro užuolaidas, nukris prie šito staliuko kojos, tu privalėsi būti jau apsisprendęs... Taigi aš laukiu.

Ir Nisija susikryžiavo rankas ant krūtinės, visa jos laikysena skleidė niaurų didingumą.

Jei dar ir kas nors kitas matytų ją taip stovinčią, sustingusią ir išblyškusią, surauktais antakiais, sutaršytais plaukais, lyg įaugusią kojomis į grindis, pagalvotų, jog tai pati Nemezidė nusileido ant savo grifo ir dabar laukia patogios akimirkos, kad smogtų nusikaltėliui.

– Niekas į tamsiąsias Hado gelmes nenusileidžia ieškodamas malonumų, – atsakė Gigas. – Net herojai, kurie gyvena Laimingųjų salose, mielai grįžtų, jei galėtų, į savo tėvynę džiaugtis skaisčia dienos šviesa. Taigi viskam, kas gyva, būdingas savisaugos instinktas ir, jei jau turi būti pralietas kraujas, tebūnie jis kito, bet ne mano.

Be šių jausmų, išsakytų su tikru antikiniu nuoširdumu, reikėtų paminėti ir keletą kilnesnių, apie kuriuos Gigas dabar dar vengė kalbėti – jis buvo iki galvos netekimo įsimylėjęs Nisiją ir pavyduliavo Kandalui. Taigi jį ne vien mirties baimė privertė imtis to kruvino darbo. Mintis, kad Nisija ir nuo šiol priklausytų Kandalui, jam jau savaime atrodė nepakeliama, be to, ryžto Gogui įkvėpė ir tie lemtingai besirutuliojantys įvykiai. Daug įvairių, net šurpių, aplinkybių, atrodė, klojo jam kelią, lyg galinga banga nešė jį link svajonių išsipildymo, net pati Nisija tiesė ranką, kad padėtų jam užkopti ant karališkos pakylės; tai Giga privertė tiesiog negalvoti, jog Kandalas yra jo valdovas ir geradaris, juk niekas negali pabėgti nuo savo lemties, kai būtinybė viena ranka ant kelio smaigsto dyglius, o kita – sudrožia botagu, kad jus priverstų judėti.

– Gerai, – tarė Nisija, – štai bausmės įrankis. – Ir ištraukė iš užančio baktarišką durklą nefrito rankena, papuoštą baltojo aukso žiedais. – Šio durklo ašmenys padaryti ne iš žalvario, bet iš plieno, kurį labai sunku apdoroti, jie grūdinti ugnyje ir vandenyje, ir net Hefaistas nesugebėtų nukalti smailesnio ir aštresnio ginklo. Jis metalinius šarvus ir skydus, apmuštus drakono oda, skrodžia kaip ploną popierių. – Ta lemtinga akimirka, – tęsė ji vis taip stingdomai šaltakraujiškai, – išmuš, kai jis miegos. Užmigs – ir tegu nebeatsikelia!

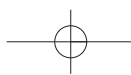
Gigas, visai nustėręs, klausėsi savo suokalbininkės, negalėjo patikėti, kad tokiam apsisprendimui ryžtųsi moteris, kuri nė šydo pasikelti neišdrįsta.

– Pasala bus įrengta toje pačioje vietoje, kur tas šventvagis tave paslėpė, ir iš kur aš tau buvau matoma. Artėjant nakčiai, atstumsiu durų sklendę, paskui aš nusirengsiu, atsigulsiu ir... vos tik jis užmigs, duosiu ženklą... Ir jokių abejonių, jokio silpnadvasiškumo! Kai pagaliau ateis tinkama akimirka, tegul nesudreba tavo ranka! Suprantu, tu dar gali persigalvoti, bandyti pabėgti, įspėti savo šeimnininką, bet apie tai nė negalvok!

Nisija ypatingu būdu švilptelėjo ir tučtuojau pakilo gėlėmis raštuotas persiškas kilimas, iš properšos išniro keturi tamsiaveidžiai siaubūnai, apsirėngę įstrižai juostuotais drabužiais, nuogos tų vyrų rankos buvo tokios raumeningos, kad priminė gumbuotas ažuolo šakas; storos, išsipūtusios lūpos, aukso žiedai šnervėse, smaili lyg vilkų dantys ir veidų buko vergiškumo išraiška teikė jų išvaizdai dar daugiau kraują stingdančio kraupumo.

Karalienė ištare keletą žodžių Gogui nesuprantama kalba, be abejonės, baktrų, ir keturi vergai pripuolė prie jaunuolio, jį pakėlė ir nusinešė taip lengvai, lyg auklė žinduklį kūdikį drabužio sterblėje.

O ką Nisija tuo metu iš tiesų galvojo? Ar jai apie jaunąjį kapitoną, sutiktą prie Baktrų, atokiausioje sielos kertelėje, kurioje net pačios padoriausios moterys visada randa ką slėpti, išliko šioks toks prisiminimas? Gal jos troškimą atkeršyti už suterštą garbę pakurstė kitas neišsakytas troškimas, ir jei

Gigas nebūtų gražiausias Azijos jaunuolis, ar ji su tokiu pat įkarščiu būtų puolusi bausti Kandaulą už santuokos šventumo išniekinimą? Į tokius klausimus nėra taip lengva atsakyti, – nuo ano laiko praslinko beveik trys tūkstančiai metų, ir kad ir kiek mes naršėme Herodoto, Efestiono, Platono, Dozitejo, Archilocho iš Paroso, Hesichijaus iš Mileto, Ptolemėjo, Euforiono ir kitų antikos autorių kūrinius, kuriuose bent po porą žodžių buvo pasakyta apie Nisiją, Kandaulą ir Gigą, mums taip ir nepavyko atrasti aiškaus atsakymo. Praėjo daug amžių, žlugo daug imperijų, ir išnykusių tautų, jau pavirtusių į dulkes, paliktuose raštuose labai sunku, gal ir neįmanoma apie tokį probėgimą istorijos niuansą ką nors nauja atrasti.

Galime neabejoti tik tuo, kad Nisija priėmė neatšaukiamą sprendimą, nes kruvinas kerštas jai atrodė kaip šventos pareigos įvykdymas. Barbarų tautų kiekvienas vyriškis, užklupęs nuogą moterį, besąlygiškai pasmerkiamas mirti. Karalienė buvo visiškai įsitikinusi savo teisumu, tik dabar, kai apie pažeminimą joks prašalaitis nežinojo, ji galėjo įvykdyti teisingumą taip, kaip norėjo. Bausmės šaukėsi pats nusikaltimas, bet karalienės valia Kandaulo šventvagiško sumanymo nuolankus vykdytojas tapo sumanytojo budeliu. Ranka baudė galvą.

Tamsiaodžiai siaubūnai uždarė Gigą tamsiausiam rūmų kampelyje, iš kur buvo neįmanoma pabėgti, o šauksmų niekas negirdėtų.

Dieną jis praleido apimtas baisaus nerimo, kaltino laiką, kad jis lyg apšlubęs tai vos velkasi, tai, atrodė, vėl strimgalviais lekia. Nusikaltimas, kurį turėjo įvykdyti, nors ir galėjo jam padėti, Gigo galvoje tvieskėsi pačiomis tamsiausiomis spalvomis. Ranką prieš valdovą pakelti jis sutiko tik negalėdamas atsispirti neįveikiamai galiai. Bet kur jis dėtusi, jei dėl kokių nors nenumatytų aplinkybių smūgiui pritrūktų jėgos ar tikslumo, jei Sardų piliečiai, norėdami atkeršyti už savo karalių, sukiltų? Nors Gigo apmąstymuose galėjo būti ir daug tiesos, tai jo neguodė – nenumaldomai artėjo laikas, kai jį nuves į tą vietą, iš kurios Gigas, tik smogęs savo valdovui, galės pasitraukti, tad niūrios mintys jam ir beliko.

Pagaliau naktis išskleidė danguje savo žvaigždėtą apsiaustą ir sutemos apgaubė miestą bei rūmus. Pasigirdo žingsniai – užsidengusi veidą šydu moteris įėjo į kamarėlę, paėmė Gigą už rankos ir nuvedė tamsiais karališkųjų rūmų koridoriais taip pasitikėdama, lyg jai kelią vergas žibintu ar deglu šviestų.

Moters ranka, kuri laikė jį už riešo, buvo šalta, švelni ir smulki, tačiau jos plonyčiai pirštai bet kurią akimirką galėjo susigniaužti kaip žalvariniai statulos gniaužtai, jeigu jie per stebuklą atgytų; tik nepalaužiama valia galėjo teikti tai moteriai jėgos, kurios nesusilpnintų nei širdies, nei proto abejonė. Gigas, įveiktas, nuolankus, sugniuždytas, visiškai pakluso šiai valdingai jėgai, tarsi visagalė pačios lemties ranka jį būtų vedusi.

Deja! Gigas įsivaizdavo visai kitokį pirmąjį prisilietimą prie karalienės, vedusios į žmogžudystės vietą ir dabar padavusios jam durklą, rankos; taip, tai buvo Nisija, ji pati atėjo, kad palydėtų Gigą į pasalą.

Siaubingoji pora pakeliui į miegamąjį nė žodeliu nepersimetė.

Karalienė atmazgė diržus, pakėlė velkę ir, kaip vakar Kandaulas, paliko Gigą už durų sąvaros. Tų pačių veikslių kartojimas, tik jau visai kitokiais ketinimais, dabar atrodė niūriai lemtingas. Kerštas sekė šventvagystės pėdsakais, nusikaltimas ir bausmė žengė tuo pačiu keliu. Vakar juoėjo Kan-

daulas, šiandien – Nisija, o Gigas, šventvagio bendrininkas, ir baudėjos plane atliko tą patį vaidmenį. Vakar patarnavo karaliui, kad nuplėštų karalienės garbę, šiandien patarnavo karalienei, kad nužudytų karalių, buvo tolygiai įtaikus tiek vieno ydoms, tiek kito dorybėms.

Megabazo duktė, eidama tais pačiais keliais kaip ir lydų karalius, atrodė, išgyvena tikrą laukinį džiaugsmą, kažkokį plėšrų malonumą – ji atsargumo priemonės, kuriomis bandė apsisaugoti geidulinga valdovo vaizduotė, pakeitė mirties nuosprendžiu.

– Šį vakarą dar pamatysi mane nusimetant tuos nelemtus drabužius, kurių taip negalėjo pakęsti Kandaulas. Tas spektaklis jau turėtų tau nusibosti, – kai jie peržengė miegamojo slenkstį, karalienė karčiai ironiškai prašneko, – ir ims atrodyti, kad esu bjauri. – Sardoniškas, dirbtinis juokas kokiam aki-mirksniui prasiveržė pro jos blyškias lūpas, paskui jos veidas atgavo bejausmę ir rūščią išraišką. – Tik negalvok, kad šį kartą tau pavyks, kaip vakar, pasprukti, prisimink, kaip tave susekiau skvarbiu žvilgsniu. Menkiausias įtartinas judesys, ir aš pažadinsiu Kandaulą, suprask, ne taip paprasta bus pasiaiškinti, ką tu, pasislėpęs už durų ir laikydamas rankoje durklą, veiki karališkuosiuose apartamentuose. Beje, mano vergai baktrai, tos nebylios varinės statulos, laikiusios tave užrakintą, saugo visus išėjimus iš rūmų ir, jei pabandysi išeiti, jiems nurodyta tave iš karto nudėti. Tai pasakau, kad bereikalingi ištikimybės valdovui skrupulai tavęs nesustabdytų. Tik pagalvok: aš padarysiu tave Sardų karaliumi ir... mylėsiu tave, jei už mane atkeršysi. Kandaulo kraujas taps tavo karališkuoju purpuru, jo mirtis suteiks tau vietą šioje lovoje.

Kaip jau buvo įprasta, atėjo vergai, pakeitė žarijas trikojuose, įpylė į lempas alyvos, užtiesė karališkus patalus kilimais ir paklojo žvėrių kailius. Nisija, pasiklausiusi, kaip nutolo, nutilo vergų žingsniai, skubiai įėjo į miegamąjį.

Netrukus pasirodė ir Kandaulas, labai linksmi nusiteikęs, mat jis iš Ikmalijo nusipirko lovą ir ketino ją pakeisti tą rytietiško stiliaus senąją, kuri, kaip valdovas dažnai sakydavo, jam niekada nepatiko. Karalius atrodė labai patenkintas, kad Nisija šiuokart į vedybinį kambarį anksčiau už jį atėjo.

– Ar nėrėjos rankdarbiai, verpstės ir adatos šiandien tavęs jau nebežavi taip, kaip anksčiau? Iš tikrųjų labai nyku nuolatos raizgyti gijas, visada stebėjaisi, kad tai tau teikia malonumo. Tiesą sakant, aš bijau, kad vieną gražią dieną Atėnė Paladė, matydama, kokia esi įgudusi, iš pavydo ir nevilties perskels šaudykle tau galvą, kaip jau nutiko vargšei Arachnei.

– Valdove, šį vakarą pasijutau truputį pavargusi, todėl ir atėjau iš savo apartamentų anksčiau negu visada. Ar nepageidautumėte prieš miegą išger-ti taurę tamsaus Samo vyno, pagardinto Himeto⁷⁰ medumi?

Ir ji iš auksinio ąsočio pripylė tokio pat metalo taurę tamsios spalvos gėrimo, į kurį buvo išsunkusi migdančių nepenčio⁷¹ sulčių.

Kandaulas, paėmęs taurę už abiejų ąselių, išgėrė vyną iki paskutinio lašo, bet jaunasis Heraklidas turėjo stiprią galvą, todėl, pasirėmęs alkūnėmis į pa-

⁷⁰ Himeto kalno apylinkės Atikoje garsėjo aukščiausios kokybės medumi.

⁷¹ Šiltųjų kraštų augalas nepentis (pasauly auga apie septyniasdešimt jo rūšių) dar nuo Homero laikų garsėjo kvaišinančiomis savybėmis. Kai kurie šaltiniai mini, kad kariai prieš mūšį gerdavo jį, nes jos sukelia euforiją, priverčia pamiršti baimę. Mažesniais kiekiais vartojamos migdo, malšina skausmą.

galvėles, dar kurį laiką žiūrėjo, kaip Nisija nusirenginėja, nors jam jau dingojosi, kad į akis pribarstyta smilčių, taip lenkė miegas.

Nisija, kaip visada, paleido plaukus, kad jie auksinėmis bangomis prašmatniai ant pečių kristų. Pasislėpusiam Gigui atrodė, jog mato, kaip jos plaukai įgauna gyvo kūno atspalvį, blyksi liepsnos bei kraujo atšvaitais, ir garbanos išsidraiko susiraitydamos į gyvačių kamuolius, tarsi gorgonių ir medūzų kuodus.

Paprasti ir grakštūs judesiai Giga šiek tiek šiurpino tik dėl to, kad netrukus turėjo prasidėti siaubingi ir negrįžtamai lemtingi dalykai, ir pasislėpęs žudikas drebėjo laukdamas karalienės ženkle veikti.

Paskui Nisija nusiėmė apyrankes, bet jos rankos, nervinės įtampos stingdamos, ne itin grabiai tai darė – nutraukė vienos apyrankės giją, didžiuliai, aptaisyti auksu, gintariniai bumbulai triukšmingai grindimis nubarškėjo. Kandaulas, nors jau beveik snaudė, iškart pramerkė akis.

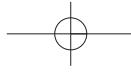
Tie bumbulai įkrito Gigui tiesiai į širdį, tarsi išlydyto švino lašai į vandenį.

Karalienė, atsirišusi koturnas, pirmąją tuniką numetė ant dramblio kaulo krėslo atkaltės. Drabužis krito taip, jog Gigui pasivaideno, kad jis susilankstė tomis siaubą keliančiomis įkapių klostėmis, kurias matai, kai numirėlių gabena sudeginti ant laužo. Kambaryje viskas, kas anksčiau žavėjo žaismingumu ir prašmatnumu, dabar atrodė niauriai, grėsmingai, mirtimi alsavo. Bazalto statulos mirksėjo akimis ir šiurpulingai vaipėsi. Lempa traškėjo, jos liepsna mirgėjo kraujo raudonumo atšvaitais, lyg kometos karčiai plasnotų; blogai apšviestuose kampuose tamsa telkėsi į baisius šmėklų ir piktųjų dvasių pavidalus. Apsiaustai, pakabinti ant vąšų, metė ant sienų beveik žmonių vaiduokliškus šešėlius, ir kai Nisija, nusimetusi paskutinį drabužį, nuoga ir balta kaip lavonas žengė link lovos, atrodė, jog tai pati Mirtis, nutraukusi deimanto grandines, kuriomis Heraklis, kai atėjo išlaisvinti Alcesto, buvo ją prie pragaro vartų prikaustęs, dabar sėlina, kad pasiimtų Kandaulą.

Karalius, kurį jau įveikė nepenčio sulčių galia, užmigo. Nisija gestu paliepė Gigui išeiti iš slėptuvės ir, padėjusi pirštą aukai ant krūtinės, apdovanojo bendrininką tokiu šiltu, šviesiu, kupinu bejėgiškumo ir viliojančių pažadų žvilgsniu, kad Gigas, sutrikęs ir apžavėtas, lyg tigras nuo uolos viršūnės, kur aukos tykojo, vienu šuoliu atsidūrė po baldakimu ir iki pat kriaušnių įsmeigė baktrišką durklą į Heraklio palikuonio širdį. Už Nisijos išniekinimą buvo atkeršyta, Gigo svajonė išsipildė.

Šitaip baigėsi penkis šimtus metų trukęs Heraklidų dinastijos valdymas, ir nuo to laiko, kai Gigas, Daskilo sūnus, karūnavosi, Lydijos sostas atiteko Mermnadams. Sardiečiai, pasipiktinę Kandaulo nužudymu, lyg ir bandė sukilti, tačiau Delfų orakulas užtarė Giga, nes šis jam nusiuntė daugybę sidabrinų vazų ir šešis trisdešimties talentų svorio gyno aukso kraterus, šitaip naujasis karalius įsitvirtino Lydijos soste ir valdė šalį daugelį metų, gyveno laimingas ir, gerai žinodamas šventvagystės kainą, niekam kitam nerodė savo žmonos.

Versta iš:
Théophile Gautier. CONTES ET RÉCITS FANTASTIQUES.
Paris: Librairie Générale Française, 1990

HANS MAGNUS ENZENSBERGER

85

Iš vokiečių k. vertė RIMANTAS KMITA

Gražus sekmadienis

*Senas vyriškis su žandenomis,
trapių kaulų,
kaip jis ten sėdi ant suoloelio
prieš bunkerį,
prieš savo nuosavą bunkerį.*

*Kaip jis sėdi prieš rytmečio saulę
ir mezga, ir murma.
Ką jis pasakė?
Ką jis pasakė?
Gražus šiandien sekmadienis.
Gražus šiandien sekmadienis.*

*Kaip jis virbalus nuleidžia,
kaip jis uodžia,
kaip jis klausosi,
kaip jis stebi,
ar nepasirodo kas iš už kampo
jo užmušti.*

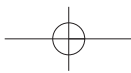
*Kaip jis mezga toliau,
kaip niūniuoja jis sau:
Nieko nėra.
Nieko nėra.
Gražus šiandien sekmadienis.*

Hansas Magnus Enzensbergeris (g. 1929 m. Kaufbeurene, Vokietijoje) debiutavo 1957 m. eilėraščių rinkiniu „Vilkų gynyba“ („Verteidigung der wölfe“), kuris buvo sutiktas kaip „įtūžusio jauno žmogaus“ balsas. Jau 1963 m. pelnė bene svarbiausią Vokietijos literatūrinę Georgo Büchnerio premiją. Dalyvavo „Grupės 47“ veikloje, nuo 1965 m. iki 1975 m. redagavo neparlamentinės opozicijos žurnalą „Kurscbuch“. Poliglotas, moderniosios poezijos vertėjas ir antologijos „Moderniosios poezijos muziejus“ („Museum der modernen Poesie“, 1960) sudarytojas. Iki šių dienų lieka aktyvus ir įtakingas visuomenės kritikas, ironiškas komentatorius, produktyvus rašytojas.

Darbuotojas

*Jis niekada nieko nenužudė. Ne,
jis butelius apverčia netyčia.
Jis norėtų, jis prakaituoja, jis pameta
mėgstamiausią raktą. Jis
nuolat peršąla. Jis žino, kad privalo.
Jis drąsina savo drąsą, jis žiovauja,
savo širdgėlą jis taškuoja ant glaišto.
Jis galvoja, geriau jau ne. Įspraustas
į batų porą, išblyškęs jis tikina
priešingai. Taip, jis užsiregistruoja ir
išsiregistruoja. Jis sako priešingai,
negu norėjo sakyti. Tiesą sakant, jis sako,
tiesą sakant, ne. Kostiumas jam per ankštas,
per laisvas. Jo vieta skauda. Ne,
savo paties rašysenos jis jau seniai
nebegali perskaityti. Jis išsiskyrė,
veltui. Niekas jam neskambina. Visur
jam niežti. Jo tušinukas tepa,
kad ir geriausių norų turėdamas. Jis būna daug kart,
kiekviename kambaryje po sykį, visuomet vienas.
Jis įsipjauna skusdamasis. Taip,
juk jis yra visuomet atidus, kitaip
jis negali miegoti. Jis miega.
Visi bamba, reikia pasakyti,
visi juokiasi iš jo. Jis nemato,
kas dedasi. Tai jis mato. Jo galvos skausmas
nėra politinis. Jis apsimeta,
vėl mikčioja, užspringsta.
Ką norėjo ką tik sakyti, jis
ką tik užmiršo. Užmiršo
nusižudyti. Kad ir geriausių norų turėdamas.
Slaptai jis gyvena. Ne, jis neturi teisės,
bet jis privalėtų. Jis neturi vėžio,
bet to jis nežino. Jo skrybėlė prakaituoja.
Jam dar niekada taip nesisekė,
kaip dabar. Tiesą sakant, jis nenorėtų,
bet jis privalo. Jis verkia pas kirpėją. Taip,
jis turi galvą, jis atsiprašinėja.
Taip, jis rašo, taip, jis kasosi,
taip, jis privalėtų, bet neturi teisės,
ne, jo dejonės niekas nepastebėjo.*

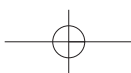
Trisdešimt trejų

87

*Ji įsivaizdavo tai visiškai kitaip.
 Amžinai tie surūdiję volkswagenai.
 Kartą ji vos neištekėjo už kepėjo.
 Iš pradžių ji skaitė Hesse, paskui Handkę.
 Dabar ji dažniau sprendžia kryžiažodžius lovoje.
 Vyrams ji parodo jų vietą.
 Ilgus metus buvo Trockio pasekėja, bet savotiška.
 Ji niekada nelaikė rankoje duonos talonų.
 Pagalvojus apie Kambodžą jai darosi bloga.
 Jos paskutinis draugas, profesorius, vis norėjo būti mušamas.
 Žalsva batikos suknelė, kuri jai per ilga.
 Amarai ant afrikinės sparmanijos.
 Tiesą sakant, ji norėjo tapyti, arba iškeliauti.
 Jos disertacija Klasių kova Ulme 1500 –
 1512 metais ir jos pėdsakai liaudies dainose:
 stipendijos, išangos ir pilnas lagaminas užrašų.
 Kartais močiutė jai atsiunčia pinigų.
 Nedrąsūs šokiai vonioje, nežymios grimasos,
 valandų valandas agurkų pienas prieš veidrodį.
 Ji sako: aš tai jau iš bado nemirsiu.
 Kai ji verkia, atrodo tarsi devyniolikos.*

Skyrybos

*Pradžioje buvo tik nepastebimas odos virpčiojimas –
 „Kaip sau nori“, – ten, kur kūnas tamsiausias.
 „Kas tau yra?“ – Nieko. Balkšvi sapnai
 apie apsikabinimus, bet kitą rytą
 kitas atrodo kitaip, keistai kaulėtas.
 Nesusipratimai it peilio ašmenys. „Tada Romoje“ –
 To aš niekada nesakiau. Pauzė. Smarkus širdies plakimas,
 tokia neapykanta, savotiška. „Ne apie tai kalba.“
 Pasikartojimai. Ryškiai spinduliuojantys kaip tikrumas:
 Nuo dabar viskas bus neteisingai. Bekvapis ir ryškus
 kaip paso nuotrauka, šis nepažįstamasis
 su arbatos puodeliu prie stalo, sustingusiu žvilgsniu.
 Tai neturi jokios prasmės jokios prasmės jokios prasmės:
 litanija galvoje, pykinimo priepuolis.
 Baigiasi priekaištai. Pamažu visas
 kambarys iki pat lubų prisipildo kaltės.
 Dejuojantis balsas yra svetimas, tik batai,
 jie bildėdami krinta ant žemės, ne batai.*

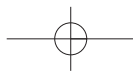
*Kitą kartą, tuščiamo restorane,
Viskas sulėtintai, duonos trupiniai, kalba apie pinigus,
juokiantis. Desertas metalo skonio.
Du nepasiekiami. Aštrus protas.
„Šiaip pusė bėdos.“ Bet naktimis
keršto troškimas, nebyli kova, anoniminė,
kaip du kaulėti advokatai, du didžiuliai vėžiai
vandenyje. Tada nuovargis. Pamažu
nutrupa šašas. Nauja tabako krautuvėlė,
naujas adresas. Parijai, baisus palengvėjimas.
Nykstantys šešėliai. Štai dokumentai.
Štai raktų ryšulys. Štai randas.*

Didžioji Deivė

*Ji lopo ir lopo,
palinkusi virš savo sudužusio lopomo kiaušinio,
siūlo galas tarp lūpų.
Dieną naktį ji lopo.
Vis naujos išbėgusios akys, naujos skylės.*

*Kartais ji užsnūsta,
tik akimirka,
vieną šimtmetį.
Staiga kniosteli ji iš miego
ir lopo ir lopo.*

*Kokia ji tapo maža,
maža, akla ir raukšlėta!
Su savo antpirščiu grabinėja
pasaulio skylės
ir lopo ir lopo.*

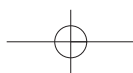
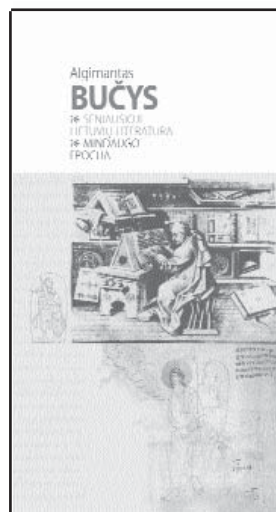

VIKTORIJA DAUJOTYTĖ

Romaninis mąstymas humanistikoje

Poliparadigminė viduramžių kultūrinių konfliktų studija – tokia yra naujos Algimanto Bučio knygos apie Mindaugo epochą paantraštė. Aiški nuoroda į mokslą. Ne į romaną. Ir visgi romanas šioje studijoje dalyvauja – ir laisvoje, laisvai komponuojamoje struktūroje, ir susitelkimu į išskirtinius likimus, ir provokatyviais siūlymais atgręžti žvilgsnį į pritemdytas istorijos puses.

Romano ekspansyvumas – įdomi problema. Tradicinės romano formos atrodo silpstančios. Bet romaninės prigimties dalykai netikėtai išnyra kitose struktūrose. Laisvesnis mąstymas siužetizuoja. Siužetinis pasakojimas romanizuoja. Sukurta itin įdomių meninio ir analitinio prado darinių. Užtenka prisiminti garsųjį serbų rašytoją Miloradą Pavičių, „Chazarų žodyno“ (1984) ir daugelio kitų knygų autorių, *nelinijinės* literatūros kūrėjų. Romaninio ir mokslinio mąstymo linijos jo tekstuose veikia kontrapunktiškai, pasikeisdamos ir viena kitą papildydamos; „Chazarų žodyno“ impulsas iš Kirilo ir Mefodijaus misijų chazarų krašte. Garsiojo Umberto Eco mokslinė humanistika yra ir kūrybiška – iš tų pačių šaknų kaip ir meninė kūryba. Į artimą kelią buvo įžengęs Gintaras Beresnevičius – romane „Paruzija“ (2005) jis neatsisakė to, ką buvo pasiekęs savitoje religijotyroje, paženklintoje konfliktinių mąstymo įtampų ir iš jų atsirandančio siužetiškumo, įsukančio ir gailėstį dėl sunykusios civilizacijos, palikusios apie tris tūkstančius pilkapių. Lietuva gretinama su kadaise išnykusia karalyste prie Nilo. Šio talentingo žmogaus prarastis neužpildoma. Daugelis giliųjų mūsų kultūros dalykų liks nebepprakalbinami. „Ką daryti su praeitimi?“ – yra klausęs M. Pavičius. Mums, lietuviams, šis klausimas yra sunkesnis, nei daugeliui tautų. Per

daug už mūsų tų pilkapių, nebeatsakomų klausimų, nebesusigražinamų daiktų ir tekstų.

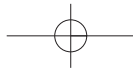
Netikėta, labai netikėta, kad į seniausią Lietuvos istoriją, skandinavų mitiniuose ūkuose, nevengdamas ir romano teikiamų pasakojimo apie istoriją galimybių, įžengė Algimantas Bučys, pabandęs praverti duris į Mindaugo epochą¹. Pirmesnis žingsnis – knygoje „Barbarai *vice versa* klasikai“ (2008), kurioje plėtojama ir įvairiais būdais išžvalgoma *centro – periferijos* ašis; ir kaip metaforos, ir kaip galios santykių įforminimas. Senosios istorijos dalyje, karaliaus Mindaugo sūnaus Vaišvilko strategiją aptarus kaip Dievo ieškojimą Žemėje, paskelbtas iš autentiškų gabalėlių sudėliotas XIII a. tekstas apie Dievo Išrinktajį Vaišvilką; šis tekstas vadinamas lietuvių literatūros kūriniu. Šis bandymas sukėlė šokių tokių šurmulių, bet daugiau tik žurnalistinių. Rimtesnių reakcijų nebuvo.

Naują savo knygą A. Bučys pristato kaip *studiją*, metodologinį kelią sukonkretindamas: *poliparadigminė kultūrinių konfliktų studija*. Suvokia ją kaip *netradicinę*. Pirmasis „Pratarmės sakiny“: „Kai parašai netradicinę knygą, kurioje daug kas neįprasta ir nauja, iš anksto gali numatyti tradicinę ne vieno Skaitytojo ar Skaitytojos reakciją: negali būti! Kodėl anksčiau apie tai nežinojau?“. Visai nežinomų istorinių faktų studijoje kaip ir nėra. Bet pateikiamas naujas požiūris į juos – literatūros žmogaus, o ne istoriko, dažnai nekreipiančio dėmesio į tai, kas kaip tik įdomu rašytojui, tekstų tyrinėtojiui.

Mindaugo epocha yra vienas labiausiai ištirtų Lietuvos istorijos laikotarpių. Tamsiau nuo Gedimino iki Mindaugo, tamsiau ir po Mindaugo. Be abejonės, tai yra istorijos mazgas, kuriuo suveržta daug pamatinių problemų, valstybės likimo, tikėjimo, taip pat ir kalbos (kalbų) bei literatūros. Tai, apie ką savo didelės apimties knygoje kalba A. Bučys, vienu ar kitu būdu figūruoja istorijoje ir jos svarstymuose. Vienas pagrindinių knygos veikėjų – Vaišvilkas, karaliaus Mindaugo sūnus, yra ir istorijos dramatos herojus. Kartais virstantis Vaišelga (gali būti, kad tai niekinamosios prasmės vardas), arba ir pramanu, kurio negalėjo būti; argi įtikinama, kad kunigaikštis, karaliaus sūnus, atkeršijęs tėvo ir mažamečių brolių žudikams, atsisakė sosto ir vėl sugrįžo į vienuolyną? Neįtikima, kol nepaliečiamos žmogaus dvasinės problemos, pasirinkimai, kurie gali būti ir *nelinijiniai*. A. Bučys savo knygomis atsigręžia į tuos senosios lietuvių kultūros kodus, kurie susiję su Rytų bažnyčios tradicija, su stačiatikybe. Dėl įvairių priežasčių tai yra komplikauta, atsigaišina dabartis, jos skriaudos, susipina Rytų ir Vakarų krikščionybės interesai.

Lyg ir į žinomą istorijos lauką, į jo sakralinius tekstus, esančius taip, kad lyg ir nesančius, A. Bučys siekia pažvelgti nauju rakursu. XIII šimtmečio sakraliniuose tekstuose, priklausančiuose krikščionims stačiatikiams, ieškoma seniausios lietuvių literatūros pradžios, galimybių jai būti. Pagrindinio klausimo kėlimas (ar turime seniausiąją lietuvių literatūrą, datuojamą XIII amžiumi), tekstų vertimai (iš senosios slavų kalbos), tekstų rekonstrukcijos ir interpretacijos, nuorodos į senosios lietuvių raštijos tyrinėtojus (daugiausia į Jurgį Lebedį ir Albiną Jovaišą), taip pat ir į slavistiką, sudaro studijos filologinį pamatą, turintį ne vieną bendrą akmenį su kitomis humanistikos sritimis (su istorija, religijotyra, mentaliteto istorija). Mąstymo intencijos susijusios su moksline problema – kur galima įžvelgti seniausios lietuvių literatūros (tiksliau – raštijos) pradžia? Rašymo-pasakojimo sklaida labiau romaninė, negu akademinė, mokslinė. Tirian-

¹ Bučys A. Seniausioji lietuvių literatūra. Mindaugo epocha. – Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2009. – 399 p.

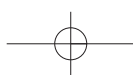
tysis asmuo, kuris mokslinėje tradicijoje turi būti atsargus, dalykiškas, kiek įmanoma mažiau rizikuojantis, siekiantis objektyvumo, pasitikintis faktais ir dėsniais, knygoje pasirodo kaip *laisvasis pasakotojas*, kaip *aš*, nepaprastai susidomėjęs istorijos intrigomis, ne tik Lietuvos, bet ir Europos nuotaikomis (kad ir Europos, laukiančios pasaulio pabaigos pačioje tūkstantmečio pradžioje, kai Lietuva ir savo vardu išnyra iš istorijos ūkanų), drįstantis pasikliauti savimi, savo įžvalgomis, nuojautomis ir, kaip ne kartą prasitariama, – intuicija; kartais pasakantis, kad data nėra tokia svarbi kaip to, kas įvyko, prasmė. Nuolat klausiantis ir klausimais teigiantis, gal net spaudžiantis atsakyti teigiamai, nukelti lietuvių raštijos pradžią. Klausimas „Ar priimsime XIII a. lietuvių kilmės šventuosius į lietuvių tautos istorinės atminties panteoną?“ reiškia ir tyrinėtojo poziciją – priimti neabejotinai. Bet abejonė gali ir turi likti. Abejojimai, svarstymai, bandymai atsakyti yra kultūros veiksmai, jie negali būti greitinami. Kultūros kaip ir istorijos procesai turi savo logiką, nepriklauso nuo mūsų noro ką nors priimti ar nepriimti. Svarbiausia, kad tai, kas turi būti žinoma, tyrinėjimais būtų atveriamas, grįžtamas, kai tik pasirodo grįžimo galimybė. Kad istorijos, kultūros tyrimai aktualintų mintį, teiktų alternatyvų, pasirinkimų. Šiuo požiūriu tarsi atgimusi A. Bučio tyrinėjimo aistra, mąstymo naujumas ir polemiskumas yra įspūdingi, atitinkantys ir viena po kitos išėjusių knygų dideles apimtis. Bet tenka pasakyti, kad dėl gausybės šalutinių linijų pagrindines mintis sunku suvesti į vienį.

Užsimodamas spręsti filologinius ar metafilologinius uždavinius, A. Bučys gal ir nejaučia, kad, leidžiantis į istoriją, į Mindaugo laikus, jo sąmonę kreipia ir vaizduote pasitikinčio romanisto ambicija, apie kurią kaip konkrečią ar abstraktesnę galimybę ir užsimenama: „Jei kada sėsčiau rašyti dar vieną romaną, šį kartą istorinį, jo autentiškoji intriga būtų unikali pasauliniu mastu“ (p. 16); gal „pirtyrusios rankos surikiuotos Vaišvilko, Vasilko ir Švarno mirtys pasitarnaus kokiam rašytojui kraupaus siužeto viduramžių siaubo romanui sukurti“ (p. 139).

Svarbi studijos intriga – kunigaikštis Vaišvilkas, ir kalba apie jį studijoje pradedama romaniškai – jau skyriaus pavadinimu „Visų užmirštas vienuolynas ant Nemuno kranto“. Taip, unikalus likimas; lietuvių karaliaus Mindaugo sūnus, vienintelis likęs gyvas, bet nepanorėjęs užimti sosto, stačiatikių vienuolis, vienuolyno steigėjas, dėl to nusipelnęs hagiografinio įamžinimo – teksto senąja bažnytine slavų kalba, kurią A. Bučys siūlo laikyti seniausios lietuvių literatūros tekstu. Nužudytas iš pavydo, svarbiam viduramžių veikėjui – velniui sukursčius.

Savita prielaida, kad kaip tik Vaišvilko vienuolyne buvusiam scriptoriume, perrašinėjant tekstą apie pasaulio istoriją, buvo įrašytas vienas autentiškiausių mitinių baltų tekstų – *Sovijaus mitas*. Įtikinama versija: metraštininkas, arba *raštininkas* (gal ir pirmasis lietuvių rašytojas). Tikėtina, kad lietuvis – pagal svarbią ir motyvuotą baltisto Iljos Lemeškino mintį, kad sakmės (mito) tekstas rašytas bažnytine slavų kalba, bet su ryškiomis baltų kalbų ypatybėmis. Romatinis įvaizdinimo sakinytis: „Pasėdėjo tylėdamas ir čia pat įrašė savo tėvo jam pasakotą istoriją, kurią tėvui pasakojo jo tėvas, o anam dar jo tėvas ar senelis, neatmenu...“

Taigi įrašė dar keistesnę, nei senovės graikų knygoje, istoriją“ (p. 30). Istoriją, prasidedančią paprastai: „Sovijus buvo žmogus.“ *Sovijaus mitas* ne sykį interpretuotas – daug dėmesio jam skyrė Algirdas Julius Greimas; įtraukė į paskaitų ciklą, pirmą kartą skaitydamas jas Vilniaus universitete, dar gerokai iki nepriklausomybės. A. Bučys dėmesį sutelkia ne į mitinį tekstą (jis daug sykių analizuotas), o į tekstą neigiamai vertinančią vienuolio raštininko reakciją: „O didis

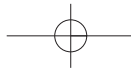

šėtoniškas paklydime, kuris buvai įvestas į lietuvių giminę ir jotvingių, ir prūsų, ir jėmų, ir lyvių, ir daugelio kitų, kuriuos sovika (A. Bučys, man atrodo, pagrįstai siūlo versti *Sovijsa* ir rašyti didžiąja raide) vadinamos ir kurios mano, kad jų sielų vedlys į pragarą esąs Sovijus, gyvenęs Abimelecho laikais, ir kurios po šiai dienai savo mirusiųjų kūnus degina laužuose kaip Achilas ir Eantas ir visi kiti graikai...“ (p. 31). Tikėtina, kad raštininkas tikrai buvo lietuvis, nes pirmiausia savąją gentį mini, žino jos senųjų dievų vardus: Andajį, Perkūną, Žvorūną, Teliavelį. Iš principo galima sutikti, kad prierašas prie perpasakoto mito priklauso seniausiai lietuvių raštijai; turime senų tekstų ne tik lotynų, lenkų, bet ir senąja (bažnytine) slavų kalba. Seniausiai *raštijai*, ne literatūrai, gal net raštijos priešistori; pakartočiau tuos pačius argumentus, kuriuos A. Bučys taiko Albinui Jovaišui, siaurindamas ir jo norus kiek nukelti lietuvių raštijos pradžią į Mindaugo „rašytinės diplomatijos laikus“. A. Bučys išsako nuomonę, kad A. Jovaišo hipotezė dėl galimybės Mindaugo donaciniais raštais pradėti lietuvių literatūros istoriją negalėtų atlaikyti rimtesnės kritikos (p. 108). Geražodis A. Jovaišui nesibaigiančioje seniausios mūsų kultūros byloje neabejotinai priklauso, ir A. Bučys tinkamu momentu jį ištaria. Neišvengiamai patenkame į susiliečiančių ir išsiskiriančių sąvokų raizginį: lietuvių raštija, lietuvių literatūra, Lietuvos literatūra. Kaip ir Lietuvos tauta, taip ir Lietuvos literatūra gali būti suvokta kaip darbinio, laiko tendencijas atitinkančio projekto sąvoka. Literatūra neišvengiamai susijusi su etnosu, jei dar ir ne su tauta; net jei ir ne su jos pamatine kalba, jei mąstysime, kad kalba nepadengia visos sąmonės, kad prasminis (ideologinis, filosofinis) pradas gali būti reiškiamas ir kita, kultūrinę tradiciją įgijusia, kalba.

Kuo seno, sakralinio viduramžių teksto priskyrimą lietuvių raštijai argumentuoja A. Bučys? Etnine priklausomybe, bent galimybe ją svarstyti, įrodinėti. Ir nebūtinai gyvenusių tik Lietuvos kunigaikščių valdytoje teritorijoje. Be etninės priklausomybės, svarbiais laikomi ir genčiai ar valstybei aktualūs klausimai, kylantys iš kokių nors aplinkybių. Pagal šiuos kriterijus prierašas prie Sovijaus mito kyla iš labai svarbių dalykų – iš anksčiausiai liudijamos Sovijos (arba pagonijos) susidūrimo su krikščionybe savoje ar savųjų sąmonėje (galimai lietuvių vienuolio, perrašinėtojo). Dėl pirminio dvilypumo perrašo ir pasmerkia. Smerkia, bet visgi perrašo.

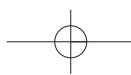
Mintis kiek į šalį – dėl pagonių, pagonybės. Manau, kad teisingas buvo Vydūnas, vartojęs *lietuvių tikybos* sąvoką („Lietuvių tikybos prasmė senovėje“), vengdamas niekinamojo pagonybės atspalvio. Pagonybė yra pirminė transcendentinių vaizdinių versmė; ją išgyvena visi etnosai. Senoji lietuvių tikyba iš bendrosios pagoniškos vaizdinijos kilo į aukštesnę lygmenį. Norint rimčiau ir argumentuočiau senąją lietuvių (baltų) tikėjimą įjungti į viduramžių kultūrinių konfliktų paradigmas, reikėtų atsisakyti pagonybės sąvokos. Mano nuomone, šiuo keliu toli pažengta A. J. Greimo, M. Gimbutienės, N. Vėliaus, ypač – G. Beresnevičiaus. Bandant spręsti tokius pamatinius klausimus, reikia remtis visu mąstymo pamatu, kuris jau yra padėtas. Sisteminiame, didelės apimties studijoje „Lietuvių religija ir mitologija“ (2004) G. Beresnevičius kalba apie senąją lietuvių religiją. „Tai religija, patyrusi stiprią, mirtiną traumą, kuri kai kurių individų – „nekrįštų pagonių“ asmenyje dar gali „turėti savimonę“, t. y. ji neveikia socialiai, tačiau išlieka individų sąmonėje ir jų atliekamuose individualiuose veiksmuose“². Iš citatos aiškus santykis: yra senoji religija ir yra „nekrįštai pagonys“. Toks požiūris, mano supratimu, yra teisingas, jis turėtų įsitvirtinti.

² Beresnevičius G. Lietuvių religija ir mitologija, Vilnius: Tyto alba, 2008. – P. 29.

Bet grįžkime prie pagrindinės A. Bučio problemos – seniausios lietuvių raštijos lauko išplėtimo. Gedimino laišakai (1323–1324) rodo Lietuvos valstybės valdovo pažiūras, orientacines gaires, atvirumą pasauliui, dialogo su kitais siekimą, kartu ir savumo, savojo žodžio tvirtumo gynimą. Laiškai priklauso aukštajam valstybingumui, aukštųjų prasmų klodui. Jie tad neabejotinai priskirtini lietuvių raštijai ar ir seniausiai literatūrai, nes kaip tekstai jau gali būti aiškinami, interpretuojami (tai ir daryta, pavyzdžiui, Kęstučio Nastopkos). Mindaugo raštai (užrašė žemių pirmajam Lietuvos vyskupui, atsilygino Livonijos ordinui už tarpininkavimą tariantis su popiežium dėl krikšto), kuriuos A. Bučys taip pat siūlo įtraukti į ankstyvąją lietuvių tekstyną, yra tik *kanceliariniai*, juose nematyti prasmės linijų. Tai – istorijos tekstai, raštijos priešistorė. Tik jai skirtinas ir hagiografinis Vaišvilko tekstas. „Šventųjų gyvenimai“ yra žanrinė nuoroda. Nežinomas *Dievo Išrinktojo Vaišvilko gyvenimo* autorius laikosi kanono – juk kalbama apie šventąjį. Bet, kaip sako A. Bučys, „kabinetinio akademizmo gerbėjams tenka atsisveikinti su svajone rasti ir paskelbti vienintelį autentišką Vaišvilko hagiografijos tekstą. Jo nėra ir negali būti po 700 metų metraštinų metamorfozių. Tačiau turime galimybę ir teisę restauruoti, ir aš pabandžiau paskelbti savo restauruotą *Dievo Išrinktojo Vaišvilko gyvenimą*“ (p. 115–116). Taip, tokia galimybė yra, bet vis dėlto labiau romaninio mąstymo, persmelkusio studiją, erdvėje. Kad ir kaip skeptiškai žvelgtume į *kabinetinį akademizmą*, kad ir kaip aštriai keltume klausimą, kas žino, kas yra autentiška, teksto tikrumo ribos yra svarbios, ir tik jos tekstą patikimai įjungia į kuriuo nors atžvilgiu suvokiamą tekstyną: šiuo atveju seniausiąją lietuvių raštiją ar seniausiąją literatūrą. Net suvokiant, kiek tai įmanoma, viduramžių literatūros nepanašumą į tai, kas šandien vadinama literatūra. Bet juk yra ir panašių – kad ir dar ankstesnis, kažkaip į mūsų sąmonę ir savimonę įsiterpęs Omaras Chajamas – ketureilio tradicija tebėra neišnykusi. Arba Giovanni Boccaccio. Bet tikra, prie mūsų akių pritraukta tiesa, kad islandų *sagos*, svarbios ir mums kaip Šiaurės Europos kultūriniam regionui, yra visai kitokia literatūra (p. 160). Bet juk čia kalbama apie epą. Apie spragą, žiojinčią mūsų kultūroje.

Nepaisant įvairių tyrinėtojo argumentų, *Dievo Išrinktojo Vaišvilko gyvenimas* lieka tik istorijos ir kultūros istorijos faktas, įdomus, vertingas. Minėtinas senosios raštijos istorijoje, jos paribiuose ar užribiuose. Ir tikrai svarbu, kad A. Bučio šis tekstas yra suaktualintas, kaip archeologinės šukės sulipdytas į atpažįstamą indą. Patikimas tvirtinimas, kad restauruotas Vaišvilko *gyvenimo* tekstas sudarytas iš XIII a. raštų be vėlesnių intarpų (p. 121). Suaktualinti ir galimo Vaišvilko teksto kontekstai – gana plačios digresijos apie metų skaičiavimą, rusų metraščių rašymo tradicijas ir kita. Tai, beje, irgi romaninio mąstymo ir romaninės patirties ypatybės: kiekviena užuomina yra prasidėjusi iš kitos, ankstesnės ar vienalaikės užuominos, ta iš kitos, ir t. t. Kodėl apie jas nepapasakojus? Kodėl nesugrįžus ir prie neseniai pasirodžiusios savo knygos ir kai ko nepakartojus, juk gal neperskaitėme, be to, atsiranda ir naujų minčių? Kodėl nepapasakojus, jei pasakojasi? Kodėl, jei jau reikia mąstyti apie sakralinių tekstų savitumą, *atpažinimo* sunkumus, nepapasakojus ir apie ateizmą, apie Lenino pozicijas, neprisiminus savo paties laikyto ateizmo egzamino ar lietuvių katalikų mokslo akademijos svarbos? Romaninis pasakojimas ne tik šakojasi, bet ir darosi laikraštinis (kai laikraštis ir pacituojamas ar pasiremiamas „Tarptautiniu žodžių žodynu“). Bet pagrindinė pasakojimo linija reikalauja ne tik mokėjimo kurti mąstymo siužetą (juk skaityti įdomu, knygos intriga gyva), bet ir nemažai tikro akademinio darbo – skaitymo, faktų gretinimo, tikrinimo, siekimo grįžti *ad fontes*.

Taip, kai Edmundas Husserlis ištarė *zu den Sachen selbst* (prie pačių daiktų), jis puikiai žinojo, kad renesansinė pastanga *ad fontes* (prie šaltinių) žmonijos sąmonėje jau yra gyvavusi. Visa, kas yra buvę, nenustoja būti. Ir nenustoja kelti klausimų, skatinančių ne tik eiti į priekį, bet ir grįžti.

Čia atsiranda itin svarbi A. Bučio knygos intriga: konfliktai kilo ir kyla dėl to, kad pasaulis nuo viduramžių, o ir dar anksčiau, *nesusikalbėjo* ir *nesusikalba* dėl skirtingų prieigų, dėl vienos tiesos siekimo. Studijos autoriaus pozicija, tikrinta ir svarstyta, atrodo priimtina: „tikrasis sakralinis pamatas nėra monoparadigminės prigimties“; sakralinė prigimtis glūdi giliau, nei siekia monoparadigminė dogma (p. 155). Bet stipriųjų pozicijos slopina kitas pozicijas, kitas paradigmas. Ne vienas metraščių tekstas liudija įsitikinimą, kad tai, kas yra už krikščioniškos tikybos ribų, yra klaidatikių pasaulis (p. 156). Palankiai pristatoma Vladimiro Pašutos studija „Lietuvos valstybės susidarymas“ (1959); ir ji, moksliskai argumentuota, leidžianti matyti, kiek neteisybės pasakyta apie Lietuvos valstybingumo pradžią. Primenamas Edwardo Saido „Orientalizmas“ (1978); galima tikėtis ir veikalo, kuris, anot A. Bučio, nuodugnai atskleis ilgą neigiamo Baltijos kraštų pagonijos ir senovės Lietuvos įvaizdžio kūrimo istoriją (p. 147). Ten, kur teisinga laikoma viena paradigma, pasaulis iki jos ir susiaurinamas. A. Bučio principinė nuostata: žmogaus pasaulis (pasauliai) yra poliparadigmiškas; toks jis yra šiandien, toks buvo ir viduramžiais. Komparatyvistika, kaip humanistinė strategija, turi tyrinėti ne panašumus, o ir skirtumus, kylančius iš to paties pamato. Kadangi paminėtas *orientalizmas*, tai yra galimybė prisiminti ir Konfucijų: jo mokyme ryški pastanga ieškoti bendrybių, o jos glūdi pačiuose pamatuose – vieno ar kito tikėjimo šventraščiuose. Gal prieštaravimo čia nėra, jei suvoksime, kad skirtumų apeiti negalime, bet ir skirtumuose turime ieškoti bendrybių. Bendrybės padeda susikalbėti. Kito kelio nėra – tik remtis tuo, kas mums, skirtingiausių patirčių žmonėms, yra bendra, bendrumą branginti ir puoselėti.

Poliparadigmiškumą, arba skirtingų paradigmų buvimą–veikimą, žmogui liudija ir kalba. Asmenuotės, linksniuotės, kirčiuotės yra skirtingos kalbos paradigmos: viena gausesnė, kita teturinti keliolika ar ir kelis pavyzdžius. Bet nė viena nėra nei geresnė, nei tobulesnė už kitą. Elgesio taisyklės, net toli siekiančias, kaip užuomazgas žmogus turėtų ar bent galėtų gauti iš pirminės patirties.

A. Bučio dėmesys sutelktas į senosios Rusijos metraščius, seniausieji XIII–XIV a. nuorašai archajiški; adekvataus jų suvokimo problema iškyla nuolat. Ir dėl to taip pat kyla *nesusikalbėjimų*. Sakraliniai tekstai gali būti skaitomi tik kaip sakraliniai.

Taip reikia žiūrėti ir į Vaišvilko tekstą, į *restauruotą tekstą*. Restauracija atlikta savo paties rizika, išmanymu, intuicija. „Ryžausi restauruoti kuo pilnesnį, kiek įmanoma išsamesnį Vaišvilko gyvenimo aprašą“ (p. 177). Mokslinėje, filologinėje, apyvartoje teksto restauracijos sąvoka bent jau problemiška. Ar ji galima? Tai lieka klausimų lauke, jei kalbame apie literatūrologiją, kad ir ne itin griežtą. Restauracija įdomi, siužetiškai patraukli, jei neužmirštame romaninio prado įtakos humanistikai. Rizikuojančiai, neįprastų žingsnių neatsisakančiai humanistikai iš seniausių išlikusių Naugardo metraščių restauruotas *Dievo Išrinktojo Vaišvilko gyvenimas* – įdomus skaitinys. Vaišvilko paveikslas – dramatiškas, vienuolystę, kad tėvui karaliui ir nepritariant, jis pasirinko pats. Priėmė krikštą pagal Rytų krikščionių Bažnyčią, pagal graikų apeigas, kai jo tėvas krikštijosi pagal Vakarų krikščionių, lotynų priesakus. Keršijo tėvo ir brolių žudikams, bet tie, kuriems keršijo, juk buvo jo kraujo broliai... Vaišvilko paveikslas visai kitas, negu įprasta lietuvių istoriografijoje, kur jis piešiamas tamsiomis

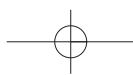
spalvomis. Turime nepasitikėti Simonu Daukantu, nepasitikėjusiu Vaišvilku. Nepasitikėti galime, juk viską turime tikrinti, abejoti, kuo galime abejoti. Poli-paradigminis metodas leistų įteisinti ir skirtingus Vaišvilko *gyvenimo* vaizdinius. Bet tik vaizdinius – istorinius pasakojimus. Kuo toliau A. Bučys leidžiasi į savo mąstymo kelionę, tuo labiau negali išvengti istoriko žingsnių – ir remdamasis istorijos tyrimais, ir su jais polemizuodamas. Tikėtina, kad istorikai atsilieps, kad atkreips dėmesį į tikslintinus dalykus. Iš dabarties istorikų A. Bučiui artimiausios yra novatoriškomis vadinamos Stepheno C. Rowello pozicijos („Iš viduramžių ūkų kylanti Lietuva“, lietuvių kalba – 2001); šis tyrinėtojas peržengia monoparadigmines europocentrinės historiografijos ribas ir į lietuvių sukurtos valstybės tyrinėjimus plačiai įjungia ir Rytų ortodoksijos – Bizantijos ir viduramžių Rusijos – paradigmą (p. 201). Tad kelias lyg ir praskintas.

A. Bučio studijoje iš kelių kartų grįžtama prie senovinės Baltijos kraštų tikybos; požiūris į ją iškraipytas viduramžių priešiško jai ir „tamsybėse skendintiems barbarams“. Klausimas, platesnis ir gilesnis nei vienos studijos galimybės, bet kaip tik šios studijos iš naujo suaktualintas: „Ar įmanoma tradiciniais „tinklais“, nupintais iš „šventos lietuviškos tradicijos“, iš „viduramžiškų prietarų“, iš modernizuoto šiuolaikinio europocentrizmo gijų, pagauti unikalias etninės istorijos apraiškas?“ (p. 202). Bandydamas bent iš dalies atsakyti teigiamai, A. Bučys siūlo į pagoniškus laikus žvelgti *kitaip*, be religinės schizmos „tamsių akinių“ (p. 203). Tos tamsos, žiūrint šiandienos akimis, yra daug. Karaliaus Jogailos raštais teikiamos privilegijos katalikų tikybos išpažinėjams ir „kitatikių“ spaudimas nekelia džiaugsmo. Bet praeitis negali būti vertinama tik iš nūdienos. Visgi metaistorinio dėsnio priminimas, kad religinė (ir kitokia) tolerancija padeda išsilaikyti daugianacionaliniams valstybiniam dariniams, ir jo pailiustravimas didžiojo Lietuvos kunigaikščio Vytauto pozicijomis yra aktualus ir nūdienai. Metaistorijos dėsniai, jei pasiseka užčiuopti jų veikimą, atpažįstami visoje istorijoje.

A. Bučio nuomone, lietuviams pagonybės ir krikščionybės akistata išliko svarbi iki šiandien. Taip, tą liudija daugelis faktų iš literatūros, kultūros, iš atskirų žmonių gyvenimų. Bet ar nėra taip, kad ta patirtimi, kuri ateina kad ir iš Vinco Krėvės kūrinų, bandoma dramaturguoti ir istorinį Vaišvilko asmenį? Kad dramaturgizavimo modelis žinomas ir perkeliamas į praeitį. Bet praeitis juk niekur nustoja, ji tebeeina į ateitį. Visgi įdomi ir savita mintis, kad Vaišvilkas galėjo būti ištiktas (pakerėtas) ne tik Dievo ieškojimo, bet ir bizantiškosios kultūros, atsivėrusios jam Rytų bažnyčiose, knygoje, verstose iš graikų kalbos į jo pramoktą senąją slavų kalbą. Kad, be valstybės ir politikos rūpesčių, kuriuos pirmiausia akcentuoja metraščiai bei tradiciniai jų tyrinėtojai, Vaišvilkas galėjo jausti kitokią žmogišką pašaukimą, konfliktą, kaip kultūros alternatyvą. Restauruotas Vaišvilko tekstas egzistenciniams aiškinimams ir hermeneutinėms interpretacijoms, į kurias leidžiasi tyrinėtojas, deja, neteikia daug galimybių. Kontekstai galimybės išplečia, bet ir nutolina nuo pradžių. Pradiniai šaltiniai perauga į legendas, perpasakojimus. Literatūrologiniai A. Bučio *pasakojimai* taip pat yra linkę tolti nuo šaltinių. Greičiausiai tai yra neišvengiama ir, praėjus kiek laiko, turi iš naujo pasigirsti raginimas – *ad fontes*, arba *prie pačių daiktų*.

Ar yra taip, kad kartais A. Bučio knygoje imama jausti daugiau simpatijų Rytų krikščionybei negu katalikybei? Kad jis teisina Vaišvilką, žygiui į Lietuvą keršyti už tėvą ir brolius pasinaudojusį rusų kariauna? Neįžvelgiu čia kokių tendencijų. Tiesiog atidžiai žvalgoma *kita*, iki šiol labiau užtamsinta senosios Lietuvos likimo pusė.

Ar galima išvengti požiūrio į senąjį lietuvių tikėjimą gynybiškumo? A. Bučys

tam deda daug intelektualinių pastangų. Poliparadigminis principas leidžia skirtingas tikybinės sistemos matyti kaip paraleliai egzistuojančias. Bet tai, kas jau nebeegzistuoja, negali nesukelti gailės.

Naujas atvartas aptariamoje studijoje – emigracijos sąvokos ir jos ankstyviausio laiko suaktualinimas, pirmųjų lietuvių kilmės šventųjų pasirodymas. Mindaugo epochoje vyko pirmasis lietuvių karas su lietuviais, tai lėmė pirmąją masinę emigraciją iš savojo krašto (p. 225). Suprantama, kilmingųjų, galingųjų. Daumantas, nužudęs Mindaugą, nuo jo sūnaus Vaišvilko keršto su artimaisiais pabėgo į Pskovą. Iš pradžių bėgliu tapo ir Vaišvilkas, tad siužetinės linijos ir čia yra susijusios. Daumantas bėgo nuo kraujo keršto. Pskove greit išgalėjo, gavo krikšto vardą – Timotiejaus, – buvo išrinktas kariuomenės vadu, o po mirties (XIV a. pradžioje) paskelbtas šventuoju, tiesa, tik vietinės reikšmės, nekanonizuotas Maskvos. Seniausieji Pskovo metraščių nuorašai prasideda *Pasakojimu apie kunigaikštį Daumantą*. Svarbiausia – Daumanto hagiografija, kurios du, tyrinėtojo nuomone, patys tikriausi tekstai, išversti iš senosios slavų kalbos, knygoje ir pateikiami. Skamba gana įtaigiai: „Šventasis kunigaikštis Daumantas buvo lietuvis, garbino stabus tėvų papročiu, ir buvo priverstas iš kažin kokio reikalo palikti tėvynę savo, ir atėjo į miestą Pskovą su gimine savo, ir priėmė krikštą, ir buvo duotas jam švento krikšto vardas Timotiejus.“ Pateikiamas ir *troparionas* Daumantui Timotiejui. Įdomu, kad, gavęs šventą krikšto vardą, Daumantas neatsisako savo lietuviško vardo, kuris vienas pats yra lietuvių kultūros nuotrūpa. Senieji dvikamieniai vardai, labiau išplitę Žemaitijoje, pagal įdomią kalbininko Skirmanto Valento hipotezę, tikėtina, buvę šventi.

Bėglių linijos studijoje iškelia ir moteriškąjį likimą – pirmąją lietuvių vienuolę ir vienintelę lietuvių šventąją – Charitiną, mirusią 1281-aisiais. Jos krikšto vardą išsaugojo senieji rusų bažnytiniai įrašai. Deja, neišliko jos pirminis lietuviškas vardas; tikriausiai buvo jo atsisakiusi ar bent nevartojo. Autentiškų senųjų lietuvių moterų vardų apskritai mažai teišlikę. Minima, kad Charitina kilusi iš lietuvių kunigaikščių šeimos, Lietuvos nesantaikos laikais pasitraukusi į Naugardą, įstojusi į vienuolyną, išrinkta vienuolyno viršininke, kitur vadinama „lietuvaite princese iš Naugardo vienuolyno“. Kaip šventoji minima įvairiose Rytų ortodoksijos bažnyčiose bei vienuolynuose. Bet visai nežinoma Lietuvoje, nuo gimtojo krašto atskirta ne tik septynių šimtų metų, bet ir religinės schizmos sienos. Nevengdamas romaninių intervencijų, A. Bučys mielai cituoja įvairias šventosios gyvenimo internetines versijas, tuo parodydamas jos populiarumą, bet nutoldamas nuo lietuvių seniausios raštijos tyrimo. Klausimas: „Kas dabar pasakys ar įrodys, kaip ten iš tikrųjų yra buvę?“ – detektyvinės humanistikos klausimas. Jis daug kur vedžioja A. Bučio talentingą plunksną. Ir motyvuoja ekumeninius siekius – nenusigręžkime nuo šventosios Charitinos, nors ji ir priklauso Rytų bažnyčiai. (Neradau, arba nepastebėjau, iš kur Charitina *Lietuvaitė*, nuo kada, kur ji taip vadinama, nors sakoma, kad kilusi iš Lietuvos, iš kunigaikščių giminės.) Argumentas sieti šventąją Charitiną su seniausiąja lietuvių raštija, kad yra išlikę trys bažnytinės viduramžių literatūros žanrų tekstai – trumpas liturginis himnas (*troparionas*), trumpa giesmė (*kondakionas*) ir malda į šv. Charitiną Lietuvaitę. Taip, įdomūs dvasiniai tekstai, *minėtini* kalbant apie viduramžių sakralinę, proginę raštiją, apie jos adresatus, kuriuo nors požiūriu susijusius su Lietuva. Bet maža galimybių tiesiogiai įtraukti į seniausiąją lietuvių raštiją kad ir šį *kondakioną*:

Palikus savus ir Tėvynę savo, Didžiajame Naugarde atkeliavus būni,
Vienuolyno ramybės būste daugiadarbį vienuolės žygdarbį

vykdydama būni,
 Angelu pagyvenusi ant žemės, daugiui moterų rusių kelią
 išganymu rodei.
 Ir mes visos tavęsp artėdamos kviečiam:
 Džiūgauki, šventoji mūsų motina Charitina.

Kad buvo tokia moteris iš lietuvių, aukštos kilmės, kilni vienuolė, tapusi dvasine vedle ir rusų moterims, be abejonės, svarbu ir įdomu. Jos reikšmę ir įtaką liudija ir jai sukurti žanrai. Prisiminsime Hildegardą iš Bingeno, vienuolę, mistikę, kompozitorę, filosofę iš XII šimtmečio – gal ir vaizdiniu, sukurtu Juditos Vaičiūnaitės:

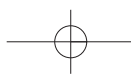
Iš viduramžių balsas
 vidurnakčio skliautų aukštybėse –
 gieda vienuolė
 skaisti Hildegarda...

Artimi sąskambiai, bet nėra nieko, ką Charitina Lietuvaitė būtų parašiusi (ar bent pasakiusi) pati. Svarbi A. Bučio prielaida (ar ir įsitikinimas), kad minėti žanrai buvo sukurti netrukus po Charitinos mirties Naugardo vienuolyne ir sukurti juos galėjo tik jos likimo seserys lietuvės, kurioms svarbu buvo nurodyti šventosios kilmę, paminėti tėvynę. Atskirai lietuvių moterų istorijai, kuri vis dar rūpi kultūriniam feminizmui, suaktualinusiame ir Hildegardą iš Bingeno, tai vertinga parama, jei tik ir prielaidų lygmens.

Šventųjų bylose, o Lietuva kol kas teturi tik šventąją Kazimierą, nors ir jis dažnai paminimas kaip Lenkijos karaliaus sūnus, neužmirštinas A. Bučio iškeltas ir kruopščiai argumentuotas faktas, kad jau XIII šimtmečiu turėjome šv. Charitiną Lietuvaitę ir šv. Daumantą Timotiejų. Deja, niekas nė vienu žodžiu jų nemini Lietuvos bažnyčiose. Vėlgi intriga – lygiai svarbi ir romaninei, ir literatūrologinei intrigai: kodėl nemini?

Daugelis atsakytume paprastai: o kodėl turėtume minėti? Ką davė Lietuvai? Juk rinkosi kitą kelią, tarnavo kitiems, iš kitų susilaukė ir pagarbos, ir pripažinimo. Ta pati argumentacija, kuri kartais komplikuoja ir požiūrį į pirmąją Jurgio Baltrušaičio gyvenimo ir kūrybos pusę. Geriau traukti į savo pusę, negu atmesti. Humanistikoje argumentai ne tik turimi; jie ir sukuriami.

Kam atmesti, jei plečiamas požiūris į senovės Lietuvą. Pagoniškos Lietuvos mįslė – „esminė visai Lietuvos valstybės ir lietuvių tautos istorijai“, ir bandyti jai įminti nepakanka eurocentristinių katalikiškos valstybės standartų (p. 290). Studijoje pabrėžiama, kad atidaus žvilgsnio reikalauja ne tik geopolitinė Lietuvos padėtis; reikia kompleksiskai nagrinėti trijų religinių paradigmu (pagoniškos, katalikiškos ir ortodoksinės) sankirtą Mindaugo laikais. Nors ir manytume, kad kalbama apie pagonybę ir dvi krikščionybės šakas, visgi reikia sutikti su autorium, kad skilusi krikščionių Bažnyčia viduramžių Lietuvoje kėlė nemažų įtampų. Pomindauginės pagoniškos Lietuvos šimtmetis yra jos teritorinio išsiplėtimo ir sustiprėjimo laikas. Lietuva po krikšto ir ypač po unijų su katalikiška Lenkija vis labiau silpsta. Iš naujo peržvelgiama istorija, komentuojami istoriniai ir grožiniai kūriniai. Per didelis medžiagos krūvis prislopina mintį, užgožia pastangas ieškoti viduramžių Lietuvos ir jos tikybos savitumo. Lietuvos istorinio likimo retrospektyva neteikia didesnių iliuzijų: Lietuva tarsi tolo pati nuo savęs. Juk taip atrodė ir Vydūnui. Matoma ir paralelė su dabartimi: „<...> nesunku suprasti politizuotų nūdienos istoriografijos atstovų norą „moksliškai“

pagrįsti dar ir katalikiškais argumentais dabartinį Lietuvos įstojimą į Europos Sąjungą kaip tradicinį amžiną „barbariškos ir atsilikusios“ Lietuvos tikslą įsijungti į civilizuotą krikščionišką Europos tautų bendriją“ (p. 314). Bet Europos Sąjunga savo pagrindiniais dokumentais europietiškujų vertybių nebetapatina su krikščionybe ar katalikybe. Tai, anot studijos autoriaus, leidžia ir netgi įpareigoja kiek kitaip pažvelgti ir į senąjį tikišinį paveldą. Dabartinėje Europoje ir „klaidatikiai“ galėtų rasti savo vietą.

Bet ar tik dėl to? Ar argumentai svarstyti savo praeities problemas kyla tik iš kintančių aplinkybių? Ar ne per daug reikšmės teikiama Žečpospolitos kritikui Stanislovui Stašicui, dar XVIII a. pabaigoje lietuvius vadinusiam pagonimis? Ypač, kad pagonybės turinys darosi vis sunkiau užpildomas. Ar šiandien beįmanoma atsakyti į retorinį klausimą: „Kodėl katalikiškas Lietuvos krikštas neatnešė lietuvių kultūrai ir literatūrai jokios apčiuopiamesnės naudos, ką jau kalbėti apie palaimą...“ (p. 320). Ar pats klausimas istorijai yra korektiškas? Istorikas Zigmantas Kiaupa (str. „Lietuvos valstybės kelias nuo Mindaugo iki Europos Sąjungos“) yra teisingai apibendrinęs, kad Lietuvos valstybė „radosi, gyvavo ir gyvuoja apsuptyje kitų valstybių, anksčiau arba vėliau atsiradusių, stipresnių arba silpnesnių, o dažniausiai besikeičiančio pajėgumo, turinčių savų interesų, kurie kartais derėjo su Lietuvos valstybės interesais, bet dažniausiai – nederėjo“³. Taip, dažniausiai nederėjo, ir todėl negalėjome pasiekti „palaimos“. Gal ir negalėsime. Bet ar daug tokių „palaimų“ istorijoje pasiekusių tautų.

A. Bučys pagrįstai kvestionuoja Lietuvos istoriografijoje įsigalėjusią tradiciją analizuoti viduramžių pagonybės ir krikščionybės priešpriešą monoparadigmiškai, laikantis išankstinio neigiamo požiūrio į pagonybę ir nenurodant dviejų kelių į anuometinį krikščionijos pasaulį. Gyvasis istorinės savimonės pulsas, tvinksinintis literatūroje, išankstinio neigiamo požiūrio į pagonybę tikrai nerodo – užtektų prisiminti Vilniaus romantikus, Vydūną, Krėvę. Įdėmesni istorikai taip pat yra pažymėję, kad Mindaugo ir jo įpėdinių epochoje susidūrė Lietuvos pagonybė, Europos katalikybė ir Rusijos stačiatikybė: skirtingi pasaulio suvokimo būdai, požiūriai į valstybingumą. To, kas vienu ar kitu būdu atskleista, galbūt ir su tam tikromis tendencijomis, kritika reikalauja tikslingumo. Kitaip ji lieka gana bendra – retorinė; „klausimai lyg ir be atsakymų“, kaip prisipažįsta ir pats autorius (p. 333), netikėtai pasitelkdamas autobiografinio romano situaciją – Paryžiaus gatvės kavinukėje su žmona ir dukra jauniems amerikiečiams tenka aiškinti, kad tada, kai JAV nebuvo jokiam žemėlapyje, o Notre Dame katedra tik baigiama statyti (XIII–XIV amžiuje), kaip tik tuo metu Lietuva buvo didžiausia valstybė visoje Europoje... Faktas, kurio negalima paneigti. Faktas, kuris turėtų daug ką paaiškinti, bet savaime nepaaiškina. Arba paaiškina tik kavinėje draugiškai besikalbančių, tad *susikalbančių* lygmeniu.

Atkreipdamas dėmesį į greta religinių vykusių ir kalbinius viduramžių konfliktus, A. Bučys stabteli prie Umberto Eco; pateikia ir romaniškai intriguojantį jo vardo ir pavardės aiškinimą, ir studijos „Tobulos kalbos paieškos Europos kultūroje“ (1993) aiškinimą. Praradus *tobulą* kalbą, reikia ieškoti jos pakaitalo – lyg ratas užsidarytų. Aišku, kad šio filosofo-rašytojo U. Eco aštriai paradoksalus mąstymas A. Bučiui yra artimas, kad svarbi mintis, jog apie Europą dabartiniu supratimu galima kalbėti tik žlugus Romos imperijai ir susikūrus barbarų karalystėms. (G. Beresnevičiaus *barbarai* greičiausiai radosi panašiu mąstymo keliu.) U. Eco mintis, kad Europa pirmiausia išskyla kaip naujų kalbų Babelis, o tik

³ Lietuva senuosiuose istorijos šaltiniuose. – Vilnius, 2008. – P. 16.

paskui kaip tautų mozaika, A. Bučiui yra svarbi, bet ir diskutuotina dėl savo monoparadigmiškumo.

Ankstyvoji krikščionių schizma gilėjo ir iš kalbinio konflikto, iš kalbinio graikų krikščionių ir lotynų krikščionių nutolimo. Pereidamas painią, sudėtingą krikščionybės kalbų istoriją, A. Bučys teisingai stabteli prie Dante's – kaip tik jis pirmasis iškėlė tautinių kalbų teises, jų prigimtinį natūralumą, tarsi nubrėžė Europos kelią. Grįžtant prie Lietuvos problemų, peržvelgiamos tragiškos situacijos nuo XVIII a. pabaigos, kai Baltijos kraštuose iškilo rusifikacijos grėsmė, klausiami: „Argi šitokių tragiškų patirčių slegiamam įmanoma blaiviai kalbėti apie vaisingą bažnytinės slavų raštijos įtaką Baltijos kraštų kultūrai ir literatūrai?“ (p. 353). Bet ar apie vaisingumą klausimas? Ar vėl apie „palaimą“ ar nepalaimą? Istorija vystėsi taip, kaip ji vystėsi, buvo tokia, kokia buvo, pagal galių ir galimybių logiką. Didelė seniausių su Lietuva susijusių tekstų dalis parašyta senąja slavų kalba, ir niekam neateina į galvą dėl to abejoti jų reikšmingumu. Taip, tautiniu požiūriu būtume tvirtesni, jei turėtume metraščių lietuvių kalba. Ar Statutą lietuviškai. Būtume turčiai. Bet taip nebuvo. Nebebus. Neabejotinai popiežiaus Jono Pauliaus II sprendimas paskelbti slavų šventuosius Kirilą ir Metodijų dangiškaisiais visos Europos globėjais yra ekumeninės valios ženklas. Bet ar jis gali tarnauti argumentu iškeliant vaisingą bažnytinės slavų raštijos įtaką Baltijos kraštų kultūrai? Ir ar neužmirštama pradinė studijos mintis, kad tuose kraštuose *kultūra* yra buvusi kaip vietoje atsiradęs, susiformavęs savęs ir kito suvokimas, kaip pirminės prasmų transcendencijos į tai, kas yra laikoma šventu? Bet A. Bučys mąsto kontrapunktiškai, formuoja versijų ir kontroversijų branduolius, nesistengia tęsti ankstesnės minties ar išsikelto klausimo.

Paskutinė studijos dalis – „Viduramžių sutemos šių dienų Rytuose ir Vakaruose“. Bet kodėl „Viduramžių sutemos“? Ar negrįžtama į monoparadigminį mąstymą, į humanistikoje vis dar pasirodantį viduramžių, kaip tamsaus laiko (renesansas – priešingai – šviesus), supratimą? Dar kartą suabejojama, ar krikštas būtų savaime užtikrinęs senovės Lietuvos žengimą į Vakarų „civilizuotąjį pasaulį“. Bet nemąstoma apie tai, kad civilizacija, miestų, universitetų kultūra Europoje buvo tai, ko negalima nematyti. Daroma platesnė prielaida, kad viduramžiais ugdytas priešiškas kitatikiui ilgainiui tapo kone pirminiu kiekvieno žmogaus instinktu, perspėjančiu saugotis „kito“, „kitokio“. Neabejotina, kad kitatikio baimė buvo veiksminga, bet buvo ir kitų veiksmų. Visgi pamatinis politinis ir ideologinis dualizmas išlieka iki šių dienų. Ypač „centro“ ir „periferijos“. Vienintelė paguoda, kad nei „centras“, nei „periferija“ nėra pastovūs.

Pradėjęs Mindaugu ir jo epocha, A. Bučys baigia sociokultūrine dabarties interpretacija. Ji neguodžianti. Žmonija neina į priekį, o sukasi ratu. „Kartais atrodo, kad mūsų dienomis vyksta tie patys dalykai kaip viduramžiais. Ir ne tik vyksta, bet ir įvairiomis retorikomis yra įteisinami įvairiuose kraštuose. Kaip kitados, taip dabar monoparadigminė pasaulėjauta skatina milžinišką propagandinę literatūrą (politinę, teologinę ir historiografinę), kuri iš esmės teisina ir aukština šimtmečiais trukusias kitatikių, klaidatikių ir pagonių žudynes, jų gimtųjų kraštų grobuoniškus nukariavimus, kolonizaciją ir nutautinimą, retoriškai žeminant tautinę nukariautos šalies tikybą, paveldėtas teises, etninę kultūrą, dvasines tradicijas ir žmogiškąjį orumą“ (p. 360). Pritarčiau pagrindinei minčiai – tai, kas galios būdu sugeba užimti dominuojančią padėtį, kitiems diktuoja savo taisykles. Tačiau retorika yra pasikeitusi, tiesiogiai kalbama apie toleranciją, ekumenizmą, pagarbą kitam ir kitokiam. Ir tai daro pasaulį itin komplikuočiau, ne poliparadigminį, o labiau dvilypį ir kelialypį. Sugrįžimas prie aukš-

čiausių tiesų – tai A. Bučiui rodosi kaip išeitis – yra didžiųjų sunkumų kelias. Žmonija tebėra jo pradžioje. Ir neturi sėkmės garantijų.

Baltijos kraštų pagonių žudynės XIII a. kryžiaus karuose vis dar šaukiasi krikščionių ir Romos Katalikų Bažnyčios atgailos, – mano A. Bučys (p. 362). Sunku to tikėtis, laiko ūkanos per tirštos, istorinės paradigmos pernelyg komplikotos, ateinančios iki nūdienos, kurioje netrūksta „demonstratyvaus nesusikalbėjimo“.

Ir „Post scriptum“, kurioje studijos „Seniausioji lietuvių literatūra. Mindaugo epocha“ autorius ištaria: nesu istorikas, nesu teologas, nesu mokslininkas. *Esu rašantis žmogus*. Rašantis ir mąstantis žmogus, lietuvis, grįžęs į XIII amžių, į viduramžių Lietuvą, į kruvinus konfliktus, į dramatiškus žmonių likimus. Iš naujo priminęs, kokia pavojinga žmonijai yra *viena tiesa, vienas teisingas balsas*; tai, kas autoriaus vadinama *monoparadigma*. Kaip metodologinį principą A. Bučys iškėlė *poliparadigminį mąstymą*, bet tikriausiai ir pats pajuto, kaip sunku nuosekliai jo laikytis; žmogaus sąmonė linkusi užsiimti savo teritoriją, ją ginti ir neįsileisti *kito*. Tyrinėtojas priminė tris lietuvių kilmės šventuosius iš Rytų krikščionių bažnyčios, su jais susijusius sakralinius tekstus, kuriuos siūlo įtraukti į lietuvių literatūros paveldą. Priminimas, siūlymas peržiūrėti, praplėsti, rasti kitų argumentacijos būdų kultūros procesui yra savaiame svarbus. Įdėmaus žvilgsnio XXI amžiaus Jurgis Lebedys ar Albinas Jovaišas, kalbėdamas apie seniausiąją lietuvių raštiją ir grįždamas prie galimybės ją pradėti nuo Mindaugo kanceliarijos raštų, pasirems ir A. Bučio mąstymais, siūlymais, rekonstrukcijomis. Spragų yra. Turime atidžiai skaityti ne tik tekstus senąja slavų kalba, bet vis dar ir lotynų, lenkų kalbomis, įtraukdami juos į mąstymo apytaką. Užpildydami ankstyvojo valstybinio mąstymo formas vidiniais, moraliniais, argumentais, išsakytais užmirštuose tekstuose lenkų kalba, vaisingai triūsia Darius Kuolys. XIX a. lietuvių literatūros vaizdą pakeis Brigitos Speičytės rengiama tekstų lenkų kalba antologija. Kaip supratau, seniausiųjų tekstų antologiją rengia ir A. Bučys. Neturėtume nustoti mąstyti ir apie tautinio epo likimą – kur ir kaip galėjo prasitęsti Sovijaus problemos, juk jos negalėjo būti užmirštos. Iš visų A. Bučio išvalgų įtikinamiausias yra vienuolio prierašo prie Sovijaus įrašo aiškinimas. Jo tikrai negalima apeiti. Prie knygoje apie Mindaugo laikus teikiamų hipotezių turėtų suklusti senosios lietuvių raštijos tyrėjai. Mano kompetencijos teleido į jas pažvelgti bendru žvilgsniu.

Baigdama grįžtu prie pradinės minties apie romaninio mąstymo įžengimą ir į lietuvių humanitarinę paradigmą. A. Bučio studijos pabaigoje, tarsi atsiden-giant giliosioms intencijoms, itin intensyviai ieškoma efektyvios romaninės pabaigos. Ir ji randama – iš „Post scriptum“ mintis persikelia į antrąjį viršelį, prisiglaudžia prie gražios šeimyninės nuotraukos: galime uždegti žvakelę už paslaptinius mūsų protėvių pagonis, kelis šimtus metų kardu gynusius ir apgynusius savo tėvų tikyba, žmogiškąjį orumą, Tėvyne; už misionierius šv. Adalbertą Vaitiekų ir šv. Brunoną Kverfurtietį; už pirmąjį lietuvių vienuolį Vaišvilką, už šv. Jelisiejų, kunigaikščio Treniotos sūnų; už pirmuosius lietuvius šventuosius – šv. Charitiną Lietuvaitę ir šv. Daumantą Timotiejų...

Tik intelektualinis pasakojimas, suartėjantis su romano galimybėmis, didžiųjų istorinių ir metaistorinių konfliktų sprendimus gali patikėti mūsų atminčiai, sąžinei, sutaikomiesiems sąmonės veiksams, jų simbolikai.

Požiūriai

1. Jau įsibėgėjo ir XXI amžius – baigias pirmasis jo dešimtmetis. Ar pajutote naujo amžiaus laiko dvasią literatūroje, kultūroje, gyvenime? Kokios permainos nudžiugino, kurios kelia nerimą ar net baugina?

2. Ar gyvybinga ir paveiki dabartinė lietuvių literatūra? Gal, anot Marcelijaus Martinaičio, „sutramdyto rašytojo“ kūryba jau nepajėgi daryti įtakos visuomenei? Ko lauktumėte iš mūsų literatūros ateityje?

3. Laikas negailestingas kiekvienam žmogui – ne tik kūrėjui. Stebina naujos technologijos, nuolatiniai visuomenės gyvenimo pokyčiai, globaliniai procesai. Kaip sekasi „kurti“ savigynos mechanizmą, kuris mums leidžia išbūti, išgyventi?

DONALDAS KAJOKAS

1. Pradėsiu nuo dviejų citatų. Pirmoji – iš vieno M. Yourcenar apsakymo: „Kadaiše įsitikinimas, kad kiekvieną savo gyvenimo akimirką atrasiu ką nors nauja, kas niekada nepasikartos, teikė man tauriausią slaptą pasitenkinimą; dabar aš mirštu gėdydamasis kaip išrinktasis, vienas dalyvavęs prašmatnioje puotoje, kuri rengiama tik vienintelį kartą.“

Antroji citata – japonų poeto Okuma Kotomiti eilėraštis „Senis“:

Šimtametis senis,
Iš jaunų žmonių nugirdęs,
Kad pasaulyje kažkas
Vėlei atsitiko,
Tik juoku atsako.

Dvi aiškiai suformuluotos, nors ir visiškai priešingos idėjos: pasaulyje niekas nesikartoja; pasaulis – tiktai pasikartojimų grandinė. Kur tiesa? Per vidurį? Gal ir taip. Vis dėlto man atrodo, kad tikrąjį to vidurio branduolį apčiuopti įmanoma tiktai pačiame gyvenime, ne kalboje, ne žmogaus ženklų sistemoje.

Žvelgdamas į aplinką iš M. Yourcenar idėjos vidaus, galiu pasakyti, kad pastarąjį dešimtmetį mane vis dar stebina du dalykai – Nepriklausomybės atkūrimas ir tai, kaip žmogaus sąmonę ėmė veikti spartus ir nenumaldomas interneto technologijų tobulėjimas. Pastarasis – postmodernios visuomenės „dangaus“ ir sykiu „pragaro“ prieigos. Ne tik demokratijos kai kurios silpnosios grandys, bet ir besiplečiančios interneto galimybės išugdė tai, ką vadinu „kitos nuomonės sindromu“. Naujausių informacinių sistemų beribiškumas ir anonimiškumas gana sėkmingai bando įpiršti mintį, kad pasaulyje jau nebeliko nesąmonių, yra tiktai „kita nuomonė“. Štai dailės mokyklos direktorius organizuoja streiką su šūkais, jog reikia naikinti ne tik meno kūrinius, bet ir menininkus. Netrukus turbūt sulauksime ir kunigo, kuris visiems garsiai skelbs, jog Dievas – senų laikų pramanas, tačiau šv. mišias jis vis dėlto aukos, nes tokia tarnyba. Tada iš pakampių su savo „idėjomis“ ims ropoti visokio plauko patiltės razbaininkėliai, apsimetę dorais svieto lygintojais, dostojevskiškojo *viskas leista* adorotojai, gal net vaikų žagintojai, mat jų galvose kunkuliuojanti košė irgi privalo būti priimta kaip dar viena nuomonė, turinti teisę egzistuoti šalia visų kitų.

Tad jeigu priimsime idėją, kad pasaulyje nuolat nutinka kažkas nauja, tuomet ši, anot M. Foucault, „gnomų revoliucija“, kai nesistengiama nors šiek tiek pasistiebt, o ir tuos, kurie pasistiebę, bandoma truktelėti žemyn, ligi „savo lygio“, kone šventai tikint, jog būtent jis privalo virsti visuotine norma, – panašios slinktyt išties gali kelti nerimą. Ir šis lygis, matyt, visais laikais vienu bus vadinamas retrogradišku marazmu, kitų – tauria pilietine nuostata.

Žiūrint iš kitos pusės, iš ankstėliau cituoto japonų poeto pozicijų – ar šiame pasaulyje išvis kas nors gali esmingai keistis? Na, gal žmogaus vidus, kol bus gelmiškai *patirta*, jog nuolatinis kitimas tėra, tarkim, tik sapnas, slepiantis visai visai ką kita (netgi ne amžinąjį pastovumą – tai irgi tiktai kalbos pinklės). Kadais ir rato, ir telegrafo, ir vidaus degimo variklio ar kinematografo atsiradimas / atradimas kėlė žmonėms didelę nuostabą, sumišusią kone su eschatologine baime – na, toliau jau nebėra kur eiti... Pasirodo – buvo, yra ir, vilkimės, bus. Gal po kiekvieno tokio atradimo, civilizacijos krustelėjimo ir ateina pasaulio pabaiga, tik, kaip sakė vienas mistikas, niekas to nežino. Tad ir į XXI a. technologinius „stebuklus“, „supergreitas supernaujoves“, „globalinius pokyčius“ galima atsakyti tik šypsningu šimtamečio senio juoku. Ir nesibaiminti, nesirūpinti, kad to juoko niekas nepavadins tauria pilietine nuostata.

2. Gyvybinga? Manau, taip. Paveikti? Ką ji turi paveikti? Visą visuomenę? Vargu. Ir tai turbūt ne „sutramdyto rašytojo“ bėda, tiesiog tautą šaukiančių trubadūrų laikai praėjo. Bent kol kas. Gal iki kitos, neduok Dieve, mus ištikiančios labai rimtos negandos. Pramogų stabams, masinei kultūrai (= nešvankiems pralobusios prastuomenės lėbavimams – A. Šliogeris) besimeldžiančiuosius – ne, literatūra irgi nepaveiks; ramiai keliaujančius vidinę kelionę, būvančius buvimą, gelmiškai save klausinėjančius ir čia pat save, tuos, kurie klausia, švelniai ironizuojančius – va šiuos tikrai gali paveikti. Ypač mūsų poezija. Ir dabartinė, ir anksčiau parašyta, ir senoji.

Šį pavasarį nustebino ir kažki kaip džiugiai suvirpino paširdžius Rimvydo Stan-

kevičiaus donkichotiška mintis: „Mano nuomone, lietuvių poezija (ypač XX a. antrosios pusės ir šio amžiaus pradžios) užima išskirtinę vietą pasaulio poezijos kontekste.“ Negana to, lietuvių poezijos situaciją jis gretina su garsiuoju Lotynų Amerikos magiškojo realizmo proveržiu, pranašauja, jog jam, Rimvydui, dar gyvam esant rimčiausiuose pasaulio universitetuose mūsų poezija bus privaloma disciplina.

Kova su vėjo malūnais? Iš pirmo žvilgsnio – taip. Tačiau kodėl ir aš dažnai juntū iškilusių mūsų poetų fenomenalią jėgą, sykliais net pagalvodavau: jeigu tokio pat galingumo jėga slypi ir kitų šalių poezijoje, tuomet gal vertėtų konstatuoti, kad šiuo metu pasaulis išgyvena akivaizdų poezijos pakilimo laikotarpį? Deja, taip nėra. Įvairūs tarptautiniai poezijos festivaliai rodo veikiau priešingą tendenciją.

Taip jau susiklostė istorinės aplinkybės, kad mūsų kalba ilgai buvo izoliuota, daug kam iki šiol tai atrodo kaip trūkumas (žemdirbiška, nepaslanki, stokojanti miesto kultūrai būdingo žodyno, slengo etc.), bet nedaug kas susimąsto, jog tai yra galbūt net didysis mūsų kalbos privalumas. Mažiausiai pakitusi indoeuropiečių kalba. Vadinasi, turinti mažiausiai deformuotų žodžių, jų lyčių, formų, siekianti pačią prokalbę, motininę kalbą, esanti gan arti garsų, kuriais buvo išgiedotos, na kad ir vedos. O vedų laikai daugelio tyrinėtojų vadinami vieninteliu išminčių amžiumi. Taigi – mūsų kalba yra išlaikiusi, užkonservavusi ne tik to amžiaus istorinę, bet ir dvasinę, kone kosminę išminties kupiną atmintį, daugelyje kalbų jau apslopusią ar net visiškai prarastą mantriškųjų garsų prigimtį. Kitaip sakant, istorijos vingiai mums padovanojo Stradivarijaus smuiką, tik ar turėjome laiko išmokyti jį groti?

Manau, poezijoje jau pramokome. Todėl ir stojuos kai kurių R. Stankevičiaus teiginių pusėn, nors ne vienas rašytojas ar literatūrologas iš jų gali tik pasišaipyti. Dėl dėstymo užsienio universitetuose – čia jau kita šneka. Na, kaip tu išversti studentams, net ir pramokusiems vieną kitą lietuvišką žodį, Donelaičio kalbos rupumą, jo būriškų ratų girgždesį, kaip tu išversti S. Nėries kelių skaidriausių eilėraščių voratinklišką kalbos mirgėjimą, intuityviai pagautą balsių ir priebalsių mantriškumo stebuklą, kur, regis, nieko nepasakyta, nes pasakyta išsyk kone viskas; kaip galų gale išversti mūsų amžininko Antano Kalanavičiaus pasiutusį, iš proto vedantį ir sykiu jį harmonizuojantį veiksmožodžiavimą, kai jau visiškai pradedi nesuvokti, ar tas žodis atėjo iš tolimiausių amžių glūdumos, ar yra autoriaus naujadaras? Net jei ir naujadaras – vis tiek iš glūdumos, iš pačios kalbos ir kalbai suteiktos malonės kurti *tokius* naujadarus, siekiančius, rodos, priešba-belinius laikus...

Ko laukčiau iš mūsų literatūros? Kad ji įgytų idėjų drąsos, aukso proporcijų pojūtį, kuo platesnę amplitudę, sugebėtų elementariu smuikeliu sugriežti trankią, tegu kiek ir nešvankią melodiją tiems, kurie tik vakar pralobę prasčiokiškai lėbauja, tačiau nepamirštų, jog ji vien todėl ir yra literatūra, idant grotų ir tiems, kurie nepuola akis išdegę prie spigių, jau rytoj išsikvėpsiančių „naujovių“, kurie ramiai klausia ir moka atidžiai klausytis. Ir ne bet ko – kažkodėl vien šiam Žemės užkampėliui padovanoto Stradivarijaus.

3. Apie vieną kitą visuomenės ir technologijos pokytį jau užsiminiau, apie kai kuriuos „savignos mechanizmus“ – taip pat: šypsotis kaip šimtmetis senis arba būti pilietiška aktyviam. (Nors tasai pilietinis aktyvumas gali įgyti ir tokią formą: neskubrus mažai kam reikalingų savo darbėlių dirbimas. Kai kuriais istorijos tarpsniais toks „pasyvus“ aktyvumas gali būti pats produktyviausias.)

Dabar apie klausime minimą laiko negailestingumą... Ši mintis įsigrauzė į

mūsų sąmonę, tapo nekvestionuojama – kad nuo to „negailestingumo“ apsi-
saugotume, neva privalome imtis savigynos, suteikiančios šansą išbūti, išgyven-
ti, sulaukti orios senatvės... Prisimčiau W. Szymborskos eilutes: „Senatvė – tik-
tai moralas / nusikaltėlio gyvenimui.“ Stipriai pasakyta, nors gal pernelyg kate-
goriškai. Suprantama, tai vienas ankstyvųjų lenkų poetės eilėraščių, todėl ir ka-
tegoriškas. Kita vertus, senatvė iš tiesų yra moralas bet kokiam žmogaus gyve-
nimui, arba – tamsiajai mūsų gyvenimo pusei, kuri, nori nenori, vis tiek egzis-
tuoja, net jeigu manai esąs ir „visai arti šventumo“. Matyt, teisingas ir Sent Justas –
neįmanoma būti doram nekaltai. Vienokio ar kitokio moralo vis tiek teks sulauk-
ti – negalių, proto blausos, ligos, atskirties ar kitais pavidalais. Nes žmogus yra
laikina būtybė. Po mirties tave prisimins tavo vaikai, geriausiu atveju – anūkai,
o toliau – *visiška* užmarštis! Kiek žmonių miršta kiekvieną minutę, jiems tai –
apokalipsė, o pasauliui, buvimui? Nekių niekis. Atrodo, toks svarbus dydis –
gyvenimas, o paprasčiausia karvė, kai nuo jos nuskrenda uodas, šį tą tikriausiai
pajunta kur kas stipriau, nei pasaulis, kai nuo jo „nuskrenda“ žmogaus gyvybė.
Po kelių generacijų jo neprisimins net jo šeimos atšakos tęsėjai. O jei kas nors ir
prisimins, tarkim, dėl jo darbų (kaip mikelandželus, aleksandrus, šekspyrus,
einšteinus, čiuurlionius etc.), tai tiktai kaip tuščiavidurę mumiją, pramanais apli-
pusias nuogirdas, civilizacijos simbolį, žmonijos kelio ženklą. Tataigi – ne žmogų,
bet ženklą. Toks atsiminimas jau negyvas, beasmenis, lyg ir neteisingas, pri-
menantis atminties parodiją: vertingas ne pats žmogus, vien jo darbai, veiklos
rezultatai... O ir tie – jeigu atitinka vyraujančią civilizacijos vystymosi link-
mę.

Iš pradžių šitai atrodo kaip baisus baigtinio gyvenimo nuvertinimas, never-
tinimas, neįvertinimas, totali išdavystė. Tačiau ramiau pagalvojus, toji užmarš-
tis, tasai tobulas „išnykimas“ slepia kažkokią šiurpią didybę, begalinę skaidrą ir
labai paprastą tiesą, kone žmogaus dieviškumą, nes ir Dievas visą laiką sugeba
būti taip, tarsi jo nėra ir niekada nebūtų buvęs... Efemeriskai – kaip nepasiekia-
mas dykumos mirażas. Ir nepajudinamai – tarsi visą būtį ir nebūtį užpildžiusi ir
sykiu abi jas laikanti uola.

Ar nebus taip, kad iš pradžių šiurpą kelianti atskiro žmogaus gyvenimo
užmarštis iš tiesų yra dovana, kurios nesugebame nei suvokti, nei įvertinti. Todėl
ir vadiname ne malone (lyg ir skaudoka – tavęs nebus, o pasaulis-karvutė ir to-
liau ganysis žvaigždynų atoluose kaip niekur nieko!), bet neteisybe, skriauda, ne-
gailestingumu... Gal šis nenumaldomai artėjantis visiško išnykimo stebuklas ir
yra gelmiškasis savigynos mechanizmas? Tikras ir absoliučiai patikimas, nelei-
džiantis mirties akivaizdoje pakartoti iš dalies gal ir teisingus, dvelkiančius nu-
sižeminimo dorybe, bet podraug ir truputuką narciziškai paikus minėto M. Your-
senar apsakymo herojaus žodžius: „Mirštu gėdydamasis kaip išrinktasis...“

Šiandien jau nesu tikras, kad laikas negailestingas. Veikiau priešingai – gal
net labai ir labai gailestingas. Mat padovanoja *žmogui kaip asmeniui* tobulą gin-
ties mechanizmą – didžią paguodą ir laisvę – visišką išnykimą.

Bent jau iš ainių atminties.

VIDMANTĖ JASUKAITYTĖ

105

1. Šio ir praėjusio amžiaus sandūra lemtinga didelei pasaulio daliai, o ypač – Azijai ir Europai. Politiniai virsmi sudrebino ne vieną savimone, atsirado didesnė erdvė laisvam žodžiui, saviraiškai, mes galime atvirai identifikuoti savo idėjinę, moralinę tapatybę, persekiojamų nuostatų raiška prarado prasmę, taigi mažiau ir baimės, kuri daugelio žmonių asmeninį gyvenimą kadaise darė nelegalų, arba pusiau legalų. Anot Sauliaus Tomo Kondroto, žmogų vertė ropliu. Nors kritikė Jūratė Sprindytė, rašydama apie mano romaną „Kai mes buvome vilkai“, teigia, kad nebuvo prisitaikymo problemos mūsų kartos gyvenime, drįstu kategoriškai su tuo nesutikti. Naujojo amžiaus, naujojo laiko dvasią, nors ir neatsiejamą nuo įvairiausių deformacijų, kurios visada lydi politinius virsmus, aš priimu kaip istorijos padovanotą savo ir kitų asmeninio autentiškumo legalizavimo galimybę. Būti tuo, kuo esi (kūryboje) – didelė laimė man, užaugusiai labai kūrybingoje ir visiškai kolchozinės realybės paniekintoje šeimoje. Trečiasis tūkstantmetis prasidėjo jau laisvoje Europoje, tačiau senasis laikas tebegyvena mummyse, darydamas įtaką per apgenėtą, snaudžiančią minties patamsiuose ar tiesiog neišlaisvėjusią sąmonę. Išsivaduoti politiškai, fiziškai, pasirodo, lengviau, nei drąsiai atverti sąmonę. Laisvė atnešė kraujo ir skausmo upes tautoms, kurios anksčiau vadinosi Jugoslavija. Beje, ir Lietuvos vidinis klimatas, depresija rodo, kad nemokame pasinaudoti suteiktomis galimybėmis taip, kad jos atrištų sparnus pažangai, pirmiausia – sąmonės progresui. Būtent jos pokyčiai turi atitikti trečiojo tūkstantmečio pradžios raidą. Kad naujausios technologijos, jokios etikos neribojami genetiniai eksperimentai, besaikis vartojimo skatinimas neprieštarautų ne tik žmogaus, bet ir planetos prigimčiai. Mūsų inertiško sukelta krizė milijonams žmonių atima galimybę dirbti ir užsidirbti, graso didžiulio mąsto socialinėmis katastrofomis. Juk žinoma, kai bedarbystė pasiekia atitinkamą procentą, padėtis tampa socialiai nebevaldoma. Deja, pasaulyje tebeklesti ir jį valdo militarizuota sąmonė, daug kur (ir pas mus) vyrauja prievartos mentalitetas, politikos raidą tebelemia Erodo Didžiojo laikų mąstymas bei priemonės. Trečiasis tūkstantmetis turėtų pateikti naujus politinių santykių reguliavimo įrankius. Svarbiausias – dialogas, kuris užtikrina amžinųjų, bendražmogiškųjų, būtinų ir saugotinių vertybių paiešką. Tarp jų – pagarba pasauliui, kiekvienam savo broliui žmogui, motinai Žemei, kuri yra gyvas organizmas ir kurios balsą kategoriškai atsisakome išgirsti. Juodžiausią darbą, mano nuomone, yra padaręs ateizmas, kuris nuėmė tabu nuo sakraliausias paslaptis saugančių sferų ir atvėrė duris pačiam grubiausiajam, brutaliausiajam kišimuisi į dar nesuvoktus dėsnius, kurių mokslas kol kas nėra išaiškinęs, nes tapo materijos belaisviu.

Tačiau sąmonė bunda. Kinta „atmosfera“. Šiandien mes skaitome knygas ir laisvai žiūrime televizijos laidas, kokių negalėjome įsivaizduoti prieš trisdešimt metų. Kvantų teorija atrado stygius (angl. „strings“), kurių nebegali paaiškinti fizikos mokslas, tam būtina filosofija. O tikriausiai teks patikslinti kitu žodžiu – religija. Jei žmogaus protui reikia patvirtinimo, kad Dievas egzistuoja – šie įrodymai turbūt atsiras. Trečiąjį tūkstantmetį, manau, kiekvienas atsakys sau į klausimą, kas yra Tai, ką mes vadiname Dievu, ir koks mūsų visų santykis su Juo. Šis, svarbiausias žmonijos raidoje, virsmas jau pastebimas. Tai liudija ir literatūra, kuri visada buvo ir bus žmogaus sąmonės lygmens liudytoja. Prasidėjęs amžius – būsimo virsmo žmoguje pradžia. Kad ir kiek aukų būtų sudėta, humanizmas vis tiek triumfuos, nes yra užprogramuotas pačioje evoliucijoje. Lietuvių li-

teratūrai, kuri yra gana nebloga, sunku pirmauti šioje srityje, nes ateizmas nepaprastai susiaurino pasaulio suvokimą, atėmė amžinybės ir begalybės pojūtį, uždraudė egzistencinio džiaugsmo patirtį ir katarsį, kurį sukelia pasididžiavimas dieviškos žmogaus kilmės prigimtimi. Kol kas mūsų literatūra gerokai „prižemina“ žmogų, į pirmą vietą iškeldama sąmonės neregamentuotus pojūčius. Kol kas mūsų rašytojai beveik nekelia didžiųjų ir amžinųjų klausimų, būdingų dvasiškai tobulėjančiam žmogui, – kas aš esu, iš kur ir dėl ko atėjau, kur išeisiu, – ir neieško atsakymų. Tačiau amžinybės ir begalybės ilgesys švyti knygų herojų gyvenime, kaip ir gėrio troškimas. Tai nulemia dieviškumo kibirkštėles talento prigimtyje ir brandina autoriaus dvasią. Tikiu, kad po šimto metų ne konfliktas bus meno kūrinio variklis, o darnos ieškojimas ir siekimas, kūriniumi modeliuojant realybę bei ateitį (o juk kiekvienas menininkas tą ir daro). Leiskite pasikartoti, – mano nuomone, kūrėjas mene neturi teisės persikūnyti į blogį jokiais atvejais, išskyrus vieną: kai persikūnija į blogį taip tobulai, kad padaro jį atpažįstamą visiems laikams ir šia forma blogis nebegali egzistuoti. Atsiminkime, jog didysis F. Šaliapinas, sudainavęs Mefistofelio partiją, tris dienas „pastilsia ir molilsia“. Tokios atsakomybės laukiu iš savo kolegų rašytojų jau pirmuose šio amžiaus dešimtmečiuose. Mūsų profesija labai atsakinga.

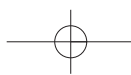
2. Gal ir atrodo, kad rašytojas yra sutramdytas, išskyrus, žinoma, vieną kitą jaunesnę personą, kuri žodžio laisvės svarbos dar negali įvertinti dėl nepakančamos patirties ar tiesiog neišprusimo. Gilinantis į šią temą, pirmiausia būtina įvardyti svarbiausią dalyką – kas sutramdė ir tebetramdo rašytoją. Apibendrinama drįstu teigti, kad kūrėją tebevaržo jame gyvenanti praeitis. Kaip koks reliktinis roplys ji šliaužioja po rašytojo vidų, tūno jo žmogiškosios erdvės kertele, braška prieštvantinėmis kaulėtomis buvusios ideologijos ar pasaulėžiūros ataugomis. Kūrėjas nebeteko drąsos būti tuo, kuo yra (turėtų būti) – skelbėju ir liudytoju, jis bijo. Kodėl? Atsakymas paprastas – tektų skelbti labai skaudžius dalykus. Diagnozuoti reiškinius, vadinasi, kritikuoti. Sovietmečiu tai buvo pavojinga, tačiau rašytojai sugebėjo pasitelkti užuominas ir tauta juos suprato, jautė savo skaitytojų palaikymą. Dabar kritika – aštrus savos, „laisvos“ tvarkos ir gyvenimo vertinimas. Iki šiol tai daryti buvo rizikinga, nes iš karto galėjai būti apšauktas „komunistu“, sovietų kolaborantu, laisvės permainų priešininku. Šių eilučių autorė patyrė šiuos kirčius savo kailiu.

Tačiau rašytojų tylėjimas, nemąstymas, visiškas atsiribojimas nuo to, kas darosi Lietuvoje, nuo „politikos“, atvėrė kelią korumpuotai, finansinių grupuočių valdomai spaudai. Per dvidešimt laikraštinio mulkinimo bei „žydrojo“ ekrano hipnozės metų žmonės ne tik neįgijo jokio politinio pradžiamokslio, bet atprato gilintis į nūdienos reiškinių esmę. Piliečių sąmonė priprato prie lėkšto šaipymosi iš savęs lyg prie narkotikų. O juk Lietuva – tai visų pirma žmonės, ne partijos, kurios be jokio stabdžio, be visuomenės pasipriešinimo sukūrė deformacijų sistemas, simuliakrinę tikrovę. Dabar visi kritikuoja viską, o pirmiausia valdžios institucijas, pamiršdami, kad ten dirba žmonės, kuriuos išrinko pati tauta. Kodėl tylėjo rašytojai, bijodami pasakyti tiesą? Nes suvokė savo partinę praeitį kaip kaltę, nesijautė esą be dėmės. Suklestėjus tremtinių, laisvės kovotojų, disidentų kultui (galima taip pasakyti), rašytojo (ekspartinio) kritiškumas buvo suvaržytas, nes grėsė apkaltinimas kolaboravimu su okupantais. Be to, man atrodo, rašytojai per daug iš arti matė, kaip vienas skundikas sugadino gyvenimą keliems plunksnos broliams, galvodamas, kad niekada savo apšmeižtųjų nebepamatys. Praėjo laikas ir skriaudėjas su nuskriaustuoju toje pačioje Rašytojų sąjungos

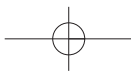
kavinėje gėrė kavą, nors ir prie skirtingų stalių. Tačiau visi žinojo, visi jautė – teisybė grįžta, bet kažkieno gyvenimas suluošintas, sveikata sunaikinta. O štai sėdi kaltininkas, kuriam visa tai nė motais, ir dėl jo nepatogu visiems. Atsimenu tą jausmą, nors negalėjau, žinoma, prisiminti, kaip politinių skundų sukeltos egzekucijos vyko realybėje. Rašytojai, visa tai matę savo akimis, nusprendė nebesikišti į politiką. Jų tylėjimą galima pavadinti „juodu“ darbu. Šios situacijos greitai nepakeisi. Nepadės ir pasirašymas po kokia nors pakišta peticija, visai nesuvokiant tikrųjų jos tikslų. Rašytojas liko krašto gyvenimo nuošalėje. Tautos sąmonę valdo minia ir laikraštieną užsakantys klanai. Tačiau nereikia bijoti būti savimi, – tiesa svarbiau. Ji eina iš visus dėsnius kuriančios šerdies (ar Širdies). Teisinga evoliucija be tiesos neįmanoma, be jos vyksta tik revoliucijos. Išardamas tiesos žodį, rašytojas negriauna „savo“ naujos, išsilaisvinusios tvarkos. Tas „savo“ yra ne mūsų, ne iš mūsų, ne mums, jei prieštarauja visų darnos, tvarkos, paprastos žmogiškos laimės siekiui. Tie, kurie kaltins rašytoją už kritiką, – jie irgi NE MŪSŲ. Žodis yra didelis ginklas, okultiniame pasaulyje turintis magiško galių. Mūsų okultizmas – paprastas kaip žemė – Tiesa. Mes nieko neturime bijoti dėl tiesos. Nesvarbu, kad dauguma rašytojų buvo komunistai, nesvarbu, kad neišvažiavo patys į Sibirą, protestuodami prieš santvarką, nesvarbu, kad nenušovė kelių „priešų“ ir dabar negauna valstybinių apdovanojimų. Rašytojai išsaugojo mūsų originalų mąstymą, žodį, išmokė plačiąją visuomenę klausytis, suvokti ir priimti poeziją, išlaikyti savimonę, išsakyti per poeto sukurtas metaforas. Rašytojas buvo autoritetas. O dabar tarsi prarado tautos visumos pojūtį. Daugelis mūsų kolegų, kiek patyriau, jau mąsto partijų kategorijomis. O tai dažniausiai irgi simuliakrinis mąstymas. Rašytojas nuo turėto partinio bilieto slepiasi priešingoje barikadų pusėje, nesuvokdamas, kad ten subėgo visi, turėję bilietus, ir ne tik... Būčiau laiminga, jei jį išvysčiau – vėl kaip aktyvų tiesos ir darnos autoritetą, kaip deformacijų atskleidėją, negailestingą visuotinio tautos mulkinimo teisėją. Rašytojas neturi bijoti savęs. Nereikia kompleksuoti, jei šiandieninis vertinimas neatitinka lūkesčių. Kiekvienas šiame gyvenime gali ir suklypti, ir paklaidžioti, tačiau krikščioniška kultūra išvaduoja nuo amžinos kaltės jausmo Sauliaus virtimo Pauliumi metamorfoze. Didžiausias patikinimas, kad rašytojas neturi tylėti – jo talentas. Tam, kas neturi kalbėti, jis neduodamas.

3. Perėjau, man atrodo, visas savigynos kūrimo stadijas ir dabar tuo neužsimu. Ir pamačiau, kad daugeliui tampu geriausia tokia, kokia esu. Buvau pamiršta kaip rašytoja, iškupiūruota, išbraukta, slepiama nuo augančios kartos, kurią labai myliu, dedu į ją dideles viltis, nors jaučiuosi neatidavusi šiai kartai to, ką galėčiau. Tačiau padėjo ir visas duris atgal į visuomenę atvėrė mano žodis, kurį tariau, kai manau esanti reikalinga. Daug rašau, nes kai nepakeliamai beprotiškų aplinkybių, kurių apstu šiandieniniame Lietuvos gyvenime, negali valdyti, lieka tik pasinerti į virtualią tikrovę ir ten kurti modelius, kurie gaivina sielą. Esu visiškai įsitikinusi, kad kuriu ateičiai, tikra, kad kūryba kažką keičia „eteryje“. Pirmiausia sukuriame idėjas, po to jos transformuojasi į realybę. Mes kuriame tikrovės modelius, juos perima tų „brėžinių“ išsiilgę mūrininkai. Mano herojai, veikdami realaus siužeto rėmuose, gyvena begalybėje ir amžinybėje. Jie jas jaučia ir ten veržiasi. Mano herojai visada teigs amžinąsias vertybes, nors to teigimo išraiška ir būtų vien žmogiška kančia. Jaučiuosi kūrėja, ypač pavaizdavusi Senį, kuris, baigiant degti dorą ir sąžiningo gyvenimo žvakelei, išdrįsta rašyti laiškus Antikristui ir sugeba išlikti nepalaužiamas. Gyvenu kurdama, mąstydamą, gerdamą vaistus nuo sunkios ligos, kuri stabilizavosi ir kol kas nebepuola manęs. Ir

esu ne viena – dar daug knygų gyvena mano galvoje, širdyje, prote, pareigoje. Profesiškai jaučiuosi labai tvirtai, neturiu jokių provincialumo kompleksų. Žinau, kad mano realybėje nėra jokio nenugalimo blogio. Ją modeliuoju aš pati ir save išreiškiu maksimaliai. Mene, turbūt nesuklysiu, yra svarbūs du dalykai – „dėl ko tai daroma“ ir „kaip daroma“. Mano motyvacija labai stipri, tiesiog galinga. O tą „kaip“ mes tobuliname visą gyvenimą, aš – ne išimtis. Tiesa, rašau per daug, kad visiems patikčiau, bet man svetimos sėkmės nemigos nesukelia... Linkiu visiems atsikratyti pavydo, kasdienėse kautynėse užgrūdinti savo ego ir pasiekti švelnų, gerą, šviesų ir nepakartojamą kiekvienam Dievo skirtą individualumą. Jis mus padaro nepakartojamus ir vienintelius. Tada būsim laimingesni – labiau mylėsime vieni kitus, gerbsime ir džiaugsimės kolegų kūriniais. Juk niekas kitas nesugebės parašyti to, ką mums lėmė Dievas. Ir – atvirkščiai. Rašytojo darbas labai individualus, beveik viskas priklauso nuo mūsų pačių. Jokie globaliniai procesai neatsiranda anksčiau už mintį. Mūsų tikslas juos kurti mentališkai – žmogiškus, skaidrius, taikius, nepavojingus nei gyvenimui, nei visuotinei darnai. O mūrinių tikrai atsiras.

Tiesa, yra dar viena problema. Kai kurie leidėjai iš Kultūros ministerijos už mažos knygelės išleidimą užsiprašo beveik 30 tūkst. litų „paramos“. Į tai reikia žiūrėti kaip į lėšų, kurias mums skiria valstybė, grobstymą, vagystę iš kolegos, nes tokia „pašalpa“ vienam autoriui neleidžia išsileisti knygos kitam, arba net keliems plunksnos broliams. Būtina apie tai kalbėti. Mūsų viešo balso blogis bijo, jis iš karto slepiasi.

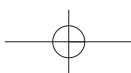
Didžiosios paslaptys – per šimtus mylių

Poetas, leidėjas Tomas S. BUTKUS atsako į Romo DAUGIRDO klausimus

– Menininkų sluoksniuose esi labiau žinomas Slombo pravarde. Kaip atsirado ši pravardė, ar turi kažkokią (man nežinomą) prasmę?

– Pirmas klausimas ir iš karto dūris į saulės rezginį... Ką gi, jei jau esu žinomas kaip Slombas, tai imsiu ir pasakysiu viską, ką pats apie tai žinau.

Mano pirmieji kūrybiniai-rašytiniai bandymai prasidėjo ūmai ir neatsaukiamai – 1992 m. balandžio 19 d. Rašiau eilėraščius vakare, nuo tėvų ir visuomenės pasislėpęs devynaukščio namo rūsyje įsirengtose dirbtuvėse. Per vakarą parašydavau iki dešimties eilėraščių – „pasąmonės trydos“, kaip juos taikliai apibūdino mano sesuo, M. Šidlausko (tuomet dar Jonaičio) Klaipėdos universiteto literatų būrelį tuo metu lankiusi „literatūros ekspertė“. Eilėraščių pavadinimams naudoju visokius naujadarus – „Alteruprerija“, „Subpreforca“, „Išores bredi“ ir pan. Taip atsirado ir žodis *Slombas* – kartu su eilėraščiu, kurio pirmas eilutes čia drįsiu pacituoti (prisiminiau mintinai – eilėraštis vadinasi „Kiaulė Slombas baltas pranašas“): *ant kalno / virš saulės / klastotės / apgaulės / su nežinia / esančios / menanti / nešančios...* Truputį vėliau (rudenį) pasirodė pirmosios *samizdato* knygelės, o dar po metų – studijos universitete. Štai ten viskas ir prasidėjo... Buvo liepa, stojamieji. Viename „Niujorko“ barakų laukėm rezultatų. Nusipirkom maišą alaus (jį nuo Antakalnio „mazgo“, sumestą sterblėse, padarytose iš marškinių, kartu su kelio ženklų atvilko būsimi kursioikai). Ėjom žiūrėti rezultatų pasišviesdami laužais ketinėse šiukšliadėžėse. Paskui visą naktį ant šešiolikaaukščio stogo lengvai girtuokliavom, rūkėm ir laukėm saulėtekio. Tokių „tusovkių“ pirmaisiais studentavimo metais suorganizuodavom dvi tris per savaitę. Jų metu į akiratį patekdavo gyvas *biesas* žmonių, todėl natūralu, kad vyko nuolatinis vaidmenų pasidalijimas. Kodėl sau pasirinkau šią, o ne kitą pravardę – turbūt nežinoma atsakyti. Kitas klausimas – kodėl ji prigijo? Praėjus penkiolikai metų, vidury nakties, vis dar gaunu sms-ų, sveikinančių su Slombinėmis (jos kiekvieno mėnesio 13 d.). Ką ši pravardė reiškia? Smalsumas ne yda. Bėda ta, kad nežinau. Yra tokia „The Beatles“ dainelė „Golden Slumber“ – angliška *Slumber* reikšmė man priimtina. Snūduriavimo būsenoje geriausiai jaučiu save, savo pasaulį, klampioje miego būsenoje matau tai, kas turėtų atsitikti ateityje (visi šie

dalykai, tiesą pasakius, jau yra įvykę). Tačiau dabar, kaip suprantu, visai ne apie tai...

– Internetė esi pristatomas kaip poetas, eseistas, architektas, leidėjas. Remdamasis asmenine patirtimi, pridurčiau – knygų dizaineris, mokslininkas. Liaudies išmintis byloja: devyni amatai, dešimtas – badas. Ar nebijai išsibarstyti? Juk ne vienam kūrėjui nesugebėjimas sutelkti savo gabumus prioritetinei kryptčiai yra tik pakenkęs. Kas tau svarbiausia, kuo save suvoki visų pirma?

– Internetas klaidina. Šiais laikais žmonės įprato nešiotis savo specializaciją tartum iškabą. Tai tapo socialumo, šiuolaikiškumo galų gale net padarumo norma. Ir su liaudimi bėda – kartais pamatau, kad beveik visi išmintingi žmonės jau išmirė (tiesa, žinia(s)klaida paguodžia – sako, išvažiavo į užsienį). Nėra su kuo pasidalyti ta išmintimi. O knyginė nėra tokia vertinga, nes mes ją kažkaip keistai suprantam – lyg ir žinome, lyg ir bandome vadovautis. Tačiau kaip toli šis žinojimas nuo tikro įsisąmoninimo, visą mūsų gyvenimo horizontalę (šiuurpas nukrato, kai suvoki, kad daugelio mūsų gyvenimai tėra tik bekryptis punktyras) paverčiantis niekada nesibaigiančia spirale. Bet čia ir vėl jau kitas klausimas...

Bandysiu atsakyti nuo klausimo pabaigos. Nors tai be galo apgaulinga. Kaip televizijos eteryje: žurnalistas paklausia žymaus veikėjo ir iš karto tas klausimas užkloja kitus, paprastai žymiai aštresnius klausimus. Sureikšmintas atsakovas įsijautęs atsakinėja: *taip ir taip*, žurnalistas linksi ausim: *taip ir taip*, auditorijos burnoj teliūskuoja dumbliai: *taip ir taip*. O svarbiausi dalykai nugrimzta į dugną. Gal pakalbam apie tai, kas mes iš tikrųjų esame? Nuasmeninti, institucionalizuoti, korporatyviniai triušiai, uoliai tarnaujantys nežinia kam – kažkokiai skystalų filosofijai, euroblizgesių sistemai; žmogiškieji ištekliai, puldinėjantys nuo vieno jovalo kibiro prie kito, – lyginant šiuos virazus su mūsų zigzagais ore, pastarieji atrodo kaip nekalti nekalto lakūno pasiskraidymai (kalta aplinka); belytė technogenizuota valstybės nuosavybė, suskaitmeninta ir sudėta į duomenų bazes, prieinamas išrinktiesiems, vapaliojantiems apie pasirinkimo galiomybę ir laisvę... Galima būtų tęsti. Tačiau tai niekam nerūpi. Man irgi. Ir žinot kodėl? Todėl, kad mano asmeninis gyvenimas ir mano asmeninis pasaulis (mano, nes aš jį susikūriau pats, sau, ir man visai neįdomu, ką apie tai jūs visi manote) yra žymiai svarbesni už *fikcijos* gyvenimą, kurį uoliai bando gyventi laisvas individas, moderni visuomenė, nacionalinė valstybė. Koks dabar skirtumas, ką mes darome. Pasauliui rūpi tik tai, kad tu neaugintum kanapių (nes tai daro dėdės, o jas prižiūri kiti dėdės, kurie stato karines bazes), nesodrintum urano (daro tie patys dėdės), nedarytum atominės bombos (tetų čia taip pat nėra). Tačiau jam (pasauliui) visai neįdomu, jei tu darai kažką geresnio. Tam nėra detonatorių, nėra sekimo priemonių, joks KGB ir CŽV to nepajėgūs suuoti. Kažkoks eteris, sklendantis nepagaunamų bangų siūstuvais. O tu sėdi sumerkęs kojas į vandens... Kas gali būti geriau? Ir kaip tai galima būtų pavadinti? Pamišimas... Galbūt, tačiau kaip įvardyti tai, ką kiekvieną rytą milijonai žmonių daro su tokiu įniršiu ir įsitikinimu. Ak, taip, jie valosi dantis...

Man svarbiausia yra ne tai, ką darau, bet kaip. Dėl patogumo galite tai vadinti *idėjų menu*. Tiek pastatas, tiek eilėraštis ar muzikos kūrinys turi identiškus pirminės sąrangos elementus: idėją, struktūrą, medžiagiškumą. Be jokios abejonės, kiekviena sritis turi specifinių bruožų, reikalauja išskirtinių gebėjimų, įdirbio. Tačiau tam nėra jokios prasmės melstis. Ir aš nesu toks kvailas, kad

teigčiau, jog esu pirmasis vyrukas planetoje, įvaldęs *visas sumauto meno formas*. Netgi atvirakščiai. Esu laisvas miesto pigmėjas. Todėl galiu teigti, jog nelabai ką išmanau apie tai, kas išvardyta šio klausimo pradžioje. Man tiesiog patinka kurti idėjas, tirti struktūras ir patirti medžiaginį pasaulį. Tai mano asmeninė jungtis prie Centrinio Serverio (suprask – Dievo).

– Tavo bibliografijoje septynios pozicijos. Pelnei dvi gana reikšmingas literatūros premijas – „Poetinio Druskininkų rudens“, Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto. Apdovanoti buvo du rinkiniai: „Mylintis organizmas“ (2000) ir „Generuotos kalbos mutacija“ (2003). Nors dar tik įpusėjai ketvirtą dešimtį. Kurias savo knygas pavadintum etapinėmis, įtvirtinant ar keičiant kūrybinį braižą? Kas padarė didžiausią įtaką, formuojantis Tavo stilistikai? Gal pamėgintum ją apibūdinti, žvelgdamas tarsi iš šalies.

– Neblogai... Bandau pats suskaičiuoti ir nelabai pavyksta... Bet gal mieliems „Metų“ skaitytojams reikėtų šį bei tą patikslinti. Oficialiai (su ISBN) išleidau tik vieną poezijos knygą „Generuotos kalbos mutacija“ (Klaipėdos menininkų namai / vario burnos, 2003). Tai kol kas vienintelė pilnos apimties (40 tekstų) knyga. Dar kelios knygelės turi ISBN'us, tačiau jos priskirtinos kitam leidinių žanrui (daugelį jų sudaro vos keli eilėraščiai) – „čiabukai“: minėtas „Mylintis organizmas“ (beje, ISBN'as negalioja, nes buvo išduotas JAV) (Pine Press / vario burnos, 2000); „Kas bus parašyta kaip šiandien“ (Klaipėdos menininkų namai / vario burnos, 2002). Likusios knygelės – „samizdato“ grynuoliai: „Generuotos kalbos mutacija“ (vario burnos, 1996), „Ežerožemė“ (vario burnos, 1997), „Sock of a dog“ („Šuns kojine“; vario burnos, 2000) ir „Snow mining“ („Sniego kasimas“; Iowa University / vario burnos).

Etapinėmis galima pavadinti abi „Generuotos kalbos mutacijos“ knygas. Pirmasis leidinys (1996) sutapo su spontanišku savirealizacijos protrūkiu, pirmąją *vario burnų* „samizdato“ banga. Antrasis (2003) tarsi apibendrino dešimties metų kūrybinius bandymus su kalba ir raiškos priemonėmis. Tam tikru įtvirtinimu galima laikyti ir kontrapunktų poemą „Mylintis organizmas“. Tai dedikacija mano seneliui ir sodybai Lypkių kaime prie Klaipėdos.

Premijos? Kad ir ką poetai apie jas sakytų, jiems šios premijos patinka. Belaukiant apdovanojimų tirta kojos, drėksta pažastys. Kai gauni – nejučia susireikšmini. Mėgini apsimitinėti – sakai, „ai, čia nieko tokio, nesvarbu...“ Todėl yra tik dvi išeitys (beje, nė viena iš jų šios problemos visiškai neišsprendžia). Pirmą: rašyti visiškai nesąmones, tada premiją matysi kaip savo ausis, o gyvenimo gale suvoksi, kad galbūt ir ne taip reikėjo viską daryti. Antra: sėdėti ir nieko nedaryti, suvokti, kad aplink nieko reikšminga nevyksta. Visada prisimenu G. Grassą, kuris, išgirdęs, kad gavo Nobelio premiją, nuėjo skustis barzdos. Beje, visos premijos yra taip pat dviejų rūšių: pusė jų skiriamos ne tiems žmonėms ir ne už tai; kita pusė skiriama tiems, kurie jų iš tikrųjų verti – bet pavėluotai.

Įtakos? Galiu pasakyti tik tai, kas patinka. Lietuvių autoriai: Algimantas Mackus, Alfonsas Nyka-Niliūnas, Vytautas Rubavičius (ankstyvasis). Užsienio meno kryptys: vokiečių konkrečioji poezija, amerikiečių vizualioji poezija, šiuolaikinė garsinė poezija. Apskritai šioje panoramoje vyrauja anglosaksų poetai.

Stilistika? Sunku pasakyti. Kažkada Jaunųjų filologų konkurse su Mindaugu Valiuku prisipažinom Valdemarui Kukului: vengiam skaityti, kad pabėgtume nuo galimų įtakų. Iš vienos pusės, tai gana vaikiška mintis (jei jau lemta – nuo nieko nepabėgsi). Antra vertus, tas pasakymas turi racijos. Jokia knyga negali

perkoduoti vidinės būsenos, kuri formuoja eilėraščio erdvę, diktuoja tempą, atrenka žodžius, dėlioja prasmes. Be jokios abejonės, skaitymas ugdo ir lavina patį skoni, gilina supratimą, bet kartu ir tolina nuo vidinio balso, kitaip sakant, daro jį „panašų“ (į kitus autorius). Todėl visada įtariai žiūrėjau į tuos poetus, kurie teigė, kad jiems įtaką padarė vienas ar kitas poetas.

Žvilgsnis iš šalies? Nelabai pasitikiu tuo, kas būna parašyta iki pirmo atokvėpio. Todėl susidaro toks įspūdis, jog dauguma Tomo S. Butkaus poetinių kūrinų yra parašyta „kažkieno kito“. Šio poeto tekstai neturi originalo. Tiksliau – jų originalas visada yra vienas ir tas pats tekstas, mutavęs iki neatpažįstamo tiek formos, tiek turinio atžvilgiu. Šis slombiškas nesusipratimas persekioja ir technologijų perkurtą bei tariamai žmogaus gerovei pritaikytą daiktų pasaulį: išvalytos urbanistinės erdvės, atsispindintys taisyklingi kūnų paviršiai, sporadinių organizmų architektonika. Šio pasaulio žodyje vietoj reikšmės įdėtas jos generatorius, keičiantis ir žodžio, ir reikšmės funkciją.

– 1992 m. Tavo įkurtos „vario burnų“ idėjų dirbtuvės laikomos vienu iš aštuonių geriausių pasaulio jaunųjų leidėjų projektu. Kas, tavo nuomone, nulėmė „vario burnų“ sėkmę? Kokia šio projekto veiklos koncepcija?

– „Geriausios pasaulyje“, žinoma, skamba pretenzingai. Tačiau, ką darysi. Savigyra – naujųjų kapitalistų bruožas, o kuklumas nepuošia. Nors, antra vertus... Gal tik patikslinsiu. 2004 m. teko garbė dalyvauti Britų Tarybos organizuotame tarptautiniame jaunųjų leidėjų konkurse Londone. Dabar šis sambūris jau jungia per penkiasdešimt leidėjų iš daugiau nei dvidešimties šalių. Nors pagrindinio prizo negavau (laimėjo klasikinės leidybos tradicijas puoselėjantis kolega Eduardo Rabasa iš Meksikos), visko mačiusiems britams „čiabukai“ padarė įspūdį. Įdomiausia tai, kad „vario burnų“ koncepcija remiasi nekomercinio plano schema – savotišką kultūrinio kolonializmo politiką puoselėjantiems Jungtinės Karalystės verslo narvalams tai atrodė nelabai priimtina. Taigi, sėkmė savo pripažinimo nepavadinčiau. Ką dar būtų galima pasakyti apie „vario burnų“ projekto koncepciją? „Vario burnos“ vis dar yra nejuridinis vienetas, funkcionuojantis, rodos, aštuonioliktus metus kaip mobilios idėjų dirbtuvės. Tai jau savotiškas „brandas“, tačiau, priešingai nei koks nors Vau&Auč™, – nėra sąmoningai nukreiptas į kapitalo kaupimą ir pelną (o gaila, galėčiau įkurti Tomo S. Butkaus universitetą, Slombo vardo mauzoliejų ir „vario burnų“ blaivyklą). Kitaip sakant, pagrindinė idėjų dirbtuvių veikla orientuota ne į tai, ką gali parduoti, o į tai, kas tau teikia malonumą. Man asmeniškai malonumą teikia galimybė leisti daryti sau tai, ką noriu. Štai ir visa „koncepcija“.

– Buvai vienas literatūros leidinio „Atolas“ (1996–1999) įkūrėjų ir autorių. Nieko apie šį leidinį negirdėjau (manau, ne tik aš). Gal galėtum trumpai papasakoti, kas paskatino jį įkurti, kodėl numirė dar kūdikystėje?

– Taip, „Atolas“ – menkai žinomas projektas. Šio leidinio idėja buvo paprasta – sugriauti lietuvių literatūrą. O jei rimtai – buvom studentai, neturėjome jokio noro „daryti taip, kaip Jurgelis (suprask: tradicionalistai, „maironiečiai“) daro“, o kitų galimybių tuo metu tiesiog nebuvo. Nors projekto branduolį sudarė trys žmonės (a. a. M. Gimžauskas, Tomas S. Butkus, M. Starkauskas (Katkus), nemažai talkino V. Dekšnys, M. Burokas, A. Jakučiūnas), leidinio gyvavimas buvo itin stichiškas. 1996 m. išleidom du numerius (spalis–gruodis; rodos 30 egz.

tiražu), trečias pasirodė 1997 m. balandžio mėnesį (98 egz.), o paskutinis – tik 1998 m. sausį (98 egz.). Po to grynai mano iniciatyva dar buvo parengti du apžvalginiai numeriai (1998 m. ir 1999 m. rudenį; 20 egz.). Ką mes spausdinom? Savo kūrybą, vertimus (Kalimacho, Mao Dze Duno, Tristano Tzaros, Nikolajaus Gumiliovo, J. R. R. Tolkieno), kritikos straipsnius, esė, recenzijas ir t. t. Regis, su šia medžiaga galima susipažinti internete (www.tekstai.lt). Buvo nervingas, tačiau linksmas literatūrinių atradimų bei praradimų laikas. Tiesa, dar 1999 m. vasarą (mitologinės kelionės į Pakistaną metu, Lahore, sumanėme regeneruoti šį projektą – apimti lengvos karštinės, vonios kambaryje dėliojome dviejų naujų numerių apmatų). Tačiau kadangi neturėjome jokios vienijančios ideologinės linijos ir bendro stimulo, gana greitai išsisklaidėme savais keliais.

– Ne kartą spaudoje pabrėžta, kad dirbi įvairiose tarpdisciplininėse srityse. Kokius tai suteikia pranašumus (kozirius)? Gal papasakotum bent apie vieną kitą sėkmingą tarpdisciplininį projektą, kurio realizavime Tu dalyvavai.

– Beveik visas menas dabar tarpdisciplininis. Po visu šiuo nelabai aiškiu naujadaru telpa kas tiktai nori – meninė simuliacija, neraštingumas ir elementarus pinigų plovimas. Tačiau jei nesigilinsime į ekonomines ir socialines šio reiškimo atsiradimo sąlygas, pastebėsime, kad tarpdiscipliniškumas apima tik labai siaurą – buvimo „tarp“ sritį. Kadaisė rašiau, kad nenorėčiau būti nei išorėje, nei viduje, norėčiau gyventi sienoje – universalioje „tarp“ jungtyje. Iš principo tai nusako dabartinę mobilaus žmogaus pasaulėjautos būseną, kai atsisakoma ir vidaus, ir išorės, o gyvenama dirbtinėje aplinkoje – automobilyje, supermarkete, kitaip sakant – kaitovaizdyje.

Pranašumo čia nėra jokio, dirbi su tuo, kas pakliūva po akimi ar ranka, kam nereikia išpūdingų sąmatų. Gal tik iliuzinis, fasadinis, kad „gali daryti tai, ką nori“, ir niekas nesupras tiksliai, „kas tai“ ir „ar gerai tai, ar blogai“. Bet šiame meniniame kaitovaizdyje, bent man taip atrodo, prasimuša kažkoks prieštvaninis, beveik prarastas, giluminis bendruomeninio meno – sulydančio savyje visas įmanomas sritis bei formas – pavidalas, skirtas grynai socialinei-ritualinei funkcijai.

Vienas tokių projektų – audiopoetinio spengsmo grupė „Betoniniai triušiai“ (daugiau informacijos: <http://triusiai.varioburnos.com>). Su bičiuliais Antanu Dombrovskij bei Vadimu Korotajevu dirbame eksperimentinio garso bei poezijos srityje jau ketveri metai. 2008 m. išleidome pirmąją ir vienintelę kompaktinę plokštelę be pavadinimo. Per tą laiką gerokai pakito mano supratimas apie garso, muziką, gal net pačią poeziją. Nesilaikome „švaraus“ ir „išieškoto“ garso koncepcijos: pirmenybę teikiame atsitiktiniam, tačiau suvaldytam ir „įterpintam“ garso bangų šaltiniui, nesvarbu, ar tai sintetinis kompiuterio „lūpas“, ar sulūžusios dūdelės dvigarsis. Iš esmės nėra nė vieno vienodo pasirodymo. Neturime ir įprastų „gabalų“ – yra keli partitūrų takeliai, kurie kiekvieną kartą atliekami vis kitaip. Partitūras sukuria aplinka ir nuotaika, kiekvienas garsas ateina ne kaip savarankiškas garsas, bet išauga iš kito garso, visas šis spengsmas supnuoja tinkamą terpę balsui ir tekstui, kuris neretai kuriamas vietoje. Dabar jau prisikaupė didelis kiekis medžiagos, galvojame apie naują albumą. Nors kompaktinės plokštelės formatas moraliai jau yra atgyvena. Tad gal reikės sugalvoti ką nors geriau...

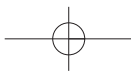
– Per „vario burnų“ projektų parodos atidarymą „Arkos“ galerijoje deklaravai savo idėjų esmę: „Menas yra taip, kad galėtų jo ir nebūti.“ Pamėgink plačiau išskleisti šią frazę.

– Taip, taip, čia „vario burnų“ korporatyvinis šūkis, atsiradęs traukinyje Hel-sinkis–Juvaskiulė, rengiantis dešimties metų kūrybinės veiklos apibendrinimui skirtai parodai... Mintis paprasta – menas privalėtų išlaikyti skirtį nuo komercijos, verslo, biznio ir panašių prioritetinių šiuolaikinės visuomenės veikų, todėl turėtų būti „tik tarp kitko“. Žmonės, kaip minėjau, dabar beatodairiškai siekia tapti kažkuo kitu – aplink tiek daug Verslininkų, Pensininkų, Menininkų, Statybininkų, Erelių. Nors šis teatras savaip žavus (aišku, jei jis pakyla iki teatro lygio, o nėra tik lapais pridengta *merkantilybė*), dažniausiai pasiilgstu elementaraus žmogiškumo.

– Maždaug prieš metus apsigynei menotyros (ir humanitarinių mokslų) daktaro disertaciją. Jos tema: „Kultūrinių funkcijų raiška miesto erdvinėje struktūroje“. Kas paskatino imtis šio darbo? Gal galėtum centruotai išsakyti kelias tezes, aktualias mūsų miestų raidai.

– Idėją griebtis šito darbo turėjau jau seniai. Maždaug nuo 1997 m. domėjausi urbanistinėmis struktūromis, kultūros procesais mieste. Pasitaikė proga (pasiūlė buvęs magistro darbo vadovas Algis Vyšniūnas) ir, ilgai negalvojęs, tapau doktorantu. Iš pavadinimo gal ir ne visai aišku, apie ką disertacijoje kalbama, kokias problemas ji gvildena. Pagrindinė tema – kultūra ir urbanistika, o problema – kultūros planavimas urbanistinėje struktūroje postmodernaus kapitalizmo sąlygomis. Pagrindinė darbe formuluojama mintis truputį atsietą nuo temos. Ji skamba taip (pacituosiu): „Informacijos amžiuje, paslaugų ekonomiką keičiant ekonomikai, kuri remiasi kūrybiškumu ir kuri sutampa su naujomis socialinėmis visuomenės transformacijomis (šeimos instituto, valstybės ir patriarchyzmo krize), miestą imame suvokti ne tiek kaip *formą*, kiek kaip *įvykį*. Šių transformacijų ašis – kultūra ir kūrybiškumas – darbe įvardytos kaip kultūrinės funkcijos, o jų sklaidos laukas – urbanistinė struktūra.“ Žodžiu, pristatoma kultūrinių funkcijų samprata, kalbama apie kultūrinį miesto potencialą (kultūros paveldą, rekreacinius išteklius, kūrybines industrijas, viešąsias erdves), analizuojamos kultūrinių funkcijų raiškos formos, siūlomi jų vystymosi modeliai.

Kas galėtų būti aktualu? Šiuo metu Lietuvos miestų kultūrai aktualiausi yra daugiamilijoniniai statybos projektai. Todėl, deja, reikia konstatuoti, kad nacionaliniu mastu nėra nei realios kultūros, nei realios miesto plėtros politikos. Parengti strateginiai plėtros projektai arba žiūri į miestą tik kaip į atsitiktinių fragmentų kratinį ir siūlo atskirų segmentų atgaivinimo darbus (daugiausia infrastruktūros), arba tai tiesiog niekiniai „ataskaitiniai“, parodomieji „mes dirbam“ popierėliai. Žvelgdamas į ateitį, visgi nesu pesimistas. Nes kažkada žmonės „užknis“ oficiozinė institucinė kultūra ir valstybė bei miestai turės galvoti, ką daryti, kad situacija pasikeistų. Galų gale ir visuomenė nėra geležinė. Kiek galima ryti? Kada nors turėtų prasidėti atmetimo reakcija. Jau dabar Vilniuje daug privačių iniciatyvų, nesusijusių nei su fiasko patyrusiu Europos kultūros sostinės projektu, nei su korporatyvinėmis tipinėmis „pirk dramblių“ akcijomis. Yra ir kita disertacijos pamoka: suvokiau, kad jokia valdžia nėra pajėgi (ji ir neprivalo to daryti!) vykdyti kultūros politikos. Vienintelė jos funkcija: suteikti vienas galimybes į šį procesą įsijungti visiems miestiečiams. Be to, turėtų būti puoselėjamas ne tik senamiestis, kiekviena miesto dalis ar rajonas privalo turėti viešąją dominiją (*public domain*) – viešųjų erdvių salą, išvalytą nuo automobilių, su turgumi, bendruomenės namais, kitomis visuomeninėmis įstaigomis. Tam ir turėtų būti skiriamas visas kultūrinio miesto planavimo dėmesys. Šiuo metu, kai stumiamas Gugenheimo projektas, nebaigti Valdovų rūmai, projektuojami Tau-

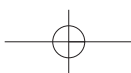

tos namai etc., kyla klausimas – ką mes ten VEIKSIME? Jau pakanka ir prekybos centrų, ir nacionalinių kultūros centrų. Geriau būtų iki galo sutvarkyti dvi-račių bei pėsčiųjų takų infrastruktūrą. Reikalinga želdynų restruktūrizacija, viešųjų erdvių plėtojimas galėtų būti labiau koordinuojamas ir t. t., ir panašiai.

– Priklausai naujajai bangai sutuoktinių vyrų, kurie, nepaisydami dar neišblėsusių visuomenės prietarų, išeina dekretinių atostogų vaikui auginti. Ką Tau, kaip asmenybei, davė šis patyrimas – visomis prasmėmis?

– Tai turbūt geriausias klausimas. Ir sunkiausia į jį bus atsakyti. Neišeis išsisukinėti... Reikėtų pradėti gal nuo to, kad dekretinės atostogos su tėvyste neturi daug ko bendra. Tu arba dirbi ir augini vaiką, arba nedirbi ir augini vaiką. Vakarų šalyse siekiama, kad tėvai kuo greičiau grįžtų į darbą. Jau sukasi ideologijos mašina, gal tikimasi darbingumu pralenkti Kiniją? Tai – klaida. Bet čia jau kita tema...

Tėvystė yra maloniausias siurprizas mano gyvenime. Vaiko, juo labiau pirmojo, auginimas yra neįkainojamas patyrimas. Ir nemenkas išbandymas. Pirmiausia savajam ego tenka ieškoti antraplaniai vaidmens (kaip žinote, jis ne taip gerai apmokamas). Be to, jei nenori būti tėveliu-lepšiu, visus savo kūrybinius sugebėjimus turi išmokti pritaikyti ir vaiko poreikiams. O jie nenuspėjami. Kartais tą pačią sekundę turi priversti dviratį skraidyti, o kitą – virti manų košę viena ranka. Kasdieniam atradimo džiaugsmui geriausiai tinka paprasti dalykai, sukurti vietoje iš kasdienės apyvokos daiktų, popieriukų. Pradedi suprasti, kokia būtų visuomenė, jei kiekvienas vaikas augtų normalioje šeimoje, su abiem tėvais, kurie galėtų vaikui skirti tiek dėmesio, kiek jie dabar skiria savo mylimiems daiktams ir naminiams gyvūneliams. Tačiau didžiausia paslaptis – vaiko atėjimas į šį pasaulį. Tiek bažnyčia, tiek mokslas bando ją įminti. Deja, jie yra per šimtus mylių...

NIJOLĖ LAURINKIENĖ

Požemio ir mirusiųjų karalystės deivė

Skiriu brolio Sauliaus atminimui

Senovės baltai įsivaizdavo kosmosą turint tris sferas – dangiškąją, antžeminę ir požeminę, su pastarąja siejo mirusiųjų karalystę. Kadainykščio žmogaus tikėta, kad sielos, atsiskyrusios nuo žemėje laidojamų kūnų, susitelkdavusios požemio kloduose, kurių valdovė, kaip liudija dar XVII a. bei vėlyvesni baltų religijos ir mitologijos šaltiniai, buvo moteriška esybė, žemės deivė. Tai – prūsų palikuočių bei lietuvių garbinta Žemyna ir latvių Žemės motė (*Zemes māte*)¹.

Apie glaudžią Žemynos sąsają su požemiu ir ten lokalizuota mirusiųjų buveine sprendžiama iš jai skirtų maldų per laidotuvių apeigas, aprašytas XVII a. antroje pusėje Mažosios Lietuvos istoriko, etnokultūros tyrėjo Mato Pretorijaus.

Latvių mitologijoje aukščiausioji požemio valdovė, kaip tvirtina tautosakininkas ir kalbininkas Pēteris Šmitas, yra *Zemes māte*. Jos priežiūroje, arba „globoje“, esanti mirusiojo žmogaus siela (Šmitas 2004, p. 92)*. Žemės motė, kaip požemio valdytoja, liudija leksikografo Jakobo Langės žodyno pastabos: *semmes mahte, diese herschet unter der Erde, daher fordern sie von ihr, wann sie etwas verloren* („Žemės motė, ji valdo po žeme, todėl iš jos reikalaujama, jei kas nors yra dingę; BRMŠ 4, p. 170). *in der Erde war die Semmes Mahte, von dieser fragen sie jizzo noch, im Scherz, wenn etwas in die Erde versunken oder verloren ist* („o žemėje [viešpatavo – N. L.] **Semmes Mahte** ‘Žemės motė’, jos dar ir šiandien juokais klausoma, jei kas yra žemėn prasmegę ar pamesta; BRMŠ 4, p. 184). Analogiška Žemės motės samprata fiksuojama ir latvių kalbininko Gothardo

¹ Mirusiųjų po žemėmis karalystė priklausė ir Žemeliuko (*Zemeluks*) patronavimo sričiai. Pasak M. Pretorijaus, Žemeliukas prūsams, žemaičiams ir lietuviams „dar tebereiškia tą patį kaip žemės viešpats ar dievas, ir ne tik žemės, bet ir tų, kas žemėje užkasti“ (BRMŠ 3, p. 107, 228). Vienoje savo veikalo vietoje M. Pretorijus Žemeliuką bemaž tapatina su Žemėpačiu (BRMŠ 3, p. 147, 260).

* Literatūros sąrašas pateikiamas straipsnio pabaigoje.

Fridricho Stenderio: „*Semmes mahte Erdgöttin, die in der Erde herschte, und von welcher man alles verlorne forderte*“ („*Zemes māte* – žemės deivė; jos viešpatija buvo pati žemė, požemis, todėl iš jos būdavo reikalaujama visų pamestų daiktų“; BRMŠ 4, p. 200, 208).

Tad baltams žemės deivės – tiek lietuvių Žemyna, tiek latvių Žemės motė – buvo ne vien gyvųjų, kaip įprasta galvoti, bet sykiu ir mirusiųjų globėjos. Kitaip tariant, šių deivių valdos neapsiribojo antžeminiu augmenijos ir žmogaus pasauliu, bet apėmė ir požeminį su čionai, kaip tikėta, esančiomis vėlėmis. Toks baltų žemės deivės dvilypis viešpatavimas (ant žemės ir po žeme) suponuoja ir skirtingas funkcijas, aprėpiančias priešingus savo prigimtimi reiškinius: viena vertus, tai, kas siejosi su gyvybe, jos užmezgimu bei kūrimu, kita vertus, tai, kas priklausė mirties sričiai. Mirusiųjų karalystėje žemės deivės priedermės buvusios nemažiau svarbios, nei šiame pasaulyje.

Mirusiojo kontaktas su žeme

Velionis, baigęs savo kaip žemiškos esybės šiapusinę būtį, neatsiskirdavęs nuo žemės. Jo „kelionė“ į amžinybę, kaip rodo ir šių laikų laidojimo ritualai, buvo susieta su žeme. Senuosiuose laidojimo papročiuose mirusiojo sąlytis su žeme būdavo pabrėžiamas dar raiškiau ir inscenizuojamas konkrečiais religinių apeigų veiksmis.

Vokiečių kraštotyrininkas Johannas Arnoldas Brandas, XVII a. antroje pusėje rinkęs žinias apie gyventojų papročius Mažojoje Lietuvoje ir kitose lietuvių bei latvių apgyventose teritorijose (palei Baltijos jūrą), užrašė faktą apie mirusio žmogaus, paguldyto į karstą ir išnešto į lauką, padėjimą tiesiog ant žemės priešais namus:

Eben auff orth, da der abgelebte Baur gestorben ist, legen sie denselben in seinem gewöhnlichen habit <...> in einer auß vier brettern bestehenden todten kist. <...> wan der Todte außgetragan wird, setzen sie die leiche vor dem hauß nieder <...>

Mirusį seną ūkininką jie guldo toje pat vietoje, kur jis mirė, aprengtą įprastiniais drabužiais <...> į iš keturių lentų sukaltą karstą. <...> Išneštą mirusįjį padeda priešais namus ant žemės (1673–1674 m., BRMŠ 3, p. 67, 69).

Taigi čia užfiksuotas mirusiojo guldymo ant žemės paprotys, kurį žino ir kitos Europos tautos. Įvairiose Vokietijos žemėse (Lužicoje, Aukštutiniame Pfalce, Silezijoje, Saksonijos kaimuose ir kt.) buvo įprasta sergantįjį, artėjant mirčiai, pakelti iš lovos ir paguldyti ant žemės (Dietrich 1967: 26–27). Taip tarytum siekta sujungti mirštantįjį su žeme, kad palengvintų sielos kelionę į požeminę mirusiųjų karalystę (Dietrich 1967, p. 27).

J. A. Brandas užfiksavo ir kitą iki dabar mums žinomą bei tebekartojamą veiksmą – kelių žemės saujų užbėrimą ant laidojamojo:

ehe sie aber noch weg gehen, werffen sie dem Todten drey hände voll erd nach (als wolten sie sagen: Nun mustu zur erden werden) welches imgleichen auch die Mutter thut <...>

prieš išsiskirstydami jie meta mirusiajam po tris saujas žemių (lyg norėdami sakyti: **dabar tau reiks žeme pavirsti**); tą patį daro ir motina <...> (BRMŠ 3, p. 68–69).

Panašų, tik kiek kitaip atliekamą paprotį, stebėtą tarp Mažosios Lietuvos lietuvių, paliudija ir Teodoras Lepneris, pasak jo, žemių būdavo uždedama ant mirusiojo, gulinčio karste duobėje, kiekvieno peties:

einer von den nechsten Freunden, als der Vater oder Bruder steigt in das Grab, leget den Leichnam zu rechte, im Fall er nicht gerade liegt, küsset ihn, leget etwas Geld unter das Haupt des Todten und zwei Stückgen Erde auf jedweddes Schulter <...>

vienas iš artimųjų, antai tėvas arba brolis, nulipa į duobę, padeda lavoną kaip reikiant, jei guli netiesiai, pabučiuoja, pakiša po galva kiek pinigų ir uždeda po dvi saujas žemių ant kiekvieno peties (1744 m., BRMŠ 3, p. 351, 366).

Po to būdavo tęsiamos laidojimo apeigos. J. A. Brando pateikta frazė apie veilionio vartimą žeme, t. y. apie mirusiojo transformaciją į žemę, tokiu būdu susiliejant su šia chtonine materija, į ją sugrįžtant, išreiškianti liaudies ar jo paties, XVII a. asmens, mintį, atskleidžia bene archetipinę sampratą apie žmogaus, žemiškos būtybės, gilų santykį su žeme, jūdvių ryšį – substanciniu požiūriu.

Žemyna – vėlių globėja

Religingam žmogui jo būtis neapsiribojo gyvenimu šiame pasaulyje. Po mirties jo laukdavusi kitokia egzistencija, arba *postexistentia*, – naujoje aplinkoje, tačiau taip pat žemiškoje, ar tiksliau, kaip iliustruoja čia analizuojamas vaizdymas, – požeminėje, valdomoje chtoninių dieviškųjų galių. Toje postegzistencijoje mirusioji esybė nelikdavusi beglobe prašalaite žemės tamsybių glūdumoje. Kaip atspindi baltų mitologinė tradicija, ji tapdavusi to anapusinio pasaulio dievybės, t. y. prūsų palikuonių, lietuvių Žemynos arba latvių Žemės motės globotinė. Vaizdžiausiai tai iliustruoja, kaip minėta, M. Pretorijaus užregistruota medžiaga apie Mažosios Lietuvos gyventojų religines idėjas ir ritualus. Istorikas rašo, kad esą mirus žmogui būdavo atliekamos apeigos Žemynai, kad šioji pagelbėtų mirusiojo sielai anapus:

Stirbet // jemand, wird die Zemynele bedienet, ja ihr vertrauet das, waß / sie der verstorbenen Seelen wünschen u gönnen. Sie wirdt // fleissiger bedienet zu der Zeit alß bey andern Feyern, / weil der Verstorbene der Zemynele in der Erden benöthiget // ist, gleichsam, so die Zemynele auff dem Verstorbenen zürnen // solte, würde es dem Verstorbenen nicht wol ergehen, drum bedie- / nen sie Sie nicht allein der Zeit, wenn der Mensch gestorben // oder begraben wird, sondern auch viele Jahre hernach umb die Zeit, // da der Verstorbene in der Erde verscharret worden.

Jei kas nors // miršta, vėlgi Žemynėlei patarnaujama, jai patikima tai, ko linkima ir pageidaujama mirusiai sielai. Tokiu metu jai tarnaujama uoliau negu per kitas iškilmes, nes mirusiajam būtinai reikalinga Žemynėlė žemėje, tarsi manoma, kad jeigu Žemynėlė ant mirusiojo supyktų, tai mirusiajam būtų blogai, todėl jai tarnaujama ne tik tuo metu, kai žmogus miršta ar kai jis laidojamas, bet ir daugelį metų po to tuo pačiu laiku, kai mirusysis buvo užkastas į žemę (PrDP 3, p. 546, 547; žr. ir BRMŠ 3, p. 197, 300).

Išeinančiųjų į pomirtinį pasaulį pareiga buvusi ne tik atsiduoti Žemės deivei, bet ir patiems jai tarnauti:

da Sie da vor halten, ob // müssen die jenigen, so da sterben, die Zamolukse, d. i. Erd-Göttin, dienen <...>

ir jie [paprasti žmoneliai Žemaitijoje, Nadruvoje, Skalvoje, Lietuvoje – N. L.] mano, jog tie, kurie numiršta, tarnauja *Zamolukse*, t. y. žemės deivei <...> (PrDP 2, p. 168, 169; žr. ir BRMŠ 3, p. 107, 228).

Įsivaizdavimą mirusiųjų sielas buvus Žemynos dispozicijoje atspindi ir jai skirta malda, sakyta, anot M. Pretorijaus, prūsų palikuonių prie mirusiojo, jį numazgojus, apvilkus geriausiais rūbais ir pasodinus krėsle (PrDP 3, p. 684, 685;

BRMŠ 3, p. 225, 322). Kas nors iš artimųjų su kaušeliu rankoje pasimelsdavęs už mirusiojo vėlę, po maldos sugiedodavęs giesmę, tada šiek tiek nuliedavęs Žemynėlei prašydamas: *Zemynėle, buk linksma ir priimk šze duszele, ir gerrai kawok!* <...> (PrDP 3, p. 684, 685; žr. ir BRMŠ 3, p. 225, 322).

Iš Žemynos tikėtasi, kad ji, kaip ir pati žemė, kuriai atiduodamas mirusysis, priglausianti jos žiniai perduodamą sielą. Žemės funkcija sergėti į jos viešpatiją atkeliaujančias vėles konstatuojama ir Vilniaus kolegijos jėzuitų, atlikinėjusių savo misijas Žemaitijoje, 1600 m. ataskaitoje: *Alij in terra cibos defodiunt, quo terra placata fidelius animas detineat* („Kiti valgius užkasa į žemę, kad permaldauta žemė patikimiau priglaustų vėles“; BRMŠ 2, p. 620, 628). Be abejo, čia turėta omenyje Žemyna.

Vėlių ir Žemynos įtaka vaisingumui

Religinėje sistemoje, kurioje vėlės buvo pavaldžios Žemynai ir lokalizuotos jai priklausančiose valdose, suvokiamos kaip tam tikra po žemėmis glūdinti galybė, veikianti antžeminės augmenijos vegetaciją bei vaisingumą. Tad tokiu gebėjimu pasižymėjusi ne tik žemės deivė, bet ir jos kuruojamos mirusiųjų sielos.

Cituotoje Vilniaus kolegijos jėzuitų 1600 m. ataskaitoje apie mirusiųjų atminimo dieną, kurios metu sukviestos vėlės būdavo vaišinos namuose, ką nors nuo stalo joms ant žemės numetant ar sukviečiant tiesiog prie joms padengto stalo, nurodomas motyvas, dėl ko taip svarbu pamaloninti vėles:

Vnus autem in medio animas orat, ut edant, ut alacriter sese appositis oblectent, neve campis, domibus, hortis ac omnis generis fructibus officiant.

O vienas, [stovėdamas] viduryje [kambario], prašo vėles valgyti, noriai mėgautis priešais padėtais valgiais ir nekenkti laukams, namams, daržams ir visokios rūšies derliui (BRMŠ 2, p. 620–621, 628).

Jėzuito Janio Stribinio 1606 m. ataskaitoje apie latvių Vėlinių papročius taip pat aiškinama, kodėl šią dieną vaišinos vėlės, tikima, kad jų prievolė – sergėti naminius gyvulius, javus ir apskritai laukus:

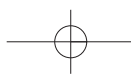
vocant animas suorum defunctorum, quemlibet nomine suo, et incipiunt expostulare et accusare animas eo, quod non seruauerint et defenderint illas Equos et pecora a lupis et infirmatibus, cum tamen illis quotannis debita sua obtulerint, In hunc sensum: Vos permittitis mori nostra pecora, mures deorant nobis frumenta nostra, fulgur in campis desaeuit etc.

ima skūstis arba kaltinti jas [vėles – N. L.], kam nesaugojo ir negynė jų arklių ir galvijų nuo vilkų bei nelaimių, nors kiekvienais metais davė joms privalomą duoklę. Kalba šitaip postrin-gaudami: „Jūs leidžiate kristi mūsų galvijams, pelės sugrauzia mūsų javus, laukuose griaudėja perkūnija ir t. t.“ (BRMŠ 3, p. 552, 556).

Po to vėlės kviečiamos valgyti ir gerti. Alaus būdavo nupilama ant žemės arba į ugnį, o duonos kepalas įmetamas į ugnį.

Istorikas Paulius Einhornas, remdamasis latvių papročiais rengti mirusiesiems spalio mėnesį troboje ritualines puotas, akcentavo, kaip ir anksčiau minėti autoriai, idėją apie glaudų vėlių saitą su žemės derlingumu:

Wann er nu gemeynet, daß sie wol gegessen, hat er den Pergel, wie es hie im Lande heisset, damit er das Fewr gehalten, auf der Thür=Schwellen mit einem Beil zerhawen, und den Seelen

geboten, daß sie jhres Weges gehen solte, sie hätten nu gegessen und getruncken, solten sich derwegen wieder an jhren Ort finden, aber auff der Strassen und auff dem Wege gehen, nicht aber auff die Rocken=Saat [52] treten, damit sie nicht die Wurtzel zertreten, und im künfftigen Jahr einen Mißwachs verursachen möchten. Denn wenn im nehest folgenden Jahre ein solcher Mißwachs eingefallen, haben sie es den Seelen beygemessen, dieselben weren nich wol gespeiset worden, worüber sie entürnet, die Rocken=Saat zutreten, und solchen Mißwachs eingeführet.

Na, o kai manydavo [šeimininkas – N. L.], kad jos [vėlės] gerai pavalgė, tada, pasidėjęs ant durų slenkščio, kirviu sukapodavo balaną, kaip ji šiame krašte vadinama, su kuria jis kurstė ugnį, ir liepdavo vėlėms eiti savais keliais: jos dabar esančios pavalgiusios ir atsigėrusios, todėl vėl turinčios grįžti į savo vietą, bet privalančios eiti keliais ir vieškeliais, nemindžioti rugių pasėlių [52], kad nenutryptų šaknų ir nesukeltų ateinančiais metais nederliaus. Nes jeigu kitais metais būdavo nederlius, to priežastimi laikydavo vėles: jos nebuvusios gerai primaitintos, dėl to supykusios, ištrypusios pasėlius ir sukėlusios nederlių (1649 m., BRMŠ 3, p. 629–630, 637).

Pasak kitų latvių tikėjimų, mirusiųjų dvasios spalio mėnesį pranešdavusios kapuose, kada pradėti sėja:

Oktobrā mēneša lietainās naktīs jāejot uz kapsētu un jāejot uz kapsētu un jāklausoties pie kapiem; tad mirušie gari stāstot, kur un kad sējama pirmā labība.

Spalio mėnesio lietingomis naktimis reikia eiti į kapines ir klausytis prie kapų, tada mirusiųjų dvasios pasakoja, kur ir kada sėti pirmą derlių (Palsmane, LTT 4, 32562; žr. ir Ūsaitytė 1998, p. 112).

Taigi, tarp vėlių ir žemės derlingumo, vėlių ir apskritai agrokultūros bei iš dalies ir gyvulių ūkio, kaip tikėta lietuvių ir latvių, buvęs tiesioginis ryšys. Vėlės priklausiusios toms chtoninėms jėgoms, kurios darydavusios įtaką kultivuojamų kultūrų derliui, taip pat neva „žinodavusios“ bei nustatydavusios pirmojo derliaus tinkamiausią sėjos metą.

Žemyna ir Veliona

Be Žemynos, vėlių deive laikyta Veliona (*Vielona*), paminėta apie 1582 m. Jono Lasickio, kuris ją pristatė kaip vėlių dievą: *Vielona Deus animarum* (BRMŠ 2, p. 582, 595). Šis „dievas“ istoriko siejamas su mirusiųjų maitinimo papročiu: <...> *Vielona Deus animarum cui tum oblatio offertur, cum mortui pascuntur. dari autem illi solent frixae placentulae, quatuor locis sibi oppositis, paullulum discissae, eae Sikies Vielonia pemixlos nominantur* („Veliona – vėlių dievas (*Vielona*), kuriam aukojamos aukos, kai maitinami mirusieji. Jiems paprastai duodama kepintų paplotėlių, patrupinus keturiose vietose, priešpriešais. Tie paplotėliai vadinami *Sikies Vielonia pemixlos*“; BRMŠ 2, p. 582, 595). Artimą Vielonos ir mirusiųjų santykį atspindi jau pats jos vardas, kuris mažai tesiskiria nuo bendrinio žodžio *velionis, velionė*. Taigi *Vielona* (autentiška forma galėjo būti *Veliona*, arba *Veliuona*) yra *velionių* prižiūrėtoja, o pastarieji esą jos valdiniai. Kitoje veikalo vietoje J. Lasickis *Vieloną* bemaž tapatina su dievu Ežiaguliu (*Ezagulis*), kurio būdavo šaukiamasi per Skerstuves: „Skierstuvves festum est farciminum, ad quod deum Ezagulis ita vocant: „*Vielona velos atteik musmup vnd stala*.“ Veni, inquit, cum mortuis, farmicina nobiscum manducaturus“ („Skierstuvės (*Skierstuvves*) yra dešrų kimšimo šventė. Į ją dievą Ežiagulį (*Ezagulis*) šitaip kviečia: „*Vielona velos atteik musmup vnd stala*.“ – Ateik, sako, – su mirusiais pavalgyti drauge su mumis dešrų“; BRMŠ 2, p. 584, 597). Matyt, *Ezagulis* – Velionos eufemizmas arba epitetas. Panašiai yra samprotavęs Algirdas Julius Greimas: „*Ezagulis*, iš tiesų lengvai gali būti perrašomas į lietuvių moderniąją kalbą kaip

ežia-gulys, prisimenant, kad ežia kaip tik atžymi apdirbamų laukų ribą, kad joje užkasami velykinio kumpio kaulai, norint laukus apsaugoti nuo ledų ir perkūnijos.“ A. J. Greimo manymu, *ežiagulys* gali būti aiškinamas kaip Velionos epitetas, nurodantis jos įprastinę gyvenvietę (Greimas 1990, p. 64; žr. ir Gimbutienė 2002, p. 71). Primintina ir Teodoro Narbuto nuomonė, kad *Ežagulis* lietuvių kalba reiškias „antkapij arba pilkapij, kauburij“ (Narbutas 1992, p. 298). Istoriko teigimu, „iki šiol ypač garbinami pilkapiai, supilti ant žymių žmonių pelenų“². Pirmasis teonimo sandas *ežia* turi dvi reikšmes: „rėžio ar lauko riba, siena“, „lysvė“ (LKŽe: *ežia*). Antkapis, arba pilkapis (T. Narbuto nurodytoji *ežagulio* reikšmė), kaip žemės kaubury su asocijuojasi su lysve, kuri taip pat yra sukastas žemės plotas, paprastai kiek iškilęs tarsi kaupas. Veikiau čia mitologizuota ne riba, kaip mano A. J. Greimas, o ežia kaip žemės kaupas su po ja slypinčiu užkastu objektu, jei išties *ežagulis* galėjo reikšti „antkapij arba pilkapij, kauburij“. Pastaroji realija sietusi su mirties ir vėlių sritimi. Juk tokioje ežioje-pilkapyje ir gulėdavę mirusiojo palaikai, arba, remiantis archajine pasaulėvoka, – vėlė. Galėtume tarti, kad toji vėlė yra „ežioje gulinčioji“. Tiesa, čia kalbama apie *Ezagulį*, kuris pristatytas kaip dievas (*deus Ezagulis*). Galbūt šis dievas esąs pačių vėlių ar bent jų universono reprezentantas.

Skerstuvės kadaise lietuviams galėjo būti viena aukojimo ritualų formų, atliekamos įvairiomis intencijomis ir adresuojamos įvairiems dievams, todėl ir nestebina mirusiųjų bei vėlių dievybės kvietimasis per J. Lasickio aprašomas skerstuves. Šernas, t. y. laukinė kiaulė, siejamas su laidotuvėmis ir pasakojime apie mitinį veikėją Sovijų (Jono Malalos kronikos intarpas, 1261 m.), kuriame kalbama apie šerno (laukinės kiaulės) sumedžiojimą, paskerdimą ir jo kūno dalių (devynių blūznių) paruošimą vaisėms, kitaip tariant – aukojimui, prieš jam nusileidžiant į „pragarą“ (BRMŠ 1, p. 266–267).

Deivės Velionos egzistavimo galimybę paremia tai, kad latviai turėję *Veļu māte* (Vėlių motę), kurios suverenumo sfera bemaž sutapo su Žemės motės (*Zemes māte*) viena viešpatavimo sričių. Abi jos galėjusios patekti į mirusiųjų pasaulį: „Kapo raktus“ turėdavusi ir Žemės motė, ir Vėlių motė (LTD 10, 4156; Šmitas 2004, p. 92). Vėlių motė, kaip teigiama latvių tautosakoje, palaikiusi tiesioginį ryšį su mirusiais: laukdama velionio sielos, paruošdavusi jai vietą, iškepdavusi paplotėlį, išvelėdavusi staltiesę. Ši motė galėdavusi pati ir atimti žmogui gyvybę, kuris po to jau keliaudavęs į jos valdas. P. Šmito pastebima, kad Vėlių motė kai kuriais atžvilgiais prilygsta Žemės motei (Šmitas 2004, p. 92–93).

Keltina ir dar viena prielaida – galbūt Veliona yra vienas žemės deivės vardų, kuriuo pastaroji taip galėjo būti pavadinta pagal funkcionavimo sferą – kaip vėlių patronė. Pažymėtina, kad žemės deivei (*tellure dea*) kaip tik būdavo aukojama kiaulė, taigi jos ryšys su šio gyvulio skerdimu akivaizdus („Mat iš pradžių šis prietas buvo susijęs su rudenį garbinama žemės deive (*tellure dea*), kuriai vienos moterys aukodavo ilgai penėtą kiaulę ir pačios ją, tinkamai paruošusios ir pasikvietusios žiniuonę, suvalgydavo <...>“; Jokūbas Lavinskis, 1583 m., BRMŠ 2, p. 605–606, 608).

M. Pretorijaus aprašytoji prūsų palikuonių rengiama Skerstuvių šventė siejama su Žemynai skirtomis apeigomis, mat ji senovės prūsų palikuonių būdavo švenčiama su palabinimais ir žemynėliavimais („Kaulai sudeginami, pelenai ste-

² Lietuvių kalbos žodyne nurodoma tokia žodžio *ežiagulys* reikšmė: „*gargždenis* (Lotus): Gargždenis *ežiagulys* (*L. corniculatus*) auga pievose, pakelėse“ (LKŽe, *ežiagulys*). Tai – pupinių šeimos daugiametis augalas, žydintis geltonais žiedais, naudojamas pašarui. Latviai šį augalą vadina – *Ragainais vanagnadžiņš*.

bimi, kai nepanaudojami, tai užkasami <...>“; PrDP 3, p. 532, 533; žr. ir BRMŠ 3, p. 298–299). Taigi per Skerstuves galėjo būti aukojama Žemynai (nors kitų dievų ryšys su skerstuvėmis taip pat įmanomas).

Alaus nuliejimas vėlėms ir Žemynai

Nuo senų laikų per lietuvių ir prūsų šermenis vykdavusios apeiginės alaus gėrynės. Gėrimo šiek tiek nuliejant ant žemės aukota vėlei, taip pat dievybei, į kurios mitinį pasaulį, kaip įsivaizduota, persikeldavęs mirusysis. Tad alus, javų produktas, atnašautas ne tik žemės bei javų deivei, bet ir jos viešpatijoje buvjančioms vėlėms, valdančioms, kaip kad ir Žemyna, žemės ir jos augmenijos vaisingumą. Pats alus gali būti laikomas javų, tam tikru būdu apdorotų, reprezentacija. Dėl to jis ir aukotas su javais susijusioms mitinėms esybėms.

Alaus gėrimas per laidotuves minimas jau „Sūduvių knygelėje“ (apie 1520–1530). Sembos sūduviai, numazgoję mirusįjį šiltoje pirtyje arba tvarte, apvilktą baltais marškiniiais pasodindavę ant kėdės. Tuomet ir prasidėdavusios alaus gėrimo už velionių apeigos:

Darnach zappen sie eine tonne biers an bis auff die helfften, giessen das In ein gefesse, nemen eine Schalen. Ein itzlicher trincket dem todten zu vnd spricht: kayls naussen gingethe, ich trincke dir zu, unser freund; warumb bist du gestorben? hastu doch liebes weib, dein vich, deine kuhe? reimens alles herfür. Zum letzten trincken sie Ime gute nacht zu vnd bitten Inen, das'er In Jener welt Ire veter Bruder freunde wolte fleissig grussen vnd sich mit Inen auch wollgehaben <...>

Paskui išleidžia pusę statinės alaus, supila į koki nors indą, ima kaušelį. Kiekvienas geria į mirusįjį ir kalba: *Kayls naussen gingethe* – aš geriu už tave, mano drauge, kodėl numirei? Turėjai mylimą žmoną, gyvulių, karvių – viską rimuodami. Paskiausiai gerdami linki geros nakties ir prašo jį, kad jis aname pasaulyje nuoširdžiai pasveikintų jų tėvus, brolius, draugus ir su jais sugyventų <...> (BRMŠ 2, p. 138, 152).

„Sūduvių knygelėje“ taip pat teigiama, kad jei švenčiamos mirusiojo metinės, prie vaišių stalo „kiekvienas, ką skiria mirusiajam, numeta po stalu ir užpila kaušeliu alaus“ (BRMŠ 2, p. 139, 153).

Daugelis autorių, liudijusių senuosius baltų laidojimo papročius, užsimindavo apie alaus, kartais – midaus ar konkrečiau neįvardyto gėrimo nuliejimą mirusiojo vėlei. Erazmas Stella savo veikale „De Borussiae antiquitatibus“ („Apie Prūsijos senovę“, 1518) rašė apie midaus per laidotuves aukojimą:

Quo more usque nunc sepe liuntur, addito etiam potu melleo, aut ex frumentis facto in testaceis uasis. In funebri epulo partem obsonij potusque uita defuncti manibus libarunt, hodieque libant, pudendo illic Christianorum praesulum dedecore.

Šitaip tebelaidoja ir iki šių dienų, pridėdami dar midaus arba maisto moliniuose induose. Laidotuvių puotoje dalį gėrimo ir maisto aukodavo mirusiojo vėlei, ir šiandien tebeaukoja, tuo užtraukdami gėdingą nešlovę krikščionių kunigams (BRMŠ 2, p. 17, 22).

Jonas Maleckis-Sandeckis veikale „De sacrificiis et idolatria veterum Borussiae, Livonum, aliarumque vicinarum gentium“ („Apie senovės prūsų, livoniečių ir kitų kaimyninių genčių religiją ir aukojimus“, 1551) kartoja anksčiau minėtą pasakojimą apie tai, kaip, pasodinę aprengtą mirusiojo kūną, artimieji geria alų ir linksminasi, raudodami tam skirtais žodžiais (BRMŠ 2, p. 206, 210–211). Trečią, šeštą, devintą ir keturiasdešimtą dieną po laidotuvių būdavo kviečiamasi mirusiojo vėlė. Ji maitinama po stalu numetant maisto ir nuliejant gėri-

mo („Kiekvienas atskirai iš kiekvieno patiekalo ką nors numeta po stalu, kur tiki vėlę maitinantis; jai taip pat nulieja gėrimo. O jeigu kas nors atsitiktinai nukrinta nuo stalo ant žemės, to nepakelia, bet palieka suvalgyti apleistoms (kaip jie patys sako) vėlėms, kurios neturi gyvų nei giminių, nei draugų, galinčių jas pakviesti į puotą“; BRMŠ 2, p. 206, 211).

Aleksandras Guagninis rašo, kad kuršiai ir prūsai per mirusiųjų atminus spalio mėnesį mesdavę po stalu maisto ir pildavę alaus mirusiajam („Kuršiai bei prūsai <...> mirusiajam, kas tik gera linki, gabalą kiekvieno valgio pastalėn meta bei alaus kaušą pila“; 1611 m., BRMŠ 2, p. 484, 495). A. Guagninis užsimena apie lietuvių paprotį rengti apeigines vaišes su alumi bei kitais gėrimais tiesiog ant mirusiųjų kapų („Ant artimųjų kapų sunešdavo pieno, midaus, alaus, šokdavo, trimituodavo trimitais ir mušdavo būgnus. Šio papročio dar ir šiandien kai kuriose Žemaitijos dalyse, gretimose su Kuršu, valstiečiai laikosi“; 1578 m., BRMŠ 2, p. 469, 473; plg. BRMŠ 2, p. 620, 628; BRMŠ 4, p. 140, 144).

Apie apeigines puotas per Ilges (kitą dieną po Visų šventųjų), per kurias gertas alus, kalba ir Motiejus Strijkovskis. Jis teigia, kad žemaičiuose tą dieną „ir neturtingiausias žmogus privalo turėti namuose alaus, ir taip jie geria kelias savaites, vis minėdami mirusiuosius“ (1582 m., BRMŠ 2, p. 518, 551). Be to, istorikas užsimena apie Kuršę, Sembos krašte ir Prūsijoje per mirusiųjų atminus daromą sudėtinį alų ir konstatuoja: „Kiekvienas ko nors linki mirusiajam gimnaičiui, kiekvieno patiekalo gabalėlį po stalu meta ir alaus nulieja“ (ten pat)³.

Alaus gėrimo paprotį per laidotuves ir gėrimo nuliejimą vėlei per atminus mini ir J. Lasickis veikale apie žemaičių dievus, remdamasis ankstesniais rašytiniais šaltiniais: „O išgėrę alaus, pradeda rutėnų kalba laidotuvių raudą <...>. Kiekvienas puotos dalyvis [tam tikromis dienomis po laidotuvių – *N. L.*] iš kiekvieno valgio šį tą numeta po stalu, nes tiki, kad vėlė ten valganti, taip pat nulieja jai ir gėrimo“ (BRMŠ 2, p. 589, 602). J. Lasickis taip pat rašo apie per Ilges pasikviečiamus į pirtį „numirėlius“, kurie vaišinami prie stalo, apkrauto valgiais ir gėrimais (BRMŠ 2, p. 583–584, 596).

Alus galėjo būti pilamas ant paties numirėlio, nors, matyt, buvo skirtas jo vėlei. Apie tai praneša Johanas Davidas Wundereris, XVI a. antrojoje pusėje lankęsis Žemaitijoje ir Latvijoje. Apie latvius jis rašo: „Kai ruošiasi laidoti numirėlį, tai jo kūną paguldo po stalu, pila ant jo visas alaus nuosėdas ar mielių tirštumus, laikomus specialiame inde, sakydami, jog tai priklauso jam“; 1589 m., BRMŠ 2, p. 638, 639).

Anot jėzuito J. Lavinskio, lietuviai, mirusiojo metinių dieną viską išdėstę ant stalo liedavo po juo ne alų, o vandenį (*aquam sub mensa effundebant*), ir tada žynys kreipdavęsis į „mirusįjį brolių“, tardamas: „Valgyk ir gerk, bet saugokis, kad nepaliestum ko nors iš mūsų galvijų ar žmonių“ (BRMŠ 2, p. 606, 609).

Vilniaus kolegijos jėzuitų 1600 m. ataskaitoje pasakojama, kad mirusiųjų atminimo dieną, be kitų apeigų, būdavo nuliejama po stalu alaus, numetama duo-

³ M. Strijkovskis užfiksuoja dar vieną įdomią, su chtonine mitologija susijusią žinią: „Lietuvoje ir Žemaičiuose prastieji žmonės irgi draugų atminus rengia dideliais ištekliais, o vyriausias šeimininkas, kai visi jau turi pradėti valgyti, paima samtį visokių grūdų, druskos ir kitko, be to, smilkalų ir užsmilkęs sako: „A za wissumos priatelos musul“ (BRMŠ 2, p. 551). Ši apeiga sietina su užfiksuota „Sūdavių knygelėje“, kur kalbama apie tam tikrų kultūrų sudeginimą, palaidojus mirusįjį kapuose: „Kai jie grįžta į namus, jei mirė moteris, paima vikių, linų, griekių, ir tai, ko jie jai paskiria, sudegina, taip pat daroma ir vyrui mirus“ (BRMŠ 2, p. 138–139, 153).

Grūdų smilkymas per atminus ar vikių, linų, griekių deginimas po laidotuvių – be abejo, religinė apeiga.

nos ir kitų valgių („Tada nuo stalo paima pilną bokalą, kuri, po stalu truputį nulieję, pakelia į kaimyno sveikata ir čia pat išgeria iki dugno. Tą patį daro ir visi kiti. Paskui duonos, ir visų kitų valgių truputį numeta po stalu <...>“; BRMŠ 2, p. 621, 628–629).

Detaliau alaus gėrimo apeigas per „prūsų, nadruvių ir skalvių“ laidotuves aprašo M. Pretorijus, nurodo konkretų adresatą. Numazgotą ir apvilktą geriausiais rūbais mirusįjį pasodinus krėsle, netrukus prasidėdavusios apeiginės gėrynės, kreiptasi į tuo metu jiems aktualią dievybę:

von den nechsten Freunden tritt / einer auff, die Kauszel in der Hand haltend, wird sein Gebeth / vor die Seele des Verstorbenen thun. Nach dem Gebeth singet / er ein Liedt, darauff er der Zemynelen <...> Drauff trincket er pa-/labindams, darnach ihm denn die Kauszel wieder gefüllet wird, // trincket er den Todten zu <...>

vienas iš artimiausių gentainių išeina į priekį, rankoje laikydamas kaušelį, ir kalba savo maldą už mirusiojo vėlę. Po maldos jis gieda giesmę, tada šiek tiek nulieja Žemėnei <...> Po to išgeria *palabindams*, o kai kaušelis vėl jam pripilamas, // užgeria mirusįjį <...> (PrDP 3, p. 684, 685, žr. ir BRMŠ 3, p. 225, 322).

Alaus išgėręs gentainis duodavęs kitam, kuris irgi gerdavęs žemynėliaudamas ir palabindamas, ir taip kaušelis eidavo ratu, ir visi turėdavę tai daryti (ten pat). Žemėnei ant žemės šiek tiek būdavo nuliejama ir tuomet, kai mirusiojo sūnus ar šiaip koks gentainis leisdavęs alų iš statinės. Nešant alų link stalo, iš ąsočio irgi būdavo nuliejama (ten pat).

Anot M. Pretorijaus, po pakasynų sugrįžę artimieji tęsdavę aukojimo žemės deivei apeigas. Nors ant stalo būdavo padėta valgyti ir gerti, tačiau valgiai kol kas nekliudomi, nes labai svarbu per šermenis alaus tinkamai nulieti Žemynai. Kaip aiškina M. Pretorijus, jie tiek reikšmės per šermenis teikia gėrimui, ypač pirmajam, jog net valgyti nepradeda, kol kiekvienas dalyvis, net netyčia užėjęs menkiausias elgeta, nebus išgėręs (PrDP 3, p. 688, 689; žr. ir BRMŠ 3, p. 226, 323). Prieš meldžiantis, pilant alaus į kaušelį, pirma turėjo būti atliekami įprasti Žemynėlės pagarbstymai:

Hie aber wirdt observirt, daß wenn er in seine Kauszel / etwas giessen wil (solches geschiehet vor dem Bethen), daß er erst / der Zemynelen etwas giesset (Zemelaudams), und ehe er nach dem / Gebeth auß der Kauszel trincket <...>

Bet čia žiūrima, kad jis, prieš pildamas ką nors į kaušelį (tas daroma prieš meldžiantis), pirma truputį nulieti Žemėnei (*Zemynelaudams*); prieš gerdamas iš kaušelio pasimeldęs, jis irgi nulies <...> (PrDP 3, p. 688, 689).

Prūsų palikuonys buvo įsitikinę, „kad mirusiojo vėlę patiria palengvėjimą, jei kiekvienas šiek tiek nulieja Žemėnei ir jai paveda mirusiojo vėlę, be to, palabindamas palinki mirusiajam kuo geriausios kloties“ (ten pat; žr. ir BRMŠ 3, p. 226, 323).

Paminėjus mirusįjį ir paprašius Dievo valgių palaiminimo, prasidėdavusios vaišės, kuomet vėl aukota Žemėnei:

Die Gäste beim Trauer-/mahl thun aber das gar gewiß, daß sie vom Brodt drey bissen, / so viel auch vom Fleisch, auch so viel Löffel voll auff die Erde / giessen und werffen, mit dem Anwunsch bey jedem, daß die // Zemynle dem Verstorbenen in der andern Welt (einige sagen im / Himmel) wolle gnädig seyn und die Seele wol bewahren und / ihrer pflegen etc. etc.

Tačiau svečiai per šermenų vaišės labai sąžiningai laikosi tvarkos ant žemės numesti tris kąšnius duonos, tiek pat kąšnių mėsos ir nulieti tiek pat pilnų šaukštų – su kiekvieno linkėji-

mais, kad // Žemynėlė mirusiajam kitame pasaulyje (kai kurie sako – danguje) būtų maloninga, vėlė gerai saugotų ir ją globotų ir t. t. (PrDP 3, p. 688, 689; žr. ir BRMŠ 3, p. 227, 323).

Šis aukojimas Žemynai skiriasi nuo kitų šio autoriaus aprašytų aukojimų tuo, kad čia kalbama ne apie alaus nuliejimą, o apie maisto – duonos ir mėsos – numetimą, taip pat kažkokio viralo nupylimą ant žemės.

Taigi alaus libacijos vėlėms ir jų maitinimas baltų gyvenamoje teritorijoje buvo plačiai paplitęs paprotys, fiksuojamas XVI a. ir vėlyvesnių rašytinių šaltinių. Kaip rodo M. Pretorijaus pateikiamos žinios, bendravimas su vėlėmis ir jų vaišinimas per laidotuves koreliavo su kita ypatingos svarbos apeiga – aukojimu Žemynai, vėlių patronei, kad šioji sergėtų mirusiojo sielą. Remiantis užregistruota medžiaga galima tvirtinti, kad apeiginės vaišės vėlei teiktos ne tik siekiant palengvinti jos anapustinę egzistenciją, bet ir iš baimės prieš ją. Manyta, kad vėlė turi numinozinės galios, kuri gali pakenkti kultivuojamų laukų derliui, taip pat naminiams gyvuliams, o pagaliau – ir pačiam žmogui.

Alus ir duona įkapėse

Reikia pažymėti, kad laidojant mirusį į karstą būdavo įdedamas indas alaus, kartais – ir kepalas duonos, – tai liudija XVI–XVII a. baltų religijos ir mitologijos šaltiniai. M. Pretorijus alaus įkapių tradiciją sieja su mirusiųjų laidojimo žemėje papročiu: „Kadangi gėrimo nerandama su sudegintų mirusiųjų pelenais, vadinasi, gėrimas dėtas tada, kai mirusiųjų kūnai laidoti nedeginti“ (PrDP 3, p. 674, 675). Taigi alaus dėjimas į karstą – vienas laidojimo žemėje papročių. Įdomu, kokia liaudiškoji tokio aukojimo motyvacija.

Apžvelgsime, kaip šį paprotį pateikia kiti minėto laikotarpio šaltiniai. Anot Simono Grunau, prūsai, laidodami žemos kilmės žmones, vadinamuosius *supanen*, „prie galvos dar pastatydavo didžiulį indą su midumi ir taip užkasdavo“ (*im ein grossen topp mit methen zu heupten satzen und so beschurren*; BRMŠ 2, p. 79, 115). J. Maleckis-Sandeckis, kalbėdamas apie senovės prūsus ir kaimynines gentis, pažymi, jog jie „padeda duonos ir nuleidžia į kapą mirusiojo galvūgalyje pilną ąsotį alaus, kad vėlė netroškėtų ir nealktų“ (*Collocant quoque panem, et lagenam cereusiae plenam ad caput cadaueris in sepulchrum illati, ne anima uel sitiati uel esuriati*; BRMŠ 2, p. 206, 211). J. D. Wundereris liudija latvius dėjus prie numirėlio, užkasto artimiausiame miške, „kirvi, du skatikus arba varinį pfenigą, gabalą duonos ir medinį indą alaus“ (*Dann vergraben sie in dem nechsten waldt, legen zu ihm ein Axt, 2 scharf (Scherflein) oderkupffern Pfennig, ein stücks brodt und hultzen gefäss voll weisbier*; BRMŠ 2, p. 638, 639).

Lukas Davidas, pateikdamas žinių apie prūsų įkapes, pažymi, kad užkastas alus gerai išsilaikydavęs:

auf den Kirföffen, so man hat Greber gemacht, die vorstorbnen zu begraben, <...> bei den Knochen, die fast am meisten vorweset gewesen, funden hat grosse erdene Loßkannen mit Sturzen woll zugedeckt vnd vorvormacht, da dann wann die Sturzen dauon gethan wurden, vber dem Biere eine dicke Haut vnd wenn die hin gethan ein gut woll scheckendes Bier gefunden worden, das dann Jr viel so datzu kommen mit Lust vnd vorwundern haben helffen austrincken, gesagt, daß Jre tage nicht so gutt Bier getruncken hetten.

kapinėse, kasant duobes laidoti mirusiesiems <...> šalia sudūlėjusių kaulų būdavo randama didelių molinių indų su sandariai uždarytais dangčiais. Kai dangčius atidarydavo, ant alaus rasdavo užsidėjusią storą plėvelę, o ją nuėmę aptikdavo tokio gero pilstomo alaus, kad daugelis

susirinkusiųjų, mielai ir su pasigardžiuoju padėjusių jį išgerti, sakydavo, jog savo gyvenime tokio gero alaus neragavę (BRMŠ 2, p. 268, 297).

J. Lasickis, rėmėsis J. Maleckiu-Sandekiū, praneša, kad žemaičiai „laidodami meta į kapą pinigų būsimajai mirusiojo kelionei, taip pat palaidoto numirėlio galvūgalyje padeda duonos ir pastato pilną ąsotį alaus, kad vėlė nejaustų nei troškulio, nei alkio“ (*Qui funus mortuo faciunt, nummos projiciunt in sepulchrum, futurum mortui viaticum, panem quoque et lagenam ceruisiae plenam, ad caput cadaveris in sepulchrum illati, ne anima vel sitiatur vel esuriat, collocant*; BRMŠ 2, p. 589, 602). Apibūdindamas lietuvių laidojimo apeigas apie tai buvo užsiminęs ir J. A. Brandas: „Artimieji vėl kaip pirma įmeta [į karštą – N. L.] slapčiomis du kepalėlius duonos ir pinigų, beje, prie mirusiojo kūno į žemę stato ir didelius alavinius indus alaus <...>“ (BRMŠ 3, p. 68, 70); Christophoras Hartknochas taip pat teigė, jog „į kapą prie velionio galvos laidojantieji dėdavo duonos kepalą ir pilną alaus butelį“ (BRMŠ 3, p. 85–86, 89).

M. Pretorijus, jo teigimu, irgi buvo stebėjęs šį paprotį Žemaitijoje ir „Prūsijoje palei Žemaitiją“:

Zu unserer Väter Zeiten hat man erfahren, daß man den / Todten noch vor dem Bier, so uff das Trauerbegängnis gebra- / uet gewesen, in den Sarck hinein gethan habe. Denn ich / mich noch erinnern kan, daß ich einmahls eine solche Kanne / mit Bier gesehen, da das Bier eine ziemliche dicke Haut ge- / setzet, das Bier auch so klar gewesen, trotz dem schönsten Metthe, / auch sol selbiges, wie mir berichtet worden, von andern gekostet / und von herrlichem Geschmack gewesen seyn. Man hält davor / daß noch in und an Zamaiten in Preussen solche Dinge sollen / vorgehen.

Mūsų tėvų laikais patirta, kad mirusiesiems į karštą buvo įdedama šermenims daryto alaus. Aš dar prisimenu, kad kadaise mačiau tokį indą su alumi ir nors alus buvo pasidengęs gana stora pluta, jis buvo toks skaidrus kaip gražiausias midus; kaip man buvo pasakyta, kiti jo ragavę ir jis buvęs puikaus skonio. Manoma, kad Žemaitijoje ir Prūsijoje palei Žemaitiją tokių dalykų dar nutinka (PrDP 3, p. 684, 685, 686, 687; žr. ir BRMŠ 3, p. 225, 322).

Šis faktas primena L. Davido pasakojimą apie įkapėse aptinkamą alų Prūsijoje. Čia dar paminima ir Žemaitija, kur laikytasi tokio papročio. M. Pretorijus, pateikdamas Jono Bretkūno aiškinimą, kodėl krikščionys įkapėse dėdavę alaus, rašo, esą alaus dedama ne dėl to, kad mirusysis atsigertų, o kad pamatęs šitą gėrimą prisimintų, „kaip smarkiai pasilikusieji bičiuliai troško jo užtarimo prieš Dievą“ (*wie wol / ihme die hinterlassene gewolt, damit er bey Gott alßdenn / mit vor seine hinterlassene Freude bitten möchte*; PrDP 3, p. 676, 677).

Rygos kolegijos jėzuito Jano Stribinio pasakojama, kad „į dešinę ranką mirusiam įdeda kepalą duonos atkišti Cerberui, kad šis, pririštas priešais dangaus vartus, leistų sveikam praeiti“ (*in dextera manu dant illi alterum panem, ut det Cerbero, qui ante paradisum ligatus, permittat illaesos ire*; Rygos jėzuitų kolegijos ataskaita, 1606, BRMŠ 3, p. 552, 556; plg. Livonijos bažnyčių vizitacija, 1613, BRMŠ 3, p. 560–562).

Čia apžvelgti tikėjimai leidžia daryti išvadą, kad alaus, kartais ir duonos, būdavo įdedama į įkapes, valstiečių (o iš dalies ir mitografų) supratimu, keliais sumetimais – pagirdyti ir pamaitinti vėlę, arba bičiulių troškimą užtarti mirusįjį prieš Dievą, galbūt – ir „atkišti Cerberui“, kad šis leistų praeiti pro jo saugomus dangaus vartus. Pirmasis aiškinimas, aptinkamas ankstyvesniuose (XVI a.) šaltiniuose, atspindi liaudiškąjį suvokimą. Sąsaja su dangaus vartų sargu Cerberiu – tai jau tikriausiai pačių krikščionybės skleidėjų, savo misijas atlikusių XVII a. pirmojoje pusėje, išmonė. Primintina, kad Cerberis graikų mitologijoje – trigalvis

Hado šuo, saugojęs ne dangaus, o požeminės Hado ir Persefonės karalystės vartus (Hes. Teog. 769–776).

Apibendrinami galime konstatuoti, jog religinės sistemos, kuri lokalizavo mirusiųjų karalystę požemyje, centrinė figūra buvo deivė Žemyna, šio mitinio universumo valdovė. Artimas deivės ryšys su mirusiais atspindi jos ne tik kaip žemiškos prigimties gyvybės teikėjos, bet ir išinančiųjų į anapus patronės funkciją. Funkciniu ir suverenumo požiūriu Žemynai artima Veliona galėtų būti traktuojama kaip autonomiška deivė, dubliuojanti vieną svarbiausių žemės deivės funkcijų, arba kaip pastarosios viena manifestacijų, įgijusi kitą, specifinės veiklos sferą atspindintį, vardą.

Pateiktieji duomenys įlieja šviesos taip pat į vėlių mitopoetinę sampratą. Vėlės – ne tik Žemynos globotinės, bet ir jos pavaldinės, iš dalies, kompanionės. Jos, kaip ir deivė, sulig tikėjimais, dariusios įtaką agrokultūrai, tai yra dirbamiems laukams, kultivuojamai augmenijai, o tiksliau – tam, kas siejosi su sėja, pirmiausia javų, ir derliumi. Tad žemdirbystė, *homo religiosus* įsivaizdavimu, buvo žemėje, jos kloduose glūdinčių mistinių sakraliųjų galių žinioje ir valioje. Glaudų vėlių ir Žemynos santykių atspindi dar ir tai, jog joms, kaip ir žemės deivei, aukoti tie patys maisto produktai – dažniausiai alus bei duona. Alaus libacijos, duonos atnašavimas Žemynai bei vėlėms per šermenis ar mirusiųjų atminus liudija su šia deive susijusios religinės sistemos aktualumą ne tik pagonybės laikais, bet dar ir XVII a., kai krikščionybė jau skverbėsi į kaimo žmonių sąmonę.

Literatūra

BRMŠ – Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai / Sudarė Norbertas Vėlius. – T. 1: Nuo seniausių laikų iki XV amžiaus pabaigos. – Vilnius, 1996; t. 2: XVI amžius. – Vilnius, 2001; t. 3: XVII amžius. – Vilnius, 2003; t. 4: XVIII amžius. – Vilnius, 2005.

Dietrich 1967 – Dietrich A. Mutter Erde. – Stuttgart.

Greimas 1990 – Greimas A. J. Tautos atminties beieškant. Apie dievus ir žmones. – Vilnius–Chicago.

Gimbutienė 2002 – Gimbutienė M. Senovės lietuvių dievai ir deivės. – Vilnius.

Hes. Teog. – Hesiodas. Teogonija / Iš senosios graikų k. vertė, paaiškinimus parašė bei vardų rodyklę sudarė Audronė Kudulytė-Kairienė, baigiamąjį straipsnį parašė Naglis Kardelis. – Vilnius, 2002.

LKŽe – Lietuvių kalbos žodynas: Elektroninis variantas [t. I–XX, 1941–2002], prieiga per internetą: <www.lkz.lt>, cituojant nurodomas antraštinis žodis.

LTD – Latvju Tautas daiòas / Red. prof. J. Endzelīns, sakārt. R. Klaustiòš. – T. 1 – 12. – Rīgā, 1928–1932.

LTT – Latviešu tautas ticējumi. – Sēj. 4 / Sakrājis un sakārtojis prof. P. Šmits. – Rīgā, 1941.

Narbutas T. Lietuvių tautos istorija. – T. 1. – Vilnius, 1992.

PrDP – Pretorijus M. Prūsijos įdomybės, arba Prūsijos regykla = Deliciae Prussicae, oder Preussische Schaubühne / Sudarė Ingė Lukšaitė. – T. 2 – Vilnius, 2004. – T. 3. – Vilnius, 2006.

Šmitas 2004 – Šmitas P. Latvių mitologija / Iš latvių k. vertė Dainius Rauskas. – Vilnius, 2004.

Ūsaitytė 1998 – Ūsaitytė J. Žemės-kapo atvėrimo motyvas: tekstas ir apėiga / Tautosakos darbai, [t.] 8 (15). – Vilnius. – P. 100–121.

LAIMONAS BRIEDIS

Vilnius, klajūnų miestas

Švietimo epochos šešėliai

Iš anglų k. LAIMANTAS JONUŠYS

Kur bastos nuo kalno nužengusios ordos barbarų skitų,
Išauš dar negreitai tiesos, laisvės, gailesčio rytas...
O, koks žiaurus Laiko kalvio paveikslas nukaltas,
Sarmatija žlugo, neapraudota ir nenusikaltus.

Thomas Campbell. „Lenkija“

Garsus keliautojas ir gamtininkas Johannas Georgas Adamas Forsteris, įsikūręs Lietuvos sostinėje 1784 m., rado smunkantį baroko miestą. „Vilnius [Wilna] dar prieš šimtą metų turėjo 80 000 gyventojų, – rašė Forsteris savo geriausiam draugui Vokietijoje, – dabar, priskaičiuojant 12 000 žydų, – vos 20 000“¹. Ši statistinė Forsterio pastaba buvo ne koks nors atsainus beaistrinio mokslininko komentaras. Tai buvo rauda, sielvartingas žmogaus dalios įvertinimas. Forsteris

¹ Georgas Forsteris – Samueliui Thomui Sömmerringui, 1784 m. gruodžio 12–13 d. // Geogo Forsterio laišakai iš Vilniaus / Sudarė ir vertė Jonas Kilius. – Vilnius: Mokslas, 1988. – P. 77. Vokiečių fiziologas ir anatomas Sömmerringas (1755–1830) buvo vienas artimiausių Forsterio draugų.

2008 m. pasirodžiusią Kanados mokslininko Laimono Briedžio knygą „Vilnius, City of Strangers“ leidykla „Baltos lankos“ netrukus išleis lietuviškai. Knygoje Vilniaus istorijos atspindžiai perteikiami daugiausia įvairių svetimšalių akimis. Siūlome ištrauką iš knygos.

manė, kad Vilnius yra žmonijos pažangos priešingybė, provincialus užkampis, nevertas net miesto vardo, juolab Europos šalies sostinės. Forsteriui Vilnius geriausiu atveju atrodė tinkamas kaip tremties vieta – skaistykla mokslingoje Švietimo epochoje, – kur nelaimingos, neišprususios europiečių sielos uždarytos tamsiuosiuose prietarų ir barbarizmo amžiuose. Tai nebebuvo nesukultūrinto Europos pakraščio miestas – tai buvo šiurkštus paribys, kur miesto civilizacija grįžta į laukinę būklę.

Forsterio pasibjaurėjimą svarbiausiu Lietuvos (vis dar didelės, nors ir nukurdusios šalies) miestu lėmė jo kosmopolitinis auklėjimas, gyvenimą transformuojanti patirtis, neįprasta net ir tai akademinio internacionalizmo bei didelių kelionių po Europą epochai. Forsteris nesileido į šviečiamąją kelionę po senąsias Europos šalis – aštuonioliktame amžiuje toks socialinis žygis tapo nepaprastai populiarus tarp jaunų aristokratų ir intelektualų, – užtat jis apkeliavo žemės rutulį. Į Vilnių Forsterį atvedė kelionė aplink pasaulį. 1772-aisiais, būdamas septyniolikos metų, jis kartu su tėvu, taip pat mokslininku, prisidėjo prie kapitono Cooko antrosios ekspedicijos (laivu „Resolution“) į pietinę Ramiojo vandenyno dalį. Tuo metu, kai Europa sunkiai įsivaizdavo tolimesniąją pasaulio pusę, jaunas Forsteris tyrinėjo, aprašinėjo, kalbino Taičio, Naujosios Zelandijos ir rūsčiosios Ugnies Žemės gyventojus. Vėliau Forsteris išleido knygą „Kelionė aplink pasaulį“, kurioje išdėstė šio žygio mokslinius atradimus ir asmeninius įspūdžius. Dviejų tomų, 1200 puslapių rankraštis, jaunojo autoriaus žodžiais, sumanytas kaip „filosofinė kelionės istorija“, buvo išleistas angliškai ir vokiškai².

Forsteris buvo revoliucingos menininko sielos mokslininkas; pasak amžininkų, jis „demonstravo savo universalų imlumą ir išsilavinimą, sujungdamas prancūzišką eleganciją su populiariomis perteikimo formomis ir anglišką praktiškumą su vokiška jausmo ir dvasios gelme“³. Toji profesionaliai iliustruota knyga – viena iš Forsterio užduočių ekspedicijoje buvo nupiešti įvairius atradimus – tapo apsišvietusių Europos salonų pokalbių tema. Ir nors griežtesni akademikai peikė autoriaus subjektyvumą, knygos tonas puikiai atitiko kylančią romantizmo dvasią, siekį sujungti racionalizmą bei vaizduotę. Po kelių dešimtmečių Alexanderis von Humboldtas, vienas įžymiausių Naujųjų laikų geografo ir esteto, dėkojo Forsteriui už tai, kad mokslą praturtino „stebėtojo aprašomosiomis galiomis, požiūrių įvairove ir pagyvino gamtos aprašymų praktiką“⁴.

Šia knyga prasidėjo Forsterio, kaip mokslininko „iš prigimties“, profesionali karjera, jis buvo paskirtas dėstyti Heseno miesto Kaselio Carolineum kolegijoje. Ambicingas gamtininkas buvo labai nepatenkintas tokia menka akademinė vieta ir tikėjosi pasiekti tokį pat mokslinį statusą kaip jo tėvas, tapęs profesoriumi prestižiniame Halės universitete, proteguojamame apsišvietusio monarcho, Prūsijos karaliaus Frydricho Didžiojo. 1783 m. rudenį Forsteris gavo Vilniaus universiteto pasiūlymą ir, Vokietijoje nematydamas perspektyvų, nusprendė persikelti į Lietuvą.

Vilnius yra maždaug už 1100 kilometrų į šiaurės rytus nuo Kaselio. Aštuoniolikto amžiaus pabaigoje, esant geroms oro sąlygoms, šį atstumą buvo galima neskubant įveikti per kelias savaites. Forsterio kelionė į Vilnių truko beveik šešis

² Forster G. A Voyage Round the World. – T. 1. – Honolulu: University of Hawai'i Press, 2000. – P. 6.

³ Schlegel F. Kritische Schriften. Cit. iš: Saine T. F. Georg Forster. – New York: Twayne Publishers, 1972. – P. 13.

⁴ Humboldt A. von. Kosmos. Cit. iš: Forster G. A Voyage Round the World. – T. 1. – P. xl.

mėnesius. Kad pagerintų savo profesinius ryšius ir įgytų vertingų akademinų žinių, jis norėjo pamatyti daugiau Vokietijos žemių. Keliaudamas mėgavosi socialiniais savo literatūrinės šlovės malonumais. Saksonijoje, šachtininkų mieste Freiburge, gamtininkas susipažino su kunigaikščiu Stanislovu Poniatovskiu (jaunuoju), Lenkijos karaliaus sūnėnu ir Didžiosios Kunigaikštystės išdininku, kuris, pasak Forsterio, „lietuvius man nupiešė labai palankiai“⁵. Jaunasis Poniatovskis, nors ir pripažindamas, kad šalies socialinės ir ūkinės problemos kyla iš to, jog yra „daug galvų, daug nuomonių“, vis dėlto drąsinamai kalbėjo apie „Švietimą [Aufklärung] Lenkijoje“. Kunigaikštis perspėjo Forsterį, kad pažangios idėjos į Lietuvą skverbiasi lėtai, bet sakė, kad „Vilnius esanti maloniausia vieta Lenkijoje, o tenykštis universitetas esąs daug geresnis negu Krokuvos“⁶.

Trumpai paviešėjęs Saksonijoje, Forsteris nuvyko į Viena, kur užtruko kelis mėnesius, mėgaudamasis kviestinėmis vakarieniėmis, sambūriais salonuose ir aristokratiškais vakarėliais. Vienos visuomenė gardžiavosi pikantiškais Forsterio pasakojimais apie Ramiojo vandenyno salų gyventojų papročius ir įpročius (taip pat ir seksualinius). O Forsteriui atrodė, kad Viena yra rojus, ir jam nesinorėjo nė galvoti apie neišvengiamą išvykimą. Jis rašė, kad, atėjęs kelionės dienai, „visi mano draugai ir [kunigaikštis] Kaunitzas ragino mane po Lenkijos vėl čia sugrįžti. Net imperatorius man pasakė: „Manau, kad jus vėl greitai pamatysime Vienoje, nes tarp lenkų ilgai neišbūsitė“⁷. Be to, imperatorius skeptiškai pasisakė apie galimybes Lietuvoje skleisti Švietimo idėjas: jis negalėjo patikėti, kad Vilniuje yra universitetas, o ir perspektyva mokyti tenykščius žmones gamtos mokslo jam neatrodė prasminga. Imperatorius mestelėjo pastabą, kad, prieš domėdamiesi mokslu, lenkai turėtų išmokti abėcėlę. Aštuoniolikto amžiaus pabaigoje Vilniaus universitetas gyveno permainingą laikotarpį. Senoji jėzuitų akademija, įsteigta 1579 m. siekiant skleisti katalikišką kontrreformaciją, buvo materialinis ir daugeliu atžvilgių intelektualinis universiteto pamatas. 1773 m. popiežiui panaikinus Jėzuitų ordiną, akademiją savo globon perėmė Lietuvos valstybė. 1781 m. akademija tapo Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės vyriausiąja mokykla, prižiūrima kėl tik įkurtos Edukacinės komisijos, siekiančios sukurti pirmą Europoje integruotą pedagoginę sistemą. Nors tai buvo pažangus mąstymas, finansiniai ištekliai ir politinė valia šiam sumanymui įgyvendinti – riboti. Dauguma universiteto dėstytojų – ankstesnieji profesoriai, sekuliarizuoti buvę jėzuitų kunigai bei vienuoliai, o naujoji dėstytojų programa mažai kuo skyrėsi nuo senosios, kurią nulėmė dogmatiška institucija. Lietuvos edukacinė komisija, vadovaujama Plocko vyskupo (Lenkijos karaliaus brolio), aktyviai siekė privilioti į Vilnių įvairių Europos akademinės sferos garsenybių. Universiteto gamtos mokslų katedros vedėjo vieta pirmiausia buvo pasiūlyta Forsterio tėvui, turėjusiam daug didesnę akademinę reputaciją. Atsisakydamas šio pasiūlymo, jis gudriai pasiūlė savo sūnų. Komisija sutiko įdarbinti jaunesnįjį Forsterį, ir buvo susitarta, kad per metus nuo atvykimo į Vilnių jis gaus daktaro laipsnį. Be didelio dėstytojų krūvio, jam buvo taip pat numatyta įsteigti Lietuvos floros botanikos sodą, sukurti agronomijos programą ir tirti galimybes panaudoti vietinius gamtos išteklius pramonės bei kalnakasybos tikslams. Deja, jaunasis Forsteris buvo menkai pasirengęs tokiems darbams. Nors Halės universitete buvo gavęs daktaro

⁵ Forsteris – Sömmerringui, 1784 m. liepos 3 d. // Georgo Forsterio laišakai iš Vilniaus. – P. 46.

⁶ Ten pat.

⁷ Cit. iš: Saine T. F. Georg Forster. – P. 163.

laipsnį, neką težinojo apie Lietuvos gamtą, to meto žemdirbystės praktiką arba pramoninius ūkio plėtros metodus.

Savo darbą Vilniuje Forsteris traktavo kaip profesinį žingsnį, sprendžiantį asmenines problemas. Jis buvo nepatenkintas viengungio gyvenimu Kaselyje, kur lengvabūdiškai tapo masonu, gana daug užavo ir prisidarė skolų. Norėdamas tolimajame Vilniuje gyventi jaučiau ir produktyviau, jis ėmė ieškotis žmonos. Prieš pat išvykdamas į Lietuvą, Forsteris pasipiršo Theresei Heynei – dukteriai savo draugo ir kolegos Christiano Gottlobo Heynės, Getingeno universiteto klasikinės filologijos profesoriaus. Nepanašu, kad sužadėtinius būtų siejusi karšta meilė. Forsteris nebuvo labai išvaizdus vyras, o jo sveikata pagal amžių buvo prasta. Per trejus jūroje praleistus metus jis neteko daug dantų dėl skorbuto, jį kamavo įvairios virškinimo problemos, pasikartojančios infekcijos ir reumatas. Therese – dešimčia metų jaunesnę, gražią ir išskirtinai išsilavinusią moterį – patraukė jo geraširdiškumas, intelektualinė reputacija ir akademinės karjeros perspektyvos. Susitarus tuoktis, vestuvės buvo atidėtos metams, kol Forsteris gerai įsikurs Vilniuje. Tuo tarpu juodu ėmė uoliai susirašinėti – kas savaitę paklodavo vienas kitam po ilgą detalų laišką (deja, ne meilės).

Pirmieji Forsterio įspūdžiai užfiksuoti jo asmeniškuose laiškuose Theresei ir artimiausiems draugams bei šeimai. Lenkijos ir Lietuvos Respublika Forsteriui nebuvo svetima žemė – jis gimė 1754 m. *Nassenhuben* gyvenvietėje Vyslos deltos regione, kur buvo susimaišiusios lenkų ir vokiečių kalbos. Būsimasis mokslininkas užaugo vokiškai kalbančioje protestantų šeimoje, nors Forsterių giminė turėjo protėvių, XVII a. penktame dešimtmetyje atsikėlusią į Lenkiją iš Škotijos ir Anglijos. Bet kadangi jo gimtinės teritorija iki 1793 m. priklausė Lenkijai, nominaliai Forsteris buvo Lenkijos valdinys. Tačiau į Lenkijos ir Lietuvos valstybę jis žiūrėjo kaip grynas svetimšalis. Apskritai vokiečiai į šią šalį žiūrėjo iš aukšto. Ji buvo laikoma politiniu anachronizmu, nieko neduodančiu Švietimo kultūrai. Goethe, 1790 m. leidžsis į savaitės kelionę iš Veimaro į Krokuvą, lakoniškai reziumavo vokiečių požiūrį į Lenkiją: „Per tas aštuonias dienas man daug kas padarė įspūdį, nors dažniausiai tas įspūdis būdavo neigiamas“⁸.

Kiti europiečiai į šią šalį žvelgė dramatiškiau. Forsteris keliavo į Vilnių rudens vidury išvažinėtu keliu per Varšuvą, Balstogę ir Gardiną. Mėnesiu ar dviem vėliau lygiai tuo pačiu keliu vyko grafas Louis-Phillipe'as de Séguras, Liudviko XVI nepaprastasis pasiuntinys Rusijos imperatoriaus dvare Sankt Peterburge. Séguras aprašė nejaukų tremties jausmą, užplūdusį kirtus sieną iš Prūsijos į Lenkiją:

Važiuojant per Prūsijos karaliaus rytines žemes, atrodo, kad palieki teatrą, kuriame viešpatauja gamta, pagražinta meno ir tobulos civilizacijos pastangomis. Akį jau liūdina sausi smėlynai, didžiuliai miškai. Bet patekus į Lenkiją atrodo, kad visai išvykai iš Europos, ir žvilgsnį stulbina naujas reginys: didžiulė šalis, beveik visa apaugusi eglėmis, visada žaliuojančiomis, bet visada liūdnomis, tik kur ne kur įsiterpusios dirbamos lygumos, lyg vandenyne išsibarsčiusios salos; skurdūs gyventojai, vergovės prispausti purvini kaimai; trobos neką geresnės už laukinių lūšnas; viskas perša mintį, kad esi nuklydęs į praeitį už dešimties šimtmečių ir atsidūręs tarp hunų, skitų, venetų, slavų ir sarmatų ordų⁹.

Séguras buvo Forsterio vienmetis, be to, taip pat užsigrūdinęs keliautojas

⁸ Goethe, cit. iš: Wolff L. *Inventing Eastern Europe: The Map of Civilization on the Mind of the Enlightenment*. – Stanford: Stanford University Press, 1994. – P. 333.

⁹ Ségur L.-P. de. *Mémoires, souvenirs, et anecdotes, par le comte de Ségur*. – T. 1. Cit. iš: Wolff L. *Inventing Eastern Europe...* – P. 19.

(pagyvenęs Šiaurės Amerikoje). Tačiau grafas buvo vienos turtingiausių šeimų Prancūzijoje palikuonis ir kitaip negu mokslininkas galėjo mėgautis visais kelionės patogumais. Žiemą jis per Respubliką važiavo rogėmis ir, nors pradžia atrodė niūri, ši kelionė priminė smagų pasivažinėjimą „per neįsivaizduojamą samplaiką – senųjų amžių ir dabartinių amžių, monarchistinės dvasios ir respublikinės dvasios, feodalinės puikybės ir lygybės, skurdo ir prabangos“¹⁰. Vis dėlto kažkur tarp Balstogės ir Rygos grafiui atsitiko nelaimė – dėl smarkios pūgos teko palikti багаžą. Savo daiktų diplomatas taip ir nebeatgavo – po keleto mėnesių į oficialius pasiteiravimus gautas keistas vietinės valdžios paaiškinimas, esą viskas, ką jis turėjo, žuvo per gaisrą šalčio sukaustytos Lietuvos viduryje.

Williamas Coxe'as (1747–1828), išmoningas anglas, 1778 m. vyko per Lietuvą į Rusiją lydėdamas jauną anglų aristokratą šviečiamojėje kelionėje po Europą. Coxe'as rašo apie kelio monotoniją ir vienodumą, primenantį nuobodžią kelionę jūra: „Niekada nemačiau tokio neįdomaus, nevaizdingo kelio kaip iš Krokuvos į Varšuvą. Visame ruože nėra nė vieno reginio, kuris bent akimirką patrauktų net smalsiausio keliautojo dėmesį“¹¹. Tad važiuoti per Lenkiją buvo nuobodu, bet štai kelionė per Lietuvą buvo užsitęsęs nuotykis su išraiškinga pabaiga. „Keliai šiame krašte labai apleisti, – teigia Coxe'as, – neką geresni už šunkelius, vingiuoja per tankų mišką be mažiausio dirbtinio nukreipimo – dažnai tokie siauri, kad karieta vos pralenda; ištisai kyšo kelmai ir medžių šaknys, o daug kur nepaprastai smėlingi, tad aštuoni arkliukai mus vos patempė“¹². Išvargusiam keliautojui traukiant giliau į miškus, vaizdai darėsi netgi kurioziški: „Miestai ir kaimai ilgi, išsidriekę, visi namai mediniai, net ir bažnyčios, kur tik sustodavom, mūsų karietą apsupdavo elgetų būriai, į akis nuolat liūdavo žydai“¹³.

Lietuvoje, kitaip negu daugumoje Europos kraštų ir Rusijoje, kasdieniame bendravime su praslenkančiu vietiniu pasauliu tarpininkavo žydai – jie tvarkė didžiąją dalį šalies prekybos ir keliautojų poreikių. „Jeigu paprašai vertėjo, atveda žydą; jeigu apsistoji užėigos namuose, savininkas – žydas; jeigu reikia pašto arklų, jų parūpina žydas, ir žydas vadeliuoja; jeigu nori ką nors nusipirkti, tavo tarpininkas – žydas; ir tai vienintelė šalis Europoje, kur žydai dirba žemę: važiuodami per Lietuvą dažnai matėme, kaip jie sėja, doroja derlių, šienauja ir dirba kitus žemės ūkio darbus“¹⁴. Žydai ne tik palengvindavo kelionę – jų „neįprasta išvaizda“ gaivindavo priblėsusią keliautojo sąmonę:

Atsidūrėme didelio klojimo ar daržinės viduryje, o tolimesniame kampe pamatėme dvi dideles pušis, su visomis šakomis liepsnojančias židinyje be kamino; aplinkui keletas žmogystų plačiais juodais apsiaustais ir ilgomis barzdomis maišė virš ugnies kabantį katilą. Tikėdamas raganavimu arba būdamas kiek prietaringas, šį sambūrį, matyt, apibūdintum kaip būrelį burtininkų, atliekančių kažkokias mistines apeigas; tačiau priėję arčiau atpažinome savo draugus žydus, sau ir mums ruošiančius vakaro valgį¹⁵.

Beje, Coxe'as buvo vienas iš nedaugelio užsieniečių, mėginusių nustatyti *plica*

¹⁰ Ten pat. – P. 19–20.

¹¹ Coxe W. Travels in Poland, Russia, Sweden and Denmark. – London: J. Nicholas, 1784. – P. 148.

¹² Ten pat. – P. 226.

¹³ Ten pat. – P. 211.

¹⁴ Ten pat. – P. 226.

¹⁵ Ten pat. – P. 230–231.

Polonica („lenkiškojo kultūno“) patogenezę. Jis įvardijo tris pagrindines ligos priežastis: kintanti ir kenksminga „Lenkijos oro prigimtis, nesveikas vietinis vanduo ir baisus čiabuvių nevalyvumas“¹⁶.

Šį slogų, arba fantasmagorišką, Lietuvos vaizdą ginčijo kiti keliautojai, kuriems jis atrodė įmantriai perdėtas. Tiesiogiai reaguodamas į Coxe'o pasakojimą, Friedrichas Schulzas, nežymus vokiečių rašytojas, pateikė ataskaitą su pataisomis. „Vykstantieji į <...> Rusiją turės man už tai padėkoti, jeigu prisimins arba sužinos, koks nuobodus ir monotoniškas yra kelias į Berlyną <...>, šis kelias [per Lietuvą] neką ilgesnis už Berlyno, tačiau kelionė juo atsieina pigiau, greitesnė, kraštas mielas, daugiausia derlingas, o žmonės mandagūs. Nereikia tikėti kalbomis, kad čia keliauti pavojinga. Aš pats tris kartus važiauvau tuo keliu, daug mano pažįstamų taip pat važiavo, ir niekas iš mūsų nei dieną, nei naktį nepastebėjome ko nors įtartino“¹⁷. Schulzo ataskaita nebuvo vien sausi faktai – jis taip pat, siekdamas pagauti kasdienybės vaizdų jausmą ir spalvą, rėmėsi menininko išmanymu. Kartą žydiškoje užėjoje jis iki gilos nakties bendravo „neapsakomoje draugijoje, kartu su rusų kareiviais, pusnuogiais lietuviais, pusgirčiais lenkais ir gausia izraelitų šeima. Kai kurie šitos karčemos lankytojų buvo verti Fildingo ir Hogarto teptuko. Aš taip persisotinai jais, jog vargu ar dar kartą ieškočiau panašios draugijos“¹⁸.

Forsteris buvo niūresnis keliautojas. Iš pradžių jį giliai žeidė vietinių gyventojų skurdas bei kenčiama spauda, į jų vargus jis reagavo nusižeminęs. „<...> smukimas, apsileidimas moraliniu ir fiziniu atžvilgiu, tautos puslaukiniųškumas [*Halbwildheit*] ir puskultūrė [*Halbkultur*], smėlingo, tamsių miškų visur dengiamo krašto vaizdas viršijo viską, ką galėjau įsivaizduoti. Vieništumo minutę verkiau – dėl savęs, o paskui, kai pamažėle atsigavau, – dėl taip giliai nusmukusios tautos“¹⁹. Vėliau jo jausmai pasikeitė. „Tai buvo dar viena kvailystė, – rašė Forsteris davo draugui Friedrichui Heinrichui Jacobiui, vokiečių filosofui sensualistui, – bet aš jau pasitaisiau, taigi jau galiu ją pripažinti“²⁰.

Kiekviena kelionės diena Forsterį vis labiau pripratino prie Lietuvos. Theresei jis nusiunčia sociologinę ataskaitą iš Gardino, kur Seimo susirinkime susibūrę visi lenkų ir lietuvių didikai. „Pamažu pradėtu pratintis ir prie šios originalios tautos papročių; pirmoji nuostaba praėjo, aš jau galiu nesipiktindamas žiūrėti <...> ir, nepaisant kai kurių trūkumų labai jau negriežtoje karalystės konstitucijoje, vis dėlto iš širdies džiaugiuosi ta laisve, kurią turi kiekvienas kilmingas lenkas“²¹. Kitiems savo adresatams Forsteris praneša, kad vietiniai gyventojai žavisi viskuo, kas prancūziška, ir niekina viską, kas vokiška. Forsterio nuomone, tai turi neigiamą kultūrinį poveikį: „Visoje Lenkijoje *vokietis* – skaudžiausias keiksmazodis, aukščiausiosios bajorijos auklėjimą savo rankose laiko išvisėliai Prancūzijos barzdaskučiai ir modistės“²². Ir lenkų „didikai iki šiol laikosi prancūzų dvasios, tai yra į viską žiūri *paviršutiniškai* ir enciklopediškai“²³.

¹⁶ Ten pat. – P. 234.

¹⁷ Schulz F. / Vertė Jūratė Kiaupienė // Sudarė Juozas Jurginis ir Algirdas Šidlauskas. – Kraštas ir žmonės. – Vilnius: Mokslas, 1983. – P. 106.

¹⁸ Ten pat. – P. 97.

¹⁹ Georgas Forsteris – Friedrichui Heinrichui Jacobiui, 1784 m. gruodžio 17 d. // Georgo Forsterio laišakai iš Vilniaus. – P. 94.

²⁰ Ten pat. – P. 94–95.

²¹ Georgas Forsteris – Theresei Heynei, 1784 m. lapkričio 12 d. // Georgo Forsterio laišakai iš Vilniaus. – P. 50–51.

²² Georgas Forsteris – Joachimui Heinrichui Campe, 1786 m. liepos 9 d. // Ten pat. – P. 266.

²³ Forsteris – Jacobiui, 1784 m. gruodžio 17 d. // Ten pat. – P. 95.

Po kelių dienų pakeliui į Vilnių Forsteris dalyvavo visai kitokiame sambūryje. Vienoje kuklioje smuklėje jis prisidėjo prie pobūvio, kuriame linksmas katalikų kunigas gėrė degtinę su senu žydu pašto viršininku. Šie bičiuliai pralinksmino mokslininką savo pašėlusiu pašnekesiu, kuriame buvo nuvainikuoti visų sričių autoritetai. Juodu keikė visus iš eilės – nuo Šventosios Romos imperatoriaus ir Lenkijos karaliaus iki Vilniaus vyskupo ir vietinio abato. Po dienos ar dviejų vos atsitokėjęs Forsteris pasiekė galutinį savo kelionės tikslą ir šią kelionės apybraižą užbaigė prie Vilniaus vartų:

Ketvirtadienis, [1784 m.] lapkričio 18 d. Išvažiuoju 5 val. iš skurdžių žydo užėigos namų ir rytą 9 val. (4 mylios) atvykstu į Šventininkus (Gostki arba Swiętik) pas kitą pašto viršininką žyda, ten šiek tiek persirengiau ir tęsiau kelionę į Vilnių (3 mylios), kur atvykau pirmą valandą. Likus myliai iki Vilniaus, vietovė prie Neries (Wilia) išgražėjo smėlio kalvomis ir klinčių kalnais, kurie iškyla visur aplinkui ir puikuojasi miškų karūnomis. Vilniaus padėtis netikėtai nustebina, kai atsiduri arti jo, šlaite slėnio, kuriame tarsi išsiliejęs visas didelis miestas su savo gražiais dar išlikusiais bokštais, – miestas tikrai atrodo didingai ir puikiai. Jo viduje – siauros purvinos gatvės ir daugybė griuvėsių, tačiau tarp jų vis dėlto pasitaiko vienas kitas ir puikus statinys. Finis viaeque chartaeque²⁴.

Šią baigiamąją pastabą – „kelio ir rašto pabaiga“ (satyrinė Horacijaus frazė, suponuojanti įdomumo stokojantį pasakojimą) – gamtininkas pavertė bloga nuojauta. Jis tuoj pat nusiuntė perspėjimą savo sužadėtinei dėl judviejų ateities šiame mieste perspektyvų. Nelabai turėjo kuo padrąsinti: Vilniuje ji išvysianti „kadaisė gausiai gyvenamą, dabar smukusį miestą su daugybe ištuštėjusių namų ir šiukšlių krūvų, čia ji regės žmones tuo beviltiškesnėje padėtyje, kuo mažiau jie patys suvokia tokioje padėtyje esą, čia ji pamatys pragaištį sukultūrintų tautų, suporuotų su puslaukinių ydomis!“²⁵ Jis daug nesismulkinio, bet pabrėžė, jog „ištisių lapų nepakaktų, kad būtų galima jums duoti supratimą apie tai, kas Vokietijos pasienio srityse vaizdingai vadinama *lenkiška tvarka* [*polnische Wirtschaft*]“²⁶.

Jaunąjį profesorių, nors ir vokiečių kilmės, miesto socialinis elitas maloniai priėmė. Jis mėgavosi vietiniu svetingumu, bet jame išvelgė kultūrinės atžangos ženklų. „Vaišingumas čia, kaip ir visose nekultūringose šalyse, – aukšto lygio; visas bendravimas be mažiausio *gêne* [varžymosi], net ir apranga žmonės daug mažiau delikatus negu kitur. Tolerancija – visiška!“²⁷ Skrupulingam mokslininkui ėmė darytis neramu. „Lenkai elgiasi taip, kad man nelieka nė mažiausios abejonės labai kūniška mano egzistencija tarp jų – o taip, čia aš jaučiu, kad tebesu šiame niekingame pasaulyje, – krašte, pasišiaušusiam liūdnamis miškais, apsuptas storžievių, pusiau civilizuočių, pusiau laukinių <...>! Tokioje šalyje, kaip ši, tenka atsisveikinti su bet kokia iliuzija <...>“²⁸. Labiausiai jį erzino socialinis (ir seksualinis) Vilniaus elito familiarumas. Koketiškas juslingumas Forsterį varė iš proto, nes vietinių papročių akivaizdoje jis jautėsi bejėgis ir bežadis. „Niekur žmonės nėra tokie juslingi, kaip čia, nes nieko kito ir nedaroma, tik užiminėjami pojūčiai. Vienintelė pramoga, kurią čia galiu turėti, – juslinė; aš turiu moterims

²⁴ Forsterio dienoraštis // Ten pat. – P. 410.

²⁵ Forsteris – T. Heynei, 1784 m. gruodžio 13 d. // Ten pat. – P. 88.

²⁶ Forsteris – T. Heynei, 1785 m. sausio 24 d. // Ten pat. – P. 115.

²⁷ Forsteris – T. Heynei, 1785 m. sausio 24 d. // Ten pat. – P. 117.

²⁸ Georgas Forsteris – Marijai Wilhelminai von Thun, 1784 m. lapkričio 24 d. // Ten pat. – P. 61.

meilikauti ir tuščiomis leisti laiką, jei noriu su jomis visur bendrauti; kartais tiesiog glamžuotis, nes, nors *kraštutinis* atvejis su čionykštėmis moterimis esą nedažnai pasitaikąs, jos vis dėlto nori būti glamonėjamos gana jusliška ir apčiuopiamai, kaip įpratusios savo tautoje. Mergaitę galima pabučiuoti į krūtinę, nesukeliant skandalo!²⁹ Forsteris nesutiko taikytis prie vietinių papročių ir neilgai pabuvusį jį užvaldė mintis pabėgti. „Vilnius – ne tokia vieta, kurioj galėčiau manyti pasiliksiąs amžinai; tai jau aišku“³⁰, – pareiškė į neviltį puolęs gamtininkas savo geriausiam draugui Vokietijoje. Pagautas impulso, jis nusprendė palikti savo vietą universitete ir slapčia sprukti į egzotiškesnę bei šiltesnę Konstantinopolį. Tik prasta sveikata ir lėšų stygius, o ne dėstytojo įsipareigojimai ir profesinė logika, išgujo klajoklišką Forsterio polėkį.

Tiesa, Vilnius nebeatrodė tokia baisi vieta, ypač atvykus Theresei. Pasak Forsterio, nors miestas atrodo „nepaprastai apgailėtinai <...>, vis dėlto, *meo iudicio* [mano nuomone], geriau už Krokuvą ir kur kas geriau už Gardiną“³¹. O po vasaros atostogų Vokietijoje profesorius prisipažino, kad Vilnius – daug puikesnis miestas už daugumą Vokietijos provincijos miestelių. Miesto intelektualinę izoliaciją jis priėmė kaip profesinį iššūkį. „Ir vis dėlto, – rašė Forsteris savo uošviui į Getingeną, – Vilnius yra galbūt tinkamiausia vieta pasaulyje, kur aš geriausiai, tylomis galiu nuodugnai mokytis kai kurių dalykų, ir tai mane lengvai sutaiko su mano padėtimi“³². O laiške, išsiųstame į Veimarą Johannui Gottfriedui Herderiui, kalbėjo apie savo, kaip vienišo Švietimo misionieriaus, vaidmenį Vilniuje: „Vis dėlto aš čia padariau daugiau, negu galėčiau padaryti kur nors kitur; man atrodo, lyg sėčiau viltį“³³.

Tačiau Forsterio vilties sėklos derliaus nedavė. Iš dalies taip buvo todėl, kad jis nusprendė, jog, nors ir kokie geri jo ketinimai, Vilnius nevertas jo talento:

Čia, kur mokslus dengia nakties tyla, kur pastangos kurioje nors mokslo srityje neatlyginamos net lengva šlovės moneta, kur paprasčiausiai iš lūpų į lūpas eina tik *tas* vardas, kuris siejamas su tokiomis sąvokomis, kaip didžiausias baudžiauninkų skaičius, arba didžiausias faraono bankas, – čia užsienietis dėl savo bendrapiliečių abejingumo pamažu ima galvoti esąs užmirštas geresniosios publikos <...>. Vilkinimas, atidėliojimas, abejingumas bet kokiam gėriui, esminių blygybių dangstymas ir susitaikymas su jomis, nors, jų nepašalinus, nė žingsnio negalima žengti į šviesą, atkaklus prieraišumas prie paveldėtų pedantiškų nesąmonių, visiškas naujų auklėjimo institucijų nežinojimas, kartais net niekinimas – visa tai, o kartu paliegusi, jokio patriotizmo neturinti valstybės santvarka ir konstitucija, prancūziška prabanga, įskiepyta į sarmatišką gyvuliškumą, – štai su kuo čia susiduri, ir reikia surambėti, pasidaryti nejautriam, nuo viso to nukreipti akis, kad vis dėlto išliktum veiklus <...>. Vilniuje nėra nė vieno knygaininko; Varšuvoje – tik vienas kitas subankrutavęs, prekiaująs nepadoriais romanais³⁴.

Po Forsterio mirties Therese išreiškė labiau subalansuotą padėties vertinimą:

[Vilniuje] jie nesilaikė žodžio, bet dabar, praėjus daugiau kaip keturiasdešimčiai metų, aš manau, kad iš dalies Forsteris irgi nesilaikė žodžio, ir man keista, kad tuo metu Heyne [jos

²⁹ Forsteris – Sömmerringui, 1785 m. vasario 3 d. // Ten pat. – P. 119.

³⁰ Ten pat. – P. 121.

³¹ Forsteris – Sömmerringui, 1784 m. gruodžio 12 d. // Ten pat. – P. 77.

³² Georgas Forsteris – Christianui Gottlobui Heynei, 1786 m. rugpjūčio 10 d. // Ten pat. – P. 276.

³³ Georgas Forsteris – Johannui Gottfriedui Herderiui, 1786 m. liepos 21 d. // Ten pat. – P. 273.

³⁴ Forsteris – Campe, 1786 m. liepos 9 d. // Ten pat. – P. 265–266.

tévas] nepatarė jam, o aš juk neturėjau nei patirties, nei nuovokos. Forsteris laukė, kada bus išpildyti jam teikti pažadai, kad galėtų nuveikti didelius darbus, tačiau būtų smarkiai pagerinęs savo padėtį, jeigu būtų atlikęs tą mažumą, kuri buvo įmanoma turimomis priemonėmis, ir tuo pat metu būtų reikalavęs pažadų vykdymo³⁵.

Nesugebėjus išmokti lenkų kalbos, bendravimo galimybės Forsteriui buvo ribotos. Nors jis turėjo skaityti paskaitas lenkiškai, universitete ir toliau dėstė lotynų kalba, kurios nei jis pats, nei studentai gerai nemokėjo. Netrukus gamtininko kalbiniai nusivylimai virto neapykanta viskam, kas lenkiška. Jis nusprendė neleisti, kad jo duktė, gimusi tuoj po to, kai Therese atvyko į Vilnių, apskritai girdėtų tą kalbą. „Lenkų kalba, tikiuosi, mano vaikui nebus reikalinga, nebent čia likčiau po septynerių liesujų metų. Kad liežuvis darosi judresnis – tai juk tikrai per maža nauda, palyginti su ta žala, kurią vaikas gali patirti, lenkiškai kalbėdamas su vietiniais ir ilgaskverniais ar kvailiais“³⁶.

Dar mažiau Forsteris domėjosi (didesniąja) žydiška miesto puse. Jis dažnai neigiamai suliedavo abu pasaulius, ypač kalbėdamas apie vietinę prekybą, kurią jis apibūdino kaip dominuojamą „žydiško būdo krikščionių“³⁷ – jie užsiprašo „taip nekrikščioniškai (daug) [*unchristlich*]“³⁸, nes „plėšia dar beveik pikčiau negu hebrajai“³⁹. Vis dėlto vienas iš nedaugelio Forsterio gerbiamų vilniečių buvo gydytojas žydas – jiems abiem didelis atradimas buvo Vokietijos žydų filosofas Moses Mendelssohnas⁴⁰. Vokiečių profesorius išitraukė į mažą filosofinį saloną, kurio nariai rinkdavosi gydytojo namuose. Šviesią, intelektualią salono aplinką jis laikė šeiminingą – gydytojo žmonos – nuopelnu. Nors ir puoselėdami šiltus jausmus, Forsteriai taip ir netapo gerais šios žydų poros draugais.

Apskritai Forsteriui Lietuvą buvo sunku apibūdinti – ne todėl, kad „šioje nelaimingoje šalyje visu baisumu viešpatauja anarchija“, bet jo paties žodžiais, „reikėtų visai kitų spalvų, norint pavaizduoti“ jos esmę⁴¹. Dėl šios priežasties Forsteris nuolat ieškojo idealaus apibūdinimo, taiklaus šūvio, kuris chaotišką Lietuvos reginį stebuklingai paverstų tvarkingu vaizdu. Galiausiai jis nusprendė, kad Lietuva įstrigusi tarp dviejų priešingų kultūrinės raidos polių:

Šiame sarmatų ar beveik naujazelandiečių šiurkštumo ir prancūziško rafinuotumo mišinyje <...> Jūs rastumėte gausios medžiagos savo juokui; – arba gal ir ne, nes juk juokiamasi tik iš žmonių, kurie patys kalti, kad yra juokingi, o ne iš tokių, kuriuos valdymo būdas, nupenėjimas (šitaip čia turėtų vadintis auklėjimas), pavyzdys, juodaskverniai, galingų kaimynų despotizmas ir prancūzų perėjimų bei italų nenaudėlių armija sugadino jau iš pat jaunystės ir kurie prieš akis nebeturi perspektyvos ateityje pasitaisyti. Tikroji tauta, aš turiu omenyje tuos milijonus darbinių gyvulių žmogaus pavidalu, kuriems čia paprasčiausiai atimtos visos žmogaus teisės <...>, toji tauta dabar tikrai dėl seniai trunkančios vergovės nusmukusi į tokią gyvuliškumo ir

³⁵ Forster T. Johann Georg Forster's Briefwechsel. Cit. iš: S a i n e T. F. Georg Forster. – P. 43.

³⁶ Forsteris – Sömmerringui, 1786 m. spalio 8 d. // Georgo Forsterio laišakai iš Vilniaus. – P. 304.

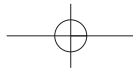
³⁷ Georgas Forsteris – Johannui Karlui Phillipui Speneriui, 1787 m. birželio 17 d. // Ten pat. – P. 390.

³⁸ Forsteris – T. Heynei, 1785 m. vasario 16 d. // Ten pat. – P. 131.

³⁹ Forsteris – Sömmerringui, 1784 m. gruodžio 12–13 d. // Ten pat. – P. 82.

⁴⁰ Tas gydytojas tikriausiai buvo Judah ben Mordechai ha-Levi Hurwitz, nors laiškuose Forsteris jo pavardės niekur nemini.

⁴¹ Georgas Forsteris – Petruui Camperiui, 1787 m. gegužės 7 d. // Georgo Forsterio laišakai iš Vilniaus. – P. 375, 378.

bejausmiškumo, neaprašomo tingumo ir kvailių kvailiausio nežinojimo pakopą, iš kurios ji gal ir per šimtą metų nepakils iki kitų Europos kraštų prastuomenės lygio⁴².

Forsteris, manydamas esąs žmonijos rasių žinovas, neparodė susidomėjimo Lietuvos kultūros balansavimu tarp civilizacijos ir barbarizmo. Užuoat dairėsis aplinkui ir radęs ką nors nauja arba įdomaus Lietuvos gamtoje (kaip iš jo tikėjosi kolegos), jis užsisiklėndė savyje ir susitelkė į savo vidinio pasaulio raidą. Gyvenimą Vilniuje aprašinėdamas gamtininko terminais, teigė esąs vikšras, pasiruošęs išlįsti iš kokono ir išskleisti sparnus⁴³. Griebėsis antikinio apibūdinimo, jis Vilnių pavadino *Ulubris Sarmaticis*⁴⁴. Ulubris buvęs tolimas miestas, kuriame, sakoma, pirmasis Romos imperatorius Augustas (Oktavijus Cezaris) praleidęs savo pauglystės metus, dar neįsūnytas savo didžiojo dėdės Julijaus Cezario. Tai buvusi tremties, bet kartu ir viltingo laukimo vieta, ir Forsteris tikėjosi, kad jį išgelbės karaliaus užduotis. Kaip visada, jo žmona buvo pragmatiškesnė. „Mūsų klimatas šiurkštus, – rašė Therese, – vietovė šiurkšti ir nevaisinga, maisto produktai daugiausia pigūs, tačiau niekas neturi pastovios kainos. Gyventojai be jokių žmoniškų bruožų, nacija sulaukėjusi. Na, bet gana apie tai; man jų gaila, ir aš verčiau noriu būti Rusijos ar Austrijos, ar Prūsijos lojali valdinė, kai vėl prasidės padalijimas“⁴⁵.

1787 m. vasarą į Forsterį su pasiūlymu kreipėsi Rusijos ambasadorius. Rusijos admiralitetas planavo kelionę aplink pasaulį ketindamas gerai moksliskai patyrinti Ramiojo vandenyno Azijos ir Šiaurės Amerikos kranto liniją. Forsteriui siūlomas ekspedicijos vyriausiojo mokslininko postas, žadant neribotą tyrimų laisvę ir solidų piniginių atlygi. Jį sujaudino galimybės nukakti „už Japonijos ir Kamčiatkos“ ir bemat pranešė Herderiui apie numatomą išsigelbėjimą iš Sarmatijos: „Mano neapsakomai gerbiamas ir mylimas drauge! <...> Juk jūs jau žinote, kad *Deus ex machina* mane išlaisvino iš Vilniaus Ponto [*Wilnaschen Pontus*] ir aš kaip Rusijos valdinys vykstu į naują kelionę į Pietų jūrą?“⁴⁶ Tačiau Forsterio planui kilo viena didelė kliūtis – universiteto senatas nenorėjo atleisti jo nuo septynerių metų sutarties. Čia įsikišo Rusijos imperatorė Jekaterina II – per savo buvusį meilužį, Lenkijos karalių Stanislovą Poniatovskį, ji išpirko Forsterio sutartį su universitetu.

1787 metų vasaros pabaigoje Forsteriai išvažiavo iš Vilniaus. Gamtininkas nuvyko į Londoną, o jo žmona – į tėvų namus Vokietijoje. Tuo metu kilo Rusijos karas su Turkija ir ekspedicija buvo atidėta neapibrėžtam laikui. Londone Forsterio prašė sugrįžti dėstytojauti į Vilnių, bet, nusikratęs finansinių įsipareigojimų naštos, šis atsisakė grįžti į „tremtį“. Vis dėlto ta mintis, kad tame Sarmatijos užkampyje jis dar reikalingas, jį svaigino:

Mano džiaugsmą didina krūva laišku iš Lenkijos. Kadangi ekspedicija aplink pasaulį nevyksta, norima mane grąžinti į Vilnių. Tenyškčiame universitete visi vienu balsu tam pritaria ir prašo manęs nurodyti sąlygas. Prisipažįstu, šis prašymas – nemaža paguoda, beveik norėčiau pasakyti, – tai mano triumfas, vienintelis, kuris gali džiuginti dorą žmogų, įsitikinusį savo siekimų teisingumu. Buvo piktinamasi, kad išvykstu; dabar mano uolumui suteikiama visiška

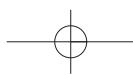
⁴² Georgas Forsteris – Georgui Christophui Lichtenbergui, 1786 m. birželio 18 d. // Ten pat. – P. 255.

⁴³ Forsteris – Sömmerringui, 1785 m. vasario 3 d. // Ten pat. – P. 119.

⁴⁴ Forsteris – Herderiui, 1786 m. liepos 21 d. // Ten pat. – P. 273.

⁴⁵ Therese Forster – Speneriui, 1786 m. vasario 19 d. // Ten pat. – P. 419.

⁴⁶ Forsteris – Herderiui, 1787 m. rugsėjo 1 d. // Ten pat. – P. 401.

satisfakcija, pagarbiausiu būdu mane kviečiant atgal. Dvigubai malonu, kadangi, laimė, man visiškai nėra jokios būtinybės nors kiek pasinaudoti šiuo pasiūlymu. Vieną kartą gali būti ir Vilnius, tačiau, šiukštu, ne antrą kartą. Savo tenykštes pareigas aš, ko gero, atlikinėčiau gerai, kad manimi buvo galima būti patenkintiems; tačiau man pačiam juk to nepakako. Turėjau būti patenkintas ir aš <...>. Vyras, be šeimos, galėtų ir išvykti, bet vedęs turi rūpintis savo žmonos laime ir vaiko lavinimu. Tačiau džiugina širdį tai, kad manoma, jog nėra nieko kito, tinkamesnio už mane, užimti ankstesnę vietą⁴⁷.

Metams slenkant Forsterio viltys atgaivinti kelionę į Ramųjų vandenyną blėso, savo aspiracijas jis nukreipė į Prancūzijos revoliucijos žadamą žmonijos išlaisvinimą. Per revoliucinės euforijos įkarštį nuvyko į Paryžių kaip Nacionalinio konvento deputatas, atstovaujantis Prancūzijos užimtoms vokiečių žemėms. Tačiau sąjūdyje, kuriame net ant prancūziško kraujo revoliucionierių lengvai krisdavo įtarimų šešėlis, Forsterio mišri vokiška kilmė pavojingai nustūmė jį į revoliucijos paribį. 1794 m. sausio 10 d., žiauriausiu Teroro laikotarpiu, Forsteris mirė Paryžiuje nuo plaučių uždegimo, būdamas trisdešimt devynerių. Beveik neabejotina, kad ši liga ir ankstyva mirtis išgelbėjo jį nuo giljotinos. Mirė vienišas. Paliktas nutolusios žmonos ir savo tėvo, atstumtas daugelio tėvynainių vokiečių ir gerokai primirštas draugų revoliucionierių prancūzų, Forsteris atsisveikino su gyvenimu apimtas nevilties, savo „saugiamo rezignacijos uoste“⁴⁸. Net humanistas Goethe, prieš kelerius metus susidraugavęs su Forsteriu ir labai vertinęs jo smalsų protą, pareiškė tik rezervuotą užuojautą dėl jo mirties Paryžiuje. „Vis dėlto vargšas Forsteris už savo klaidas turėjo sumokėti gyvybę, – apgailėstavo garsus rašytojas, – nors ir išvengė smurtinės mirties! Man nuoširdžiai jo gaila“⁴⁹.

Forsterio mirtis Paryžiuje sutapo su politiniu Sarmatijos suskaldymu. 1793 m. Rusija su Prūsija, sukurstytos 1791 m. priimtos liberalios Respublikos konstitucijos, ėmėsi antrojo Lenkijos ir Lietuvos padalijimo. 1792 m. Rusijai įsiveržus į šią valstybę, carinė kariuomenė okupavo Lietuvos sostinę. 1794 m. balandžio 24 d. vietiniai sukilėliai išvadavo Vilnių ir įsteigė Lietuvos revoliucinį komitetą. Rusijos kariuomenė apgulė miestą ir maždaug po keturių mėnesių sukilėliai pasidavė. Sukilimui pralaimėjus, 1795 m. Respublika buvo galutinai padalyta ir Vilnius tapo Rusijos provincijos miestu.

⁴⁷ Georgas Forsteris – Johannui Georgui von Zimmermannui, 1788 m. gegužės 4 d. // Ten pat. – P. 403–404.

⁴⁸ Forster, cit. iš: S a i n e T. F. Georg Forster. – P. 147.

⁴⁹ Goethe – Sömmerringui, 1794 m. vasario 17 d. Cit. iš S a i n e T. F. Georg Forster. – P. 155.

RENATA ŠERELYTĖ

Debesis – lietus – žemė

„Lietuvių literatūros enciklopedijoje“ (2001) Algis Kalėda, apibūdinamas Grigorijaus Kanovičiaus kūrybą, rašo, jog šio autoriaus kūrinuose „žydų bendruomenės buitis neretai pakylėta į metafizikos lygmenį“, o „kai kuriuose vėlesniuose romanuose ryškėja mitografinė intencija bei kūrybinė maniera, artima magiškajam realizmui“. Be abejonės, šioms mitografinėms intencijoms atsirasti ir magiškajam realizmui kaip savotiškam pasakojimo būdai susiformuoti didelę įtaką turėjo ne tik turtingas žydų kultūros paveldas, bet ir nerami, permaininga žydų tautos istorija, savaip atliepanti visos žmonijos kelią ir likimą. Manychiau, kad ir naujoji G. Kanovičiaus apsakymų knyga „Debesis, vardu

Lietuva“, kurioje vaizduojamas paprastas, eilinis, vadinamasis „mažasis“ žmogus, atspindi tai, kas svarbu, lemtinga ir neretai skausminga kiekvienai tautai (tėvynės ir namų tema, atskiro žmogaus ir visos tautos likimas). Tai pakylėja kūrinį į tokį lygmenį, kai jau galima daryti universalius apibendrinimus.

Šie universalūs apibendrinimai (pavyzdžiui, kad ir bendras žmogiškas skausmas dėl netekčių ir praradimų) nėra nei lengvai atskleidžiami, nei paprastai atspindimi. Sakoma, kad, jei nori žinoti, ką reiškia tikras džiaugsmas, turi patirti ir tikro skausmo gelmę, o neapykanta nėra vien tik meilės priešininkė, kartais ji būna ir sąjungininkė. Taigi gal ir nėra netikėta, kad autorius, prieš sugrodamas rekviem prapuolusiam prieškario žydų pasauliui, pradeda nuo tylaus ir jausmingo meilės prisipažinimo miestui, vadinamam „dingusia Jeruzale“ („Sapnas apie dingusią Jeruzalę“). Svajonių miestas, kurį savaip sapnuose įsivaizduoja senmergė teta Chava, rabinu Vilniuje trokštantis būti dėdė Leizeris, kepėjas Rachmielis. Tai ne tik visų troškimų įsikūnijimų miestas (Vilniuje kepėjo bandelių rytais užėina paragauti pats Viešpats Dievas), tačiau ir „žydų sala“, sapno linija atskirta nuo nedraugiško pasaulio. Sapnas–svajonė čia įkūnija magišką – mitografinę – liniją, kuria pasakoje atskiriamas gėris ir blogis kaip dvi antinomijos. Pasakos herojus stebuklinga kreida apsibrėžia ratą, kurio negali peržengti priešiškos jėgos. Tačiau G. Kanovičiaus vaizduojamame pasaulyje žydai, kaip amžini klajūnai, tarsi ir neturi vietos, kur toji „šviesa“ ir „tamsa“, tos antinomijos būtų atskirtos, toji vieta paprastai jau apgyventa, persmelkta kitos tautos papročiu ir dva-

Grigorijus Kanovičius. DEBESIS, VARDU LIETUVA. – Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2009. – 351 p.

sios. Taigi žydų „salos“ atskyrimo nuo priešišku jėgų funkciją knygoje atlieka svajonė–sapnas. O kaipgi kitaip, jei tauta neturi žemės, kurią būtų galima laikyti pasakos „karalyste“?.. Piešdamas nedidelio provincijos miestelio žydų likimus, autorius suteikia savo veikėjams ne žemiškosios, o kitos mitografinės linijos galimybę: apgyvendina mirusį batsiuvi danguje, kur jis toliau kala puspadžius angelams ir serafimams, nors vargu ar angelams reikia batų, tačiau to reikia Šimonui Dudakui, nes jo pasaulis yra „kojų pasaulis“ („Genys Šimonas Dudakas“); Aizikui kaip išsigelbėjimą nuo žiaurios kasdienybės suteikia beprotybę („Geriausią apsauga nuo blogio – beprotybė“, p. 78, „Kvėša Aizikas“), vežiką Pinchasą pavėčia arkliu, saulėlydyje žvinginančiu kamanas („Kamanų žvangesys saulėlydyje“). Šita „magiškuoju realizmu“ pavadinta autoriaus kūrybinė maniera ne tik iškalbinga ir kūrybinga, teikianti peno vaizduotei, tačiau ir savaip liūdna, tragiška, nesuteikianti pasirinkimo, liudijanti „bežemės“ tautos klajonių tūkstantmečius (ne veltui knygoje aptinkame tokias frazes, kaip „Egipto vergiją pranoko sovietinė“, p. 19, „Sapnas apie dingusią Jeruzalę“ ar „bėgimas nuo faraono“, p. 95, „Kamanų žvangesys saulėlydyje“). Tai savaip atveria ir žydų požiūrį į kitataučius, jų papročius, kalbą, kultūrą, tikėjimą. Pavyzdžiui, į lietuvius, kuriuos sunku būtų įsivaizduoti be žemės, be gilios žemdirbiškosios tradicijos, su žeme kaip su sakraliniu objektu susijusių apeigų, papročių, ritualų. Pagaliau netgi krikščionybė lietuvių kultūroje giliai persmelkta chtoniškos, archajiškos žemės dvasios ir žemiško sėslumo, prisirišimo jausmo. XIX a.–XX a. pr. lietuvių prozoje neretai atsispindi žemdirbiškosios Lietuvos sodiečių požiūris į „bežemį“, žemės nedirbantį ir jai „nesimeldžiantį“ žydą kaip į keistą, nesuprantamą, svetimą, neretai netgi su baimės ar paniekos atspalviu, kuriam susiformuoti

įtakos turėjo ne tik legendos, gandai ir mitai, bet ir to meto politinės, socialinės visuomeninio gyvenimo sąlygos. Galima suprasti ir žydų, turinčių tūkstantmetę kultūros ir rašto istoriją, požiūrį į „chtoninę“ lietuvių tautą, kurios nacionalinio identiteto formavimasis irgi neapsiėjo be įvairių išbandymų ir paradoksų.

Ir jeigu bandytume žvelgti į žydų ir lietuvių kultūrų paraleles metafizinės „buities“ aspektu, galima būtų teigti, kad vieniems Lietuva – žemė, o kitiems – debesis. Plotmė, susijusi su oru, vandeniu, garais, sapnu, iliuzija, nei su sunkia, pasveriamą ir išmatuojama materija, kurioje mirusių deivių ir dievų kaulelių galbūt daugiau, negu sėjai išberiamų grūdų. Šiuo požiūriu itin iškalbingas G. Kanovičiaus apsakymas „Debesis, vardu Lietuva“: Joselė, perbėgėlis iš Lenkijos, ir Rafaelis iš Lietuvos įsivaizduoja Lenkiją ir Lietuvą kaip du debesis, ant kurių gyvena jų tauta, o žydus skriaudžiantys vokiečiai lieka ant žemės. Šioji žemė įvardijama kaip žydus „atstumianti“ erdvė. Tai galbūt ir natūralu, jei prisiminsime anksčiau sakytus žodžius apie žemės, kaip „savos“ erdvės, apgyvendinimą. Galbūt dėl to autorius (bene intuityviai) stengiasi savo tautiečius „kilstelėti“ nuo nesvetingosios materijos: vaizduoja juos medžiuose su paukščiais („Kvėša Aizikas“), tapusiais paukščiais („Paukščių gaudytojas Leizeris Dovydas“), skriejančius ant debesų ristūnų („Menachemas Čigonas“) ar apskritai pavirtusius debesimis... O kadangi žydų kultūrai nepaprastai svarbus Pažadėtosios žemės motyvas, tai imi ir susimąstai, gal šita žemė iš tiesų ne iš molio ir smėlio, ne iš šlako ir pelenų, o „debesiška“, „dangiška“, kur nereikia brėžti blogį ir gėrį skiriančios linijos, nes visa toji neaprepiama debesų „žemė“ yra sava...

Antra vertus, G. Kanovičiaus apsakymų knygoje randama ir kita, ne „žemiška“ debesies kategorija: debesiu apibūdinama našlaitystės sąvoka („Kur įkė-

lė koją žydas – ten jo našlaitystė. <...> Ji sėlina paskui mus, slenka kaip tas besvoris, bebaimis debesėlis“, p. 200, „Neblėstančio liūdesio šviesa“. Tai kartu ir sielos metafora (debesėliu pavirsta pro Maidaneko krematoriumo kaminą išlėkusi Menachemo esybė ir sušaudytieji „debesų šalies gyventojai“ Joselė ir Rafaelis). Galbūt tai ir vienatvės bei netekties būseną, kuriai artimas užsisklendusio, išsilyti nepajėgiančio debesies metafora („Ir nepasakysi jai: sustok, ištirpk, išsiliek lietumi...“, p. 200).

Taigi debesies šiuo atžvilgiu turi ir ledo negailestingumo, kietumo, atšiaurumo, uždarumo, kurį įveikti galėtų nebent bendražmogiška atjauta, pagalba, savitarpio supratimas, ne tik kalčių, bet ir kilnumo įrodymas. To šioje knygoje esama („Karmen iš trečio aukšto“: du žydų vaikus iš geto išgelbėjusi lietuvių šeima). Ir turbūt nesvarbu, kaip atrodo Dievas (ar jis „nematomas“, ar panašus į „apšėpusį“ žmogų, ar į nieką nepanašus), kokius reikalus jis turėtų spręsti visų pirma, ar turi gailėtis, sukūręs vieną ar kitą tautą. Dekalogo šviesa skirta visoms tautoms. Tautoms tos žemės, iš kurios molio mes esame nulipdyti, ir to efemeriško debesies, kurį Dievas įpūtė kaip savo sielą. O žemę ir dangų sujungia lietus...

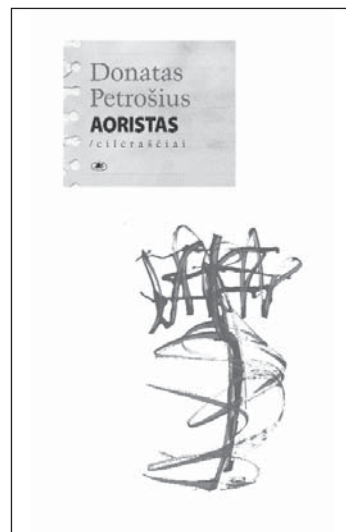
NERIJUS CIBULSKAS

Apie naivųjį argonautą

Poetai, o ir jų rašoma poezija, išiterpia ir egzistuoja žymiai arčiau neužtvenkiamai srūvančios laiko tėkmės.

Čia omenyje turimas ne toks kasdieniškas, antrarūšis laikas, kuris užkonservuotas vos dūsuoja po slegiančiais laikrodžių ciferblatais. Netrukdomas, plakamas siaurų metalo rodyklių, jis skelbia mūsų dienos ritmą. Greičiausiai tai ir ne visų trijų – praeities, dabarties ir ateities – sudėtingas konstruktas, kurį savo „Išpažinimuose“ aistringai mėgino išardyti ir vėl surinkti Šv. Augustinas. Poezija ir ją išauginanti kalba yra ypač pajėgios praplėsti, skleisti laiko suvokimą, kurio patirtis gali būti įvairiai interpretuojama. Dažnam kūrėjui ne itin ištikimai tarnauja vien įprastas šio matavimo supratimas, tad šis intuityviai ir kūrybiškai papildomas naujomis, kartais netikėtomis idėjomis (pirmi mintyse suaidi kad ir *būtieji kartiniai*, o šiuolaikinėje lietuvių poezijoje galima aptikti ir kitų variacijų).

Šiandien poetas Donatas Petrošius, neišvengiamos praeinamybės tolintas nuo pirmosios eilėraščių knygos „Iš tvermės D“ (2004), sugrįžta ir pristato naują poezijos rinkinį „Aoristas“. Su aoristu, kai kurių kalbų sistemose dar išlikusia specifine laiko kategorija, siejasi neapibrėžtumo, beribiškumo reikšmės. Edvardo Rimkaus tapybos darbu

Donatas Petrošius. AORISTAS. – Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2009. – 136 p.

(panašiu į paskubomis, mįslingai surangytą, rytietišką hieroglifą) papuoštas „Aoristas“ autoriaus žodžiais byloja, kad „visa, kas bent kartą buvo ar nutiko, yra visada“, nes „būtų neteisinga, jei viskas – lyg niekur nieko – imtų ir prapultų į nežinią“, todėl reziumuojama, kad „nieko nėra, ko nebūtų“ (pirmojo viršelio priešlapis). Tokio skaidraus, programiško teiginio užtenka suvokti, kad nauja poeto knyga turėtų pasižymėti bent jau minimaliai smulkmenišku vientisumu, visuomet pergalinčiu dažno poezijos rinkinio padrikas struktūras. Nuoseklų rinkinį skaityti daug maloniau, netgi prasmingiau, – toks jis būna gyvybingesnis, natūraliau „alsuoja“. D. Petrošiaus „Aoristas“ surikiuotas iš aštuonių skyrių, tik jų pavadinimai atrodo kiek „chimeriški“, kalbiškai sužaisti. Tikri „pasižodinėjimai“, truputį pereinantys į „nusireikšminimus“, „nuplaukimus“. Bet tai irgi įrodymas, kad viskas pasaulyje reiškiasi, išsklinda vienokiais ar kitokiais sąskambiais. Iš jų, anot poeto, ir mezgasi pati poezija, kurios „neišversi į nieką“ (p. 97). Tokio atsakingo vertimo praktikos turi ir D. Petrošius, savavališkai pasiryžęs susikurti savo aoristą bei siūlantis kitą, individualią, poezijos, jos laiko sampratą.

Vieną po kito skaitant rinkinio eilėraščius ima atrodyti, kad žodingų tankumynų kupiname D. Petrošiaus poezijos žemyne pamažu atrandi gausų skaičių tiesiog nebeišnaudojamų, arba taip ir nepasikartosiančių, galimybių *sugrižti*. Visų pirma neįmanoma kryptimi – atgal. Seneka pasakytų, kad dalį laiko iš mūsų vagia, dalį – atima, o likutis nepastebimai ir netausojamai tiesiog nuslysta šalin. Su šia situacija susitaikoma: juk neatsiras galimybė nukeliauti ten, kur jau „nepaslėpsi po pernykščiu šieniu akmeniu pamušto žvirblio / nutūpusio tavo vaikystėj“ („Blogiau nebus“, p. 35), kur įnoringai ir perdėm faustiškai, „minties galia / Galėtum sustabdyt akimirką žavingą“ („Paslaptis

kam“, p. 52). Brėžiami lyrinio subjekto vaikystės nutikimų punktyrai, berniukiškų žygių epizodai gula į stambiaformes odisėjas, kuriose skrupulingai atskleidžiama pirmųjų žiaurumo pamokų patirtis („Darvino košmaras“, p. 117). Šmėsteli kasdieniškų darbų epizodai, kiek primenantys parulskiško lyrinio subjekto apeigas daržo, laukų erdvėse („su tėvu / tiesia eile sodinam šaltalankius / palei kelią į kiemą“ („Šaknys“, p. 19). Apie ritualą D. Petrošiaus poezijoje dar kalbėsime. Pabrėžtina, kad poetui svarbu visa, kas išlydoma iš vertingos poezijos rūdos: kas nepakartojama, gali būti iš naujo perkuriama ilgų, sraunių eilėraščių rašymu. Taip sustiprinamas įspūdis, kad praeinamumą pavyko užfiksuoti savotiškoje momentinėje nuotraukoje – rašto pavidalu, skelbiančiu nors mažą laimėjimą prieš balto stačiakampio tuštumą („Klaidinantys judesiai“, p. 33). „Aoristo“ puslapiuose, vienoje amžinai tebesitęsiančioje akimirkoje blaškosi atkaklus, „naivusis begalinio teksto marių argonautas“ (p. 53), kuriam dabartis yra įvairiausių praeities detalių suma. Ji regima ir suskaičiuojama žvelgiant iš pačių įvairiausių laiko pozicijų: „nežinau kiek jau metų prabėgo nes nežinau / nuo kada pradėti skaičiuoti“ („Gruodžio konkurso nugalėtojai“, p. 93). Daugelyje D. Petrošiaus eilėraščių erdvės matmuo lyg ir normalus. To nepasakytume apie laiko matmenį, kuris gerokai komplikotesnis. Kartais atrodo, kad pradžios ir pabaigos taškų neturinti jo linija, sklisdama poezijos kūrinio erdvėje, išdarinėja įmantriausius piruetus, lankstosi keisčiausiomis figūromis. Po tokios akrobatikos skaitančiajam leidžiama atsitokėti. Staigus atsitokėjimas ir po jo kylanti nuostaba tampa išsivaidavimu iš, rodos, visą gyvenimą trukusios vizijos („Apsižiūrėjimas“, p. 32). Aoristas padeda gana lengvai prasiilenkti su įprastais logikos dėsniais ir savitai spekuliuoti laiku.

Vieno pokalbio metu D. Petrošius pamini, kad paradoksu poezijoje nėra daugiau nei gyvenime. Tačiau pripažįsta šių dviejų sričių paradoksalumo skirtumus. Gyvenimas retsykiais mes-teli šansų pasimėgauti paradoksais ir jie ne visada pasitaiko tokie linksmi, dažniau – gluminantys, išsviedžiantys iš kasdienybės rato. Tikrovės pagrindas žmogaus rutinoje egzistuoja lyg garantas, užtikrinantis pastovumo seklumą. Poezijoje tokius stabilizuojančius pagrindus kuriančioji sąmonė atmeta. Šiuo požiūriu keisčiausias, netgi *šventas nesusipratimas* rašant eilėraštį yra jo pabaigos eilutė, iki kurios kelias, kad ir kiek kryptingas, visada lieka nežinomas, neužčiuopiamas. Tai poetinio teksto, galbūt net pačios kalbos įveikimo iliuzija. Paskutinė eilutė, anot Josifo Brodskio, visuomet nuklaidina poeto mintį toliau, nei šis tikėjosi. Todėl kūrėjas visuomet pats lieka nugalėtuju. Kalba tik išlieja savo mirazus, kuriais tikima, sekama. Dažnas D. Petrošiaus eilėraštis leidžia įsitikinti, kad autoriui tos paskutinės eilutės pasirašo gana sėkmingai, kūrybiškai. Neretai kyla įtarimas, tarsi nuo jų ir pradėdamas rašyti poezijos kūrinys („štai ir mano eilės baigiasi pamažu / prasideda poezija“; „Be nieko“, p. 10). Džiugu, jei D. Petrošiui visa tai pavyksta. Tuomet panašu, kad poetas paneigia „paskutinės eilutės teoriją“, bet retsykiais nuo eilėraščio pabaigos nukeliauja į ne tokias sėkmingas pradžias. Esama tikėjimo, kad pirmąją eilutę parašo kažkas iš aukščiau. Bet šiuo atveju, matyt, ne taip ir įdėmiai klausoma tų aukštesnių nurodymų. Paradoksai taip ir išlieka paradoksais, net ir ten, kur susitinka poezija ir gyvenimas.

Poezijos blyksnio ir gyvenimo rutinos susibėgimas draugėn D. Petrošiaus poetiniuose tekstuose – dažnas dalykas. Buities proza neišmazgomai susirišusi su poezijos gijomis, kurios

įprastai lyrinio subjekto dienai yra gyvybiškai būtinos. Malkų skaldymas, garsus muzikos klausymas, pusryčiavimas, lūkuriavimas autobusų stotelėje, vaikštinėjimai gatvėmis – net banaliausi dalykai daromi tarsi klausiant: „ar tai viskas – ar tai jau eilėraštis“ („Vasaros vėlavimai“, p. 28). D. Petrošiaus poezija prasideda netikėtai, prasiibraudama pro gausybę smulkmenų. Eilėraštis apie dienos rūpesčius bei pažįstamas situacijas, tiesiog „virtuvinis hegzametas“, staiga savo skambesiu, ilgų eilučių išvinguriavimu ir maniera iš tikrųjų tampa panašus į K. Donelaičio „Metų“ fragmentą („Diena iš dienos, rytas – iš nakties“, p. 11). Kasdienybė atsiveria kaip ritualas, o rutinos kartotės pasirodo ne tokios ir beprasmės: „štai susikūrei dar vieną progą / štai turi dar vieną eilėraštį“ (p. 34). Tereikia padaryti teisingą taktinę klaidą, „tobulai persistengti“ (p. 43) ir banalybės, nuobodulio reversas persimaino į poezijos aversą.

Įdomus taktinis žingsnis, reikalaujantis skaitytojo pastabumo, yra ir kai kurių poezijos eilučių varijavimas. Anksčiau minėtame pokalbyje D. Petrošius išdėstė savo kūrybinės virtuvės paslaptis. Iš pradžių poetas rašo savotiškus eskizus (vadina juos apmatais, planu), kuriuos vėliau papildė ir užbaigia kaip eilėraščius. Įsidėmėjau keletą rinkinio „Aoristas“ poezijos tekstų, parašytų greičiausiai naudojantis vieno plano duomenimis. Pavyzdžiui, kūrinio „Pusėtinai prasidėjimai“ (p. 53) antro eilėraščio eilutė „Jei vynas nesvaigina – ženklas – jūs abu subrendę lygiai“ panašiai atsikartoja ketvirtame „Aoristo“ (p. 59) fragmente. O „logos kalėjimo“ įvaizdis du kartus pasirodo kūrinyje „Paslaptis kam“ (p. 52) ir minėtame – „Aoristas“. Tokie *susekimai* kelia pasitikėjimą poeto žodžiu, taip pat patvirtina prielaidą, kad autorius tikrumą išlaiko tiek eilėraščiuose, tiek interviu.

Paskutiniame rinkinio skyriuje „Nuožiūros“ yra pluoštas „juodai / baltą spalvingą tikrovę“ (p. 106) primenančių eilėraščių. Šie tekstai, anot D. Petrošiaus, „radosi iš besaikio piktnaudžiavimo namų kinu“ (antrojo viršelio priešlapis). Visai neblogai, kad tas piktnaudžiavimas mestelėjo galimybę atsirasti keletui poezijos kūriniių. Peržiūrėtų kino filmų (arba „nuožiūrų“) išpūdžiai vykusiai susilieja su rašoma poezija. Čia D. Petrošius nevensia aiškių kinematografijos nuorodų, paratekstų. Skaitytojas, peržvelgęs eilėraščių pavadinimus, prisimins ne vieną žinomą kino filmą (Davido Lyncho „Malholando kelias“, Jimo Jarmuscho „Negyvėlis“, „Kava ir cigaretės“ bei daugelį kitų). Poetas improvizuoja dėliodamas savo eilėraščių kadrus, laisvai žaidžia filmų pavadinimais ar motyvais: nerūpestingai ir ištęstai per puslapius driekiasi keistos siurrealistinės kelionės epizodai („Mulholland Dr.“, p. 100). „Iš arti“ stebima, kaip kiti gyvena (ar imituoja) bohemiską gyvenimą, tarsi felinišką „La Dolce Vita“ variantą („Dolce vita“, p. 124). Tai, kas regima kino pasaulyje, yra modifikuotas realybės atspindys. Tačiau poezijos judesį įmanoma įžvelgti ir prasmingame filme, kitapus ekrano.

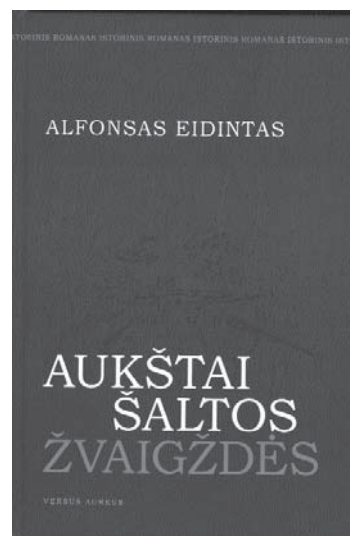
D. Petrošiaus eilėraščių rinkinio puslapiuose nesunku išgirsti tyliai besikartojantį, bet vis įtaigesnį aoristo skimbčiojimą: „esi laimingas / nes nėra prasmės nebūti“ („Pergalingas ėjimas“, p. 68). Laimingas su visais aplinkui ištinkančiais paradoksis ir sau užduodamomis mįslėmis. Norisi manyti, kad iš tikrųjų viskas yra, nors atmintis ir kažką nesugražinamai nusinešė sau. Tikėtina, kad laikas poezijoje egzistuoja vientisas bei nesuardomas, o D. Petrošiaus „Aoristas“ kaip tik ir siekia šio įrodymo. Pripažinti tai – greičiausiai ir reiškia apsispręsti tam vieninteliam, pergalingam ėjimui.

ARNOLDAS PIROČKINAS

Trilogija apie tragiškiausią Lietuvos laikotarpį

Greitai minėsime dviejų dešimčių metų sukaktį, kai Lietuva po pusę amžiaus trukusio despotiško svetimųjų valdymo atkūrė nepriklausomybę. Tai buvo tragiškumu išskirtinis Lietuvos ir jos žmonių istorijos tarpsnis, kuris vis dar nėra pakankamai apmąstytas ir įvertintas. Pasinaudojęs šio neišsemiamo šurpių kolizijų ir likimų aruodo medžiaga, jaunosios kartos istorikas ir diplomatas Alfonsas Eidintas (g. 1952 m.) ryžosi atskleisti prarastos nepriklausomybės tragizmą grožinės literatūros priemonėmis: per kelerius metus mūsų visuomenei pateikė istorinių romanų trilogiją. Taigi istorikas metė labai svarų iššūkį mūsų vyresniesiems ir jaunesniesiems prozininkams. Kaip jam pavyko šis užsimojimas?

Apie pirmąją trilogijos romaną „Ieškok Maskvos sfinkso“ (2006) rašiau laikraštyje „Mokslo Lietuva“. Apie antrą trilogijos romaną „Erelio sparnų

Alfonsas Eidintas. AUKŠTAI ŠALTOS ŽVAIGŽDĖS. – Vilnius: Versus aureus, 2009. – 536 p.

dvelksmas“ (2008) neteko rašyti, bet dėl to kaltas ne autorius A. Eidintas. Romane yra išpūdingų puslapių ir skyrių. Pvz., skyrių „Liepos pradžia VII forte“ galėtume pavadinti dešimtuoju pragaro ratu: šiurpumu jis lenkia Dantės „Pragaro“ devintąjį ratą. Rašyti apie šį romaną nekilo ranka, nes pasidarė pernelyg kocktu kalbėti apie jame vaizduojamus apgailėtinus lietuvių politikus Kazį Škirpą, Augustiną Voldemarą ir gausybę mažesnio kalibro buvusių Lietuvos kariuomenės bei policijos pareigūnų, po 1941 m. birželio 22 d. pavirtusių Kazio Borutos pinčiukais, nuolankiai pučiančiais į Hitlerio kruvino malūno sparnus. Kilo pasišlykštėjimas rašyti apie tokius mizerijas, kurie skelbėsi kovoją dėl Lietuvos laisvės.

Abiejose trilogijos knygose autorius neužsiminė apie trečią jos dalį. Tačiau 2009-aisiais išeina romanas „Aukštai šaltos žvaigždės“. Kaip ir pirmieji du, jis iliustruotas paties autoriaus piešiniais, išryškinančiais dar vieną istoriko ir rašytojo talentą.

Skaitytojas, išgirdęs, kad romano autorius – istorikas ir diplomatas, bet ne profesionalus beletristas, ko gero, suabejos dėl kūrinio meninės vertės. Kad išsklaidytume tokią išankstinę nuostatą, pamėginkime apžvelgti kai kurias trečio romano pirmiausia į akis krintančias ypatybes.

Pats pirmasis grožinės literatūros kūrinio elementas, su kuriuo susiduriame ir kuris dažnai lemia mūsų nuoseikimą jį toliau skaityti, yra kalba, kitaip sakant, autoriaus sugebėjimas kurti vaizdą. Anemiška kalba iš karto paskatina kūrinį vertinti neigiamai: jo neišgelbsti nei kilnios idėjos, nei kompozicija, nei kiti įmantrūs elementai. Tuo atžvilgiu dėl romano „Aukštai šaltos žvaigždės“ baimintis nereikėtų: jo kalba deramai vaizdinga, įvairi ir tiksli. Ji sukuria reikiamą išpūdį.

Nesiimdamas nagrinėti vaizdingos kalbos priemonių, kuriomis autorius

priverčia matyti ir vaizdą, ir veikėją, ryžtuos pateikti vieną ištrauką. Ji ilgoka (matau, kaip dėl to raukosi gerbiamasis redaktorius), bet verta dėmesio. Iš jos akivaizdžiai įsitikiname, kaip autorius sugeba žodžiais tapyti užspeistų partizanų dvasinę būseną:

O dar prieš metus, – nei iš šio, nei iš to pradeda taukšti šiaip jau gana tylus vyras Širšė, – kaip kartais mes gerai maitinomės, ypač kai buvau šviesaus atminimo Rapolo būryje. Pasaka tai buvo, o ne miško brolio gyvenimas... Negailėdavo ūkininkai mums nieko, nes ir patys turėjo visko užtektinai. Užename, būdavo, kad ir pas tokį geraširdį, darbštų, todėl ir tvirtą, pasiturintį ūkininką Labutį <...>. Jo vaikai netoliese gano sau karves <...>. Mes po ažuolais sukrentame ir ilsimės be jokios baimės, juk jeigu kas – vaikai mus kaipmat pažadins. Saulė tik kyla, tik spinduliai švysteli tarp šakų – šeiminkė žiū ir atlinguoja ilgais sijonais mūsų, tarp ažuolų išsidrėbusių, link – ir atneša pusrytį, kaip saviškiams darbininkams kokiems per šienapjūtę... Užkramtome, juk mes jau alkani, juk visą laiką vis gryname ore, taigi miške praalksti greitai... Džiovinamės batus ir autus saulutėje, kiti skutasi, treti ginklus valosi išsiardę, o taip besikrapštant, besisiūnant, besilopant pradrėkstus rūbus – jau ir pietų laikas dangumi beatsiritas... Vėl atlinguoja šeiminkė, jau nebe viena eina, o su vyriausiu pečiuitu sūnumi, abu su di-i-i-ideliais krepšiais rankose, o krepšiuose pučiasi katilai, o tuose katiluose, tik paklauskite – riebus, rutuliukai net stumdosi paviršiuje, barščiuikai <...> ir seilė mums tada tik tįsta tįsta, o kitame puode žvilgt – ėgi dar visai karštos, ką tik nukaistos bulvės, ir dar jos krapukais apibarstytos, o virti lašiniai kyšt kyšt į paviršių – baltuoja tarp raudonų barščiuukų, o lašinukų viduryje piršto storio raumenėlis ruduoja, neplonas toks raumenėlis... Iš pradžių sukerti barščiuukų lėkštę, miltinga bulvele užsikąsdamas, ir po bryzo lašinukų dar sriubos samtelį netausodamas įsipili – visiems užtektinai priruošta... (p. 382–383).

Toliau Širšė pasigardžiuodamas kalba apie atneštus partizanams pavakarius: „...ėgi kas ten? Ogi geručiai tokie pavakariukai ramiai pievele į

mus atslenka – duonytė, sviestukas, bidonukas ką tik pamelžto pieno, o kam dar ir to negana – še, griebk, čia šiltučiai ką tik kietai išvirti kiaušiniai rudučiais lukšteliais...“ Ne mažiau patraukliai alkanas partizanas Širšė prisimena vakarienės valgius ūkininko pirkioje: „...švieži bičių koriai išsiskėtoję lėkštytėje, baltas sūris su-raikytas – ir trupini trupini tą skanumyną į burnytę...“

Įsismaginusį pasakotoją nutraukia netekęs kantrybės partizanas: „Tuoj pat gausi į snukytį už tokias kalbas, Erode, – nukerta piktai Širšė, nesuras-damas savo rankoms vietos Demonas, – ar tai alkaniems žmonėms tokius dalykus pasakoti? Niekšas esi, štai ką aš tau pasakysiu.“

Neanalizuokime toliau šios būsenos: matome, kad romano autorius sugeba ją lietuvių kalbos priemonėmis (mažybiniai daiktavardžiai, jaustukai, ištiktukai, dalelytės, pasakojamajai kalbai būdinga žodžių tvarka ir iš jos suvokiama intonacija) įtikinamai atskleisti skaitytojui ir kartu pavaizduoti ryškų personažų charakterį.

Skaitytojas ima pasitikėti autoriaus pasakojimu ir todėl, kad nemaža trilogijos veikėjų žinomi iš įvairių šaltinių – yra realios istorinės asmenybės. Vieni jų vaizduojami gana plačiai, kiti paminimi tik epizodiškai. Ypač jų daug antroje trilogijos dalyje, romane „Erelio sparnų dvelksmas“. Kas nežino, sakykim, tokių asmenų kaip Kazys Škirpa, Augustinas Voldemaras ar Petras Kubiliūnas. Kiek mažiau bus į atmintį įstrigę Zenonas Blynas, pulkininkas Jurgis Bobelis, Adolfas Damušis ir daugybė kitų. Romano „Erelio sparnų dvelksmas“ skyriuje „Žalioji“ minimos išsipirkusių iš VII forto pragaro žydų pavardės, pasirodo, identifikuojamos su 1940 m. „Lietuvos telefono abonentų sąrašė“ esančiomis pavardėmis. Iš tikrųjų romane teisingai nurodyta, kad inžinieriaus Lazerio Frenkelio gyventa Kaune, Prezidento g.

Nr. 6. Paminėtas advokatas Simonas Jofė pagal telefonų knygą (rašomas Joffe) gyveno Ugniagesių g. 19–6, buhalteris Mejeris Vazbickis (telefonų knygoje – Vazbuckis) buvo kaimynas: gyveno to paties namo 7 bute.

Romane nemaža vietos skirta Lietuvos aviacijos dirbtuvių inžinieriui Adolfui Bliumentaliui, su sūnum Emanueliu išgelbėtam Vytauto Kundroto iš mirties forto. Jo adresą randame telefonų knygoje – Gardino g. 57–3. Dar daugiau realaus asmens vaizdą sustiprina leidinyje „Lietuvos aviacija“ („Šviesa“, 2009, p. 43) nuotrauka „Aviacijos dirbtuvių inžinierius Adolfas Bliumentalis“ (už jos nurodymą dėkoju bičiuliui Mindaugui Tamošiūnui).

Kiek mažiau „realių“ veikėjų esama trečioje knygoje. Tačiau keli bolševikinių represinių įstaigų darbuotojai tikromis pavardėmis čia pavaizduoti gana plačiai – Stanislavas Aleksejevičius Vaupšasovas (išleidęs kelias atsiminimų knygas) ir majoras Anatolijus Michailovičius Guskovas (jo asmenybę patvirtinančių duomenų neturime). Nuožnią sovietinių saugumiečių kovą su lietuvių rezistencija tikroviškai patvirtina tokių klastingų agentų kaip Juozas Markulis-Erelis ar Jonas Deksnys paveikslai. Jiems priešpriešinami taip pat tikrai gyvenę Juozas Lukša-Skirmantas, Juozas Kazimieraitis-Vitkus ir kt. Šie realius prototipus turėję romano veikėjai suggestionuoja tikėti ir rašytojo pramanytais personažais: o gal ir šie turi tikrovinį pagrindą?

Žūtbūtinėje kovoje išryškėja abiejų pusių veikėjų charakteriai. Reikia pripažinti, kad istorikas rašytojas jiems pavaizduoti naudojami ne juoda ar balta spalva: spalvų paletė gausi ir gyvenimiškai įvairi. Antai ypač reljefingas išėjo pulkininko Vaupšasovo-Vaupšo paveikslas. Šis senas čekistas, 1946 m. komandiruojamas iš Maskvos į Lietuvą stiprinti akcijos prieš susitelkusius miškuose partizanus, vago-

ne majorui Guskovui, taip pat siunčiamam kitos žinybos tokiu pačiu tikslu, pasididžiudamas pasakoja apie savo patirtį kovoje su tarybų valdžios priešais. Vienas pasakoja, o kitas dėmesingai klausosi vyresniojo, ir abu pasimėgaudami girsnoja konjaką užkandžiaudami sumuštiniais. Nors Vaupšasovas visiškai atsidavęs komunistų partijai ir svajoja apie generolo antpečius, vis dėlto pokalbio pabaigoje, kai Guskovas užsisvajojęs pareiškia, kad „bus įdomu Lietuvoje...“ (mat prisiminė savo buvimą čia 1940 m.), Vaupšasovas pašaipiai pagalvoja: „Ir dar kaip įdomu, daug įdomiau negu tada, kai tu 1940 metų pavasarį, brolyti, Lietuvoje gyvenai kaip rojuje...“ (p. 133). Šis minties vingis, visai menkutis, vis dėlto daro Vaupšasovą gyvenimišką ir įtikimą.

Atvykęs į Lietuvą, Vaupšasovas, prisidengęs Gradovo slapyvardžiu, turėtu 1941–1945 metais, kai Baltarusijoje vadovavo raudonųjų partizanų būriui, ėjo Žaliosios milicijos viršininko pareigas. Čia jis atpažįsta Emanuelį Bliumentalį, dirbantį dabar Žaliojoje mokytoju. Pasirodo, išgelbėti iš VII forto tėvas ir sūnus Bliumentaliai 1941 m. galiausiai pateko į Gradovo būrį.

Gradovas-Vaupšasovas Žaliojoje suka galvą, kaip likviduoti Balų Laumučio būrį ir gyvą pagauti jo vadą. Balų Laumutis – tai Vytautas Kundrotas. Jis taip pat atpažįsta Emanuelį, net linkęs įtarti jį dirbant saugumui. Tad Emanueliui Bliumentaliui gresia pavojus iš abiejų pusių. Vis dėlto Balų Laumutis įsitikina, kad jo išgelbėtasis Emanuelis ne išdavikas. Drąsiai lankosi pas Janiną Diržytę, kuri su tėvu gyvena tame pačiame name kaip ir Emanuelis. Galiausiai šiam susidaro galimybė net išgelbėti Janiną nuo saugumiečių. Kai jų būrys atvyksta tremti abiejų Diržių per eilinį vežimą į Sibirą, Emanuelis Gradovui-Vaupšasovui ryžtingai pareiškia, kad Janina nuo jo laukiasi kūdikio, taigi yra fak-

tiška žmona. Gradovas-Vaupšasovas kažką įtaria, bet galų gale, prisiminęs, kaip Emanuelis, tada dar vaikigalis, per mūšį su baudėjais policininkais atvilko partizanams šovinių dėžę ir tuo juos išgelbėjo, patiki ar apsimeta patikėjęs ir įsako pakeisti tremiamųjų sąrašą – išbraukti iš jo Diržytės pavardę.

Kiek vėliau išgelbėtą nuo išvežimo Janiną Emanuelis Bliumentalis, žinodamas, kad gimsiantis kūdikis yra bažnyčioje su ja sutuokto Vytauto Kundroto (ne atsitiktinai sutampa Vytauto Kundroto ir Vytauto Bliumentalio vardai!), oficialiai veda. Tačiau jų santuoka lieka fiktyvi. Nors Emanuelis myli Janiną ir viliasi ilgainiui su ja suartėti, ji lieka ištikima savo tikrajam vyrui – Balų Laumučiui. Ji atsidavusi jo laukia ir tada, kai Gradovui-Vaupšasovui pavyksta išsklaidyti jo būrį, o jis pats dingsta be žinios iš Žaliosios apylinkių. Sužinome, kad jam pasiseka per Lenkiją nusigauti į Švediją, o iš čia vargais negalais – į Angliją.

Perskaičius visą knygą, paaiškėja nuoseklus tolesnis šių trijų artimais ryšiais susijusių žmonių likimas. Janina Diržytė-Bliumentalienė žūsta autoavarijoje (p. 493). Vytukas įsūnijamas Stasio Ratkaus-Ratkevičiaus, nepaprastai užsikonspiravusio Vytauto Kundroto patikėtinio, palikusio išsūniui pirmojo tėvio pavardę.

Visa paini Vytuko istorija jam (ir skaitytojui) pradeda aiškėti tik 1996 metais, kai po visokių gyvenimo vingių jis atvyksta į Londoną kaip atkurtos nepriklausomos Lietuvos konsulas ir čia netikėtai susipažįsta su pasiligojusi Vytautu Kundrotu. Nepaisydamas užuominos, kad jis – ne Bliumentalis, konsulas ir toliau tebėra įsitikinęs, jog Izraelyje gyvenantis Emanuelis Bliumentalis, kuris jį kviečia atvykti, nes turįs kažką svarbaus pasakyti, yra jo tėvas. Vytauto Bliumentalio žydišką kilmę rašytojas dar sustiprina jo do-

mėjimusi kabala – teosofiniu judaizmo mokymu: Londone iš anglų kalbos jis verčia tekstus iš pagrindinio šio mistinio mokymo veikalų – „Zoharo“.

Taigi A. Eidintas pačioje romano pradžioje tarsi mitrus kriminalinių romanų autorius užmezga intriga, kuri versta verčia skaitytoją įsitempus laukti atsakymo, kas iš tikrųjų yra tas Vytautas Bliumentalis. Šis paskutinės trilogijos dalies bruožas liudija autoriaus sugebėjimą organizuoti pasakojimą taip, kad per visą romaną už nosies vedžiojamas skaitytojas pagaliau tiesą sužino dviejuose paskutiniuose skyriuose – „Paskutinis Emanuelio Bliumentalio laiškas“ ir „Žaliosios tėvas“. Ar lietuvių literatūroje rastume daug romanų, kur būtų taip pinama intriga, kaip tai padaryta romane „Aukštai šaltos žvaigždės“?

Dar galėtume pridurti, kad A. Eidintas yra gana modernus romanistas: jis nesivaržo griebtis priemonių, kurių veltui ieškotume mūsų klasikų kūryboje. Čia turime galvoje jo pomėgį įtaigiai vaizduoti seksualines scenas. O viename skyriuje, pasakodamas apie grupę vilniečių studentų „draugovinė“, talkinusių Kaune milicijai tramdyti demonstracijas, vykusias po Vytauto Kalantos susideginimo 1972 m. gegužės viduryje, pažėrė jų vartojamų keiksmažodžių srautą (p. 321–324).

Sekso scenoms gal ir rastume šiokių tokių pateisinimą: netgi įdomu skaityti pikantišką vaizdą, kaip Jonas Paragys, laukdamas, kol sodybos šeimininkas ras progos pervesti jį ir Vytautą Kundrotą per dar menkai saugomą sieną, su šeimininko žmona stengiasi palikti tautai kuo daugiau lietuviukų. Akcija vyksta tvarte stebint karvei ir nesigėdint ant tvarto pastogės tūnančio Vytauto. Kas yra skaitęs dabar gausių sekso technikos vadovų, tų šis epizodas nešokiruos. Tačiau keiksmažodžių pateikimas kelia priešiško jausmą. Ar tik neapšmeižiami 1972-ųjų studentai, ypač medikai, ku-

rie, kiek teko patirti su jais bendraujant, visada pasižymėjo aukšta dvasine kultūra. Jeigu jau knietėjo autoriui atskleisti sukauptų keiksmažodžių atsargą, tai bent galėjo parinkti tipiškesnius asmenis ir atvejus: apie sribų keikimąsi pasitenkinta pasakymu, kad jie keikėsi rusiškais keiksmažodžiais.

Norint priekabauti, būtų galima iš paskutinio romano išrašyti dešimt penkiolika sakinių su nusižengimais kalbos kultūrai ar korektūros klaidomis. Vis dėlto jų kur kas mažiau negu pirmuosiuose dviejuose romanuose. Čia, matyt, būta apdairesnio ir knygos redaktoriaus. Tačiau nebūkime smulkmeniški: pasakykime, kad apskritai mūsų skaitytojai gavo vertingą panoraminį kūrinių – trilogiją. Ji vertinga ir pažintiniu, ir meniniu požiūriu. Joje iš tikrųjų darniai jungiasi istorinė faktologija ir meninė išmonė. Tokia dar na pasižyminčių stambių veikalų ligi šiol lyg ir neturėjome. Alfonso Eidinto trilogijos pirmtaku, ko gero, tiktų laikyti V. Krėvės romaną „Miglose“. Bet apie aptariamą trilogijos sąsajas su lietuvių literatūros raidos kontekstu palikime spręsti kvalifikuotiems literatūrologams.

ANGELĖ JASEVIČIENĖ

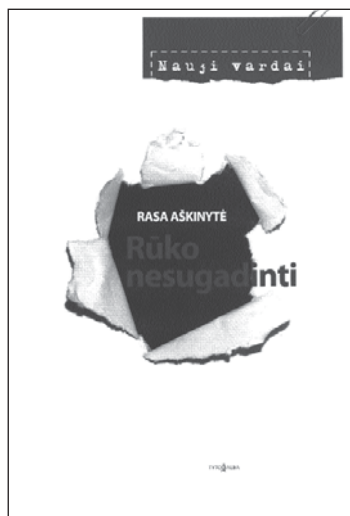
Pasiklydę Minotauro labirinte

Rasos Aškinytės romaną „Rūko nesugadinti“ leidykla „Tyto alba“ priiskiria knygu serijai „Nauji vardai“, į

kurią patenka netradiciniai, savo kūrybinį kelią pradedančių autorių kūriniai. Kaip rašoma ant knygos viršelio, „žanras čia mažai svarbu, publikuojami eksperimentiniai kūriniai. Serijos tikslas – praplėsti literatūrinės raiškos ir požiūrių lauką“. Tokia leidyklos pozicija gana keista, nes romano autorė literatūros pasaulyje nėra debiutantė. Rasa Aškinytė-Degešienė yra parašiusi keturias knygas („Filosofija vaikams“, „Filosofija vaikams. Mokytojo knyga“, „Etika 7–9 klasėms“, knygą vaikams „Beveik varlės“). Matyt, knygų vaikams ir mokyklinių vadovėlių minėta leidykla nelaiko literatūra. Romanas (pageidautina – žurnalistinis) ar poezija (pageidautina – moderni) – jau kas kita.

Mano nuomone, iš tiesų talentingam žmogui nėra didelio skirtumo, kokio žanro stvertis – jis turėtų valdyti įvairias žanrines formas. Žinoma, vienas kuris žanras visada yra „arčiausiai dūšios“ ir tampa vyraujančiu, tačiau tai nereiškia, kad jis užkerta kelius kitokiam rašymui. Naujas R. Aškinytės, kaip romanistės, amplua šią mintį tik patvirtina.

Koks šis naujai iškeptas romanas? Puikus. Tiek kalbant apie stilių, tiek

Rasa Aškinytė. RŪKO NESUGADINTI. – Vilnius: Tyto alba, 2009. – 213 p.

apie struktūrą ar siužeto originalumą. Atrodo, kad visos temos jau aprašytos, problemos išgvildintos, visur tik pakaitalai, simuliakrai ir kopijos, bet autorė randa savitą požiūrį į pasaulį.

Romanas „Rūko nesugadinti“ novatoriškas jau vien struktūra: po kiekvieno skyrelio autorė pateikia jį apibendrinančią išvadą, palikdama vietos ir skaitytojo komentarui. Įtariu, kad tokią manierą lemia R. Aškinytės, kaip pedagogės, pašaukimas. Skaitytojas, tarsi paklusnus studentas, perskaitęs skyrių priverstas stabtelėti, kad apmąstyty medžiagą. Tačiau, nepaisant visų prielaidų, minėtos išvados ir paliktos komentarams vietos suteikia romanui originalumo. Perskaičius išvadas, jau nekyla abejonių, kad autorė – filosofijos magistrė. „Dažniausiai halucinacijos būna kombinuotos, t. y. žmogus mato, girdi, jaučia tai, ko nėra“ (p. 205), „Dažniausiai vyrai galvoja, kad moterys galvoja, kad vyrai nori tik To“ (p. 48).

Šie ir dar daug kitų „dažniausiai“ priverčia ironiškai šyptelėti, nes nemažai abstrakčių autorės minčių galėtume pritaikyti sau. Galbūt ne veltui įžanginis romano žodis skamba taip: „Šis pasakojimas paremtas tikrais įvykiais. Jei skaitant atrodys, kad tai pasakojimas apie jus, net neabejokite – taip ir yra.“

Filosofuodama, kurdama įvairias teorijas ir žaisdama sentencijomis, autorė išsaugo romano, kaip žanro, ribas. Veiksmo erdvė ir laikas nedetalizuojami, tačiau skaitytojas suvokia, kad vaizduojama šių dienų realybė. Įvykiai rutuliojami nuosekliai, veikėjų charakteriai taip pat aiškiai apibrėžti. Įpusėjus romaną, skyriuje, pavadiname „Veikėjai ir jų charakteriai“, pasakotoja bendriausiais bruožais pristato skaitytojui kiekvieną savo knygos personažą: koks jis, ką labiausiai myli ir pan. „Ersi – „priplaukusi“, nepačiuopiama, neprognozuojama, pati nežino, ką artimiausiu metu darys.

Melancholiška, liūdna, depresuota, bet stengiasi tam priešintis, stengiasi būti optimistė. Labiausiai gyvenime myli vaiką“ (p. 45).

Skaitytojui nebereikia gilintis į psichologinius personažų elgesio niuansus, spėlioti, ką kiekvienas iš jų jaučia. Atrodytų, paprasta, tačiau romano siužetas sukurtas itin apgalvotai, todėl galiausiai skaitytojas supranta, kad žinoti veikėjo charakterį – smulkmena. Įvykius lemia ne tik vienokios ar kitokios asmeninės individo savybės, bet ir netikėti likimo posūkiai, nenumatytos aplinkybės, priverčiančios sukurti save iš naujo. Tiek pagrindinė romano veikėja Ersi, tiek jos mylimasis Haris, vaiko tėvas didysis Bertoldas ar Moteris kritinėse situacijose elgiasi visiškai kitaip, nei galima spėti perskaičius jų charakteristikas.

Nenumatyti įvykiai, iš esmės keičiantys veikėjų likimus, romane įgauna rūko metaforą. „Rūkas, apgaubiantis esybę, sustabdantis judesius, sulėtinantis įvykius. <...> Savas ir neišvengiamas. Ir romantiškas, ir paranojiškas, ir šizofreniškas. Slepiantis viską, kas keičiasi. Rūkui išsisklaidžius visada kas nors yra nebe taip, kaip buvo. Rūko nesugadinti lieka tik tie, kuriems niekas nesvarbu, kurie neturi ko slėpti“ (p. 106). Neatsitiktinai R. Aškinytės romane „rūko nesugadinti lieka tik cigari“ (p. 13). Visi veikėjai patiria didesnių ar mažesnių metamorfozių, todėl romano pabaigoje juos matome kitokius nei pradžioje.

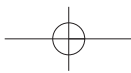
Kas gi įvyksta? Juk niekas nemiršta, neišprotėja, nenusižudo. Romano veikėjai per savo gyvenimą eina lyg per rūką: prasilenkdami ar netyčia užkliūdami vienas už kito. Netyčia Haris sutinka Ersi, tapusią didžiąja jo gyvenimo meile, taip pat netyčia pas ją užklysta Moteris, sugadinusi metus puoselėtą Hario ir Ersi (Harersi) meilę. Romano veikėjus įsuka nepertraukiama atsitiktinumų grandinė: jų ke-

liai netikėtai susikerta, išsiskiria ir vėl susikerta. Jie sąmoningai renkasi išsiskyrimo skausmą: palikdami artimą žmogų bando pabėgti nuo savęs, tačiau jiems nepavyksta, nes yra „rūko sugadinti“, todėl pasmerkti amžinai jame klaidžioti.

„Mano laimė – gyventi be laimės“, – yra pasakęs Mika Waltari. Šiam romanui sugalvoti tinkamesnį moto vargu ar įmanoma. Haris, labiau už viską gyvenime mylintis Ersi, ją palieka. Ir ne dėl Moters, kaip tikisi skaitytojas (Moteris pranyksta rūke taip pat netikėtai, kaip ir atsirado). Visažinis pasakotojas romano pabaigoje praneša, kad po dvidešimties metų jis „ves moterį, kurios nemyli, ir bus su ja laimingas“ (p. 207).

Pateikiama nauja laimingos pabaiogos versija – didelė meilė neatneša laimės. Partneriai, sulipę tarsi magnetas su geležimi, negalintys gyventi vienas be kito, galiausiai „vienas kitą suėda“ (p. 29). Ne veltui laimingiausia šioje istorijoje lieka Moteris: ji nieko nesužino nei apie savo tėvą, nei apie Ersi, nei apie Hario ir vyro meilę jai, todėl gyvenimą nugyvena linksma ir laiminga.

Romane primenama, kad žinojimas buvo pražūtingas visais laikais. Dedalas patiria skrydžio laimę, tačiau, užsiliepsnojus sparnams, sudega. Tas pats Dedalas sukuria labirintą, kuriame paklaidina Minotaurą. Minotauras labirinto vaizdinys šmėkšteli romano veikėjų kalbose: Haris sako, kad Ersi būtų naudinga jame paklaidžioti, nes, ieškodama išėjimo, ji turėtų laiko pagalvoti. Ersi užsimena, kad Minotauras išėjimo niekada taip ir nerado, todėl tikriausiai nerastų ir ji. Šie žodžiai atskleidžia Ersi personažo esmę kur kas geriau, negu knygos pradžioje pateikta jos charakteristika. Būdama veiksmo žmogus, pagrindinė romano veikėja negaišta laiko planams kurti, negalvoja apie savo veiksmų pasekmes – ji nesistengia išvengti komplikuočių situacijų, neban-

do pabėgti iš rūko. Nutrūkus ryšiams su brangiais žmonėmis, ji skaudžiai išgyvena netektis, bet „iš savo klaidų nepasimoko“ (p. 206).

Pagrindiniai romano veikėjai siek tiek beprotiški, meniškos natūros. Tarsi savotiškos hipių reinkarnacijos šiuolaikinėje visuomenėje. Jie neapsunkina savo gyvenimų darbu ar buities rūpesčiais, didžiąją laiko dalį praleidžia mąstydami ir filosofuodami. Galbūt tokių nerealistinių veikėjų vaizdavimas ir lemia leidyklos apsisprendimą priskirti romaną netradicinių kūrinių serijai?

Vis dėlto manau, kad svariausias leidyklos argumentas būtų romano kompozicijos novatoriškumas. Trumpi skyriai, išvados, komentarai, sunumeruoti vienas kitam užduodami veikėjų klausimai ir atsakymai daro kūrinį labiau panašų į vadovėlį nei į romaną. Skaitytojui nebereikia spėlioti: autorė pati pateikia visus atsakymus (pradžioje pristato veikėjus, pabaigoje papasakoja jų likimus, prabėgus dvidešimčiai metų).

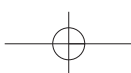
Esminis trūkumas, kad nėra įtam-

pos, nesukuriama intriga. Nekantriam skaitytojui net nereikėtų vargintis skaityti kelių šimtų puslapių teksto – užtenka pavartyti knygos pradžią bei pabaigą ir visa istorija bus aiški.

Laikyti knygą rimtu romanu neleistų jos apimtis: išmetus autorės išvadas bei tolesnio veikėjų likimo aprašymus, tuščias vietas skaitytojo komentarams, kūrinys gerokai sutrumpėtų. Tiesa, netektų savo originalumo, nebepretenduotų į „Naujų vardų“ knygų seriją. Bet būkim atviri – dažniausiai autoriai svajoja rašyti bestsellerius, o ne netradicinius romanus...

Žinoma, jei ieškosime priekabių – jų rasime visada ir visur. Tuo labiau, kad jauną autorių girti kažkaip „nepadoru“ – juk negali rašyti gerai, kai toks jaunas...

Ar taip reikia? Spręsti ne man, galiu tik diskutuoti. Visgi sutikime, kad vien tai, jog jaunas žmogus rašo – jau yra gerai. O jei rašo dar ir prasmingai – manau, vertėtų labiau džiaugtis, nei priekabiauti. Sutinku, kad tobulumui ribų nėra. Bet taip pat tvirtai tikiu, kad ne šventieji puodus lipdo.

Festivaliai ir kasdienybė

Toks įspūdis, kad jau kuris laikas gyvename nuo festivalio iki festivalio – ko gero, muzikai šitai labiausiai gali jausti. Bet ne: vienas muzikos festivalis keičia kitą ir atrodo, kad jie niekada nesibaigia. Na, baigiasi nebent tuomet, kai mūsų dėmesys jau nebepajėgia jų, vienas kitą sparčiai keičiančių, nei sekti, nei aprėpti – ne tik pasiklausyti muzikos, kuri juose skamba, bet net ir spėti susipažinti su koncertų programomis bei jų atlikėjais. Laimei, ne visi Lietuvoje vykstantys net ir naujajai muzikai skirti festivaliai yra vienodai įdomūs įvairioms klausytojų grupėms.

Šiuolaikinei muzikai festivalių Lietuvoje nėra skirta tiek daug, didesniuose miestuose per metus jų vyksta vos keli ar tik po vieną, todėl ir sekti, kas juose skamba, ir apsilankyti jų koncertuose visiškai įmanoma. To paties pavadinimo festivaliai rengiami dažniausiai kartą per metus, todėl kai kada net prailgsta laukti būsimojo. Jau senokai nusistovėjo tradicija tokiuose festivaliuose šalia žymiausių nūdienos pasaulio kompozitorių pristatyti ir naujausius lietuvių kūrinius.

Atrodytų, labai prasmingas ir geras sumanymas – išgirsti naujausių saviškių kūrybą ir galėti čia pat ją palyginti su vertingiausiais dabarties užsienio kompozitorių pasiekimais. Kasmet, vos tik pražūsus vienam ar kitam šiuolaikinės muzikos festivaliui, puolama lyginti juose skambėjusių kompozitorių – dažnai tikrų pasaulinių žvaigždžių – kūrinių ir lietuvių kompozitorių kūrybos. Natūralu, taip gretinant lietuviai beveik visuomet pralaimi, bet manau, kad taip vertinti yra didžiai neteisinga. Juk nesunku įsivaizduoti, kaip sužaistų lietuviška nedidelio miesto krepšinio komanda su pajėgiu NBA klubu? Ir kokia būtų tokio žaidimo prasmė? Bet ar nuo to mažėja lietuviškų klubų žaidimo reikšmė savojoje LKL? Iš tiesų lietuvių kompozitorių kūryba skleidžiasi pirmiausia čia, Lietuvoje, ji dažniausiai net nesąmoningai yra orientuota į vietinius klausytojus, ir tik sėkmės atveju vienas ar kitas muzikos kūrinys būna atliekamas ir įvertinamas svetur. Be to, yra nemažai iškilių meno veikalų, kurie vargiai gali būti adekvaciai suvokti ir įvertinti kur nors kitur nei namuose: pernelyg jie suaugę su specifiniais šalies kultūros, kalbos, mentaliteto, istorijos ir kitais dalykais, kad galėtų būti greitai ir teisingai perprasti ir įvertinti kitose šalyse.

Lietuviai, kurdami ir tobulindami savuosius naujosios muzikos festivalius, turėjo prieš akis ne vieną puikų pavyzdį, tarp jų ne vieną dešimtmetį buvusiu vieną įspūdingiausių ir artimiausioje kaimynystėje – „Varšuvos ruduo“. Iš to išmokta svarbaus dalyko – festivalio atvirumo įvairiems muzikos stiliams, neužsidarymo vienoje estetinėje tėkmėje. Aišku, tai kažkiek nulėmė ir abiejų šalių ankstesnės istorijos metu susiklosčiusi specifika: jose festivaliai yra globojami vietinių kompozitorių sąjungų, kurių narių kūryba pasižymi didele stilistine įvairove, todėl rengti kokį nors estetiškai griežčiau apribotą festivalį tiesiog nebuvo galimybės.

Kompozitoriai, regis, koncentruojasi vien į savo kuriamą muziką, bet klausytojų rezonansas daugumai jų vis dėlto gana svarbus. Nors vargiai Lietuvoje ga-

lime kalbėti apie kokią nors apibrėžtą naujosios muzikos klausytojų sluoksnį: visuose naujosios muzikos festivaliuose ar kituose jai skirtuose renginiuose sukiniėjasi tas pats klausytojų ratas, kurių absoliuti dauguma – muzikos profesionalai, dažnai kompozitoriaus kolegos. Smalsaujančių ir reguliariau besidominčių, kas vyksta naujausioje muzikoje, ar šiaip atsitiktinai užklydusių procentas paprastai nedidelis ir jokio susiformavusio klausytojų sluoksnio Lietuvoje – nors galėtų būti kalbama vien apie Vilnių – jie tikrai nesudaro. Kas belieka kompozitoriams? Į ką jie gali orientuotis, jei nėra nei išimtinai naujosios muzikos srityje besispecializuojančių atlikėjų, nei apibrėžtos publikos, į kurią būtų galima kreiptis? Kartais atrodo, tarsi pranešimas neturėtų adresato.

Nauji muzikos kūriniai, užsakyti Lietuvoje vykstančių festivalių, po pirmojo atlikimo neretai pamirštami ir paliekami likimo valiai. Išimties tik patvirtina šią tebedominuojančią taisyklę. Labai retai kartu su premjera Lietuvoje yra planuojamas ir kitas kūrinio atlikimas kur nors kitur – to paties ar kito kolektyvo, Lietuvoje ar užsienyje. Atrodo, tikrai pernelyg didelė prabanga užsakyti sukurti naują, ypač didelės apimties, muzikos kūrinį, vienam vieninteliui – neretai dar labai netobulam ar nebrandžiam – atlikimui. Prabanga abiem pusėms – ir kompozitoriui, ir užsakovui. Kitose šalyse leidyklų globojamiems naujai sukurtiems kūriniais dedama nemažai pastangų jų gyvavimo laiką įmanomai prailginti – klausimas, kiek tai pavyksta ir kas lemia kokią nors sėkmę, būtų jau kitas. Lietuvoje tos pastangos kol kas yra minimalios: informacija apie naujus kūrinius skelbiama muzikos informacijos ir leidybos centro interneto svetainėje, išleidžiamos kai kurių kūrinių natos ar jų įrašai. Reguliariesnių ir nuoseklesnių pastangų ieškant progų pakartotinai atlikti – ypač naujose vietose ir kitų atlikėjų – naujus ir anksčiau sukurtus lietuvių kompozitorių kūrinius dar labai pasigendama: faktiškai iki šiol Lietuvoje nesukurta tokia struktūra, kuri tuo nuosekliai rūpintųsi.

Užpildę organizatorių numatytą nišą festivalyje, po to jie tampa tarsi niekur daugiau nebepritaikomi ir keistai virsta tikrais taikomosios muzikos kūriniais, skirtais vienkartiniam naudojimui, savotišku greitu maistu (*fast food*) – lengvai pagaminamu ir greitai suvartojamu. Žinant, kiek negatyvios kritikos sulaukia greitas maistas, galima pažymėti, kad panašios kritikos neretai susilaukia ir tokio metodu sukurti nauji muzikos kūriniai. Kad ir kiek stengtųsi kritika, vargiai ką nors čia pavyktų pakeisti, nepakeitus pačios pirminės nuostatos: kiek tai įmanoma, joks kūrinys neturėtų būti kuriamas vienam vieninteliui atlikimui. Tuomet tiek kompozitoriaus, tiek kūrinio užsakovo prisiimama atsakomybė ir įsipareigojimai būtų didesni ir prasmingesni. Neretai minėtoji atsakomybė ir dabar tokia yra, kuo dažnai net netenka abejoti, todėl skaudu žinoti, kad vienas ar kitas kūrinys atliekamas pirmąjį ir, ko gero, paskutinį kartą.

Kompozitoriai bent retkarčiais gali pasidžiaugti savo kūrinių įvairiose pasaulio šalyse atlikimais, kurie vis dažniau tampa reguliariesni. Nors lietuvių kompozitorių kūryba atsiduria gausioje naujosios muzikos kūrinių apsuptyje, neretai ji pastebima ir vertinama teigiamai. Tai reikėtų laikyti reikšmingu pasiekimu, žinant, jog kasmet autorių teisių organizacijos pasaulyje užregistruoja apie milijoną naujų muzikos kūrinių. Tačiau taip pat verta neužmiršti, kad autorinių atlyginimų dalis, surenkama už muziką, yra didžiausia iš visų menų ir sudaro beveik 90 proc. visų pajamų.

Jaunesnieji menininkai, ypač vizualinių menų atstovai, neretai, matyt, labiausiai linkę kuo greičiau sukurti savo kūrybos „prekinį ženklą“. Atrodo, jog tikslas – tik vienas: kad jis taptų kuo greičiau paklausus, kad jį būtų galima kuo

greičiau ir kuo brangiau pardavinėti. Jauniesiems kompozitoriams dėl pačios muzikos specifiškumo tai yra kur kas sunkiau padaryti, bet siekiai turbūt dažnai giminingi, o juos išpildyti gali padėti dideli ir garsius vardus turintys festivaliai.

Vis labiau besifragmentuojančiame šiandienos meno pasaulyje kompozitoriai nekviečiami nei būti pranašais, nei tokiais jie trokšta būti. Galbūt tai niekada muzikams nebuvo labai būdinga – rašytojai ar net dailininkai kur kas jautresni visuomenės reakcijoms ir įsiklausymui (žr. M. Martinaitis, „Rašytojo sutramdymas“, „Metai“, 2009, Nr. 5–6). Nors garsų menas atrodo itin efemeriškas, istorijoje matome ne vieną atvejį, kai vienas ar kitas muzikos kūrinys tapo politinio, visuomeninio judėjimo simboliu ir net šaukliu – tokių turime ir lietuviškų, ir ne vieną įvairiais istoriniais laikotarpiais. Absoliuti jų dauguma savo prasmę ir poveikį visiškai atskleidžia tik Lietuvoje, ir kur kas dažniau ne festivaliuose, o kasdienybėje.

MINDAUGAS URBAITIS

„AŠ TIK VILNELĖ“

Ji visą gyvenimą buvo susijusi su Vilnium. Čia gimė, augo, čia kūrė. Nuo poetės ir vertėjos Onos Miciūtės gimimo sukako 100 metų. Šiai sukakčiai paminėti Rašytojų klube 2009 m. gruodžio 1 d. buvo skirtas vakaras „Aš tik Vilnelė“. Renginio pavadinimas – eilutė iš šios Vilniaus krašto poetės eilėraščio.

O. Miciūtės biografiją papasakojo literatūrologė Alma Lapinskienė. Poetė augo vargingai gyvenančio darbininko gausioje šeimoje, vienu metu net buvo atiduota į prieglaudą. Troško mokslo, pavyko patekti į lietuvišką Vytauto Didžiojo gimnaziją. Ją baigusi, studijavo polonistiką Vilniaus universitete. Dalyvavo lietuvių kultūrinių organizacijų veikloje, rašė į lietuvišką spaudą. Pirmasis jos poezijos rinkinys „Žiburiai pelkėse“ išėjo 1938 m. Nemaža eilių čia skirta gimtajam miestui. Labai brangino pažintį su Salomėja Nėrim, kuri Vilniuje lankėsi 1938-ųjų birželį. Sovietmečiu O. Miciūtė buvo pašalinta iš Rašytojų sąjungos, išmesta iš darbo, jos kūryba ilgai ignoruota. Tik 1971 m. išleista eilėraščių knyga „Slėnių paukščiai“, po metų – autobiografinė apysaka „Pirmoji šakelė“. Deja, tekstai gerokai apgenėti cenzūros.

Įdomią koncepciją pateikė literatūrologė profesorė Viktorija Daujotytė: kultūrai, literatūrai reikalingi ne tik didieji talentai, bet ir

mažesnieji. Šiems pastebėti reikia akylesnio žvilgsnio. Profesorės nuomone, O. Miciūtės poezija palyginti nėra stipri, tačiau poetė kalbėjo įgimtu balso tembru. Buvo tarsi didelės upės intakas. Svarbi jos atrama – Vilnius. Poetas Albinas Žukauskas, kitas senas vilnietis, O. Miciūtę pagarbiai vadino „eiline mūzos padiene“. V. Daujotytė prisipažino, kad jos akyse senieji vilniečiai turi išskirtinumo aureolę.

Apie lenkmečio Vilniaus atmosferą kalbėjo muzikologė Jūratė Burokaitė – Vilniečių ainių klubo narė. Tada mieste lietuvių inteligentų buvo nedaug. Į gimnaziją jie atėjo basi ir pėsčiom. Būdami mažuma, lietuviai stengėsi išlaikyti lietuviybę. Buvo du kultūros židiniai – Vytauto Didžiojo gimnazija ir Šv. Mikalojaus bažnyčia. O. Miciūtės pėdsakų rasiame daugelyje lietuviškų to meto Vilniaus organizacijų – literatų, studentų. Su dramos sekcija ir chorų poetė važinėjo po pietryčių Lietuvą, aprašė tai dienoraštyje.

Atsiminimais apie O. Miciūtę pasidalijo Valstybinės kultūros paveldo komisijos pirmininkė Gražina Drėmaitė ir teatrologė, dramaturgė, publicistė Gražina Mareckaitė. Poetė bendravo su šių kalbėtojų tėvais, lankėsi jų namuose. Liko šviesus lyrikės, romantikės paveikslas.

Vakaro dalyviai galėjo apžiūrėti neseniai pasirodžiusį O. Miciūtės knygos „Žiburiai pel-

kėse“ faksimilinių leidinių. Apie šį darbą kalbėjo leidėjas Vilius Gužauskas.

Skaitovės Irena Plaušinaitytė ir Edita Zizaitė renginyje skaitė keletą O. Miciūtės eilėraščių ir ištraukų iš autobiografinės apy sakos.

Pianistė profesorė Birutė Vainiūnaitė skambino Mikalojaus Konstantino Čiurlionio ir Stasio Vainiūno kūrinių. Abu šie kompozitoriai – irgi dideli senojo Vilniaus švietalai. Tokia muzika taip pat buvo pagarbos ženklas ištikimajai vilnietei.

VLADAS MOTIEJŪNAS

APIE BLOGUS IR GERUS LAIKUS ŠEIMAI LIETUVOJE

Lietuvoje daugelis žmonių šeima įsivaizduoja ir norėtų matyti kitokią, nei ji yra dabar. Vieniems ji – pernelyg trumpalaikė ir nestabili („skrybių skaičius auga“), kitiems – praradusi atsakingumą („gyvenančių neregistruotoje santuokoje skaičius didėja“), tre tiems – sumaterialėjusi („gimdo ir augina vieną vaiką“, „vaikus palieka ir ieško geresnio gyvenimo Airijoje“), ketvirtiems – nepalaikanti ir nepuoselėjanti kartų ryšių, penktiems – smurtaujanti („fizinį ir psichologinį smurtą šeimoje nuolat patiria daug moterų ir vaikų“) ir pan.

Niekas neteigia, kad problemų nėra. Tačiau kada ir koku istoriniu laikotarpiu šeima Lietuvoje išgyveno „aukso amžių“, kurio dabar netekome? Atrodo, kad niekaip negalėtume nurodyti tokios epochos. Nes jos nebuvo. Tradicinė XIX a. lietuvių šeima, taip pat ir sovietmečio, kūrė savas santuokinio gyvenimo normas, kurios vargiai ar gali padėti spręsti modernaus žmogaus problemas. Ieškodami pozityvių lietuvių šeimyninių santykių pavyzdžių istorijoje šią kelionę laike tikriausiai baigtume dabartyje.

Šiandien vienas pagrindinių argumentų, skatinančių atsigręžti į tradicinę XIX a. lietuvių šeimą, yra įsitikinimas, kad anuomet santuokos buvo tvirtos ir stabilios. Tai tiesa. Katalikų santuokos sudarymo normos Lietuvoje buvo priimtos visuotiniame bažnyčios Tridento susirinkime 1562 m. ir iš esmės nepakito iki 1940 m., kai sovietų valdžia įvedė civilinę metrikaciją. Tai reiškė, kad beveik penkis šimtus metų katalikų santuokos Lietuvoje buvo sudaromos tik bažnyčioje ir negalėjo būti išardomos. Tad oficialiai santuokos buvo stabilios. Tačiau ar jos tokios buvo iš tiesų?

Duomenų iš ankstesnių amžių neturime, tačiau mano pačios XIX a. pab.–XX a. pr. tyrimai liudija, kad kaip reakcija į Katalikų Bažnyčios kanonus, susidėjusių šeimų skaičius Lietuvoje nuolat augo, o aplinkiniai žmonės jas traktavo kaip oficialiai įteisintas. Katalikų Bažnyčios dvasinis teismas buvo priverstas nuolat spręsti vadinamąsias „ištvirkusio gyvenimo būdo“ bylas, kurių atsakovai buvo poros, gyvenančios neregistruotoje santuokoje penkerius, dešimt ar daugiau metų ir augino vaikų. Pasak tarpukario teisininkės Liudos Purėnienės, 1939 m. tokių šeimų, be Klaipėdos krašto, galėjo būti apie 30 000. Tad Lietuvoje turime galias susidėjusių šeimų gyvavimo tradicijas, kurių egzistavimas jei ir nebuvo priimtinas kaip norma, tikrai nešokiravo visuomenės.

Niekas neginčija, kad viena didžiausių problemų šiandien yra mažėjantis gimstamumas. Tačiau vaikų skaičius tarpukario Lietuvos šeimoje taip pat buvo linkęs mažėti. Kiek didesnis jis buvo valstiečių bei miesto darbininkų šeimose (vidutiniškai 5,2–3,2 vaiko šeimai) ir mažesnis (2,6–3,4 vaiko šeimai) – tarnautojų šeimose. 1944 m. sovietai priėmė įstatymą apie finansinę paramą motinoms, auginančioms keturis ir daugiau vaikų, bei vienišoms motinoms, tačiau sunkiai rasdavo tiek vienišų, tiek daugiavaikių motinų.

Ar šiandien vis mažiau padedame savo seniems tėvams ir nerodome jiems pagarbos, kurią turėjo mūsų seneliai ir proseneliai? Tačiau ir tradicinėje lietuvių šeimoje jos narių tarpusavio santykiai neretai buvo apibrėžiami sutartimi, kuria suaugę vaikai įsipareigodavo duoti tėvams išimtinę. 1870 m. valstiečių Bubelių namų sutartyje dukra Bronislava, prieš perimdama tėvų ūkį, įsipareigojo prižiūrėti bei remontuoti ūkio pastatus, apdirbti laukus, išlaikyti seserį iki jai ištekant, o tėvus iki jų mirties ir kasmet mokėti jiems išimtinę: 15 pūrų kviečių ir avių, 12 pūrų miežių, 20 pūrų bulvių, 1 pūrą žirnių, 7 gorčius druskos, 4 žąsis, 1 kiaulę, 2 avis, dviejų karvių pieną, keturių avių vilnas, kasmet pasėti tėvams po pusę pūro linų ir duoti darže užaugintų daržovių. Be to, kasmet mokėti tėvams po 10 sidabro rublių grynais, prižiūrėti juos ir, jei reikės, pakinkyti kelionei arklį.

Neatrodo, kad mažas gimstamumas, oficialiai neregistruotos šeimos ir kartų nesolidarumas atsirado drauge su Lietuvos atsivėrimu pasauliui po 1990-ųjų. Šios ir panašios lietuvių šeimoms gyvenimo tradicijos skaičiuoja ne dešimtmečius, bet šimtmečius.

Šiandieninėje Lietuvos šeimoje galima išskirti brouožų, kurių nerastume jokiam

ankstesniame Lietuvos istorijos laikotarpyje ir kurie formavosi po Lietuvos nepriklausomybės 1990-aisiais. Iš esmės tik pastaraisiais dešimtmečiais klostosi santuokos ir partnerystės, paremtos emociniais ir psichologiniais motyvais, o ne nulemtos ekonominių, giminės (XIX a. tradicinė šeima) išskaičiavimų, įvairių administracinių ir ideologinių suvaržymų (sovietinė šeima). Šiandien, o ne įsivaizduojamame istoriniame aukso amžiuje, vyrai noriai tampa atsakingais ne tik už materialinį vaiko išlaikymą, bet ir už kasdienę jo priežiūrą bei auklėjimą. Ar daug atrastume sovietmečio nuotraukų ir pasakojimų apie bendrus šeimos laisvalaikius, savaitgalius ir keliones? Ar daug pateiktume XIX a. liudijimų apie vyrus, susirūpinusius „bendrauti ir palaikyti nepaprastai glaudžius ryšius su vaikais“ ir žinančius, kuo gyvena jų žmonos? Ar daug istorijoje rastume moterų, suvokiančių, kad vyras nėra tik priemonė šeimai išlaikyti, bet gali būti ir žmonos draugas?

Šiandieninei Lietuvos šeimai iškyla daug problemų, kurių neišvengia ir viso pasaulio mamos ir tėčiai, vyrai ir žmonos. Tačiau ieškant tų problemų sprendimo neverta ilgesingai gręžtis į praeitį. Išėities taškas yra šiandiena. Ir šeimai ji nėra tokia bloga, kaip kartais atrodo.

DALIA LEINARTĖ MARCINKEVICIENĖ

„NORA“ DAR GYVA

Metų pradžioje vokiečių kultūrinė spauda išspausdino pranešimą apie neįprastai karštą diskusiją leidykloje „Kiepenheuer & Witsch“ (tai vienas Vokietijos knygų leidybos gigantų), kuris privertė suklusti knygos bičiulius. Informacija paprasta, todėl įvykis įvertintas kaip „audra vandens stiklinėje“. Tačiau įdomu: beveik iki kraujo susipešė redaktoriai, kai buvo aptariama naujos knygos iš Švedijos leidimo galimybė. Tai Marijos Sveland romanai, kurio pagrindinė veikėja Sara priminė dar prieš 130 metų H. Ibseno parašytos dramatos „Lėlių namai“ heroję – Norą (vėliau pjesė leista ir rodyta „Noros“ vardu; Lietuvoje – nuo 1923 m.). Smalsiam dabartiniam skaitytojui paaiškinta, kad atverti leidyklos vartus grožinės literatūros kūriniui apie vis dar neįlygią vyro ir moters padėtį šeimoje ir visuomenėje, nepanorėjo... vokiečiai vyrai. Jų prieštaravimai rėmėsi argumentu: „Čia sena dejonė, tik aukštesnio lygio.“ Tačiau visagalė rinkos ranka šiemis vyrams užčiaupė burną.

Knyga išversta ir išleista 2007 m. Paaiškėjo, kad M. Sveland romanai Švedijoje tapo neeiliniu bestseleriu, jo tiražas išaugo iki nematyto dydžio, prie kūrinių buvo pridėti „garso knygos“ variantai, net inscenizacija Upsalos teatre. Aišku, vokiečiai nenorėjo atsilikti. Juolab Vokietijos leidyklos buvo Skandinavijos rašytojų kūrybos sklaidos ledlaužiai ir kitas pasaulio kalbas dar nuo H. Ibseno, K. Hamsuno ir kitų literatūros įžymybių laikų.

Kas gi nepatiko „Noros“ leidėjų Vokietijoje palikuonims? Ogi viskas! Ir tai, kad švedės romanai „akiplėšiškas“, nepaisoma moralės normomų, o svarbiausia – knygos veiksmas rutuliojasi būtent Švedijoje, kuri dažniausiai laikoma „musterland“ (pavyzdine vieta) ne tik moterų ir vyrų sugyvenimo atžvilgiu, bet ir vaikų apsaugos bei auklėjimo srityje. Nepatiko „baisus“ romano pavadinimas. Bet pirmiausia pakeliaukime knygos puslapius. Inteligentė Sara, slegiama depresijos, ryžtasi pabėgti (neaiškiai apibrėžtam poilsiu). Ji skrenda iš sausio mėnesį Švediją užgulios tamsos ir rūko į tolimą vulkaninę Tenerifės salą saulėtame Kanarų salyne. Nuo ko bėga Sara? Pro akis plaukia gyvenimas jaunos moters, kuri svajojo apie šeimos laimę, bet nenorėjo atsisakyti ir savo (panašiai kaip vyrai) siekių, gamtos, ar paties Dievo, į ją sudėtų gabumų. Bet viskas nuskursta, viltys nublinksta, kai, atrodytų, šeimos „laimės“ tik padaugėja, kai gimsta vaikas. Dabar moteris tik nuo kojų nuvaryta esybė, kuriai labai sunku derinti moters „pareigas“ su profesiniu darbu (su juo susidoroti vis sunkiau), bėgijimu į krautuves, pas gydytojus ir pan. O dar pareiga būti malonia savo „dirbančiam“ vyrui, kurio poreikiai ir pagausėjus šeimai nemažėja. Skaitytojas susipažįsta su Sara tada, kai ji, jau dvejų metų sūnelio motina, nusivilia vyru, eiliniu egoistu, galvojančiu vien apie savo karjerą. O Saros patirtis parodo, kad Švedijoje tokių atvejų daug.

Skaitant labai nuoširdžiai ir šiltai parašytą romaną (anot vieno recenzento, jo „neįmanoma nebaigti skaityti...“), magą sužinoti, koks gi lašas perpildė jaunos rašytojos išgyvenimų taure, jei ji ryžosi taip pakreipti savo plunksną.

M. Sveland gimė 1974-aisiais. Studijavo ir baigė Stokholmo Kino ir televizijos institutą. Nuo to laiko dirbo šalies televizijos ir radijo žurnaliste. Autorė – dvejų mažamečių vaikų motina. Jos vyras – teatro režisierius. Kadangi romanai buvo daug savaičių Švedijoje labiausiai skaitomų knygų sąrašė, M. Sveland teko susitikinėti su skaitytojais ir tenkinti jų smalsumą. Taip, kartojo ji, Sara labai panaši į mane. Ir aplinka, ir net profesija (Sara taip pat radijo

žurnalistė), bet – patikslina romano autorė: „Čia 37,2 proc. mano pačios išgyvenimų, o visa kita – gyvenimo kelias moters, kurią aprašau. Savo aplinką man buvo lengviau perduoti skaitytojui kaip tik tokiu būdu. Mano ir Saros išvada: Švedijoje tebedominuoja vyrija, jų interesus tebegina pasenę papročiai.“

M. Sveland romaną dabar jau ne vien švedų rankose. Kai knyga pasirodė vokiečių kalba, – metaforiškai kalbant, užkopus ant Skandinavijos rašytojams pažįstamo tramplyno, – skaitytojų ratas žymiai išsiplėtė. Dabar rašytoja nevengia akistatos su skaitytojais. Remiuosi M. Sveland susitikimo su skaitytojais Vokietijos uostamiestyje Hamburge įspūdžiais. Ir emocią rašytojos reakcija, bendraujant su publika.

Paklausta, kodėl neįsiliesia į srovę vėlyvųjų feminisčių, kurių ginklas – publicistika (ten jos įtikinamai remiasi įvairiais žmonių teisių gynimo aktais), autorė atsako: „Ogi todėl, kad tai tapo banalybe... Stipriau už feminisčių straipsnius veikia žurnalų viršeliuose spausdinami moterų-žvaigždžių atvaizdai, kurie verčia užmiršti, kad tūkstančiai moterų tebevelka kasdienybės naštą. O ji dar pasunkėja tapus motina. Tai ir patyrė mano Sara. Mūsų laikais ką nors iš vietos pajudina tik įžiebtas emocijų fakelas... Būtinai psichologinis lūžis protuose ir širdyse. Tikras lūžis! Seną „tėvystės“ mitą reikia griauti. Visų pirma atsikratyti stereotipo, kad esi geras tėvas, nors esi tik laisvalaikio tėvas. Vaikų auklėjimo rūpesčiais reikia teisingai pasidalyti. Literatūra pajėgi kai ką įsiūbuoti. Mano romanai – žadintuvas. Daugiau už išorinius sėkmės įrodymus man pasako gausūs telefono skambučiai, elektroninis paštas. Iš įvairių Švedijos vietų.“

Kadaise iš Skandinavijos į Europos šalių sceną atėjusi Nora iš pradžių ir Vokietijoje buvo verčiama paklusti senajai šeimos tradicijai. Pavyzdžiui, vokiečių režisieriai prašė H. Ibseno leisti Norai sugrįžti į „lėlių namus“ (pas sutuoktinį). Bent jau vėl pasirodyti duryse paskutinio veiksmo pabaigoje. Kaip elgsis į Tenerifę išskridusi Sara?

„Jūs jos paklauskite!“ – energingai nubloškusi nuo veido užkritisius savo ugninius plaukus, atsakė M. Sveland, labai panaši į save nuotraukoje, kurią romano pasirodymo proga išspausdino vienas didžiųjų vokiečių žurnalų „Stern“ („Žvaigždė“). Ten rašytoja laiko rankose uždegtą spalvotą pornografinį žurnalą. Su pusnuogės moters atvaizdu viršelyje.

Tiek Švedijoje, tiek Vokietijoje nemažai skaitytojų nerimsta dėl, jų nuomone, skandalingo romano pavadinimo. Jo švediškas variantas „Bitterfittan“, vokiškas „Bitterfotze“.

Lietuviško vertimo neturime, todėl drįstu aprašyti pavadinimą. Jis būtų maždaug toks: „įtūžęs“ moters lyties organas. Kai kas galvoja, kad pavadinimą inspiravo rinka ar Švedijos leidykla „Norstedt“.

„Ne, tai mano pačios sumanymas! – Hamburge aiškino M. Sveland. – Todėl, kad tai savaime suprantamas dalykas. Panašiais pavadinimais užklota nemaža knygų rinkos dalis. Kaip jaukas! Ir naktinės TV laidos. Ką jau kalbėti apie panašią industriją. Kai kas ir man dabar prikaišioja. O aš tik užbėgau už akių. XXI a. mergaitės ir moteris žeminančia maniera! Jei tai jaukas, – tegul. Bet yra potekstė. Jei, geisdama moters, žmogus dėl pavadinimo pradės skaityti romaną, vyras susitiks su ja. Iki beprotybės įtūžusia.“

LEONAS STEPANAUSKAS

ATODANGOS: NUO S. KINGO IKI IN MEMORIAM M. PAVIČIUI

S. Kingas tęsia „Švytėjimą“. Amerikiečių siaubo literatūros kūrėjas Stephenas Kingas (g. 1947 m.) rašo romano „Švytėjimas“ (1977) tęsinį. Naujoji knyga pavadinta „Gydytojas Miegas“ („Doctor Sleep“). Rašytojas pasirengęs papasakoti apie keturiasdešimtmetį Danny Torrance'ą (berniuką iš „Švytėjimo“, patyrusį košmarą viešbutyje „Overlook“), sanitarą, kurio užduotis pagal jo turimus mistinius gebėjimus parengti pacientus mirčiai.

Laikraštis „The Guardian“ lapkritį pristatė naujausią S. Kingo romaną „Po kupolu“ („Under the Dome“), kurį autorius rašė dvidešimt penkerius metus. Šis kūrinys sudomino kultinį kino režisierių S. Spielbergą, jis rengiasi ekranizuoti prozos kūrinį.

Kūrybingai dirbantis rašytojas, išgarsėjęs kaip siaubo knygų autorius, „New York Times“ prisipažino dabar rašąs... meilės romaną, skirtą žmonai.

2009-ųjų premijos. JAV 60-ą kartą paskelbti Nacionalinės knygos premijos nugalėtojai. Grožinės literatūros nominacijoje laureatu tapo airių rašytojas Columas McCannas (g. 1965 m.) už romaną „Tegul sukasi nuostabus pasaulis“ („Let the Great World Spin“). Tai kūrinys apie dešimties žmonių gyvenimą Niujorke praėjusio amžiaus aštuntąjį dešimtmetį.

C. McCannas yra daugelio prestižinių literatūros premijų laureatas, jo kūriniai išversti į dvidešimt šešias kalbas.

Nacionalinė premija už dokumentinę literatūrą įteikta T. J. Stilesui, parašiusiam knygą apie vieną pirmųjų Amerikos verslininkų C. Vanderbiltą.

Poezijos nominacijos prizas atiteko Keit-hui Waldropui, vaikų literatūros – Phillipui Hosse'ui.

Nuo 1976 m. skiriama Miguelo de Servanteso premija ispanų kalba rašantiems autoriams. Apdovanojimas įteikiamas pamečiui Ispanijos ir Lotynų Amerikos rašytojams. 2009 m. laureatu pripažintas meksikiečių romanistas, eseistas ir poetas Jose Emilio Pacheco.

2007 m. įsteigta Azijos autoriams skirta literatūrinė premija „Man Asian“. 2009-ųjų apdovanojimas atiteko kinų rašytojui Su Tongui.

Kinų rašytojai ir Google. Kinijos nacionalinės autorių teisių administracijos generalinis direktorius Wang Ziqiang pareiškė, kad Google pažeidė kinų rašytojų teises – be 570 autorių sutikimo jų knygų buvo perkeltos į skaitmeninį formatą ir paskelbtos Google tinkle. Dvi Kinijos rašytojų grupės už tai pareikalavo kompensacijos. Šis Google projektas taip pat papiktino JAV, Prancūzijos, Vokietijos ir kitų šalių rašytojus. Amerikos autoriams ir leidėjams Google jau sutiko išmokėti 125 milijonus dolerių.

Pasirodė „Lauros originalas“. Žymaus rusų rašytojo V. Nabokovo (1899–1977) sūnus Dmitrijus neišpildė paskutinio tėvo noro – sudėginti sunkiai sergančio rašytojo nebaigtą prozos kūrinį „Lauros originalas“. Lapkritį šis romanas buvo išleistas JAV, Didžiojoje Britanijoje ir Rusijoje. „Lauros originalas“ Maskvoje iškart tapo bestseleriu.

Leidykla „Knopf“ už autorines teises paklojo pusantro milijono dolerių. Tačiau Dmitrijui tai dar maža – jis gruodį Christie aukcionui pasiūlė 138 „Lauros originalo“ korteles už 280 000 dolerių, tačiau rankraštis nesulaukė naujo savininko.

Ukraina. Penktą kartą Ukrainoje buvo renkama „BBC metų knyga“. Ukrainos BBC tarnyba geriausia pripažino Jurijaus Izdriko knygą „Bütent“. Drauge vyko ir skaitytojų recenzijų apie nominuotas knygas konkursas „BBC metų skaitytojas“.

Ironiškas britų apdovanojimas ir kvailiausias knygos pavadinimas. Prancūzų ir amerikiečių kilmės rašytojui Jonathanui Littelliui, 2006 m. Goncourt'ų premijos laureatui, britų literatūrinis žurnalas „Literary Review“ skyrė ironišką apdovanojimą – anti-premiją už blogiausią sekso aprašymą romane „The Kingly Ones“.

Britai ypač mėgsta sudarinėti įvairius reitingus. Internetinė knygų parduotuvė „Abe

Books“ pasiūlė išrinkti kvailiausius leidinių pavadinimus. Keisčiausių knygų anglų kalba dešimtuką pradeda leidiniai „Anglai: ar jie žmonės?“ („The English: Are They Human?“), „Kaip savitaigos pagalba išmokti žaisti boulingą?“ („How You Can Bowl Better Using Self-Hypnosis?“), „Žydų šachmatininkai pašto ženkluose“ („Jewish Chess Masters on Stamps“).

Realusis ir literatūrinis Haris Poteris. Pasirodžius J. K. Rowling romanams apie Harį Poterį, neįprastai apkarto tikrojo Hario Poterio (1989 metais gimusio Portsmute) gyvenimas. Pasak pastarojo Hario Poterio, niekas – nei bendraamžiai, nei suaugę žmonės, net futbolo treneris, pas kurį jis treniruojasi, – visiškai juo netiki. Netgi policininkai, tikrindami dokumentus, šaiposi iš jo. Mat tikrasis Haris Poteris labai panašus į literatūrinį Harį – turi randą kakteje; būdamas penkiolikos metų, nesugebėjo dviračiu apvažiuoti žibinto stulpo.

„Žmonių reakcija – nuo isteriško juoko iki agresijos. Ir niekas nesupranta, kad aš gimiau anksčiau, nei buvo išgalvotas knygos herojus“, – skundžiasi tikrasis Haris.

F. G. Lorca ekshumuojamas, o A. Camus perlaidojamas. Praėjusių metų spalio 26-ąją ispanų archeologai pradėjo oficialiai atkasti poeto F. G. Lorcok kapą. Laikraštis „The Times“ pranešė, kad tariami poeto palaikai bus ekshumuoti, jų DNR palygintas su poeto giminaičių DNR ir, jei identifikacija bus sėkminga, pagarbiamai perlaidoti.

F. G. Lorcok artimieji ilgą laiką priešinosi tokiam aktui. 2007 m. Ispanijai priėmus Istorinės atminties įstatymą, kitų frankistų aukų, sušaudytų kartu su F. G. Lorca, artimieji per teismą paprašė ekshumuoti ir atpažinti nužudytųjų kūnus. Teismo sprendimui pritarė ir F. G. Lorcok artimieji.

Prancūzijos prezidentas N. Sarkozy paviešino sprendimą dėl Nobelio literatūros premijos laureato A. Camus perlaidojimo. 2010-ųjų sausį, minint penkiasdešimtąsias rašytojo žūties metines, jis amžinojo poilsio atguls panteone greta kitų žymiausių Prancūzijos asmenybių.

Mirė M. Pavičius. Praėjusių metų lapkričio 30 d. Belgrade mirė Miloradas Pavičius (1929–2009) – serbų poetas, prozininkas, vertėjas, serbų literatūros istorikas. M. Pavičiui pasaulinę šlovę atnešė romanas bestseleris „Chazarų žodynas“ (1984). Kritikai šį kūrinį įvertino kaip naują nelinijinės literatūros tipą. Serbų rašytojo kūrybinėje bibliografijoje reikšmingą vietą užima „Arbata tapytas peizažas“, „Žvaigždžių mantija“, monografijos apie senąją serbų literatūrą, simbolizmo poe-

ziją, Europos poetų kūrybos vertimai; į lietuvių kalbą išversti romanai „Vidinė vėjo pusė, arba romanai apie Herą ir Leandrą“, „Ant-rasis kūnas“. M. Pavičiaus kūriniai paplito 80 pasaulio kalbų.

Rašytojas pratęsė giminės rašytojų tradiciją, prasidėjusią XVIII a. Jo dėdė Nikola Pavičius buvo žinomas XX a. vidurio rašytojas.

Šis vienas ryškiausių XX a. kūrėjų buvo labai šiuolaikiškas ir modernus. Anot M. Pavičiaus, „literatūra privalo prisitaikyti prie naujos elektroninės eros, kur pirmenybė teikiama ne sklandžiam, linijiniam, iš nuo-

seklių grandžių sukurtam kūrinii, o ikonizuotam vaizdui, ženklui, semiotiniam signalui, kurį galima perduoti akimirksniu – XXI a. kaip tik to ir reikia. Idealiu būtų galima laikyti tekstą, kuris spiečiasi ir šakojasi kaip mūsų mintys ir mūsų sapnai. Štai kodėl nusprendžiau, kad mano proza privalo turėti interaktyvią nelinijinę struktūrą. Tokį tekstą lengva skaityti internete – čia galima rasti beveik visas mano knygas, išverstas į įvairias pasaulio kalbas“.

Parengė ARVYDAS VALIONIS

GAUTA PAMINĖTI

Aidas Marčėnas. Dievų taupyklė. – Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2009. – 248 p.

Dešimtas žinomo poeto lyrikos rinkinys – poetinis dienoraštis, parašytas nuo 2008 m. iki 2009 m. balandžio.

Valdas Gedgaudas. Kario šešėlis. – Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2009. – 127 p.

Trečias poeto eilėraščių rinkinys, pasižymintis poetinės energijos pliūpsniais, metaforiško kalbėjimo ir drastiškų vaizdų jungtimis.

Aurelija Stankutė. Leiskime laiką. – Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2009. – 88 p.

Pirmoji autorės knyga, kurioje „eilėrašciais skelbiamas paaugliško, nebrandumo manifestas“.

Romas Sadauskas. Gyvenimas prie vieškeliuko. – Vilnius: Žuvėdra, 2009. – 240 p.

Savita knyga (eseistinis romanas), kurios

herojus – Demeniškiai, senas Dzūkijos kaimas „su gyvais ir jau išėjusiais žmonėmis, gyvūneliais ir paukščiais, kalneliais ir debesimis“.

✦ **Valentinas Sventickas. 2009 kritiko pastraipos.** – Vilnius: Žuvėdra, 2009. – 304 p.

Žinomo literatūros kritiko penkiasdešimties recenzijų ir „saujelės gurinių“ rinktinė. Recenzijose aprėpiami ryškiausi pastarųjų dešimtmečių poezijos reiškiniai.

✦ **Vytautas Girdzijauskas. Trylika tekstų apie vieną gyvenimą.** – Vilnius: Naujoji Romuva, 2009. – 272 p.

Trečia prozininko eseistikos knyga – autorius baigia tyrinėjimų apie žmogaus būklę šiuolaikinėje visuomenėje ciklą: „siūloma įsitraukti į gretas tų, kurie nėra galutinai nusivylę globalaus Proto paieškomis“.

✦ **Aldona Elena Puišytė. Eilėrašciai.** – Kaunas: Naujasis lankas, 2009. – 60 p.

Žinomos poetės eilėraščių rinktinė, išleista serijoje „Poezijos pavasario laureatų bibliotekėlė“. Sudarė autorė.

DANIELIUS MUŠINSKAS, vyr. redaktorius

Redakcijos kolegija:

**JUOZAS APUTIS
ALGIMANTAS BALTAKIS
VIKTORIJA DAUJOTYTĖ
PETRAS DIRGĖLA
REDA GRIŠKAITĖ
LORETA JAKONYTĖ
ANTANAS A. JONYNAS
HERKUS KUNČIUS
MINDAUGAS KVIETKAUSKAS
JUSTINAS MARCINKEVIČIUS
MARCELIJUS MARTINAITIS
JŪRATĖ SPRINDYTĖ
RENATA ŠERELYTĖ**

**PIETRO U. DINI (Italija)
VIOLETA KELERTIENĖ (JAV)
VALDAS PETRAUSKAS (Kanada)**

**ROMAS DAUGIRDAS, skyriaus redaktorius
REGIMANTAS TAMOŠAITIS, skyriaus redaktorius
RYMUTĖ AKSTINAITĖ, stilistė-korektorė
ROMA ZMITRAVIČIENĖ, techninė redaktorė
Kompiuteriu rinko ALDONA GRYGELIENĖ**

Redakcijos nuomonė nebūtinai sutampa su žurnalo autorių nuomone.

Redakcijos adresas:

K. Sirvydo 6, 01101 Vilnius

Telefonai: vyr. redaktoriaus – 261 73 44; vyr. redaktoriaus pavaduotojo, literatūros skyriaus – 261 61 00; kritikos, meno, eseistikos skyriaus, techninės redaktorės, korektorės – 262 55 79; buhalterijos – 262 61 84. Faksas – 261 73 44, el. paštas: metai@takas.lt

© „Metai“, 2010. Eina nuo 1991 m.